

Doktori (PhD) értekezés

TERVEZET

dr. Molnár István Jenő
2020

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Készítette:
Dr. Molnár István Jenő
doktorjelölt

**Az építészeti bűnmegelőzés magyarországi
alkalmazhatóságának vizsgálata**

- Doktori (PhD) értekezés -

Témavezető:

.....

Dr. habil. Barabás Andrea Tünde CSc
Kriminológia Tanszék

Budapest, 2020

„Az a felfogásom, hogy amely tudományok nem születtek tapasztalatból, minden bizonyosság anyjából, s amelyek nem végződnek be kézzelfogható gyakorlatban, vagyis amelyek eredete, kialakulása és végcélja nem megy keresztül az öt érzékszerv valamelyikén, hiúak és tele vannak tévelygésekkel.”

Leonardo da Vinci

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	7
1. BEVEZETÉS	10
1.1. A témaválasztás oka	13
1.2. A kutatás célja	19
1.3. A kutatás hipotézisei.....	22
2. A KUTATÁS MÓDSZERTANA	23
2.1. Szakirodalom áttekintése.....	26
2.2. A bűnügyi statisztikai adatok elemzése	27
2.3. Normatív háttér vizsgálata.....	29
2.4. Terepkutatás	30
2.5. Kérdőíves adatfelvétel	31
3. AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS ELMÉLETI HÁTTERE	36
3.1. Az építészeti bűnmegelőzés helye a kriminológiai irányzatok rendszerében.....	39
3.1.1. A kriminológia négy alapparadigmája.....	40
3.1.2. Az építészeti bűnmegelőzés kialakulása, vonatkozó elméletek	46
3.1.2.1. A statisztikai elméletek.....	47
3.1.2.2. A társadalmi feszültséggel és a normanélküliséggel kapcsolatos elméletek	51
3.1.2.3. A zónaelméletek	54
3.1.2.4. A bűnalkalom-elméletek	63
3.1.2.5. A környezeti kriminológia.....	71
3.1.2.6. Az építészeti bűnmegelőzés kialakulása.....	75
3.1.2.7. A hét, első generációs CPTED alapelv.....	84
3.1.2.8. A második generációs alapelvek	87
3.1.2.9. A legújabb kutatások és a harmadik generációs alapelvek.....	95
3.2. Az építészeti bűnmegelőzés helye a kriminalisztikai tudományában.....	108
3.3. Az építészeti bűnmegelőzés helye a szociológiai elméletek rendszerében	111
3.4. Az építészeti bűnmegelőzés helye a pszichológiai elméletek rendszerében	122
3.5. Az építészeti bűnmegelőzés helye az építésztudomány rendszerében	132
3.5.1. Lakóhelyteremtés a világháborúkat követően.....	136
3.5.2. A slumok kezelése, avagy a szociális városrehabilitáció.....	140
3.5.3. A szociális lakásépítés	148
3.5.4. Urbanisztikai gyakorlatok a nagyvilágból	158
3.5.5. A települések tervezésének és fejlesztésének szereplői.....	177
3.6. Összegzés	181

4. AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS GYAKORLATA.....	184
I. Átláthatóság	185
II. Térszabályozás.....	193
III. Zónásítás	199
IV. A forgalom szabályozása	207
V. Közösségi téralakítás	216
VI. Tájékoztatás, információ.....	220
VII. Célpontvédelem	223
VIII. Karbantartottság.....	226
IX. Smartcity: Élhetőség - fenntarthatóság	232
X. Összegzés.....	233
5. A BŰNÜGYI STATISZTIKAI ADATOK ELEMZÉSE AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS PERSPEKTIVÁJÁBÓL	234
6. A NORMATÍV HÁTTÉR BEMUTATÁSA.....	247
6.1. Nemzetközi kitekintés	247
6.1.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete	247
6.1.2. Az Európai Bűnmegelőzési Hálózat (EUCPN)	252
6.2. Hazai szabályozás.....	254
6.3. ISO Standardok	262
7. SZEREPLŐK ÉS LEHETSÉGES FELELŐSÖK AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉSBEN.....	268
7.1. Általános szereplők köre	268
7.2. Speciális szereplők	279
8. A KÉRDŐÍVES KUTATÁSOK EREDMÉNYEI	285
8.1. A lakókörnyezet és a biztonság észlelésének összefüggései	286
8.2. Vélemények az építészeti bűnmegelőzés módszereiről.....	292
8.3. Összegzés, konklúziók megfogalmazása.....	296
9. A BIZTONSÁG-KOCKÁZATI MÁTRIX (BKM) ÉS ANNAK ALKALMAZÁSA A GYAKORLATBAN	297
9.1. A biztonság fogalma.....	297
9.2. A kockázatmenedzsment és a biztonság kapcsolata.....	302
9.3. A Biztonság-kockázati Mátrix (BKM) elemei és szerepe az építészeti bűnmegelőzési projektek folyamatában	305
9.4. Hazánkban megvalósult építészeti bűnmegelőzési projekt bemutatása és értékelése	313
10. ZÁRÓ GONDOLATOK, MEGFOGALMAZOTT JAVASLATOK	330
I. HIPOTÉZIS I. összefoglalása	330
II. HIPOTÉZIS II. összefoglalása.....	332

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

III. HIPOTÉZIS III. összefoglalása	334
IRODALOMJEGYZÉK	336
ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	349
MELLÉKLETEK.....	355

ELŐSZÓ

Az építészet az emberiség történetének minden korban megjelenő tevékenysége, amelynek célja az egyén és a közösség számára szükséges élettér kialakítása, a környezet konstruktív módon történő formálása, amely önmagában művészet és mérnöki tudomány, önálló diszciplína. Az építészet a történelem hajnalán még alapvetően a biztonság megteremtését szolgálta, az ember védelmezője volt a természet hatásaitól, s sok esetben embertársaitól is.

A fejlődés eredményeként azonban kilépett a védelmező, biztonságteremtő funkció kereteiből, s művészetté válva az emberi kultúra meghatározója lett. Az épület „*az építészet szilárd anyagba foglalt történelem, egyes történelmi korok társadalmának dokumentuma*” (Ordasi, 2018, 7.). Dokumentuma azonban a jelen kornak is, tükörképe az adott társadalomnak, társadalmi viszonyoknak, az ott élő szubkultúrának.

Nem véletlen, hogy valamennyi fontos, kiemelkedő történelmi korszak könnyedén köthető egy-egy építészeti szimbólumhoz, amely egyben az adott kultúra jelképe is. Az őskorból a barlangok, a kínai birodalom esetében a Nagy fal, az egyiptomiak vonatkozásában a fáraók hagyatékának tekinthető piramisok, az ókori görögöktől az Akropolisz vagy a Parthenón, a rómaiaktól a Colosseum, a középkorból a várak és a városfalak, az inkáktól a Machu Pichu, a mexikói majáktól a Kukulkan piramis, a Kambodzsa területén kialakult khmer birodalomból az Angkor, az indiai világból a Tadzs Mahal, az urbanizáció, a polgári társadalom kialakulásának korából az Eiffel-torony, a XX. századból pedig a metropoliszok felhőkarcolói jelennek meg szemünk előtt az adott kor képviselőjeként. A felsorolás hosszú, viszont korántsem teljes, mégis kellően érzékelteti az építészet és az ember kapcsolatát. Bár alapvetően ma már csak, mint esztétikai jelenség, turisztikai látványosság, illetve a múlt jelképei tekintünk a megjelölt épületekre, kivétel nélkül mindegyik bírt valamilyen funkcionalitással.

A barlangok, a kínai Nagy fal, a római limes, vagy éppen a középkori várak és városfalak védelmet nyújtottak, a piramisok, a Tadzs Mahal mauzóleuma a holtak tiszteletére és emlékére állított helyszíneként funkcionáltak, az Akropolisz és az Angkor szakrális célokat szolgáltak, az újkor égbe nyúló épületei pedig alapvetően a nagyszámú embertömegek élettereként jöttek létre.

Természetesen az ember mindig törekedett arra, hogy a funkció mellett a forma és a szerkezet, a külső is szerephez jusson, mivel a kezdetektől fogva érezte, hogy az „*építészet nem csak térképzés, hanem térmeghatározás is*” (Bódis, é.n.), amely, mint az ember közvetlen környezetének formálója biztonságának, létének alapja.

A biztonság tehát mindig fundamentuma volt az építészetnek. Hol a holtak nyugvását célozta, hol az istenekkel való kapcsolattartás révén a belső nyugalom és lelki biztonság letéteményeseként funkcionált, hol tényleges védelmet nyújtott.

Egy sokkal fiatalabb tudomány részterülete (vagy önálló diszciplína?) is alapvetően a társadalom tagjainak biztonságát hivatott szolgálni, keresve annak megteremtéséhez szükséges megoldásokat és lehetőségeket. A kriminológiához elválaszthatatlanul kapcsolódó bűnmegelőzés, egyre inkább önállósodó, alkalmazott tudományként kutatja, vizsgálja azon tényezőket, amelyek befolyásolásával a bűncselekmények elkövetései megakadályozhatóak, illetve az egyes okok feltárásával a bűnözés mennyiségi csökkentése elérhető. A bűnözés alakulását ugyanakkor nem kizárólag a társadalmat alkotó individuumok attitűdje és magatartása határozza meg, hanem az az élettér, illetve épített környezet is, amelyben a szubjektum él. A prevenció során az esetek többségében az egyén személyes körülményeire igyekszünk hatni, olyan intézkedések végrehajtását szorgalmazzuk, amelyek személyes kompetenciáinak fejlesztésére irányulnak, és amelyek a magatartása mögött meghúzódó okok feltárására törekszenek, legyen szó áldozatról vagy elkövetőről. A szociatív bűnmegelőzés mellett azonban nem szabad megfeledkezni a szituatív prevenció fontosságáról sem, amely a bűnalkalmakat lehetővé tevő vagy az azt elősegítő körülmények vizsgálatára és megszüntetésére, valamint csökkentésére irányul.

Az épített környezet maga is lehet kriminalitást eredményező tényező, ily módon az építészet és a bűnmegelőzés közös keresztmetszetet érintenek, amelynek eredményeképp létrejön az ún. **építészeti bűnmegelőzés**.

Az építészeti bűnmegelőzés azokra a külső tényezőkre kíván hangsúlyt fektetni, amely az egyént körülölelő környezetből fakadhatnak. A szemlélet egyáltalán nem új keletű, ugyanis a „környezettervezéssel a bűnmegelőzésért” (Crime Prevention Through Environmental Design,

a továbbiakban: CPTED), már évek óta divatos a fejlett országokban¹. A témakör kapcsán született elvek alkalmazásának célja, hogy akár családi házas övezetekben, akár sokemeletes bérházak esetén is az épületek közötti „foghíjtelkeket” parkosítják, illetve kidolgozott elvek, ajánlások mentén kerülnek megépítésre az ingatlanok, amely által a bűncselekmények száma csökken(het). Eredményessége abban rejlik, hogy a rendezett, kivilágított, gondozott, területhatárokat jelölő, bárki által könnyen megközelíthető, gyalogosokat kiszolgáló rehabilitált terület riasztja a bűnelkövetőt, ugyanis biztonságérzete csökken. Ezzel párhuzamosan az ott élők szubjektív biztonságérzete nő, amely, mint tudjuk, az emberek világról alkotott képének meghatározásában legalább annyira fontos szempont, mint a ténylegesen elkövetett bűncselekmények száma és típusa. Az építészeti bűnmegelőzés legújabb módszertana ugyanakkor hangsúlyt helyez az egyénre és a közösségre is, azok formálását azonban az épített környezet alakításával kívánja elérni.

Az építészeti bűnmegelőzés új tudományterülete csodálatos kereszteződése a gyakorlatnak, az elméletnek és a művészetnek, amely ily módon a kultúra részévé válhat. **A témakörben folytatott kutatásom célja nem más, mint egy új szemléletmód feltárása, amely a magyarországi építészetet is - a forma és a szerkezet mellett - új funkcionális tartalommal, nevezetesen a bűnmegelőzési, másképpen biztonságtudatos gondolkodással, azon belül is az egyén és a közösség szerepének központba helyezésével gazdagítja.**

¹ A dolgozat további részében az építészeti bűnmegelőzést, valamint a CPTED kifejezést egymás szinonimájaként használom, ugyanazt értem alattuk.

1. BEVEZETÉS

„A környezetet változtasd meg, ne az embert!”

Ray C. Jeffery

A XXI. században plauzibilis tény, hogy a bennünket körülölelő fizikai tér, az épített környezet, amelyben élünk, a szigorúan vett szocializációs elméletek megállapításaival ellentétben szocializációnk és fejlődésünk egyik fundamentumaként értelmezendők (Bronfenbrenner, 1994). **Urie Bronfenbrenner** (1917-2005) ökológia modellje szerint, a mikrorendszer szintje az egyén életét közvetlenül befolyásoló tapasztalatok világa. A fizikai környezetet és azokat a társas mintákat foglalja magába, melyekben a mindennapi rutintevékenységek zajlanak, tehát az egyén közösségi kapcsolatait és lakókörnyezetét (Kollár-Szabó, 2004, 22.). A szocializáció proximális folyamatai ily módon nem kizárólag az emberek közötti interakciók vonatkozásában értelmezhetőek, hanem az egyén és az életterét képező környezet kölcsönhatásaiban is. A viselkedésünket és személyiségünket meghatározó interiorizáció nem független a környezettől, a materiális közeg a tanultak internalizálódását is befolyásolja.

A tér, az épített környezet, valamint az épületek, amelyben tevékenységeink, aktivitásaink fizikai értelmet nyernek tehát hatással vannak ránk. A hatás azonban kölcsönhatássá válik, amikor mi magunk is alakítjuk e tereket és szebbé, tisztábbá, vonzóbbá vagy éppen biztonságosabbá tesszük azokat. Az át- vagy kialakított épített környezet érzéseket vált ki belőlünk, gondolatokat ébreszt, tudatos vagy tudattalan percepcióinkon keresztül hatást gyakorol aktuális érzelmi állapotunkra, ily módon befolyásol(hat)ja viselkedésünket, magatartásunkat is. Már csak azért is, mert e térben együtt vagy egymás mellett él elkövető és áldozat egyaránt. Az online térben elkövetett bűncselekményeket leszámítva a fizikai élettereink válnak összekötő kapocssá, közvetítő közeggé a sértett és az elkövető között. Ennek okán az elkövetés lehetséges helyszínéül szolgáló territórium - néhány bűncselekménytípus kivételével - nélkülözhetetlen eleme a bűncselekményeknek. **Az általam bűncselekményi triásznak (áldozat - elkövető - helyszín) nevezett konstrukció valamennyi komponensére hatni szükséges, hogy eredményes bűnmegelőzésről beszélhessünk.**

Az elmúlt évtizedekben azonban a profilaxis művelése során a szociatív eszköztár alkalmazásával alapvetően csak az elkövetőre és az áldozatra fókuszáltunk, több-kevesebb sikerrel. A szociatív bűnmegelőzés során a bűnözést kiváltó társadalmi okok és azok kezelése

került a középpontba. Általános eszköze a mai napig az elkövető, illetve az áldozat nevelése, felvilágosítása, attitűdjének megváltoztatása. **Edukációs szentenciák képezik lényegét, amelyek a „tedd” és a „ne tedd” relációban, egy képzeletbeli tengely végpontjain helyezik el a lehetséges áldozatot és a potenciális elkövetőt.** Természetesen a szociatív prevenció hívei ma már rég elvetették az elrettentésen alapuló bűnmegelőzés filozófiáját, jól tudják, hogy a tiltás és a figyelmeztetés kettőse nem elegendő, az individuum önvédő mechanizmusokkal, döntési és felelősségvállalási képességgel történő felruházása vezethet valódi eredményre. Abban azonban nem történt számottevő változás, hogy valamilyen módon, de szinte kivétel nélkül közvetlenül az embereket akarjuk megváltoztatni e technikák alkalmazása során.

A szituatív bűnmegelőzés ezzel szemben nem az egyénre, hanem a környezetre irányultan koncentrálja a prevenció figyelmet, ily módon az a bűnalkalmak csökkentése érdekében kifejtett tevékenységek összességéként értelmezhető. A szituatív megelőzésre példa a járőrözés, a közvilágítás javítása, a különböző riasztórendszerek alkalmazása, melyek mindegyike a triász harmadik elemének (helyszín) kezelésére irányul.

E szemlélet azonban folyamatosan háttérbe szorult az elmúlt évtizedekben, tekintettel arra, hogy kritikusai (Borbíró et al - 2016, Hesseling – 1994, Juhász - 2015) szerint nem a bűnözés mélyen gyökerező okait kezeli vagy szünteti meg, sokkal inkább csak tüneti kezelést jelent, amelynek eredményeképp a valós problémákat csak elfedi, a bűnözést pedig nem megszünteti, hanem térben, időben, valamint az elkövetés tárgyában és módszerében eltolja, áthelyezi.

E kritikai ösztűznek esett áldozatául a szituatív prevenció eszközök közé sorolt építészeti bűnmegelőzés is, amelyre hosszú évtizedeken keresztül egyszerű, mindenhol alkalmazható és univerzális technikai megoldások gyűjteményeként tekintettek a kriminológia és a bűnmegelőzés szakemberei. Az építészeti bűnmegelőzés fogalma egyé vált a térfelügyelő kamerákkal, a kerítések magasságának, a parkok átláthatóságának, a közterek világításának, valamint az utcák karbantartottságának kezelésével.

Az utóbbi néhány évben azonban új elemekkel gyarapodott az építészeti bűnmegelőzés tárháza. Olyan új princípiumok hatják át az e területen tevékenykedők gondolkodását, mint a szociális kohézió, az emberi lépték, a közösségi részvétel, a társadalmi kapcsolatok vagy éppen a közösségi kultúra (Cleveland-Saville - 1998, Cleveland-Saville - 2008), amelyek miatt már korántsem olyan magától értetődő az építészeti bűnmegelőzés szituatív jellege, besorolása.

Ennek oka kettős: a társtudományok - többek között a környezeti pszichológia vagy a környezetszociológia - megállapításainak **figyelembevételével kialakult új elemek következtében az építészeti bűnmegelőzés egyfajta metamorfózison ment keresztül, amely szociatív jegyekkel ruházta fel.**

A határok elmosódásának másik oka a XXI. századi globalizációs fejlődés által megkövetelt komplex, szintetizáló gondolkodásmód. Ma már kevésbé elfogadott az analitikus, részekre bontó és azokat később egészzé formáló szemlélet. Többek között az oktatásban is egyre többször hallhatjuk a tananyag tantárgyankénti bontásának hátrányait, amely nem teszi lehetővé a megfelelő szinergiateremtést és a hatékony tudástranszfert.

E jelenség igaz a bűnmegelőzésre is, ahol **hosszú ideje hangoztatott tétel, hogy kizárólag az összefogáson alapuló, valamennyi szereplőt bevonó, komplex programok vezethetnek eredményre.** Az építészeti bűnmegelőzés új keretrendszere is a szinergiateremtést szolgálja, amikor a környezet mellett szerephez jut az egyén és a közösség, amely utóbbinak elkövetővé és áldozattá is válhatnak tagjai. **Az építészeti bűnmegelőzés során alkalmazott megoldások ma már nem célként, hanem eszközként értelmezendők.**

Immáron a bűncselekményi triász mindhárom elemét célozza az építészeti bűnmegelőzés, s Ray C. Jeffery idézett mondatát tovább gondolva fő célja a környezet megváltoztatásával az emberek viselkedésének formálása is.

Az individuum alakítása, nevelése hosszú folyamat és sok esetben nem is a bűnmegelőzés keretrendszerébe tartozó, közvetlen prevenció-orientált tartalmak közvetítése révén zajlik. A szülői attitűd, az oktatás, a szociális háttér önmagukban képesek szolgálni a megelőzés törekvéseit, nagy kérdés tehát, hogy az adott tevékenység mikortól számít bűnmegelőzésnek.

Meglátásom szerint **bármely tevékenység abban a pillanatban bűnmegelőzési aktivitássá válik, amikor célja, közvetlen és deklarált módon is a biztonság megteremtése, az áldozattá és az elkövetővé válás megelőzése, a szubjektív biztonságérzet növelése. Ily módon építészeti bűnmegelőzésről is akkor beszélhetünk, ha az épített környezet tudatos megváltoztatásának alapja a prevenciók célok direkt és indirekt elérése volt.**

1.1. A témaválasztás oka

A bűnmegelőzés tudományban elfoglalt helye és szerepe még nem teljesen tisztázott, ennek megfelelően több megközelítés is létezik fogalmi lényegének, illetve a társadalomtudományok struktúrájában történő elhelyezésének meghatározásakor. Bizonyos felfogás egyenesen a tudományok világán kívül pozicionálja a bűnmegelőzési tevékenységet, s úgy tekint rá, mint **mindennapi gyakorlat**, amely magától értetődően jelen van a társadalom életében. Természetes ugyanis, hogy az egyének az érdekeiket sértő helyzeteket igyekeznek elkerülni, s mivel a bűnözés létezik és létezni fog a jövőben is, így nyilvánvaló keresletet generál a prevenció számára. A bűnmegelőzés gyakorlatát nap, mint nap végezzük, nem kizárólag a rendvédelmi szervek révén, hanem magunk is, amikor zárjuk a bejárati ajtót, bekapcsoljuk a riasztót vagy éppen megfelelő helyre tesszük el a pénztárcánkat.

KRIMINÁLPOLITIKA (Borbíró et al, 2016, 815.)			
RENDÉSZETI POLITIKA	ÁLDOZATVÉDELMI POLITIKA	BŰNMEGELŐZÉSI POLITIKA	BŰNTETŐ POLITIKA
			BŰNTETŐJOG POLITIKA
			BŰNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI POLITIKA
			BŰNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI POLITIKA

1. ábra: A kriminálpolitika rendszere (saját szerkesztés)

A bűnmegelőzés résztvevői azonban magasabb szintű társadalmi jelenségekre is hatást kívánnak gyakorolni, intézkedéseik hatékonyságának és eredményességének záloga a tudományos megalapozottság, a helyes felismerés. Ennek nélkülözhetetlen feltétele a társadalmi viszonyok, összefüggések, folyamatok megfigyelése, kutatások folytatása, az adatok elemzése, amelyek révén a prevenció kilép a gyakorlat világából és a tudományosság talajára lép. Ily módon a bűnmegelőzés értelmezhető **önálló diszciplínaként** is, amely a bűncselekményhez vezető okok és folyamatok megakadályozását elősegítő elméleti és gyakorlati, empirikusan is igazolt ismereteket rendszerezi (Borbíró et al, 2016, 815.).

Ahhoz, hogy a tudományos alapokon nyugvó intézményesített bűnmegelőzés érvényesülhessen szükséges a megfelelő szintű eszközrendszer és apparátus, amely politikai akarat nélkül aligha

állhat rendelkezésre. Ennek megfelelően a bűnmegelőzés tekinthető a kriminálpolitika alrendszerének, **önálló szakpolitikának**.

Felmerül a kérdés, hogy a mai kereslet-kínálat alapon működő fogyasztói társadalomban nem tekinthetünk-e a bűnmegelőzésre úgy, mint kialakuló **gazdasági ágazatra**? A bűnmegelőzés tárgya - ahogy az előszóban is olvashattuk - a biztonság, amelynek fontos részét képezi a magánbiztonság. A vagyonsvédelem, a biztonságtechnika, mint megszülető új piaci szektor az elmúlt néhány évtizedben rohamos fejlődésnek indult, egyre nagyobb az igény, mind a személyi jellegű szolgáltatások, mind pedig a technikai vívmányok igénybevételére.

Bármelyik felfogás szerint is közelítjük meg a bűnmegelőzést, az Európai Tanács, 2009/902/IB² számú határozatában olvasható definíció szerint az nem más, mint mindazon intézkedések összessége, amelyek *„célja a bűnözésnek és az állampolgárok biztonságérzete hiányának mind mennyiségi, mind minőségi értelemben való csökkentése vagy az ahhoz egyéb módon való hozzájárulás, akár a bűncselekmények elkövetésétől való közvetlen elrettentés, akár a bűnözés lehetőségének és okainak visszaszorítására irányuló szakpolitikák és fellépések révén”*.

A bűnmegelőzési tipológiák több megközelítésben tárgyalják a prevenció formáit. Az egyik legismertebb felosztás a **bűnmegelőzés háromszintű modellje**, amely az egészségügyi analógia alapján, az általánostól az egyedi felé közelítve rendszerezi a prevenció eszközeit (Borbíró, 2011, 4.).

A beavatkozás szintjei a modell szerint:

- a) **elsődleges (primer) megelőzés** - a társadalom egészére kiterjedő, a bűnözésre hatást gyakorló szociális, jogi és gazdasági okok kezelése, befolyásolása,
- b) **másodlagos (szekunder) megelőzés** - a még nem kriminalizálódott, de már a veszélyeztetett kategóriába tartozó egyének, illetve csoportok megszólítása,
- c) **harmadlagos (tercier) megelőzés** - a bűnisméltés megelőzését célzó intézkedések együttese.

Itt merül fel a kérdés, hogy vajon az építészeti bűnmegelőzés mely szinteken alkalmas prevenció intervencióra? A válasz egyben az egyik oka is témaválasztásomnak. Meglátásom

² Az Európa Tanács 2009/902/IB HATÁROZATA (2009. november 30.) - az európai bűnmegelőzési hálózat (EUCPN) létrehozásáról és a 2001/427/IB határozat hatályon kívül helyezéséről (3) bekezdés

szerint ugyanis az építészeti bűnmegelőzés mindhárom szint vonatkozásában megfelelő beavatkozási lehetőséget biztosít.

Egyrészt átalakíthatunk már létező élettereket, megváltoztathatunk slumosodott környékeket. Ebben az esetben, ha a megoldás nem az, hogy a kérdéses településrészt felszámoljuk és az addig ott élőket „eltávolítjuk”, valamint helyükre másokat költöztetünk, hanem az ott élők bevonásával, az építészeti bűnmegelőzés alapelveit is alkalmazva újraterezzük az ottani közösséget, növeljük a környék életszínvonalát, akkor primer prevenciót végzünk.

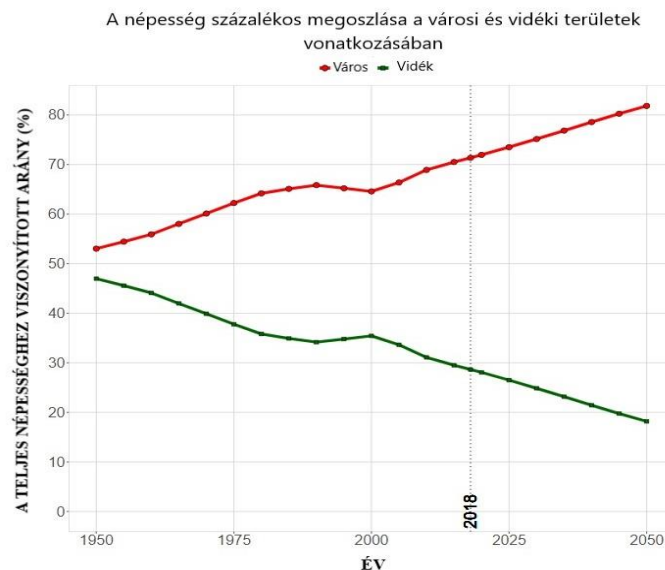
Ha az építészeti bűnmegelőzés technikai megoldásait helyezzük a fókuszba, akkor a szekunder megelőzés szintjén történő beavatkozást azonosíthatjuk, hiszen a potenciális tettest prekriminális állapotában egy konkrét bűncselekménytől tartjuk vissza. *„A befolyásolni kívánt körülmények a potenciális tettes személyében, áldozata magatartásában, a kínálkozó kedvező elkövetési körülményekben vagy az elkövetés rizikómentességében jelentkezhetnek. A befolyásolás itt nem közvetlenül, hanem csak közvetetten, a célba vett körülményeken keresztül irányul és hat a potenciális tettesre”* (Pusztai, 1996, 199-200.).

A prevenció terciér szintjén végezzük tevékenységünket, ha az épített környezet megváltoztatásával és az ott élő közösség formálásával csökkentjük a bűnismétlés esélyét és időzöjles szükségességét. Gondoljunk a fiatalokra, akik például azért követtek el eddig kisebb jogsértéseket, mert lakókörnyezetük nem tette lehetővé a szabadidő hasznos eltöltését. Ha létrehozunk számukra olyan közösségi tereket, ahol szívesen tartózkodnak, akkor a bűnismétlést akadályozhatjuk meg. Még inkább igaz ez akkor, ha például ezeket a fiatalokat bevonjuk a tervezésbe és adott esetben a kivitelezésbe is. Ha meghallgatjuk elképzeléseiket, teret adunk a közreműködésüknek, növelhetjük felelősségérzetüket és a lakókörnyezetük iránti nagyobb, annak megóvására irányuló elköteleződést.

Témaválasztásom okának másik magyarázata egyfajta szociálökológiai értelmezést kíván, amely *„abból a hipotézisből indul ki, hogy a térbeli környezet befolyást gyakorol a benne élő társadalomra, s a társadalom – közvetett módon bár – alakítható, ha térbeli feltételei módosulnak”* (Kozma, 2001, 52.). Ha az emberiség evolúcióját nézzük, akkor még merészebb állítás is megfogalmazható: **a társadalom kialakulása, fejlődése, jelene és jövője is térhez kötött.**

E társadalmi terek közül is kitüntetett szerepe van a városoknak, amelyek az emberiség történetének kezdete óta olyan földrajzi, kereskedelmi, gazdasági és sokszor kulturális csomópontokban kialakult emberi települések, amelyek kedvezőbb életfeltételeket biztosítottak. A XIX. században bekövetkező ipari forradalom által előidézett urbanizáció megállíthatatlanul zajlik, a városi populáció nagysága permanens növekedést mutat.

2. ábra: A népesség százalékos megoszlása a városi és vidéki területek vonatkozásában Magyarországon (ENSZ) <https://population.un.org/wup/Country-Profiles/>

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) kimutatásai szerint a világ népessége **2030-ban 8,5 milliárd főre³** tehető majd, melyből az **OECD prognózisa⁴** szerint **hozzávetőlegesen 5,5 milliárd fő fog városi környezetben élni**. Az előrejelzés azt feltételezteti, hogy még nagyobb tömegek kényszerülnek egymás mellett élni, amely tovább növelheti a városok zsúfoltságát, az életterek szűkülését, a városi lét gyorsaságát, az elszemélytelenedést, az egymásra figyelés hiányát. „Ez a térbeli közelség a társadalmi távolság megteremtésének igényét szüli” (Berger, 2016, 17.).

Mielőtt azt gondolhatnánk, hogy mindezen előrejelzések csak a fejlett, metropoliszok tucatjaival rendelkező országokat érintik, érdemes a magyarországi mutatókra is pillantást vetni. Az egyik legbeszédesebb adat az Egyesült Nemzetek Szervezetének népesség növekedésével és alakulásával kapcsolatos oldalán érhető el. A Magyarországra vonatkozó

³ https://www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html (letöltés ideje: 2019. április 20.)

⁴ <http://www.oecd.org/governance/regional-policy/urbandevelopment.htm> (letöltés ideje: 2019. április 20.)

kimutatás szerint, míg **1950-ben szinte azonos arányban élt a magyar társadalom városokban és vidéken, addig 2018-ban a városokban élők száma meghaladja a 70%-ot a teljes népességhez viszonyítva.** A folyamat folytatódni látszik, az arányok további távolodása várható és 2050-re már a magyar népesség 20%-a sem fog vidéki környezetben élni.

A fentiekkel összhangban a KSH népesség számának alakulásával kapcsolatos adatai szerint⁵ **2011-ben az átlagos évenkénti fogyás a városokban** (főváros, megyeszékhely, megyei jogú város, többi város) **0,19% volt, míg a községekben és nagyközségekben 0,5%.** A városi népesség aránya tehát - a népesség általános fogyásával ellentétben - Magyarországon is folyamatosan nő. Számszerűsítve, a KSH 2018 novemberi adatai szerint⁶ 2018-ban Magyarországon **a városi populáció 6.889.371 fő volt, amely a teljes népességet jelentő 9.778.371 főhöz képest 70,4 %-ot jelent**⁷.

Nemcsak a népesség nő azonban a városokban, hanem a népsűrűség és ezzel együtt az épületek száma is. Mindezzel párhuzamosan folyamatosan csökkennek élettereink és egyre kisebb közösségi terekbe zsúfolva éljük a mindennapokat. Ahogy az állatok és minden más élőlény vonatkozásában kongatjuk a vészharangot élettereik csökkenését illetően, **érdemes lenne saját élettereink önpusztítása kapcsán is riadót fújni.** A városi terek nagysága már rég meghaladta az emberi léptéket (Jha, 2019), együttélésünket az elszemélytelenedés, az ebből fakadó normanélküliség, a közösségi tudat hiánya, a generációk, kultúrák és szokások ellentéte, ily módon sok esetben társadalmi fragmentáltság jellemezheti. Ez a társadalmi széttöredezettség az egymásra figyelés, valamint a másokért való felelősségvállalás hiányát eredményezheti.

A helyzet az utóbbi évek gazdasági konjunktúrájának köszönhetően tovább romlott. Az építőipar fellendülésének köszönhetően újabb és egyre több embert elnyelni képes lakóparkok, lakóházak kerültek megépítésre, sok esetben az élhetőséget, a közösségek együttélését biztosító parkok, közösségi terek, parkolók és gyalogosok kárára.

A KSH adatai szerint⁸ **2018-ban Magyarország lakásállománya 4.439.959 lakást**⁹ **foglalt magába,** ami 1990-hez képest közel 600.000-rel több lakóépületet jelent. Ha csak az utóbbi,

⁵ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia (letöltés ideje: 2019. április 20.)

⁶ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001.html (letöltés ideje: 2019. április 20.)

⁷ Megjegyzés: Dallos Endre, 2008-as írása szerint ez az arány még csak 64-66% volt. (Dallos, 2008, 107. oldal)

⁸ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wde001b.html (letöltés ideje: 2019. április 22.)

⁹ Lakott és nem lakott lakások, valamint lakott üdülők együtt.

konjunktúra alatti éveket (2014-2018) nézzük, akkor **évente hozzávetőlegesen 7.500 lakás, összesen pedig közel 40.000 lakás épült.** Ugyanezen időszakban évente átlagosan **11.000 lakás** kapott használatbavételi engedélyt, míg a kiadott építési engedélyek száma közel **400%-kal** nőtt.

	2014	2015	2016	2017	2018
Kiadott lakásépítési engedélyek száma	9.633	12.515	31.559	37.997	36.719
Használatba vételi engedéllyel bíró épített lakások száma	8.358	7.612	9.994	14.389	17.681
Lakások száma összesen	4.408.050	4.414.684	4.420.296	4.427.805	4.439.959

FORRÁS: KSH

3. ábra: Lakásépítési tendenciák 2014-2018 között (saját szerkesztés)

Miért fontos mindez a bűnmegelőzés szempontjából? A válasz egyszerű: **a bűnözés ma már egyre inkább városi jelenség**, amelyet az Egyesült Nemzetek Szervezete is megerősített a 9. bűnmegelőzéssel és az elkövetők kezelésével foglalkozó kongresszusán¹⁰.

Az állítást alátámasztja az is, ha a magyarországi bűncselekményi adatokat megvizsgáljuk. A regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt években folyamatosan csökkent¹¹, ugyanakkor a városokban elkövetett bűncselekmények aránya a nem városokban regisztrált deliktumokhoz képest változatlanul magas. A 2017-es Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika adatai szerint az összes regisztrált bűncselekményhez képest a városokban **regisztrált bűncselekmények aránya 76%! Ha a statisztikában egyéb városoknak jelzett kategóriát nem számoljuk ide, mondván, hogy azok tulajdonképpen méretük és lakosság számuk alapján inkább falvak, az arány még akkor is 65%.**

A bűncselekmények tehát a városokba koncentrálnak. A népesség növekedésének és sűrűségének kezelését tovább nehezíti a globalizáció okozta faji, vallási és nemzetiségi

¹⁰ Stop crime - The ninth United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders (United Nations Department of Public Information, 1995) http://nua.unhabitat.org/uploads/DraftOutcomeDocumentofHabitatIII_en.pdf (letöltés ideje: 2019. május 23.)

¹¹ A Legfőbb Ügyészség által kiadott Bűnözés és igazságszolgáltatás című összefoglaló alapján a **2008-as 408.407 db** regisztrált bűncselekményhez képest **2017-ben csupán 226.452 db** bűncselekményt regisztráltak, ami 45%-os csökkenés.

pluralizmus, amelynek következményeképp a metropoliszok már nem csak nagy, de sokszor merőben eltérő kultúrájú és hagyományokkal bíró közösségek együttélését is biztosítani hivatottak. Az újkori migráció visszatérő problémaként jelentkezett a 2010-es években, ugyanakkor Irk Ferenc már 2008-ban a következőket írta: *“Az új évezred Európájának olyan problémákkal is meg kell küzdenie, amelyekre korábban már voltak ugyan példák, ezek azonban rég feledésbe merültek. Ilyen a manapság meglehetősen leegyszerűsítéssel csak „új népvándorlásnak” nevezett migrációs folyamat, amely megint csak elsősorban a városokat érinti. S természetesen ebben a környezetben érhetők tetten az elmúlt évszázadok Európájának ma már világjelenséggé terebélyesedett gondjai, mint a társadalom fősodrából leszakadók, munkanélküliek, hajléktalanok kezelése”* (Irk F., 2008, 27.).

Természetesen ez az állítás nem kizárólag Európára vonatkozik, gondoljunk csak az elmúlt évek Egyesült Államokban történt eseményeire és a mexikói határ védelmére, ahol Donald Trump elnök 2018-as utasítása szerint a határvédők akár lőfegyver használatával is megakadályozhatták az illegálisnak vélt határátlépést.

A városokat érintő migráció, ahogy korábban a KSH, az ENSZ és az OECD adatok alapján láthattuk manapság is zajlik. A körülmények egy része ugyan megváltozott, de az általános konstrukció nem: **a városok a mai napig övezetekre tagozódnak, a szegényebb kerületek sok esetben szeparáltak, úgynevezett no-go zónák alakultak ki, az elszemélytelenedés pedig továbbra is - az online világ térhódításának köszönhetően is - állandó jellemzője a városi közösségeknek.**

Mindez azt jelenti, hogy a városok fejlesztése során kardinális kérdéssé válik a biztonság biztosíthatósága, a bűncselekmények megelőzése.

Kutatásom célja e tényekre figyelemmel annak bizonyítása, **hogy az építészeti eszközökkel történő bűnmegelőzés eredményesen hat a bűnözés csökkentésére, valamint annak vizsgálata, hogy az építészeti bűnmegelőzés eredményei miként hasznosíthatóak magyarországi viszonylatban.**

1.2. A kutatás célja

Thomas Kuhn (1922-1996) szerint minden tudományterület fejlődésében vannak olyan időszakok, amelyek *„határozottan egy vagy több múltbeli tudományos eredményre épülnek,*

nevezetesen olyan eredményekre, amelyeket egy bizonyos tudományos közösség valameddig saját további tevékenysége alapjának tekint” (Kuhn, 2002, 24.).

A tudomány fejlődése lineáris, az elfogadott tézisek pedig paradigmaként funkcionáló mintázatként jelennek meg a tudósok munkájában. A paradigma fogalmára Kuhn megannyi eltérő definíciót használ, de összességében azt mondhatjuk, hogy olyan elméleti és gyakorlati struktúrát értett alatta, amely hosszabb ideig meghatározza az adott tudomány kérdéseit, gondolkodásának tárgyát, a felállított hipotézisek érvényességét.

A tudomány fejlődéséhez ezért időről időre szükségesek új, az eredeti elképzelésektől merőben eltérő gondolatok, forradalmi változtatások, amelyek radikális átalakulást, és ezáltal fejlődést keletkeztetnek. E változást nevezi Kuhn **paradigmaváltásnak**. De mikor következik be ez a paradigmaváltás? Az önmaga elveit elfogadó időszak nem fejlődésmentes, óvatosabb fontolva haladást, Kuhn megfogalmazásában egyfajta rejtvényfejtést eredményez, amelynek során kérdések merülnek fel, mely kérdések egyre szaporodó anomáliákat, ellentmondásokat generálnak. Végül az addig szilárdnak hitt elvi keretrendszer válságba jut, amely válság tulajdonképpen kikényszeríti a forradalmi gondolkodást, az új szemléletmódot. A paradigmaváltás a fejlődés zálogaként lesz következménye a tudomány magasabb szintre lépésének.

Kuhn tehát úgy gondolta, hogy a fejlődés mindig valamilyen dinamikus, erőteljes változást eredményező gondolat következménye. Meggyőződésem, hogy az építészeti bűnmegelőzésnek is új megközelítésre van szüksége – főleg hazai környezetben -, ugyanis a témában született tudományos írások a mai napig Jeffery, Newman és Clarke közel fél évszázaddal ezelőtti megállapításait veszik alapul, sokszor elfelejtve ezen megállapítások lényegi, bár kevesebbet hangoztatott tételeit. Teszik mindezt úgy, hogy a CPTED kifejezés szülőatyja, **Jeffery, maga is bevallotta és hangsúlyozta, hogy megállapításai nem egy kutatás eredményeire épülnek** (Borbíró et al, 2016, 237.).

Az építészeti bűnmegelőzés vonatkozásában az is kőbe vésett paradigmaként él, hogy mint szituatív prevenció eszköz nem a bűnözés valódi okaira reflektál, nem foglalkozik az egyénnel és a társadalmat alkotó közösségekkel sem. A korábban vázoltak azonban mindezt megkérdőjelezzik!

A kriminológia több részterülete, de kifejezetten a **szociálökölógiai bűnözésmagyarázatok**, valamint a **környezeti kriminológia** foglalkozik a hely és a bűnözés összefüggéseivel. Joggal merül fel annak szükségessége is, hogy az eddigi zárt, alapvetően kriminológiai keretrendszerből kilépve, a multidiszciplinaritás jegyében vizsgáljuk meg és helyezzük el a prevenció térben az építészeti bűnmegelőzést.

Nem kizárólag a kriminológia tudománya szentel ugyanis az ezzel kapcsolatos vizsgálatoknak jelentőséget. A **szociológia**, amely alapvetően „*az ember társas életével, a csoportokkal és a társadalmakkal foglalkozó tudomány*” (Giddens, 2008, 24.) is központi kérdésként kezeli az elsősorban a városokat érintő globalizációt, a változó, átalakuló világot, a szegénységet, a társadalmi kirekesztettséget. Külön irodalma van a városokat és városi tereket érintő szociológiai kérdéseknek és elméleteknek, **amelyek közvetve vagy közvetlenül, de mindig érintik a bűnözést és a devianciát**. Fontos részterület a **városökológia**, amely szerint a **természeti világban az organizmusok szisztematikusan úgy oszlanak meg egy adott területen, hogy a különböző fajok között egyensúlyi állapot vagy kiegyensúlyozott helyzet alakuljon ki**. Elsősorban a Chicagói iskola képviselői vélték úgy, hogy a nagyobb városias települések és az azokon belüli különböző városrészek, lakónegyedek térbeli elhelyezkedése hasonló elvek szerint alakul ki (Giddens, 2008, 691.)

Az utóbbi időben a kriminológia és a szociológia mellett a **pszichológia**, azon belül a **környezetpszichológia** is nagyobb teret engedett a környezet és az ember kapcsolatára irányuló kutatásoknak. Mindez azért számít újszerűnek, mert a „*pszichológia korábban többször is hangsúlyozta, hogy nem a környezet tudománya*” (Dúll, 2010, 2). A pszichológia sokáig csak az individuummal foglalkozott, azon belül is az egyén lelki folyamataival, a személyiség kialakulásával. Viszonylag későn, csak az 1960-as évektől jelent meg az az új szemlélet, amely „*nem passzív „ingerekként” kezelte a fizikai környezetet, ami az egyéni vagy társas viselkedés kiváltójaként vagy környezetté szerveződve annak „medreként” szolgál, hanem az emberi megnyilvánulások egyenrangú „partnereként”*” (Dúll, 2010, 2.).

A fentiekre tekintettel dolgozatom **fő célja tehát a téma újrendszerezése**, új utak és a diszciplínák közötti összefüggések keresése, az építészeti bűnmegelőzés eredményességének, s kifejezetten magyarországi aspektusainak és alkalmazhatóságának vizsgálata. Utóbbi már csak azért is fontos, mert **Kerényi Károly** (1897-1973) után magam is úgy vélem, hogy

„magyar tudósról pedig fel nem tehető, hogy olyan munkára pazarolná szelleme erejét, amely végső eredményben a magyarság ügyét is ne szolgálná” (Kerényi, 1930, 22.).

1.3. A kutatás hipotézisei

A már többször említett bűncselekményi triász harmadik eleme a helyszín, másképpen az alkalom. E komponens szerepe egyrészt azért válik kifejezetten fontossá, mert a bűncselekmények nagy része nem előre eltervezett, sokkal inkább az alkalom szüli őket. Másrészt, ahogy korábban is írtam az ember léte, ily módon a bűncselekmények nagy része is térhez kötött. Az építészeti bűnmegelőzés kifejezés a szituációs megelőzés tárgykörébe tartozva azt sugallja, hogy vonatkozásában nem jut szerep az egyénnek, szimplán technikai és a kivitelezésben megjelenő megoldások felkutatása, az elkövetők dolgának megnehezítése a célja, egyedüli fókusza a helyszínre irányul.

Dallos Endre megfogalmazása már kissé árnyaltabbá teszi a képet: *„az építészeti bűnmegelőzés olyan építészeti, településfejlesztési, táj- és kertépítési, forgalomtechnikai, fénytechnikai, pszichológiai és kommunikációs módszerek összessége és együttes alkalmazása, amelyek az épített környezet utólagos átalakításával, valamint az építendő tudatos tervezésével és megvalósításával a bűnelkövetés lehetőségeit csökkentik, illetve megszüntetik”* (Dallos, 2008, 110.).

A definíció túlmutat a szimplán technikai megoldások kifejlesztésén, amikor az építészeti bűnmegelőzés eszköztárába beemeli a pszichológiai és kommunikációs módszereket is, melyek közvetetten az egyént is a vizsgálódás alanyává teszik. Én azonban hiszem és azt feltételezem, hogy az egyénnek e területen sem csak másodlagos szerepe van. Hiszem, hogy a forradalmi, új szemlélet alapja az individuum, mivel meglátásom szerint a környezet megfelelő elvek mentén történő kialakításával és megváltoztatásával az ember és végül a közösség is formálódik.

Később látni fogjuk, hogy a legnagyobb kérdés az, hogy kinek a feladata a tudatos tervezés és a kialakítás. Ki és mi gyakorol hatást igazából kire és mire? Az építészeti bűnmegelőzés végezhető-e az érintett terület lakóinak bevonása nélkül? **Meglátásom szerint helytelenül hittük azt évtizedeken keresztül, hogy az építészeti bűnmegelőzés kizárólag az építészek, az urbanisták, a kivitelezők feladata.** Helytelenül gondoltuk azt, hogy az építészeti bűnmegelőzés módszertana szabványosítható, és megfogalmazhatóak mindenhol érvényes és egyben eredményes technikai tanácsok. Még nagyobb tévhit azt hinni, hogy mindez

kikényszeríthető és kötelezővé tehető kizárólag normaalkotással és ellenőrizhető olyan kiképzett szakértők vagy éppen hatósági személyek által, akik ugyan az építészeti bűnmegelőzés módszertanát ismerik, de nincsenek tisztában az adott környezet sajátosságaival, az ott élők szubkultúrájával. A kiindulási pont tehát nem a fizikai környezet, hanem az ott élő közösség és annak problémái. Az eddigi alapelvek, úgy, mint a **közösségi kontroll** vagy más néven **természetes felügyelet**, a **jogosultság természetes szabályozása**, a **birtokviszony jelzése**, valamint a **fenntartás és karbantartás** szintén azt közvetítik, mintha a közösség tagjára nem lenne hatással az építészeti bűnmegelőzés. (Kivételt képez a közösségi kontroll elve, amely visszanyúl az egyén szerepéhez, amikor azt várja el az adott terület építészeti adottságainak kialakításánál, hogy a közös terek a lakók és járókelők által megfigyelésre kerüljenek.)

Meggyőződésem azonban, hogy az építészeti bűnmegelőzés megoldásainak alkalmazása nem cél, hanem eszköz az emberek attitűdjének megváltoztatásához. Minden bűnmegelőzési módszer fókuszában az embernek kell állnia, aki az épített környezet tudatos alakítása révén változtat viselkedésén. Ily módon joggal merül fel a kérdés: szituatív bűnmegelőzés az építészeti bűnmegelőzés, vagy sokkal inkább szociatív?

Fentiek alapján a következő **kutatási hipotézisek** megfogalmazására jutottam:

- 1. Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés nem a szituatív, hanem a szociatív bűnmegelőzés körébe tartozik.**
- 2. Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés alkalmas a bűnözés mennyiségi és minőségi csökkentésére, nem kizárólagos eredménye a bűnözés áthelyeződése, létjogosultsága valós.**
- 3. Az építészeti bűnmegelőzés adaptációja lehetséges Magyarországon, alkalmazásának nem jelentik akadályát a magyarországi társadalmi és gazdasági viszonyok.**

2. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

„Kutatni valamit, annyit tesz, mint látni, amit mindenki lát,
és közben arra gondolni, amire még senki.”

Szent-Györgyi Albert

Társadalmunk folyamatainak megismerésekor, az új tudás elsajátításakor, illetve bármilyen kutatás végrehajtásakor alapvetően mindannyian olyan strukturált gondolkodási rendszer alkalmazására törekszünk, amely lehetővé teszi számunkra az adatok feldolgozását és az azokra vonatkozó következtetések kialakíthatóságát. A megismerés folyamatának, a kutatás megkezdésének kiinduló pontja minden alkalommal a témával kapcsolatos kételyek, kérdések felmerülése, amelyet a témában történő elmélyülés, vizsgálódás, majd a begyűjtött információk elemzése és értékelése, végül a konklúziók megfogalmazása követ. A leírt folyamat nem más, mint maga a kutatás. A kutatás konklúziói sok esetben kiterjesztésre kerülnek, s a vizsgálódás tárgyán túli megállapításokat, valamint következtetéseket is tartalmaznak, elméletté válnak.

Az elmélet alapvetően valamely kérdéskör kapcsán **kialakított tézisek összessége, a gyakorlati tapasztalatok általánosítása, magyarázata, illetve törvényszerűségek, összefüggések megállapítása.** A „jó elmélet nem önmagért való, alaptalan elmélkedés és nem az íróasztal békéje mellől felállított tétel” (Steinfeld, é.n., 152.), még akkor sem, ha történelmünk hajnalán a nagy gondolkodó, **Arisztotelész**, a Nikomakhoszi etikában úgy fogalmazott, hogy az elmélkedés „magamagáért érdemli meg a szeretetünket: belőle semmi más nem származik, mint éppen csak az, hogy elméltünk” (Arisztotelész, 1997).

Az elmélet tehát nem pusztán filozofálgatás, hanem olyan tevékenység végeredménye, amely a gyakorlati élettől elválaszthatatlan. Válaszok összességéként jelenik meg előttünk, amelynek az empiriával való kapcsolata a következőképpen írható le:

- Az elmélet a gyakorlatból fejlődik, tehát változik és a helyes elmélet éppen azért helyes, mert nem dogma.
- Az elmélet helyességét a gyakorlat mutatja meg.
- A helyes elmélet visszahat a gyakorlatra és előre viszi azt.
- A hibás elmélet, csakis a gyakorlat félremagyarázásából fakad és azt helytelen útra terelheti (Steinfeld, é.n., 152.).

Az elmélettel szemben támasztott általános elvárás tehát az, hogy legyen kapcsolata a működő világgal. Ennek feltétele az ellenőrizhetőség, hiányában az elmélet csupán üres hipotézis, haszontalan feltételezés.

A kutatási elméletekre és azok felállítására vonatkozó általános kitekintés célja az volt, hogy a dolgozat egészét meghatározó kutatás-módszertani fejezet fontossága, valamint kutatói hitvallásom világossá váljon.

Dolgozatom írása során alapvetően az **indukció** módszerére támaszkodom majd. Az indukció esetében viszonyítási alapként az egyes esemény, a vizsgált cselekmény szolgál, amelynek feltárt jellemzői révén bátorkodunk következtetéseket levonni az általános törvényszerűségekre, s a vizsgálthoz hasonló helyzetekre, abból kiindulva, hogy a világ egyes történéseire igaz állítások igazak lesznek alapvető tulajdonságaikban megegyező más helyzetekre is. Másképpen megfogalmazva olyan kiterjesztő következtetések megfogalmazására törekszem, ahol „*a következtetésben kimondott állítás túlmegy azon, amit a premisszák együttesen állítanak. A tágabb értelemben vett indukció különösen érdekes esetei az analógiával való érvelés, előre jelző következtetés, következtetés az okokra a jelekből és szimptómákból és a tudományos törvények vagy elméletek megerősítése*” (Skyrms, 1995, 368-369).

Kutatásom jellege szerint **alapkutatásnak**¹² minősül, hiszen célja egy elméleti probléma kérdéseinek megválaszolása, s az eredmények alapvetően a társadalomtudományok fejlődését kívánják szolgálni. Ettől függetlenül remélem, hogy megállapításaim, valamint dolgozatom gyakorlati eredményei a későbbiekben az **alkalmazott kutatásokhoz**¹³ hasonlóan más területeken is hasznosulnak. Többek között segítségére lehet a bűnmegelőzést végző szervezeteknek, az önkormányzatoknak, a helyi közösségeknek, de az építészetben is jelentőséggel bírhat.

Héra és Ligeti felosztása szerint egy kutatás azonban nemcsak az előbbi szempontok mentén kategorizálható, ugyanis az lehet **felderítő**, **leíró** vagy **magyarázó** (Héra-Ligeti, 2005, 44-45) jellegű. Írásom egyértelműen túlmutat a felderítő jellegén, hiszen arra akkor kerül sor, ha a vizsgálni kívánt jelenség vonatkozásában még nem állnak rendelkezésre adatok, információk.

¹² A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény 3. § 1. pontja szerint: „**olyan felfedező jellegű kísérleti vagy elméleti munka, amelyet elsősorban jelenségek, tapasztalatok és megfigyelések megértéséhez szükséges új ismeretek megszerzésének érdekében folytatnak anélkül, hogy kilátásba helyeznék azok gyakorlati alkalmazását vagy felhasználását**”

¹³ A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény 3. § 2. pontja szerint: „**tervezett kutatás vagy célzott vizsgálat, amelynek célja új ismeretek, tudás és szakértelem megszerzése új termékek, eljárások, technológiák vagy szolgáltatások kifejlesztéséhez, vagy a létező termékek, eljárások vagy szolgáltatások jelentős mértékű továbbfejlesztésének elősegítéséhez**”

Az építészeti bűnmegelőzés témakörében már születtek elméletek és kutatások, magyarországi kontextusban is, ugyanakkor a magyarországi alkalmazási lehetőségeket feltáró, a hazai jelenségeket leíró, és e jelenségek mögötti okokat magyarázó komplex kutatásra még nem került sor. Dolgozatom így a **leíró-magyarázó kategóriába** sorolható.

A kutatás-módszertan általános áttekintését követően térjünk rá az általam alkalmazott módszerekre, s tekintsük át választásuk okát, valamint az azokkal szemben előzetesen megfogalmazott elvárásokat.

2.1. Szakirodalom áttekintése

A szakirodalom tanulmányozása, mint tartalomelemzés olyan *beavatkozás-mentes vizsgálati forma, amely más módszerekkel ellentétben még bizonyos mértékben sem változtat a megfigyelt folyamatokon* (Babbie, 2001, 350-351.).

Lehetőséget biztosít ugyanakkor arra, hogy a dolgozat szempontjából fontos fogalmakat definiálhassuk. Ahhoz, hogy írásom mindenki számára érthető legyen, s hogy a félreértelmezéseket elkerülhessem, világossá és egyértelművé kell váljanak a kutatás központi fogalmai. A szakirodalom áttekintése elősegíti a **konceptualizáció** folyamatát, amely sokszor haszontalannak, néhol szörszálhasogatónak tűnhet, mégis minden fogalmat tisztáznunk kell ahhoz, hogy az olvasó és a kutatás alanyai is ugyanazt értsék egy-egy kifejezés alatt, mint én. Ellenkező esetben vizsgálataim könnyen célt téveszthetnek, a kapott eredmények pedig a valóságtól eltérő képet mutathatnak (érvénytelenség), amelynek egyenes következménye téves következtetések levonása, helytelen megállapítások kinyilatkoztatása, amelyen az egész dolgozat hitelessége múlhat.

Nézzünk erre egy példát! Az építészeti bűnmegelőzés egyik alapfogalma a természetes felügyelet. A felügyelet szó már önmagában több kérdést vet fel:

- ki végzi ezt a felügyeletet?
- állapot vagy folyamat nyomon követéséről van szó?
- mire vonatkozik a felügyelet, mi a tárgy?
- milyen területen valósul meg?

S vajon mitől természetes a felügyelet? Attól, hogy emberek végzik, netán arra betanított, emberek vezérelte robotok? Vagy szimplán annyit jelöl, hogy nem technikai eszközök

igénybevételéről van szó? De lehet-e természetes egy kamera által végzett felügyelet, ha a kamera már évek óta kihelyezésre került, ily módon az, hogy a kamera pásztázza a területet, mindenki számára természetes?

Azt gondolom, hogy a felhozott példa egyértelműsíti a konceptualizáció szükségességét. Egy fogalom definiálása azonban önmagában még nem elegendő, fontos, hogy annak **dimenzióit és indikátorait** (Babbie, 2001, 141.) is számba vegyük. A természetes felügyelet példájánál maradvá dimenzióként értékelhetjük a játszótereket, a parkokat, az utcák forgalmát, egyéb közösségi terek látogatottságát.

A dimenziók meghatározását minden esetben a kutató maga dönti el, ugyanakkor két dologra mindenképpen figyelni szükséges:

- az egyes dimenziók között ne legyen átfedés;
- a dimenziók lehetőleg fedjék le a jelölni kívánt fogalom teljes tartalmát (Héra-Ligeti, 2005, 54.).

Az indikátorok mutatószámok, amelyek révén az adott fogalom mérhetővé válik és annak meglétét vagy hiányát mutatja. A természetes felügyelet kapcsán, a parkok dimenziója vonatkozásában feltehetjük kérdésként, hogy van-e a környéken park. Ha igen, szokott-e oda járni? Ha szokott, akkor átlagosan mennyi időt tölt ott? Kivel vagy kikkel szokott ott időt eltölteni? Nincs már más hátra, mint a kérdések konkrét megfogalmazása. Ez azonban már az **operacionalizáció** témaköre, amelyet a kérdőíveknél fogok külön tárgyalni.

A témában született hazai és külföldi szakirodalom áttekintése tehát nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megalkossam és érthetővé tegyem a használni kívánt fogalomkészletet, de kiemelkedő jelentősége van abból a szempontból is, hogy a téma eddig feltárt eredményeinek megismerése révén saját megállapításaimat elméleti kontextusba helyezhessem. Szükséges az elméleti keretrendszer meghatározása, hiszen minden további kutatási módszer ennek függvényében választható ki.

2.2. A bűnügyi statisztikai adatok elemzése

A bűnügyi statisztika vizsgálata különös jelentőséggel bír dolgozatom második hipotézisének igazolása szempontjából. Az építészeti bűnmegelőzés vonatkozásában ugyanis kevés, főleg magyarországi empirikus kutatás áll rendelkezésünkre, amely kimutatta volna, hogy egy-egy

építészeti bűnmegelőzésben alkalmazott megoldás következtében valóban csökkenés következett be az elkövetések számában. Emellett vizsgálni szükséges a szituációs bűnmegelőzést ért állandó kritika létezését is, mely szerint ezen módszerek csak a bűncselekmények áthelyeződését érik el, ugyanakkor nem adnak valódi válaszokat és nem nyújtanak kézzelfogható megoldásokat a bűnelkövetés mögött meghúzódó valódi okokra.

A bűnügyi statisztika azonban fontos a bűnmegelőzés irányvonalainak meghatározása, valamint módszereinek kiválasztása vonatkozásában is, hiszen a bűnmegelőzési tendenciák ismerete nélkül mindez aligha lehetséges. A prevenciós munka alapfeltétele, hogy a bűnözés struktúrájának, dinamikájának monitorozása folyamatosan történjen, hiszen csak ezen információk birtokában van reális esély hatékony bűnmegelőzési programok működtetésére. Nincs ez másképp az építészeti bűnmegelőzés vonatkozásában sem!

Dolgozatomban egyértelműen meg kell határoznom azon deliktumok körét, amelyekre a módszer hatással lehet. Teljesen triviális, hogy a csődbűncselekmények száma építészeti megoldásokkal nem csökkenthető. De akkor mégis mely bűncselekmények elkövetésének alakulása befolyásolható az építészeti bűnmegelőzés elveivel?

A bűnügyi statisztika áttekintéséről szóló fejezetben tehát arra keresem a választ, hogy milyen kimutatható eredménnyel szolgál, illetve szolgálhat az építészeti bűnmegelőzés elveinek gyakorlatban történő alkalmazása, illetve mely bűncselekmények vonatkozásában érhető el pozitív változás, s hogy Magyarországon melyek azok az elkövetési magatartások, amelyek valóban orvosolandóak.

A fejezetben alapvetően a **bsr.bm.hu**, valamint a **Magyarország Ügyészsége** című oldalakon keresztül elérhető **Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENyÜBS)** adatait használtam, ugyanakkor külön megkeresés révén közvetlenül is szereztem be adatokat az **Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályától**.

A fentiekén túl igénybe vettem a **Központi Statisztikai Hivatal (KSH)** által közzétett társadalmi és gazdasági adatokra vonatkozó kimutatásait, illetve nagy segítségemre voltak az **Országos Településfejlesztés és Településrendezési Információs Rendszer (TEIR)** tematikus térképei, valamint a rendszeren keresztül elérhető adatbázisok.

2.3. Normatív háttér vizsgálata

A jogszabályok életünk minden mozzanatát szabályozó keretrendszert alkotnak, amelynek kialakítása a társadalom felhatalmazása révén az állam elsődleges és kizárólagos feladata, melynek sajátos jellemzője az állam általi, legitim kikényszeríthetőség. A tárgyi jog (ius est norma agendi) regulái teszik lehetővé mindazt, hogy a társadalom tagjai között létrejövő, jogi jelleget öltő interakciók előre meghatározott és megismerhető normák mentén menjenek végbe. A jog még akkor is állandó szereplője életünknek, ha bizonyos esetekben mindezt észre sem vesszük. Amikor jegyet váltunk a parkoló automatából, amikor a vásárlási bizonylatot eltesszük, amikor a munkába sietve balesetet szenvedünk, amikor házasságot kötünk vagy éppen álmaink otthonát kezdjük el építeni, mind-mind valamilyen jogi normán alapuló jogviszonyt keletkeztetnek.

Az adott helyen és időben hatályban lévő normák összessége a jogrendszer, amelynek két nagy területe a közjog (ius publicum) és a magánjog (ius privatum). E felosztás alapvetően Ulpianus nevéhez köthető, akinek megállapítása később végigkísérte az egész jogfejlődést. A magánjogi jogviszonyt keletkeztető normák alapvetően jogosító, ún. attributív természetűek. Az ilyen jogviszonyban részt vevő jogalanyok mellérendelt viszonyban állnak, egyenjogúak, ugyanakkor többnyire érdekellentétben állnak. A jogviszonyt akaratautonómia jellemzi, hiszen a jogalanyok vagyoni és személyi viszonyait szabályozzák.

Ezzel szemben a közjog, természetéből fakadóan kötelező, parancsoló jellegű, kogens normákkal funkcionál, a felek akaratszabadsága nem érvényesül, közöttük alá-fölérendeltségi viszony van, ahol a többletjogosultságokkal az állami szervek bírnak (Boóc-Sándor, 2010, 10.). A közjog tehát az állam szervezetét, szerveit, az államhatalomnak az állampolgárokkal való viszonyát szabályozza, míg a magánjog a személyek egymás közötti érdekkülönbségeinek a kiegyenlítésére, feloldására irányul (Boóc-Sándor, 2010, 12.).

Természetesen mind a bűnmegelőzés, mind pedig az építészettel kapcsolatos szabályok a közjog keretein belül keresendők. A bűnmegelőzés a kriminálpolitika részeként elsősorban az állami szerveknél jelentkezik feladatként, ily módon természetes, hogy a vonatkozó normák közjogi jellegűek. Ugyanennyire természetes azonban az is, hogy az építendő és épített környezet alakítását szabályozó jogszabályok és közjogi szervezetszabályozó eszközök is ide tartoznak. Az építészet vonatkozásában, az emberi élet megóvása, a biztonság biztosítása, a

környezet- és örökségvédelmi szempontok érvényesülése ugyanis komoly előírásokat keletkeztetnek, sok esetben hatósági engedélyhez kötött formában.

Felmerül a kérdés azonban, hogy megjelenik-e akár az építészet a bűnmegelőzéssel kapcsolatos normák, akár a bűnmegelőzés az építészeti szabályozások, illetve előírások világában?

A fejezet célja tehát annak feltérképezése, hogy az építészet és a bűnmegelőzés kapcsolata fellelhető-e jogrendszerünkben, ha igen, akkor milyen formában és minőségben.

2.4. Terepkutatás

A szakirodalom és a jogszabályi környezet áttekintését követően a feldolgozásra kerülő téma jellegéből adódóan megköveteli az adatgyűjtés egy kiválasztott környezetben történő végzését is. Mindaz, amiről az építészeti bűnmegelőzés szól, csakis a való világban kialakított épített környezet szemrevételezésével érthető meg igazán, ugyanis az utcák, terek, épületek bemutatása nélkül az alapelvek, a kidolgozott módszerek megértése szinte lehetetlen.

Egyrészt tehát szemléltető funkciót tölt be dolgozatomban a terepkutatás („terepbemutató”), másrészt azonban célja az is, hogy a magyarországi helyzetet felmérjem, bemutassam, adott esetben a kiválasztott helyszínek megfigyelése révén új összefüggésekre világítsak rá.

A terepkutatás ugyanis adatgyűjtést biztosító, megfigyelési módszer, amely során a kutatás tárgyát képező állapotról, jelenségről nem kérdőíves vagy interjúkon alapuló kutatási eljárás keretében gyűjtünk adatokat, hanem egyszerűen meglátogatjuk a meghatározott szempontok szerint kiválasztott terepet, s a helyszínen regisztráljuk a történéseket, folyamatokat.

Mindez önmagában is számottevő, releváns információt keletkeztet, de megalapozza azt is, hogy a kérdőíves kutatásban a megfelelő kérdések kerüljenek megkérdezésre. Ahogy Héra és Ligeti írja: „*megfigyelés nélkül nem létezik kvantitatív adatfelvétel*” (Héra-Ligeti, 2005, 116).

A terepkutatás tehát aktív gyakorlati munkavégzést jelent, amelynek megkezdése előtt nagyon fontos a helyszín kiválasztása. A helyszín kiválasztásának alapját az első magyarországi komplex építészeti bűnmegelőzési projekt végrehajtásának területe adta, így a dolgozatban Budapest X. kerületében található, Ónodi és Kolozsvári utca kereszteződésében fekvő parkot fogom bemutatni és vizsgálni.

A terepkutatás folyamata, az általános kutatás-módszertani leírások alapján dolgozatomban a következő állomásokról áll majd:

- a helyszín pontos behatárolása, a vizsgálni kívánt terület nagyságának meghatározása;
- a helyszínnel kapcsolatos háttér információk begyűjtése, amelynek célja annak feltérképezése, hogy az adott terület a történelem folyamán milyen átalakuláson ment át, milyen jellemzőkkel bír, milyen tényezők befolyásolhatják a vizsgálatot vagy a kapott eredményeket;
- a megfigyelendő szempontok meghatározása, mérhetőség biztosítása;
- jogi, etikai és egyéb aggályok fennállásának vizsgálata;
- a helyszínekre történő eljutás megtervezése;
- a helyszínen élők megszólítása esetén alkalmazandó protokoll;
- megfigyelés rögzítési módjának meghatározása (elektronikus, papír alapú, mint pl. fényképezés, jegyzetelés);
- végrehajtás (helyszín feltérképezése, adatrögzítés);
- adatok elemzése, értékelése, amelynek során fontos a sztereotípiáktól és érzelmektől való elhatárolódás;
- eredmények rendszerezése, rögzítése.

A terepkutatás végrehajtása során alkalmazni kívánt szempontrendszer alapján készül el dolgozatom egyik fő produktuma, a **Biztonság-kockázati Mátrix (BKM)**, amelynek alapötletét a Biztonságos és Élhető Városokért Egyesület Település-biztonsági Indexe szolgáltatta. A dolgozatban bemutatott BKM azonban már saját fejlesztés, amely olyan keretrendszerként funkcionál majd, amely az adott település, településrész, meghatározott módon válogatott és súlyozott szempontok szerinti vizsgálatát, majd osztályozását teszi lehetővé, oly módon, hogy a kapott érték nem szimplán egy rangsorban történő elhelyezésre ad lehetőséget, hanem mutatja a bűnmegelőzés szempontjából fontos beavatkozási pontokat. A BKM részletes bemutatása a kutatási eredmények című fejezetben olvasható.

2.5. Kérdőíves adatfelvétel

A kérdőíves vizsgálat a legáltalánosabb, leggyakoribb és egyben a legrégebbi kvantitatív kutatási módszerek közé tartozik, amelynek során arra teszünk kísérletet, hogy hipotéziseinket

jól megfogalmazott, végiggondolt kérdésekkel igazoljuk és nyerjük információt a célcsoporttól.

A kvantitatív kutatási módszer abból az alapvetésből indul ki, hogy a megismerés folyamatában lényeges eszköz a nagyszámú, széles körben lefolytatott mennyiségi adatgyűjtés, a szisztematikus, szabályokra épített, egységes mérés és a számszerűsíthetőség, mert ez alapján adhatunk választ a kutatási kérdéseinkre (Boncz, 2015, 24.).

A kérdőíves vizsgálat központi kérdése a **mintaválasztás**, hiszen megbízható eredményre csak olyan minta alkalmazásával juthatunk, amely jól képezi le a vizsgálandó sokaságot. A mintavétel tehát a kérdőíves kutatás alfája és omegája, minden ezen dől el. Lehetnek bármilyen jól megfogalmazottak a kérdéseink, felkészítettek a kérdező biztosok az eredményesség azon múlik, hogy miként történt a mintavétel. A reprezentativitás fogalmán a laikusok többsége kizárólag az elemszámot érti. A józan ész azt mondja, hogy minél nagyobb a minta, annál megbízhatóbbak a kutatási eredmények. A reprezentativitás azonban nem ezt jelenti! **Babbie** megfogalmazásában „*egy minta akkor reprezentálja azt az alapsokaságot, amelyből vették, ha a minta összesített jellemzői jól közelítik a sokaság ugyanezen összesített jellemzőit*” (Babbie, 2001, 212.), azaz nem feltétlenül az elemszám a perdöntő, sokkal inkább az, hogy a kiválasztott minta bírjon a vizsgálni kívánt **populáció** (alapsokaság) jellegzetességeivel.

A mintavételi eljárásoknak két alaptípusát szokás megkülönböztetni: **a valószínűségi és nem valószínűségi** eljárások. Utóbbiak kapcsán több aggály is felmerül, vannak azonban helyzetek, amikor más módszer nem áll rendelkezésünkre. Például ilyen, ha a bélyeggyűjtést hobbiként választókat szeretnénk vizsgálni. Esetükben valószínűleg nem fog lista rendelkezésre állni, és az sem elvárható, hogy ilyet készítsünk. Ebben az esetben az alábbi módszerek állnak rendelkezésünkre:

- **egyszerűen elérhető alanyok** - például az utcán sétálók vagy egy iskolai osztály megszólítása;
- **szakértői kiválasztás** - a kiválasztásra saját tudásunk alapján kerül sor, annak figyelembevételével, amit az alapsokaságról tudunk;

- **hólabda módszer** - ebben az esetben az egyes, megszólított alanyok, újabb alanyokat ajánlanak¹⁴;
- **kvótás mintavétel** - egy, a célpopuláció összetételét és jellemzőit tartalmazó mátrixon alapul a kiválasztás.

Ezen módszerek azonban nem tudják biztosítani a reprezentativitást és azt a célt sem, hogy olyan elemeket válasszunk, amelyek jól tükrözik a teljes alapsokaságot. Ennek egyetlen eszköze a valószínűségi mintavétel, amely pedig a **véletlen kiválasztáson** alapul. Első hallásra ez is nagyon egyszerűnek tűnik, de a véletlen kiválasztás is komoly előkészületeket igényel, ugyanis *minden elemnek, a kiválasztási eljárás minden más eseményétől függetlenül, egyforma esélye kell legyen arra, hogy kiválasztásra kerül* (Babbie, 2001, 213.). A véletlen kiválasztás módszerei:

- **egyszerű véletlen mintavétel** - ebben az esetben, amikor rendelkezésünkre áll a mintavételi keret, sorban megszámozzuk az abban szereplő elemeket, majd véletlenszám-generátort használva kiválasztjuk a mintát;
- **szisztematikus mintavétel** - ekkor a listán szereplő elemek minden meghatározott szám szerinti (ötödik, tizedik) elemét választjuk ki (azaz ha 1000 fős listánk van, s 100 főre nézve akarunk vizsgálatot folytatni, akkor minden tizedik elemet helyezük a mintába¹⁵).

Amennyiben sikerül a mintavétel szabályait betartanunk, már csak a kérdésekre kell fókuszálnunk. Ahogy a szakirodalom áttekintésénél is írtam, ahhoz, hogy megfelelő színvonalú és számunkra releváns kérdéseket tehesünk fel, szükségünk van előismeretekre, majd azok alapján el kell végezzük a konceptualizációt, illetve az operacionalizációt. Az előzetes tájékozódás nagyon fontos, ugyanis megismerhetünk már meglévő kutatási eredményeket, kutatási szempontokat, adott esetben tanulhatunk a korábbi hibákból.

¹⁴ A hólabda módszer nagyon hasonlít az **MLM (Multi Level Marketing)** típusú értékesítési vállalkezési formához. Ilyenkor gyakran találkozhatunk, amikor különféle pénzügyi jellegű tanácsadáson veszünk részt, amely szinte minden alkalommal azzal zárul, hogy meg kell jelöljünk öt vagy tíz ismerőst, akiket a tanácsadó ránk hivatkozással felkereshet.

¹⁵ Ahhoz, hogy a mintavétel valóban nélkülözön mindenféle emberi torzítást, már magát az első elemet is véletlen módon szükséges kiválasztani. Ezt hívjuk **véletlen kezdőpontú szisztematikus mintavételnek**.

Ha mindezzel végeztünk, jöhet az operacionalizáció (mérési mód meghatározása), azaz a konkrét kérdések megalkotása, amelyek az alábbi típusokba sorolhatóak:

- **nyitott kérdések** - ebben az esetben nincs előre megadott válaszlehetőség, a válaszadó saját szavaival fogalmazza meg válaszait;
- **zárt kérdések** - e kategória kapcsán a válaszok előre determináltak¹⁶, a válaszadó csak a választás lehetőségével bír;
- **félig zárt vagy félig nyitott kérdések** - ebben az esetben lehetőséget adunk az általunk felsorolt válaszlehetőségek mellett az egyéb kategóriában az önálló véleményalkotásra;
- **egyválaszos és többválaszos kérdések** - a válaszadó a lehetséges válaszok közül, vagy csak egyet, vagy többet is bejelölhet;
- **közvetett és közvetlen kérdések** - előbbi esetében a kérdés és a jelölhető válasz, valamilyen attitűdre, véleményre vonatkozó következtetésre irányul, míg utóbbi kapcsán direkt módon rákérdezzünk a kívánt információra;
- **indexek** - a kérdéscsoport egyes kérdéseire adható válaszlehetőségek között csak egy helyes válasz van, ugyanakkor a kérdéscsoportot egyben vizsgáljuk, s ennek alapján állapítjuk meg, hogy hányan, hány helyes választ tudtak adni;
- **skála** - attitűdmérésre alkalmas módszer, mely során a kérdésre adható válasz egy skáláról választható szám, amelynek végpontjai definiáltak (pl. Mennyire elégedett Ön... - 1-es egyáltalán nem ... 5-ös teljes mértékben)

A kérdések vonatkozásában az alábbi szempontokra kell még figyelemmel lenni:

- a kérdések helyes sorrendjének meghatározása;
- manipulatív kérdések kerülése;
- válasz megtagadásának lehetősége;
- lekérdezés időpontjának megfelelő kiválasztása;
- a kérdőív megfelelő hosszúsága;
- a kérdezés szabályainak betartása (bemutatkozás, személyazonosság igazolása, anonimitás és önkéntesség biztosítása, kérdések kérdőív szerinti feltétele, válaszok pontos rögzítése).

¹⁶ Nagyon fontos, hogy ebben az esetben a választási lehetőségek a teljesség elve szerint kerüljenek kiválasztásra, azaz a listának tartalmaznia kell minden lehetséges választ.

A „kérdőívezés” technikájára vonatkozó rövid, bár az előzőeknél hosszabb összefoglalója jól mutatja, hogy bár a módszer egyszerűnek tűnik, mégis nagyon sok feltétel biztosításán múlik az eredményessége.

Sok szempont mellett nem szóltunk még arról, hogy a kérdőíves adatfelvétel az egyik legköltségesebb módszerek közé tartozik, ezért dolgozatomban csupán a **szekunder feldolgozás** lehetősége állt rendelkezésemre.

Az adatok egyik része a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács Titkársága által megrendelt, 10.000 fős, nagymintás *Látenciában maradt bűncselekmények feltérképezése* néven lezajlott kutatásból származik. A kutatást 2017-ben rendelte meg a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács Titkársága, a lekérdezésre 2018-ban került sor.

A rendelkezésemre álló adatok másik része a Rendvédelem és közbiztonság című Századvég tanulmányból származik, amely egy 1001 fős CATI és omnibusz módszerrel készített kutatás volt 2018-ban.

A fenti kutatásokból származó adatok feldolgozásából tett megállapításaim részletes bemutatása a Kérdőíves kutatások eredményei című fejezetben olvasható.

3. AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS ELMÉLETI HÁTTERE

„Tanulmányozd először az elméletet,
aztán jöjjön a gyakorlat, mely belőle származik.”

Leonardo da Vinci

A Magyar Értelmező Kéziszótár magyarázatában az elmélet nem más, mint „*teória, amely bizonyos összefüggő tényeknek törvényeiből folyó magyarázata. Az elmélet tehát mindig valamely egyetemes gondolat egységébe foglalja össze a tényeket, mely tényeknek meg kell felelniük az elméletnek, az elméletnek pedig meg kell magyaráznia a tényeket*” (MÉK, 2000, 142.). Ha e kissé hosszúra nyúlt definíciót jobban szemügyre vesszük, akkor jól látható, hogy az elmélet minden esetben egyetlen bizonyos témakör megállapításait gyűjti csokorba, azok egymáshoz való viszonya és azok összefüggései, törvényszerűségei alapján. Az elmélet különlegessége, hogy nem elegendő önmagában a tényeken alapulnia, magának is alkalmasnak kell lennie arra, hogy e tényekre valamiféle magyarázatot adjon.

Nagy kérdés azonban, hogy milyen kontextusban értelmezhető a témakör és milyen tényekre szükséges magyarázatot adnia az adott elméletnek. Az építészeti bűnmegelőzés vonatkozásában sem egyszerű ennek meghatározása. Ebben az építészeti bűnmegelőzés fogalma nyújthat segítséget. A helyzetet bonyolítja azonban, hogy többféle megfogalmazás is létezik. Talán a legtöbbet idézett fogalom **Ray C. Jeffery** nevéhez köthető, aki szerint *az építészeti bűnmegelőzés nem más, mint az épített környezet megfelelő tervezése és hatékony használata, amely a bűnözéstől való félelem és a bűncselekmények számának csökkenéséhez vezethet, és növelheti az életminőséget* (Crowe, 2000, XII.).

A Nemzetközi CPTED Szervezet (**International CPTED Association - ICA**) honlapja szerint az építészeti bűnmegelőzés (CPTED) **a bűncselekmények csökkentését célzó multidiszciplináris megközelítés, amely a városi és egyéb terek tervezése és az épített környezet üzemeltetése (karbantartása) és használata révén valósulhat meg.** Megfogalmazásukban a CPTED stratégiák célja **az áldozattá válás csökkentése, az elkövetők döntéseiktől történő „elrettentése”** a kriminális jelenségek csökkentése érdekében, **a közösségi tudat kialakítása** a lakosság körében, amely lehetővé teszi a területi kontroll gyakorlását, valamint **a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges feltételek, illetve a bűnözéstől való félelem csökkentését.**

Paul Cozens, 2016-ban publikált írásában egyfajta eljárásként tekintett az építészeti bűnmegelőzésre, amely szerinte *egy olyan folyamat, amelynek során analizáljuk és értékeljük a bűnügyi kockázatokat annak érdekében, hogy irányíthassuk az épített környezet megtervezését, üzemeltetését és használatát, hogy csökkentsük a bűncselekmények számát és a bűnözéstől való félelmet, és hogy elősegítsük a közegészségügy, a fenntarthatóság és az életminőség javítását* (Cozens, 2016, 10).

A Nagy-Britanniában használt **Secured By Design (SBD)** kifejezés mögötti kezdeményezés újabb definíciós elemekkel gazdagítja az építészeti bűnmegelőzés fogalomrendszerét. Az 1989-ben induló programról a következőképp írnak honlapjukon: **az SBD egy rendőrségi egység, amelynek célja a bűncselekmények fenntartható csökkentésének elérése a tervezés, valamint egyéb megközelítések által, illetve a rendőrségi erők irányába mutató keresletnek csökkentése és az emberek segítése abban, hogy biztonságosabb társadalomban éljenek.**

Kara László, 2017-ben megjelent könyvében ekképp foglalta össze az építészeti bűnmegelőzés kiindulási pontját: *az építészeti bűnmegelőzés alap gondolata, hogy az épített környezet tervezése során tapasztalati tudással és kreativitással jelentősen csökkenteni lehet a bűnalkalmakat* (Kara, 2017, 11.).

Dallos Endre fogalom-meghatározását korábban már idéztem, az összevethetőség érdekében azonban célszerű lényegére fókuszálva felidézni: **olyan módszerek összessége és együttes alkalmazása, amelyek az épített környezet utólagos átalakításával, valamint az építendő tudatos tervezésével és megvalósításával a bűnelkövetés lehetőségeit csökkentik, illetve megszüntetik.**

Ha szemügyre vesszük a megjelölt definíciókat, akkor a következő elemekkel találkozhatunk biztosan. Ezek alapján az építészeti bűnmegelőzés

- **az embert körülvevő** (saját megjegyzés: leginkább városi, de mindenképpen) **épített környezetre vonatkozik,**
- **célja egyértelműen a bűncselekmények számának csökkentése,**
- **elsődleges eszköze a tudatos tervezés, amelynek egyenes következménye a környezet ki- és átalakítása.**

Vannak természetesen olyan elemek is, amelyek csak bizonyos meghatározásokban lelhetőek fel. Többek között ilyen

- a bűnözéstől való félelem csökkentésének célként való megjelölése,
- az életminőség javításának igényként és célként történő megfogalmazása,
- valamint a rendőrségi erők irányába mutató kereslet redukálása.

Érdekes, hogy a közösség és az egyén alig jelenik meg a definíciókban. Kivételt képez az ICA megfogalmazása, amely a célok között külön említi a közösségi tudat kialakítását, mint elérendő állapotot.

E hiány egyik oka, hogy az építészeti bűnmegelőzéssel kapcsolatos magyarázatok hosszú évtizedeken keresztül – meglátásom szerint - tévesen indultak ki az első generációs alapelvekből és kizárólag a látványos, könnyen érthető, valamint a kézzelfogható technikai jellegű megoldásokat hangsúlyozták. Ennek eredményeképp az építészeti bűnmegelőzést az átlátható parkokkal és kerítésekkel, a jó közvilágítással, szabályozott és/ vagy felügyelt beléptetéssel, az azonosítható birtokviszonyokkal azonosították.

Jane Jacobs, több mint ötven éve megírt könyve azonban nem erre helyezte a hangsúlyt, mint ahogy Oscar Newman és Ray C. Jeffery sem. Gregory Saville joggal tette fel a kérdést 1998-ban, Gerard Clevelanddal írt tanulmányában: *vajon elfelejtettük, hogy Jane Jacobs, „szemeket az utcára” (Eyes on the street!) alapelveiben nem az utcák bírtak jelentőséggel, hanem a szemek* (saját megjegyzés: azaz az emberek) (Cleveland - Saville, 1998, 1.)? A 2000-es években e kritikai hangoknak megfelelően kezdődött meg az építészeti bűnmegelőzés átalakulása és születtek meg a második generációs alapelvek.

Ennek következményeképp az építészeti bűnmegelőzés fogalmát az alábbiak szerint tartom szükségesnek újradefiniálni:

„az építészeti bűnmegelőzés az épített környezet kialakításának tudatos tervezésével és e tervek megvalósításával, valamint a már létező épített környezet utólagos átalakításával, mindezek fenntartásával az ott élő egyének és közösségek bevonásával, azok magatartására, attitűdjére, lakókörnyezetükkel kapcsolatosan fennálló viszonyulására, valamint az elkövetői magatartásra gyakorolt hatása révén csökkenti a bűnelkövetés lehetőségeit, illetve növeli a szubjektív biztonságérzetet.”

Fogalmazhatunk úgy is, hogy mindez nem más, mint **környezet-szenzitív bűnmegelőzés**, amely a CPTED általános elveivel ellentétben vizsgálódása középpontjába a környezetet és az ott élő, egyének alkotta közösséget állítja. Kifejezi, hogy nem fogalmazhatók meg mindenhol alkalmazható általános megoldások, azoknak minden esetben a vizsgált terület jellemzőit az ott élők igényeivel összhangban kell kiindulási pontként figyelembe venniük. Alapvetően az emberi környezetre fókuszálunk, de az épített környezetet változtatjuk meg, lehetőség szerint bevonva e megváltoztatásba azokat is, akiket az átalakítás maga is érint (Barabás et al, 2019, 126.).

A kapcsolódó elméleti háttér és később az építészeti bűnmegelőzés önálló vizsgálatakor is a fenti értelmezések alapján a következő kérdésekre kell választ keresni:

- **mit tudunk az épített környezet és az ember viszonyáról, kölcsönhatásairól?**
- **milyen szerepet tölt be az egyén szocializációjában vagy a közösségek fejlődésében az épített környezet?**
- **milyen összefüggések állapíthatók meg az épített környezet és a bűncselekmények elkövetése között?**
- **milyen kísérletek születtek ezidáig arra vonatkozóan, hogy a bűncselekmények számát a környezet megváltoztatásával csökkentse?**
- **milyen szerep jutott a bűnmegelőzésben eddig az adott térben élő közösségnek?**
- **mi befolyásolhatja az egyén és a közösség biztonságérzetét?**
- **kik és hogyan alakítják az épített környezetet? mi alapján, milyen szabályozás mentén?**

Most tehát vizsgáljuk meg, hogy milyen elméleti stációk és mérföldkövek után juthatunk el az építészeti bűnmegelőzés általam megfogalmazott újragondolásához.

3.1. Az építészeti bűnmegelőzés helye a kriminológiai irányzatok rendszerében

A kriminológia¹⁷ az interdiszciplináris tudományok közé sorolt autonóm, alapvetően tapasztalati szakterület, amely közel 200 éves létezése óta arra törekszik, hogy a bűnözés

¹⁷ Az elnevezés **Raffaele Garofalo** (1851–1934) 1885-ben kiadott, Kriminológia című könyvéhez köthető.

jelenségét vizsgálva feltárja annak okait, megállapításokat tegyen az elkövetőre, az áldozatokra és a bűncselekmények háttérében álló társadalmi összefüggésekre. Fundamentuma az empiria, amelynek révén pszichológiai, szociológiai, jogi és egyéb kriminalisztikai elméletek figyelembevételével olyan tudományos magyarázatok megalkotására törekszik, amelyek gyakorlatban történő felhasználásával elősegíthető a deliktumok korábban represszív, később preventív és resztoratív visszaszorítása.

A kriminológia lényegét összefoglalni kívánó fogalmak koronként és alkotónként változó tartalommal írják le a diszciplína tartalmát, hol szűkebb értelemben csak a bűncselekmények struktúrájának és dinamikájának leírására fókuszálva, hol pedig azon túl a bűnelkövetőkre, áldozatokra, állami intézkedésekre, társadalmi reakciókra is kiterjesztve.

Valamennyi szempontot magában foglaló definíciót **Günther Kaiser** (1928-2007) megfogalmazásában olvashatunk, aki szerint „*a kriminológia a bűnözésről, a bűnelkövetőkről és a negatív deviáns viselkedésről, valamint ezek ellenőrzéséről létező tapasztalati tudás rendszerezett összessége, amely olyan alapfogalmakkal dolgozik, mint a bűnözés, bűnelkövető és bűnözési kontroll, de hozzátartozik az áldozattan és a bűnmegelőzés is*” (Kaiser, 1993, 1.)

3.1.1. A kriminológia négy alapparadigmája

Ahhoz, hogy az építészeti bűnmegelőzés helyét meghatározhassuk a kriminológia tárgykörén belül és értelmezhetővé váljanak az egyes elméletek, szükséges egy rövid kitekintést tenni a kortárs felfogás szerinti négy, egymás mellett létező kriminológiai alapparadigmára.

Az alapvetően a XVIII. században fénykorát élő **klasszikus paradigma** a racionálisan gondolkodó, **autonóm egyént helyezi a középpontba, aki szabadon cselekszik, magatartásának háttérében saját döntései állnak**, melyek a prognosztizálható előny, valamint hátrány felmérését követően kapott értéken alapulnak. Amennyiben a kapott szám az előny szempontjából a pozitív tartományban mozog, úgy kecsegtető eredmény várható, ellenkező esetben nem éri meg a kockáztatás. **Az akaratszabadságon alapuló megközelítés szerint a bűnözésnek tehát nincsenek különösebb okai, az elkövetőt csupán saját érdekei vezérlik.**

Legjelentősebb képviselője **Cesare Beccaria** (1738-1794), a „*Dei delitti e delle pene*”¹⁸ című írás alkotója, aki a mai napig érvényes tételek megállapítására jutott. Elmélete középontjában a tett állt és éppen abból a megfontolásból, hogy egyenlősített, nem volt tekintettel az elkövető társadalmi állására, nemesi vagy bármilyen más származására (Korinek, 2010a, 37). Kiemelt figyelmet fordított a „jó” büntetés ismérveinek meghatározására, s tőle származik a híres idézet is: „*Jobb megelőzni a bünteteket, mint büntetni!*”. A prevenció elsődleges eszközét az eseményhez minél **közelebb eső, törvényes, szükséges és arányos, a tettez igazodó, differenciált, megismerhető szankció alkalmazásában** látta.

A klasszikus irányzat másik nagy gondolkodója **Jeremy Bentham** (1748-1832) volt, aki az **utilitarista**, azaz a **haszonelvűségen alapuló** emberi viselkedés filozófiáját vallotta. Meglátása szerint az ember minden esetben az öröm (boldogság) és a bánat (fájdalom) végpontjai közötti skálán helyezi el magatartásának eredményét, és természetesen a boldogsághoz közelebbi értéket „felvevő” viselkedést tanúsítja majd. Okfejtése során arra a megállapításra jutott, hogy a büntetés célja a megelőzés, amelynek alkalmazása során tekintettel kell lenni a hatékonyságra mind a költségek, mind pedig az öröm és a fájdalom vizsgálata során (Korinek, 2010a, 43).

Az irányzat megállapításainak köszönhetően komoly fejlődés és változás következett be az addigi embertelen középkori, de a felvilágosodás eszmeiségét átvenni kívánó büntetőjogi gyakorlatban, büntetőjogi politikában. **Beccaria és Bentham, valamint követőik gondolatai révén több uralkodó is elvetette a kínzás módszerét, megfogalmazódtak az elkövetőket megillető jogok és a halálbüntetést elutasító, abolicionista gondolatok, s végül, de nem utolsónak sorban megszületett a bűnmegelőzés igénye is.**

E korszak nagy dilemmájaként jelentkezett azonban, hogy az ember valóban bír-e az akarat szabadságával. A kérdés a felvilágosodás időszakának uralkodó gondolatköreként jelentkezett. A filozófia- és a vallástudomány körében természetesen már korábban is születtek ezzel kapcsolatos elméletek és főleg kritikák (tagadták az akaratszabadság létezését a sztoikusok, a materialisták és a deterministák is). **Dékány István** (1886-1965) a problémát az alábbiak szerint foglalta össze: „...*befolyásokat mutatott ki, amelyek hatnak az emberre, sőt az embert meghatározzák, kényszerűen ilyenné vagy olyanná teszik, a környezet pusztá termékekévé „degradálják”.* Ez ellen tiltakozott az az ember, aki tudatát a középkori ideológiából hozva, azt

¹⁸A bűnökről és büntetésekről (1764)

állította magáról, hogy szabad. Hogyan lehet igazuk a milieu-elméleteknek, melyek a környezet termékévé teszik az egyént, midőn viszont az egyénnek az a szilárd tudata van önmagáról, hogy szabadon cselekszik” (Dékány, 1921, 41.)?

Az említett **milieu-elmélet** komoly áttörést jelentett a kriminológiában, hiszen ilyen közkeletű felfogások nyomán jutottak a kutatók arra, hogy **az ember végül is környezete terméke, s ha az egyént, s annak viselkedését kívánjuk megváltoztatni, akkor valójában a környezeti tényezőkre kell beavatkozni** (Korinek, 2001, 11.). Ez az állítás, mint később látni fogjuk az építészeti bűnmegelőzés fundamentumaként is értelmezhető.

Fundamentuma azonban tulajdonképpen a XIX. században bekövetkező technikai és tudományos fejlődés eredményeként kialakuló **pozitivista szemléletnek is**, amelynek kiindulási alapja szintén az akaratszabadság létezésének tagadása, és amely ennek köszönhetően más okokból vezeti le a bűnözés létezését. **A tett-központúságot felváltja a tettes középpontba állítása.** Meglátásuk szerint a bűnelkövetést az egyén kontrollján kívül eső patológus oksági folyamatok alakítják és determinálják (Borbíró et al, 2016, 35.). A paradigmán belül két nagy irányzat különíthető el: az egyik a **biológiai és pszichológiai irányzat** (pl. Lombroso antropológiai determináltság elmélete, Darwin evolúcióelmélete, Ferry, Garofalo), a másik pedig a **szociológiai pozitívizmus** (pl. Guerry bűnügyi térképe). A biológiai és pszichológiai irányzat képviselői az egyénben rejlő genetikai és lélektani okokat keresik, a szociológiai megközelítés hívei a társadalom közrehatásait elemzik, értékelik.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a pozitívizmus képviselői a kérdések empiria-alapú megközelítését vallották, amely révén a kriminológiát körülvevő tudományos munka alapjaiban változott meg. **August Comte** (1798-1857) nevéhez köthető¹⁹ a pozitívizmus azon igénye, hogy az elméletek ne természetfeletti és kizárólag teoretikus magyarázatokon alapuljanak, hanem a folyamatokat és az egyes jelenségeket megfigyelések, adatok és tapasztalások útján szerzett információk bizonyítsák. Comte felfogása szerint az emberiség történetének mitológiai, majd teológiai szakaszának meghaladása után lépett a pozitív szellem korszakába. Az irányzat lényege, hogy a spekulatív, ideológiai töltetű megközelítések helyett a megismerhető és megismert tényekből kell kiindulni (Gönczöl et al, 2016).

¹⁹ 1830-ban jelent meg a Cours de philosophie positive (A pozitív filozófia tana) című könyve

Az alapvetően **Franz von Liszt** (1851-1919) nevéhez köthető, két irányzatot közelíteni kívánó törekvések keletkeztek az ún. **közvetítői iskolát**, melynek követői szerint az okok összetettek, nem vagy csak pszichológiai vagy csak szociológiai magyarázatok következménye a bűnözés, hanem azok együttes jelenlétének eredménye.

Az **interakcionista paradigma** a XX. század terméke, amely alapvetően a relativitást hangsúlyozza, másképpen fogalmazva: **nem létezik objektív társadalmi valóság, minden valamilyen zsinórmérték, viszonyrendszer függvénye, így a bűnözés is**. Nem magától értetődő és eleve meghatározott egyetlen bűnösnek ítélt magatartás sem, s hogy mely cselekmény ítéendő el, az folyamatos társadalmi viták, diskurzusok, interakciók következménye. Az interakcionista felfogás tehát a deviánssá minősítés folyamatait vizsgálja, amelynek egyik legmarkánsabb alparadigmája a **címkézéselmélet**. E felfogás szerint a bűncselekmény nem más, mint társadalmi konstrukció. Természetesen a megközelítés magában hordoz egyfajta kritikai hozzáállást is, de fő célja nem annak feszegetése, hogy kik és milyen jogon minősítenek deviánssá egy cselekményt. A középpontban maga a folyamat áll, és annak vizsgálata, hogy mely cselekményt, kik, illetve milyen csoportok és milyen megfontolásból helyeznek a jogsértő kategóriába. Miért keltenek egyesek, **Stanley Cohen** (1942-2013) megfogalmazásában, **morális pánikot** egy bizonyos viselkedés kapcsán? Milyen visszacsatolásokra, milyen interakciókra van ahhoz szükség, hogy valaki a sokszor ráaggatott címke alapján maga is higgyen abban, hogy cselekménye és ő maga is deviáns (**másodlagos deviancia**)? A feltett kérdésekre adott válaszok, újabb bűnmegelőzési módszereket és problémakezelési módokat hívtak életre.

A **kritikai paradigma** szintén a XX. század megközelítése, amely szerint a társadalmi, gazdasági és politikai rendszer hatalmi viszonyainak összefüggéseiben értelmezhető a bűnözés. Az okok mögött e felfogás szerint különféle politikai, gazdasági, etnikai, nemi és hatalmi egyenlőtlenségek figyelhetők meg. Az egyenlőtlenségekből származó társadalmi feszültségek és elégedetlenség különféle mozgalmakat és polgári kezdeményezéseket hívott életre, amellyel egyidőben a kriminológia tudománya is kutatni kezdte az egyes társadalmi csoportok közötti feszültségeket, egyenlőtlenségeket, osztályhelyzetet. Ennek köszönhetően jött létre többek között a (neo)marxista irányzat, amely elsőként **William Bonger** (1876-1940) révén, **Karl**

Marx (1818-1883) és **Friedrich Engels** (1820-1895) gondolatait²⁰ felhasználva definiálta a bűnözést az osztályharcok végtermékeként. Emellett egyre erősödtek a nők egyenjogúságát vizsgálni hivatott **feminista irányzatok**, amelyek hol szelídebb (liberális), hol erőteljesebb (radikális) megállapításokat tettek a társadalmi problémák és a férfiak elnyomó szerepe közötti összefüggésekre.

A paradigma utolsó nagy témaköre az **abolicionizmus**, amely komoly kritikát fogalmazott meg az állam büntető hatalmával szemben, s alapvetően tévesnek tartotta a hosszú évszázadok alatt kialakult büntető igazságszolgáltatás rendszerét. Fő érvük az volt, hogy a bűn és a bűncselekmény fogalma félreértelmezett, ugyanis az nem a közösség normáinak megszegését jelenti, hanem a közösség tagjai között kialakult konfliktust. A konfliktus azonban nem orvosolható, ha az abban érintett felek közötti feszültség feloldása állami monopólium, amelynek következményeképp az érdekelték mellékszereplőivé válnak a folyamatnak.

Ezen elképzeléseknek jelentős szerepük volt a kriminálpolitika alakulásában, hiszen a **represszív**, megtorláson alapuló felfogást felváltó vagy legalábbis kiegészítő **resztoratív**, azaz helyreállító igazságszolgáltatás egyre több országban vált gyakorlattá.

Fontos látni, hogy néhány megközelítési mód nem „vegytiszta”, adott esetben nem kategorizálható be egy-egy paradigma keretein belülre. Vizsgálódásuk tárgya több alaptézishez is kapcsolódik, ennek köszönhetően a határok néhol elmosódnak.

A kriminológiába ágyazott építészeti bűnmegelőzés az 1950-es években alakult ki, amelynek lépései a következő fejezetben kerülnek részletesen bemutatásra. Előljáróban azonban szükséges annak megállapítása, hogy a részterület mely alapparadigma kutatási területén lelhető fel, milyen kapcsolódási pontok találhatóak az egyes területekkel. A kriminológiaelmélet fejlődését összefoglaló írások **szinte valamennyi esetben a témát a (neo)klasszikus paradigma keretein belül helyezik el**. Első ránézésre úgy tűnik, hogy joggal, hiszen a klasszikus felfogás értelmében a bűnözésnek nincsen különösebb oka, mint az egyén érdekrendszere. Azaz, ha nincs riasztó, magas a kerítés, rossz a kivilágítás, elhagyott az épület vagy az utca, nincs szemtanú, akkor az elkövető, mérlegelve a körülményeket dönt a lehetséges haszon és a dekonspirálódás kockázata által közrefogott skálán elhelyezhető érték

²⁰ Karl Marx és Friedrich Engels - a marxizmus megalkotói, amelynek célja egy osztályok és társadalmi egyenlőtlenségek nélküli társadalom létrehozása volt

függvényében. Az építészet tehát nem oka az elkövetésnek, nem generálja a bűnözést, szimplán a szabad akaratlan alapuló döntés egyik faktora.

A dolgozatom témáját képező, újraértelmezett építészeti bűnmegelőzés azonban ennél jóval összetettebb hatásmechanizmusok mentén működik, így a pozitivista, azon belül is a társadalmi tényezők felőli megközelítés szorosan kapcsolódik hozzá. A lakókörnyezet és az élettér ugyanis társadalmi tényezők, amelyek befolyásolhatják, adott esetben determinálhatják az egyén viselkedését. Fontos lesz ezért a bűnözés szociálökológiai magyarázatainak tárgyalása, amelyek figyelemmel a társadalomföldrajz, valamint a városszociológia ismeretanyagára nagy hangsúlyt fektettek az egyén, a közösség és a környezet egymásra hatásainak vizsgálatára.

Az interakcionista felfogás értelmében egyik magatartás sem inherensen deviáns vagy bűnös, azt mindig a társadalmi akció ruházza fel e minőséggel (Borbíró et al, 2016, 170.). Az e tárgykörben született, korábban már említett címkézés elmélet kapcsán merül fel az újabb kapcsolódási pont, méghozzá **Edwin Lemert (1912-1996) elsődleges és másodlagos deviancia tanával**. Elsődleges deviancia minden olyan cselekmény, amely az általánosan elfogadott normáktól eltér. A viselkedés kapcsán azonban az egyén ekkor még nem azonosul bűnözői létével, még annak ellenére sem, ha tisztában volt cselekménye büntetendőségével. A bűnözői karrier lépcsőfokain lassan lépdelve jut csak el a deviancia második fokára, amikor már megtapasztalta a stigmatizáló társadalmi reakciókat (büntetés, elutasítás, elkülönítés) (Korinek, 2010a, 179.), s önbeteljesítő jóslattá váló megbélyegződése révén maga is deviánsnak látja magát, s ennek megfelelően viselkedik majd.

Mi lehetne nagyobb deviáns stigma, mint egy város nyomornegyedében felnőni? Egy olyan **slumból**²¹ elindulni, ahol majdnem minden épület magán viseli e címkék nyomait? Az épített környezet tehát befolyásolhatja az egyén viselkedését, belépő lehet a bűnözői életút világába.

Érdeemes megemlíteni a deviánssá minősítés vonatkozásában olyan cselekményeket is, amelyek az egyik szemüvegen keresztül művészetnek, a másik lencsén át rongálásnak minősülnek. Ilyen például a graffitizés. Amikor fiatalok falakat festenek össze, akkor bűncselekményt követnek el és „züllésnek” értékeljük. Amikor felhívásra, engedéllyel festik ki impozánsabbnál impozánsabb rajzaikkal a győri vasútállomás egyik aluljáróját, vagy Milánóban a Giuseppe

²¹ slum jelentése: nyomorúságos városrész, nyomorúságos lakótelep, túlszűfolt egészségtelen nagyvárosi szegénynegyed, proletárnegyed, piszkos utca

Meazza, közismertebb nevén San Siro elnevezésű stadionhoz vezető utca lóversenypályájának, az Ippodromo de San Sironak a betonfalát, akkor az turisztikai látványosság. A kérdés, tudunk-e az építészeti bűnmegelőzés eszközeivel ezen változtatni?

A kritikai paradigma szerint a bűnözés alakulása a hatalom és a vagyoni javak egyenlőtlen és igazságtalan elosztásából fakadó hatalmi helyzetbe kerülők döntéseinek következménye, mivel e réteg tagjai határozzák meg, hogy mely magatartásformák kerüljenek pönalizálásra. Az elmélet a társadalmi egyenlőtlenségek okozta frusztrációk hatásaként írja le a bűnözést. A marxista és engelsi ideológián alapuló megközelítést, ahogy már említettem **Bonger** vegyítette a kriminológiával és született meg a kritikai paradigma egy szűkebb irányzata, a radikális kriminológia és azon belül is a radikális marxista kriminológia. Bonger szerint a kapitalista társadalomban a jog azért szükséges, mert az arisztokrácia így tudja hatalmát biztosítani a proletariátus felett.

Ha az épített környezet stigmatizál, akkor lehetővé teszi a társadalmi rétegek közötti szakadék mélyítését is, s ha az előbb azt írtam, hogy a rossz környezet az elkövetők születését generálja, akkor most az fogalmazható meg, hogy a jó környék az áldozati kört determinálhatja.

A kutatási hipotézisem megfogalmazásakor azt hangsúlyoztam, hogy az építészeti bűnmegelőzést nem egyszerűen és önmagában csak a technikai megoldások tükrében kívánom kutatni, hanem sokkal inkább az individuum és a közösség oldaláról. A kriminológia négy alapparadigmájának áttekintése, és az azon belüli egyes megközelítések feltérképezése megerősített hitemben: **az építészeti bűnmegelőzési technikák csak eszközként értelmezhetőek az egyén megszólításához és ezáltal a társadalom formálásához.**

3.1.2. Az építészeti bűnmegelőzés kialakulása, vonatkozó elméletek

A kriminológia alapparadigmái és általános tételei után térjünk rá a kifejezetten az építészeti bűnmegelőzés kifejlődéséhez vezető elméletek taglalására. Időben és térben is eltérő elméletek bemutatására kerül most sor, amelyek érdekessége, hogy saját korukban valószínűleg megalkotójuk sem gondolta, hogy egyszer az építészeti bűnmegelőzés irányzatának magyarázatoként szolgálhatnak. Mégis látni fogjuk, hogy munkáik komoly elméleti alapot szolgáltatottak a mai kutatási megállapítások megtételéhez.

3.1.2.1. A statisztikai elméletek

Az egyik legkorábbi vonatkozó kutatási anyagnak **Andre-Michel Guerry** (1802-1866) bűnügyi statisztikai adatokon alapuló megállapításait vehetjük, aki elsőként végzett statisztikai jellegű empirikus kutatást, mint a pozitivista paradigma, illetve a francia kriminálszociológia iskolájának képviselője. 1833-ban került sor az 1826 és 1830 közötti francia bűnügyi adatok feldolgozására, amelynek során öt régióra osztotta Franciaországot, s megállapította, hogy a gazdagabb, műveltebb területek gyakrabban szolgálnak vagyon elleni bűncselekmények helyszínéül. Ugyanez a hatás már nem volt kimutatható az erőszakos, személy elleni bűncselekmények vonatkozásában. A kutatás alapját egy 1829-ben zajló együttműködés képezte, amikor is **Adriano Balbival** (1782-1848), egy olasz származású geográfussal közösen kiadták az *Oktatás, az állam és a bűncselekmények számának statisztikai összehasonlítása különböző területeken*²² című művet.

1835-ben **Lambert Adolphe Quetelet** (1796-1874) belga matematikus és statisztikus szintén a számok világából indult ki, s úgy vélte, hogy a társadalom a természethez hasonló törvényszerűségeken alapul. Elemzése során arra a meglepő következtetésre jutott, hogy az addig véletlennek, vagy csak az egyén szabad akaratának tulajdonított bűnelkövetés a csillagok járásának szabályszerűségére emlékeztető rendszerességgel ismétlődik. Időről időre szinte pontosan ugyanannyi ember válik tolvajjává, betörővé vagy gyilkossá. A társadalom évről évre ugyanúgy megfizeti a „vérpád adóját”, ahogy ő fogalmazott. Vagyis ahogy a természettudományban, úgy az emberi viszonyokban is kell lennie valami szabályszerűségnek, amelyről minél többet tudunk, annál könnyebben készülhetünk fel a biztos bekövetkezésére (Korinek, 2001, 11.).

Meglátása szerint a környékek eltérő viszonyai komoly tényezőként hatnak (Kara, 2017, 19.) a bűnözésre. Az alaptézisként megállapított törvényszerűségeket a statisztikai adatok elemzésével kívánta meg bizonyítani, melynek köszönhetően őt tekinthetjük az első kriminológusnak, aki a mai modern kutatókhoz hasonlóan önálló statisztikai megközelítést alkalmazott a saját felvetéseinek magyarázatára vonatkozóan. Korát meghaladva vitába szállt a klasszikus iskola képviselőivel a döntések mögötti szabad akarat tárgyában, és ragaszkodott

²² Eredeti címe: *Statistique comparée de l'état de l'instruction et du nombre des crimes dans les divers arrondissements des Académies et des Cours Royales de France* (1829)

ahhoz, hogy a csoportok tényezői és jellemzői hatással vannak az egyénre. *Értekezés az emberről és képességeinek fejlődéséről*²³ című könyvében megjegyezte, hogy figyelemre méltó összefüggés mutatható ki az éves bűncselekmények alakulása és az életkor, a nem, a gazdasági tényezők és egyéb szociológiai hatások között. Rámutatott továbbá arra, hogy amennyiben a bűnözést kiváltó okok nem változnak, úgy a bűncselekmények száma megjósolható az előző évek adatai szerint.

Még egy fontos fogalom felfedezése köthető a nevéhez, amely a statisztikák vizsgálata révén magától értetődő volt számára: a statisztikák biztosan nem tartalmaznak minden bűncselekményt, vannak **olyanok, amelyek rejtve maradnak. Bár nem használta a látencia fogalmát, még is azt azonosította.**

A két kutató megállapításai tehát ráirányították a figyelmet a statisztikán keresztül a környezeti jellemzők vizsgálatának szükségességére. **Figyelembe vették a területi viszonyokat, amelyeket összekapcsoltak további tényezőkkel, s a mai napig meghatározó kiindulási alapot alkottak a kriminálstatisztika területén.**

Természetesen a témában születtek hazai kutatások is, de közel fél évszázaddal később, és e később meginduló fejlődés sem volt töretlen a XX. század hazai államberendezkedés viszonyai közepette. A szocialista államfelfogás és a bűnügyi statisztikai adatok titkos kezelése meglehetősen hátráltatta az ezirányú kutatói munka végzését (Mátyás-Sallai, 2014, 335-353.). Büszkék lehetünk ugyanakkor arra, hogy kriminálstatisztikai kutatások már a XIX. század végén zajlottak hazánkban. Ezek közül a legkiemelkedőbb **Földes Béla** (1848-1944) munkássága, aki közgazdászként és statisztikusként keresett válaszokat a bűnözés és a földrajzi tulajdonságok összefüggéseire. Már 1889-ben publikációja jelent meg **A bűnügy statisztikája címmel**, de később más írásában (A társadalmi gazdaságtan alkalmazott és gyakorlati tanai, 1907) is foglalkozott a gazdasági helyzet, a térbeliség és a bűnözés kapcsolatával. Az 1889-ben megjelent Jogtudományi Közlönyben Kecskeméti Lajos ekképp foglalta össze a megnevezett írás lényegét: *„A bűnügyi statisztikát a közérkölciség biztos és kizárólagos mértékéül venni nagyon veszedelmes dolog, mert ha a statisztikánál egyáltalában az adatok csoportosítása s az azokból levont következtetések könnyen irányzatosakká lehetnek és a tényleges állapotot hamis színben tüntethetik fel: annál fokozatosabb mérvben áll ez a bűnügyi statisztikáról, tekintve*

²³ Eredeti cím: Treatise on man and development on his faculties (1835)

annak sajátosságait és nagy tökéletlenségeit. A fenti munka - mely először e lap hasábjain látott napvilágot - ügyesen kikerüli ezen veszélyeket és szerző a legnagyobb objectivitással, biztos kézzel és a büntetőjog egyes kérdései iránt statisztikusoknál majdnem páratlanul álló kiváló érzékkel csoportosítja az adatokat. Az összegyűjtött és csoportosított anyaggal szerző nem úgy nehéz és vitás kérdésben mutatja meg az utat a kibontakozásra és nem egy baj gyökerére egyenesen ráutal” (Kecskeméti, 1889, 194-195.). További érdekesség, hogy Kecskeméti már abban a korban is azt emelte ki Földes tanulmányából, hogy a leggyakoribbak a vagyon elleni bűncselekmények, melyek az *„összeseknek több mint felét képezik”* (Kecskeméti, 1889, 195.).

Földes Béla munkássága révén több esetben merült fel úgy, mint az első magyar morálstatisztikus. Földes, morálstatisztikán nemcsak a deviáns viselkedési módok – bűnözés, prostitúció, törvénytelen születések, alkoholizmus stb. – kutatását értette, hanem mindig hangsúlyozta annak fontosságát is, hogy a társadalmi élet pozitív oldalait (jótékonyegyletek, árva- és szeretetházak, kisdédóvók és más „emberbaráti intézetek” működése) is be kell mutatni – még akkor is, ha az életnek erről a területéről ritkán van statisztikai adat (Perényi, 2007, 534.).

Földes elsősorban az 1881-es népszámlálási adatokat vette alapul és összefüggéseket állapított meg a szegénység és a bűnelkövetés között, többször is hangsúlyozva, hogy a bűnözés mozgatórugója a rossz anyagi körülményekből fakadó alacsony társadalmi státusz, s meglátása szerint *„a szegénység következményei nemcsak egyéni, hanem társadalmiak is”* (Földes, 1907, 516.) Földes a bűnözés korabeli növekedését – 1873 és 1879 között a jogerősen elítéltek száma 15%-kal emelkedett – a fejlődés negatív kísérőjelenségeként értékelte. Ez a növekedés véleménye szerint az „új típusú” (a viszonylagos) szegénységgel függött össze, és jellemzően az alapvető emberi szükségletek kielégítésére irányuló, vagyon elleni bűncselekmények szaporodásában nyilvánult meg. Rávilágított arra is, hogy az anyagi gondok különösen olyan időszakokban okoznak bűncselekményeket, amikor a régi szokások meginognak, *„korunk átmeneti stádiumot képez, és kétségtelen, hogy az új eszmék, új irányzatok által okozott sűrűlódásoknak nagy részük van a bűnösség alakulásában”* (Gönczöl et al, 2016).

A szegénységen túl külön foglalkozott a bűnözés földrajzi elhelyezkedésével is, amelynek során a különböző bűntípusok földrajzi megoszlását európai kontextusba helyezte, s megkülönböztette az **ún. „endemikus bűntetteket”**, amelyek egy meghatározott földrajzi helyre jellemzőek (Perényi, 2007, 537.).

Bár Földest többen is követték (Irk Albert, Hacker Ervin), sajnálatos módon a statisztikát alapul vevő írások nagyobb számban csak a II. világháború után keletkeztek. Érdekes mégis **Irk Albert** (1884-1952) munkásságára egy pillantást vetni, aki 1912-ben publikálta **Kriminológia I. Krimináletológia – A büntett embertani, fizikai és társadalmi tényezői** című könyvét, amely mindamellett, hogy az első olyan mű volt hazánkban, amely rendszerezte az addigi kriminológiai irányzatokat, külön kitért a bűnözés területi megoszlására. A bűnözést területi szempontból jellemző tulajdonságait a kriminalitás emberi szervezeten kívüli okaként, mint fizikai tényező határozta meg. Földes után Irk is készített bűnözési térképet, melyben kimutatta, hogy 1908-ig 1881-hez képest alig történt változás. A bűnözés továbbra is a Tisza jobb partján és a Királyhágón túl volt a legelterjedtebb, ott, ahol a legkeményebbek voltak a természeti feltételek, legalacsonyabb volt a népsűrűség, és a legkevesebb volt az írni-olvasni tudók aránya (Irk A., 1912, 246.).

A városi és vidéki bűnözés meglátása szerint hasonló jellegzetességeket hordozott. A gyorsan fejlődő városokban dominált a vagyon elleni bűnözés, míg az erőszakos és az élet elleni bűncselekmények továbbra is a vidéki életmód negatív kísérőjelenségei maradtak. A városokban súlyosabb bűncselekményeket követtek el, és a hivatásos, szokásszerű bűnözők aránya itt lényegesen nagyobb volt (Gönczöl, 1991, 272.). Irk így írt erről: *„A város önmagában, mint olyan a kriminalitásnak nem oka. A város, mint a faluval szemben a differenciáltabb élet tartálya az összes életjelenséget exagaráltabb alakban hozza felszínre. Az élet sebes hullámozása magasabb ívelésű hullámhegyeket és mélyebb régiókba süllyedő völgyeket produkál. De itt nagyobb az őrizetlenül hagyott ingó vagyon is, ami a vagyon elleni bűnözés előfeltételül szolgál”* (Irk A., 1912, 262.).

A II. világháborút követően a kriminálstatisztikával kapcsolatos tudományos élet a 60-as években indult fejlődésnek ismét, amely korszakból **Heller Farkas Tamás** nevét érdemes kiemelni, aki a bűnözés statisztikai vizsgálatáról több munkájában is értekezett. 1961-ben jelent meg a Jogtudományi Közlönyben egy cikke, amelyben a bűnözés statisztikai vizsgálatának kutatómódszertani elemeit vette górcső alá, méghozzá abból a megfontolásból, hogy sokan a vizsgált társadalmi jelenség valóban tudományos analízise helyett nem csinálnak egyebet, mint hogy hatalmas adattömeget – minden különösebb rendszer vagy átgondoltság nélkül – összehordanak és az így nyert számokat tálalják minden további elemzés nélkül (Heller, 1961, 455.).

A módszertanon túl önálló cikkben foglalkozott a bűnözés városokban és községekben történő alakulásával (Belügyi Szemle, 1964), és további publikációkban (Jogtudományi közlöny, 1963, Belügyi Szemle, 1964) foglalkozott a bűnözésföldrajzzal, valamint a bűnözés intenzitásával.

3.1.2.2. A társadalmi feszültséggel és a normanélküliséggel kapcsolatos elméletek

A helyi jellemzők és a bűnözés területi megoszlásának vizsgálata tehát a XX. században ismét előtérbe került, természetesen nem csak Magyarországon. Ennek háttérében a XIX. században bekövetkező ipari forradalom gazdasági fellendülését követő urbanizációs folyamatok álltak, amelyek újabb és újabb szociálökölógiai magyarázatok (lásd következő cím) születését eredményezte. A városok népességének rohamszerű növekedésével nőtt a népsűrűség, kialakultak a városok peremterületein a munkások által lakott szegényebb területek, gyárnegyedek. A túlszűfoltta vált poliszokban élők kapcsolatai megváltoztak, a szociális kötelek lazultak, az összetartó közösségek széthullottak, az ismeretlenség új viselkedéskultúrát keletkeztetett. A szegénységben élő munkás réteget különféle járványok veszélyeztették, amelyek azonban nemcsak rájuk, hanem a település egészére kockázatot jelentettek.

A változás ugrásszerű volt, amelyre sem az egyén, sem a társadalom, sem az állam nem készült fel. A deviáns cselekmények száma megsokszorozódott, kezelhetetlen problémát jelentett az alkoholizmus, a prostitúció, a drogfogyasztás. A helyzet tudatos állami intervenció nélkül nem volt tovább fenntartható, ehhez azonban szükség volt a helyzet felmérésére, a valódi okok és állapot feltárására.

Ennek megfelelően szinte minden urbanizáció útján elindult ország keresni kezdte a megoldásokat. A városi életformáról az ipari forradalom kapcsán történt átalakulás nyomán elsőként Angliában születtek elemzések, ahol a legszembetűnőbb volt a városi munkásság szegénysége és nyomora (Csizmady, é.n., 7.). A témában 1845-ben készült átfogó tanulmány Engels munkássága révén, **A munkásosztály helyzete Angliában** címen. Az írás többek között foglalkozik az ipari és bányai proletariátussal, a gyári munkások helyzetével, a nagyvárosiasodás jelenségével, de még a bevándorlással is. Engels szerint a civilizációval összeegyeztethetetlen, általa szociális nyomornak nevezett állapot komoly feszültségeket keletkeztet az ún. ipari proletariátusban, amelynek végül forradalom, lázadás lesz a vége,

amennyiben a társadalom nem igyekszik orvosolni a kialakult helyzetet. Amennyiben nem kerül sor változtatásra, úgy a feszültség egyre csak nő majd a polgárok körében, amely megannyi bűncselekmény elkövetését idézheti elő.

Engels mellett **Henry Mayhew** (1812-1887) is önálló könyvben írta le a londoni munkásosztály helyzetét, a **London Labour and the London Poor** (1851) című munkájában. A könyv alapját a Mayhew által írt és korábban publikált cikkek képezték, amelyekben bemutatta az utca emberét. Munkája során rendkívüli alapossággal térképezte fel a Londonba érkező munkások kereskedelmét, szokásait, vallási szertartásait, s megkérdőjelezhetetlen hitelességgel mutatta be embertelen életkörülményeiket. E hitelességet interjúk készítésével biztosította, amelyek közül a mai napig fennmaradt Jack Black története, aki magát a királynő hivatalos patkányfogójának tartotta.

A felvázolt embertelen körülmények, piszkos, nyirkos, túlszűfolt szállások, a folyamatos megbetegedések a deviáns cselekmények elszaporodásához, illetve az **anómia** állapotához vezethetnek. Az **Émile Durkheim** (1858-1917) alkotta fogalom normavesztést jelent, olyan állapotot takar, amelyben a régmúltban gyökerező, általánosan elfogadott normák hatása, betartásuk és elfogadásuk hiánya miatt csökken, a normarendszer fellazul, ugyanakkor nem képződnek helyettük új szabályok, amelynek következményeképp a tisztázatlan társadalmi viszonyok, valamint a szabályok nem egyértelmű volta miatt a regulák elvesztik befolyásukat az egyének viselkedése felett. Ezzel párhuzamosan kell megemlíteni a kollektív tudatot, amely egy adott közösség többsége által követett norma- és értékrendszer (Borbíró et al, 2016, 112). Ez egyfajta összetartozást keletkeztet, amely azonban a világ változása miatt átalakulni látszik. Az ipari forradalom előtti, premodern társadalmakra jellemző, Durkheim szerint csak **mechanikus szolidaritásnak** nevezett attitűd kiveszőben van. Az ilyen társadalomban még alacsony szintű volt a munkamegosztás, a közösség, a család állt a középpontban, amely szoros szociális kapcsolatokon alapult, nélkülözve az individualista törekvéseket. Az ilyen kapcsolatrendszer a közös normákon alapult, az azoktól való eltérés kerülendő volt.

Az új, **organikus szolidaritáson** alapuló társadalomstruktúra azonban egyre távolodó kapcsolatokra épül fel, jellemzője az individualizmus és a személytelenség, a specializálódás és a dinamikus változás. Ma még inkább igaz ez a globalizáció korában. Egyének és családok szakadnak ki „természetes” közegükből, a világ bármely pontjára sodorhatja őket az élet. Bár

sokan megtalálják számításukat, legalább ugyanennyien küzdenek az új környezetbe történő beilleszkedéssel.

Annak ellenére is, hogy a fogalmak nem mutatnak közvetlen összefüggést az építészettel és az építészeti bűnmegelőzéssel, mégis komoly összekötő kapocsként jelentkezik a városi lét okozta hatásmechanizmusok vizsgálata: **nevezetesen miként befolyásolható a népsűrűség kontrolljával az emberi kapcsolatok szorosabbá tétele?**

Ha már megemlékeztünk a durkheimi anómiaelméletről, akkor nem hagyhatjuk bemutatás nélkül **Robert K. Merton** (1910-2003) **feszültségelméletét** sem, márt csak azért sem, mert Engels a városok egyes zónáinak elszigeteltsége és az ott tapasztalható tarthatatlan állapotok vonatkozásában a feszültséget emelte ki, mint a deviáns cselekmények mozgató rúgója. Merton vizsgálódásai során az amerikai álomból indult ki, amely mindenki számára azt sugallja, hogy az élet egyetlen fokmérője a siker és a gazdagság, amely ugyan kudarcokkal kikövezett úton érhető el, de nem szabad megállni, szüntelenül törekedni kell a feljebb és feljebb jutásra. Ez az álom, vágy azonban a társadalom nagy része számára nem elérhető, utópia csupán. A gazdagságra irányuló végtelen, ám soha be nem teljesülő vágyakozás azonban kiábrándulást szül, amely feszültséghez vezet. A társadalom alsóbb rétegei ezért folyamatos frusztrációban élnek, saját tehetetlenségüknek élik meg „bukásukat”, amely az egyén alkalmazkodási, megküzdési technikájától, reziliencia képességétől függően a deviancia melegágya lehet. A többség ugyanis konformista módon elfogadja, hogy az élete kis lépésekkel, legális módon halad a cél felé. Vannak, akik visszahúzódnak a nagy kihívások elől, és néhányan döntenek úgy, hogy rituális szerepmintákat felvéve élik a „középszerűség” mindennapjait. Vannak azonban az újítók és a lázadók, akik adott esetben törvénytelen módszereket is bevetnek céljaik elérése érdekében. Természetesen az utóbbi kategória radikálisabb, ők minden addigi értéket megkérdőjeleznek, s forradalmi lépésekre is képesek.

Ezt a feszültséget a mai világban még inkább **képes növelni a saját fizikai környezet és a mások életével való összehasonlíthatóság**. Amíg néhány évtizeddel ezelőtt legfeljebb könyveket olvasva, később egy-egy fotót megtekintve, saját képzelőerőnk révén „utazhattunk” el mesebeli egzotikus tájakra, gazdag villákba, addig ma, az okostelefonok, az internet és a televízió segítségével minden pillanatban láthatjuk annak a bizonyos 1%-nak fényűző,

paradicsomi életét. Ehhez mérten, saját lakóhelyünk és életünk még inkább elértéktelenedik, ami a bennünk rejlő feszültséget tovább növelheti.

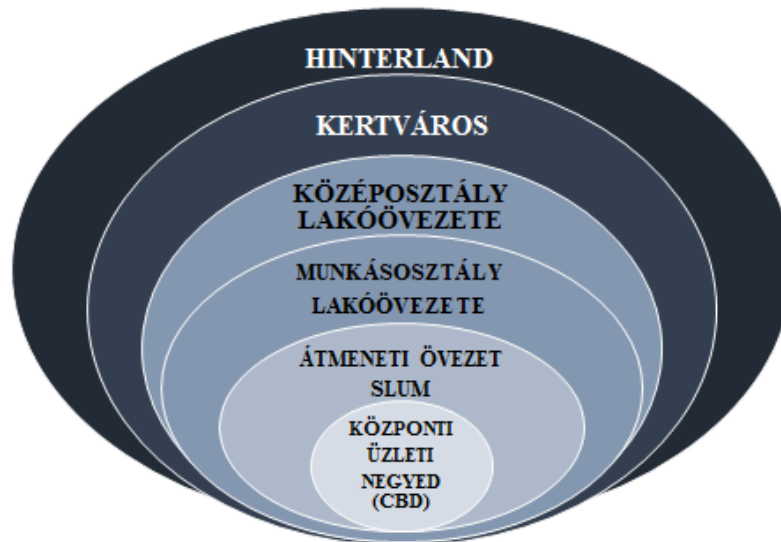
A XX. század nagy előrelépése a szocioökológiai területen a **chicagói iskola** képviselőinek (többek között Thomas, Znaniecki, Sutherland, Shaw és McKay, valamint Faris) volt köszönhető. A műhely tagjai kezdték el ugyanis tudományos szinten, empirikus kutatásokkal is alátámasztani a környezet és a bűnözés összefüggéseit. Ennek természetesen oka az is, hogy az Egyesült Államokban tucatszám születtek meg a metropoliszok, a társadalom strukturális változása az itt élőket érintette leginkább. Felismerték, hogy a szimplán statisztikai alapú elmélkedés nem elegendő, ezért módszereik között megjelent a megfigyelés, az interjúztatás, valamint az etnográfiai terepkutatás.

Egyik fontos megállapításuk a **társadalmi dezorganizáltságra** vonatkozott, amely párhuzamba állítható Durkheim mechanikus és organikus szolidaritás elméletével. A társadalmi dezorganizáció alatt az urbanizált közösségek kohézióhiányos állapotát értették, amelyben az egymás mellett élők kevésbé szentelnek figyelmet egymásra és vállalnak felelősséget a környezetükben élők vonatkozásában. Az ily módon átalakuló társadalmat fragmentáltság jellemzi, társadalmi csoportok és generációk között egyaránt (Borbíró et al, 2016, 133.). Szöllősi Gábor mindezt a következőképp foglalta össze: *„a robbanásszerűen fejlődő városok társadalmát a migráció és a szegregáció folyamatai átalakítják, ennek során a társadalmat összefogó intézmények és kapcsolatok leépülnek. Az emberek közötti kapcsolatok megváltoznak, így a társadalmat összetartó szerveződések (család, iskola, egyház, helyi önkormányzat) már nem képesek integrálni a helyi társadalmat”* (Szöllősi, 2012, 26).

3.1.2.3. A zónaelméletek

A dezorganizációs elmélet alapja **Robert Erza Park** (1864-1944) és **Ernest Burgess** (1886-1966) **koncentrációs zónaelmélete** (1926) révén tovább értelmezhető. Megállapításaik szerint a városon belüli növekedés koncentrikus körökben történik, amelyen belül, eltérő funkciót betöltő és ily módon különböző társadalmi rétegeknek otthont adó zónák alakulnak ki az urbanizált területen. Park és Burgess kutatásainak alapját az a hipotézisük képezte, miszerint nem lehet az élő organizmusokat magukba zárva, életfeltételeiket biztosító környezetükből

kiszakítva vizsgálni (Nemes–Szelényi, 1967). Modelljükben az alábbi csoportosítás szerint rendezték zónákba a városok egyes területi egységeit:

4. ábra: A zónák megoszlása a városokban (saját szerkesztés)

- A kör origójában az úgy nevezett „loop”, azaz **hurok** található, amely voltaképpen azonos a későbbiekben elterjedt **CBD**-vel, vagyis a **central business district**-tel, a központi üzleti negyeddel (Pirisi-Trócsányi, 2015). A központi negyedre jellemző a magas beépítés, a bérleti jelleg, s szinte egyedülállóan az üzleti funkció.
- A második zóna, az **átmeneti övezet**, amely a **slumosodott lakóterület otthona**. Korábban ez a terület gazdag, vonzó része volt a városnak, az iparosodás azonban csökkentette értékét, tekintettel arra, hogy az e területen tulajdonjoggal bírók befektetés nélkül, az ingatlanok állapotának fenntartása vagy javítása nélkül kívánták az üzleti szféra részére eladni tulajdonukat. Mivel karbantartásra nem került sor, ily módon a terület csak a legszegényebbeket vonzotta. Eközben a gazdagabb réteg a város peremeire költözött, akiknek helyére az első generációs bevándorlók érkeztek. Mindez elősegítette a gettósodást és a slumosodást.
- A harmadik zóna a munkásosztály („**kékgallérosok**”) lakóövezete. Itt élnek azok, akik az átmeneti zónából ugyan kikerültek, de a gazdagabb területekre költözéshez még szegények.

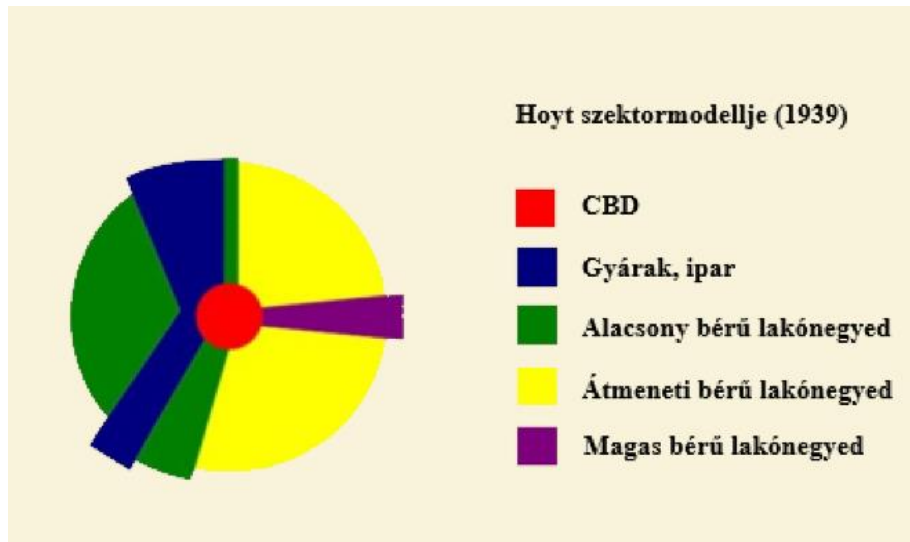

- A negyedik zóna a **középosztály lakóövezetét** jelenti, ahol már újabb építésű, jól karbantartott lakóházak találhatóak, kisebb centrumokkal, amelyek lehetővé teszik a helyi lakosság kiszolgálását.
- Az ötödik zóna az agglomerációba tartozó **kertváros, azaz ingázók övezete**, akik minden nap hosszabb időt rászánva jutnak be munkahelyükre. Az övezet már nélkülözi a nagyvárosias jelleget, alapvetően családi házakkal beépített.
- Végül az utolsó két zóna közül a hatodik a települést körülvevő **mezőgazdasági területeket**, a hetedik pedig tágabb értelemben vett **települési környezetet**, az ún. **hinterland**-ot (szó szerint: hátország) foglalja magába (Pirisi-Trócsányi, 2015).

A településmorfológia természetesen más tudományágakban is szerephez jut, különösképpen igaz ez a társadalom- és településföldrajzra, amelynek irodalmában megannyi más felosztással is találkozhatunk. A morfológia alapját általában a területek funkcionalitása és a társadalmi csoportok elhelyezkedése adja, nem megfelelkezve természetesen az utcák hálózatáról.

Az építészeti bűnmegelőzésre figyelemmel azonban sokkal érdekesebb az előbbi szempont, amely Park és Burgess rendszeréhez hasonló elképzelések megszületésének sokaságát eredményezte. Nézzünk meg néhány a kriminológia tudományán kívüli, de szorosan kapcsolódó elméletet.

Homer Hoyt (1895-1984) **szektorelméletét** 1939-ben publikálta először, élesen kritizálva Park és Burgess modelljét. Véleménye szerint Parkék túlzottan „USA-centrikus” modellt dolgoztak ki, ráadásul nem a gazdasági adatokat, hanem a népszámlálási adatokat vették alapul. A szektormodell alapja, hogy a városok fejlődése során a központokban tulajdonképpen a különböző funkcióknak egyfajta keveréke jön létre, majd a bővülés során az egyes funkciók egy-egy szektor mentén kezdenek egyre több és több teret foglalni. Ezeknek tengelyét gyakran a fő közlekedési pályák képezik. Ennek fő motivációját nem a Burgess által leírt keresleti tényezők jelentik (vagyis, hogy az egyes társadalmi csoportok hol keresnek maguknak lakóhelyet), hanem a kínálatiak, vagyis hol épülnek fel a számukra megfelelő ingatlanok (Pirisi-Trócsányi, 2015.). Hoyt kutatásai során több mint 100 város szerkezetét vizsgálta meg, és modelljét időben is több alkalommal újragondolta, többek között a II. világháborút követő újjáépítések korszakában is.

5. ábra: Hoyt szektormodellje (1939) a városszerkezet ábrázolására (saját szerkesztés)

Hoyt modelljének lényege, hogy a városok meglátása szerint nem szimplán gyűrűszerűen, sokkal inkább (gazdasági) funkcionalitással bíró szektoronként fejlődnek és növekednek. A szektorokon belüli területhasználat nem vagy alig változik, ugyanis a hasonló funkció hasonló vonz.

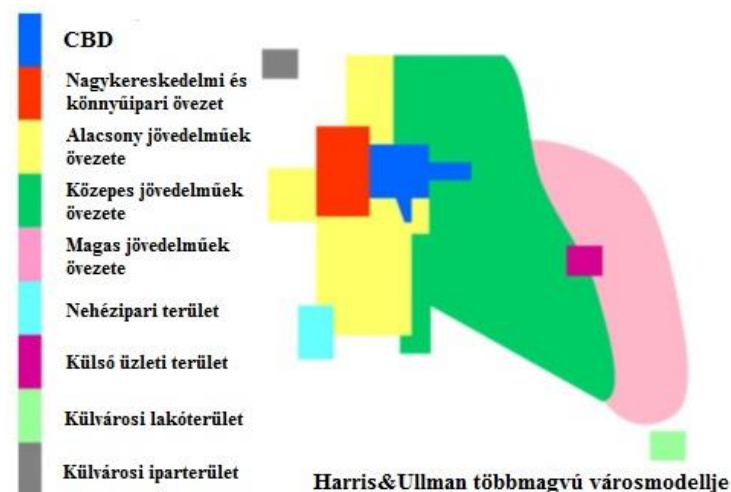
A Hoyt-modell értelmében a város térbeli terjedését a magas (lak)bérű övezet határozza meg. Ez a belváros legkülső és legtávolabbi területe. Alapvetően a gazdag és jómódú emberek lakóhelye, ahol a tisztaság a jellemző, kevésbé forgalmas, csendes és nagy házakkal rendelkezik. A CBD-től a peremig terjedő folyosó ingatlanjai értékesek.

A középosztály övezete közepes jövedelmű csoportokkal rendelkezik, akik nagyobb utazási költségeket engedhetnek meg maguknak, és jobb életkörülményeket akarnak. Az ezen a területen élő emberek tevékenysége különböző tevékenységeket, és nem csak az ipari munkát foglalja magába. Több kapcsolata van a CBD-vel, valamint kapcsolódik más iparágakhoz is. Ez a terület a legjelentősebb lakónegyed.

Az alacsony jövedelmű szektorban a szegényebb csoportok tartózkodnak. Ezen a területen keskeny utak, nagy népsűrűség, „kis szellőzésű” házak vannak. Az utak szűkek, és gyakran kapcsolódnak azokhoz az ipari területekhez, ahol az ágazatban dolgozók többsége dolgozik. Az iparágak közelsége csökkenti az utazási költségeket, és így vonzza az ipari munkásokat. A környezet és az életkörülmények gyakran nem megfelelőek a gyárak közelsége miatt.

A modell természetesen a XX. század közepén fennálló viszonyok szerint került megfogalmazásra, de alapjaiban ma is megtalálhatóak a Hoyt által definiált szektorok, amelyek elhelyezkedése, kialakulása, változása és fejlődése továbbra is függ a vízi-, légi és közúti közlekedés lehetőségeitől.

Az előző elméletek azt sugallják, hogy egy város kiterjedésének alapja kizárólag koncentrikus körökből állhat, amely egyben azt is feltételezteti, hogy valamennyi település egy városközponttal, várossaggal rendelkezik, amelyhez aztán minden más övezet kapcsolódik. **Chauncy D. Harris** (1914-2003) és **Edward L. Ullmann** (1912-1976) azonban vitába szálltak ezzel a tétellel, és megalkották 1945-ben publikált koncepciójukat a **többmagvú városokról**. Modelljük szerint a legtöbb nagyváros nem egyetlen központ köré szerveződik, hanem több városmag összeolvadása hívja életre őket. Az egyes övezetek így néhol ismétlődnek, a város e folszerűen egymáshoz kapcsolódó területek összessége (Csizmady, é.n, 16.).

6. ábra: Harris&Ullman 1945-ös városmodellje (saját szerkesztés)

E modell a technikai fejlődést sokkal inkább figyelembe véve adott realitásabbnak tűnő magyarázatot a városok szerkezetének alakulására. Számolt az autók személyek közlekedésére gyakorolt hatásával és azzal is, hogy az áruk nagyobb és könnyebb mozgatása különböző helyeken kínál lehetőséget a letelepedésre, így a gazdasági tevékenységek nem törvényszerűen egy helyen összpontosulnak. Abból indult ki, hogy az emberek a maximális nyereségért optimalizálják üzleti tevékenységüket, fenntartások nélkül költöztetik el üzletüket, ha alacsonyabb bérleti díjat találnak, még akkor is, ha mindez a szállítási költségek enyhén növekedésével jár. Egyes tevékenységek természetesen más okból kerülnek a város széleire.

Többek között ilyenek az ipari területek, amelyek olykor szennyezést okoznak, ezért előnyben részesíti mindenki, ha azok a lakóterületektől távol helyezkednek el.

A fenti elméletek rendszerezésére és továbbgondolására vagy éppen kiegészítésére több kísérlet is született (Philip Mann - 1965, James E. Vance - 1964), ezek közül kiemelendő **Michael J. White** szintetizáló modellje. 1987-ben jelent meg az **Amerikai szomszédságok és lakókörnyezeti differenciálódás**²⁴ című könyve, amelyben külön fejezetet szentel az alakuló nagyvárosi struktúrának (evolving metropolitan structure). Ebben többek között arról értekezik, hogy a népesség diffúziója, a városok térbeli átalakulása és a szomszédságok együttélése milyen változásokon ment keresztül a XX. században.

Modellje - a maga korában - tulajdonképpen egy jövőbe mutató vízió volt a XX. század végének városára vonatkozóan, amelynek alapjául könyve korábbi fejezeteiben tárgyalt ökológiai elemzések törvényszerűségei, a szegregációk helyzetéről tett megállapításai és a térbeli szerveződések mintázatai szolgáltak.

Ez alapján a következő hét övezetet azonosította:

- **a város magja:** a CBD továbbra is a város központi területe, amely, mint a város legláthatóbb része, tükrözi annak arculatát. Ezt láthatjuk a repülőgépről, s ezt látogatják a turisták is a legtöbbit. A városmagban keverednek a funkciók, s általában helyszínüül szolgálnak a legnagyobb nemzeti és külföldi szervezeteknek és vállalatoknak.
- **a stagnálás zónája:** Burgess modelljében mindez az átmeneti zóna volt, amelyet alapvetően a karbantartottság hiánya, egyfajta „lepukkantság” jellemez, többnyire raktáraknak és a könnyű iparnak, ritkán a nehéziparnak ad helyet. Ez a terület ad otthont a nyomornegyedeknek, valamint az „alvilág bűnös kísértéseinek”.
- **a „szegények és a kisebbségek zsebei”:** ezt a területet a szegregáció jellemzi, ahol a város legszegényebbjei élnek. Ez a kisebbség a városok „gazdasági létrájának alsó fokán helyezkednek el”, leromlott állapotú házakban élnek, s gyakran bírnak különböző szociális diszfunkciókkal (pl. alkoholizmus, hajléktalanság). Ezek a „zsebek” gyakran határosak az átmeneti zónával.

²⁴ Eredeti címe: American neighborhoods and residential differentiation

- **elit „enklávék”**: a magasabb bevétellel rendelkezők élnek itt, akik az előbb bemutatott csoportoktól való társadalmi távolságukat fizikai távolsággal is mutatni igyekeznek. Kritikus tömeget, más előjelű szegregációt alkotnak, ahol a kritikus elvárásokból adódóan több szolgáltatás is rendelkezésükre áll.
- **a szétszórt középosztály**: a legnagyobb városi szövetet lefedő rétegről van szó, akik elsősorban a központi város pereme, és az ún. fringe, vagyis a város-vidék határterület között élnek. Pluralizmus jellemzi őket, minden téren (kor, foglalkozás, szabadidő).
- **intézményi központok és az állami szektor intézményei**: alapvetően kórházak, egyetemek, egyéb intézetek zónája ez, sajátos szomszédságokkal.
- **epicentrumok és folyósok**: ezek foglalják magukba a tömegközlekedési és egyéb úthálózatokat. Ahogy ő fogalmaz: **a XX. században a(z amerikai) városok a gyalogos városból (walking city) az autók és vonatok városává (streetcar and train city) lettek**, amely alapjaiban változtatta meg a városok mindennapjait (White, 1987, 223-250.).

A zónaelméletek és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot **Clifford R. Shaw** (1895-1957) és **Henry D. McKay** (1899-1980) alapozták meg, amikor kutatásaik eredményeképp megállapították, hogy a fiatalkori bűnözési ráták pontosan követik Park és Burgess zónáit (Borbíró et al, 2016, 135.). A **szociális dezorganizáció** értelmezését a későbbiekben segítő elméletük lényege, hogy a bűncselekmények elkövetésének száma és aránya fordítottan arányos a városközponttól való távolsággal (Tóth, 2007, 13.). Shaw és McKay 1929-es empirikus kutatásának mintegy 60.000 olyan fiatal férfi volt alanya, akik iskolakerülés vagy egyéb bűncselekmény kapcsán kapcsolatba kerültek a hatóságokkal. Megállapították, hogy a vizsgálat alá vontak túlnyomó többsége **az átmeneti zónákból érkezik, amelyet bűnözői környéknek (delinquency area) hívtak**, és szerintük sokkal inkább van hatással a bűnözés alakulására a zóna jellegzetessége, mint az ott élők összetétele. **Mintha a környezet, illetve a helyszín határozná meg az emberek magatartását.** Ennek okait a két kutató a következőkkel magyarázta:

- bár nagy az egyes zónák fluktuációja, az újonnan érkezők szegénysége, gazdagsága nem változik;
- az etnikai fragmentáltság is állandó;

- végül maga a nagyfokú migráció, fluktuáció.

McKay és Shaw nemcsak kutatást végeztek, de ezzel egyidőben aktív résztvevői voltak a **Chicago Areas Project (CAP)** nevű kezdeményezés megindításának, amely tulajdonképpen egy közösségi mozgalom volt, s arra tett kísérletet, hogy az egyes területeket bűnmegelőzési szempontból megreformálja. A CAP projekt 1932-ben három magas bűnügyi fertőzöttségű területen került megindításra. A CAP kis léptékben kezdte meg munkáját, mint magánszervezet, amely az évek során folyamatosan nőtt, olyannyira, hogy néhány CAP tanács a mai napig működik. Bár a CAP szervezetei a kezdetektől fogva törekedtek arra, hogy saját forrásaikból tartsák fenn magukat, ennek ellenére személyi állományuk és adminisztrációjuk is függött az állami segítségtől. Végül a CAP finanszírozását átvette Illinois állam, s mint bűnmegelőzési program működtette tovább.

A CAP filozófiája szerint a közösség autonómiájának fenntartása a legfontosabb feladat, így céljuk az volt, hogy minden lehetséges eszközzel stimulálják a közösségi szerveződések létrejöttét, anélkül, hogy állami kontroll felügyelné és szabályozná az önszerveződéseket.

A CAP munkatársai tehát katalizátorként funkcionáltak, a CAP egyes tanácsait minden esetben helyi lakosok alkották és irányították, a vezetést és a tervezést is a közösség tagjai végezték. Erre a fajta demokratikus működésre volt remény, Shaw maga pedig hitt abban, hogy ennek alapját az átmeneti zónákban is, az iparosodás előtt létező közösségek adhatják. Utóbbiak létezése természetesen kérdéses, de a CAP-ok figyelmen kívül is hagyták, hogy a közösségek valaha is léteztek, az ő céljuk mindentől függetlenül arra irányult, hogy közösségeket hozzanak létre.

Shaw e közösségek kialakításával a vidéki, falusi élet hagyományait kívánta helyreállítani, abból a meggyőződésből, hogy **a hagyományos közösségi életben természetes társadalmi ellenőrzési folyamatok zajlanak** (Snodgrass, 1976, 12-17.).

Shaw és McKay zónaelmélete az előzőekben tárgyalt közösségi önellenőrző folyamatok középpontba állítása révén került összefüggésbe a szociális dezorganizáció elméletével, amely szerint a bűnözés leggyakrabban olyan közösségekben fordul elő, amelyekben a társadalmi kapcsolatok nem elég erősek, és ahol a társadalmi kontroll hiánya megállapítható. Az a személy, aki olyan környezetben nő fel, ahol a kábítószer-fogyasztás, az erőszak, a fiatalkori bűnözés és a szülői figyelem hiánya jellemző, az nagyobb valószínűséggel válik bűncselekmény alanyává,

mint egy gazdag szomszédságból származó, jó iskolarendszerben felnövekvő és rendezett családi körülményekkel rendelkező fiatal. Ma már ez az állítás természetesen triviálisnak hat, de sok kutatásra volt ahhoz szükség, hogy mindez közismertté váljon.

A modern vizsgálatok már jó néhány esetben rámutattak a zónaelmélet hiányosságaira, s több területen is pontosításokra került sor. Egyes kutatások szerint az etnikai széttöredezetttség önmagában nem keletkeztet a lakókörnyezetben negatív változásokat, vagy az sem minden esetben igaz, hogy a szegényebb közösségek ne lennének szervezettebbek, mint a vagyonosabb csoportok.

Többek között ilyen hiányosságot tárt fel **Terence Morris** (1931-2013) is, aki 1957-ben igazolni szeretne volna a zónaelméletet London, azon belül Croydon városnegyed vonatkozásában, bizonyítása azonban nem járt sikerrel. Kutatásait 1953 és 1955 végezte, amelynek eredményeit a „*The criminal area – A study in social ecology*” című könyvében tette közzé, amelyben a bizonyítás elmaradásának magyarázataként az európai városok szerkezeti eltérését jelölte meg, amely szerint a földrészen nem minden nagyváros koncentrikus elrendezésű. Újítása abban rejlett, hogy az elkövetés helye mellett az elkövetők lakóhelyét is vizsgálta, amelyből később kialakult a **vonzó terület** (attracting areas), valamint a **kitermelő terület** (breeding areas) fogalma. Előbbi az elkövetések helyéül, utóbbi az elkövetők lakóhelyéül szolgál. Dilemmaként fogalmazta meg e területek azonosíthatóságát, s nehezen megválaszolható kérdésnek tartotta azt, hogy vajon egy-egy területet a kulturális vagy éppen a fizikai izoláció (vasutak, folyók, kanálisok, utak) mentén lehetséges elhatárolni.

Könyvében hangsúlyozta, hogy a bűnözői környék kétpólusú felosztása Hasan El Saaty, egyiptomi professzor nevéhez köthető, aki 1946-ban készített doktori disszertációjában értekezett először arról, hogy a fiatalokat érintő bűnelkövetés vonatkozásában két eltérő terület azonosítható. Kutatása során Kairó nyomornegyedeit vizsgálta, többek között Bab-El-Shariya-t és Bulaq-ot, s megállapította, hogy bár ezekben a negyedekben kevés fiatal elfogására kerül sor, azon fiatalok, akiket az egészségesebb és gazdagabb területeken érnek tetten és kerülnek a hatóság kezére, ezekből a slumokból érkeznek (Morris, 1957, 20-21.).

Mindez persze magától értetődő és természetes emberi reakció, hiszen teljesen racionális döntés a gazdagabb területekre történő ingázás, ahol nagyobb haszon „beszerzése” várható, ráadásul a terület lakói számára ismeretlen személyként érkezhethet az elkövető.

3.1.2.4. A bűnalkalom-elméletek

Az előbbieken felvetett és természetesnek nevezett emberi magatartás megannyi elmélet megszületésének képezte alapját. A racionálisan gondolkodó ember eszményéből indultak ki a klasszikus felfogás gondolkodói, amikor a tettet a középpontba helyezve azt állították, hogy minden cselekvésünket valamiféle észszerűség, logikus gondolkodás vezérel, amelynek háttérében saját érdekeink állnak.

E feltételezés olyannyira áthatotta a tudományos világot, hogy a klasszikus közgazdaságtanban megszületett a **homo oeconomicus** kifejezés²⁵, amely azt sugallja, hogy a racionálisan gondolkodó ember tulajdonképpen egy fejlődéstörténeti stáció eredménye, egy önálló emberi faj, evolúciós képződmény. Mindez természetesen csak teoretikus értelemben igaz, mégis kiválóan fejezi ki és írja le, hogy a „gazdálkodó ember” minden pillanatban racionálisan jár el, haszonmaximalizáló attitűd jellemzi, azaz a lehető legkisebb áldozattal kívánja a lehető legnagyobb hasznot megszerezni.

Az ember és cselekedeteinek ily módon történő értelmezése a kriminológiában is megjelent, mint az elkövetői motiváció magyarázata.

Ronald V. Clarke erősen klasszikus felfogásban úgy gondolta, hogy a bűnelkövetőt semmi más nem vezérli, mint a haszon. Az ennek elérését biztosító egyik tényező a bűnalkalom, másképpen a szituáció, amely külön mérlegelési szempont, hisz minél több van belőle, annál több bűncselekmény követhető el és ezzel arányosan több bevételre tehető szer. Ezt ismerte fel Clarke, s állapította meg, hogy *különbség van az egyszeri bűnelkövetéshez kötődő választás, illetőleg a bűnözői életmód folytatásának elhatározása között* (Korinek, 2010a, 134.). Különbséget tett alkalom és alkalom között is, egyik ugyanis érzelmi jellegű, a másik haszonszerzési indíttatású.

Mindez rendkívül fontos megállapítás, ugyanis az építészeti bűnmegelőzés kapcsán többnyire csak a betöréses lopás kerül a fókuszba, pedig megannyi bűncselekmény kiváltó oka lehet a környezet, többek között érzelmi indíttatású deliktumoké is. Ilyen például, ha fiatalok a lakóházaktól nem messze gyűlnek össze, „bandáznak”, amely konfliktushoz, nézeteltéréshez,

²⁵ 1992-ben Gery S. Becker közgazdaságtani Nobel-díjat kapott a homo oeconomicus racionális cselekvéseit értelmező tanaival kapcsolatos munkásságáért.

szóváltáshoz vezethet, végső esetben pedig akár tettelegességig is fajulhat. Ha azonban egy lakókörnyezet kialakításakor már tudatosan figyelünk arra, hogy a serdülőkorba lépő fiatalok szabadidejének hasznos eltöltését segítsük, számtalan konfrontációt előzhetünk meg.

Clarke, egy 2004-ben tartott előadásában²⁶ úgy fogalmazott, hogy két módja lehetséges a bűnmegelőzésnek: **az egyik, hogy megváltoztatjuk az elkövetői motivációt, a másik, hogy csökkentjük az elkövetést lehetővé tevő alkalmak számát.** Utóbbit nevezi ő szituatív vagy szituációs bűnmegelőzésnek, amelyet ugyanezen előadásában elhangzottak szerint egyszerre művészetnek és tudománynak is tart.

A szituatív megelőzést Clarke már az 1970-es évek végén vizsgálni kezdte, melyet a **bűnalkalom-elmélet** modelljéből vezetett le. Meglátása szerint a szituatív prevenció olyan alkalomcsökkentő intézkedéseket foglal magába, amelyek

- meghatározott típusú bűncselekményekre irányulnak,
- a közvetlen környezet kezelését, tervezését, alakítását célozzák, annyira szisztematikusan és hosszútávon, amennyire csak lehetséges,
- továbbá kockázatosabbá, kevésbé kifizetődővé és megbocsáthatóvá, valamint nehezebbé teszik az elkövetést az elkövetők széles rétege számára (Clarke, 1997, 4.).

A szituatív megelőzés koncepciója – Clarke szerint – három fő tényezőn alapul:

- világos elméleti szerkezet (racionális döntés elmélete, rutin-tevékenység elmélet, elkövetői motívum),
- egyértelmű, szabványosítható módszertan a meghatározott bűncselekmények megelőzésére,
- valamint a lehetőség-csökkentő technikák készlete (Clarke, 1995, 91.).

Clarke pontosan meghatározta e lehetőség-csökkentő technikák listáját. A rendszerezésükre több kísérletet is tett, először egy 12 elemből álló, 1997-ben **Ross Homellel** egy 16, később egy 25 tényezőből álló rendszert hozott létre.

²⁶ Problem-Oriented Policing Conference, Charlotte, 2004. október 28-30.

Az 1997-ben publikált (Clarke-Homel, 1997, 17-27.; Clarke, 1997, 19-25.) rendszer négy prioritás (a-d) és további négy-négy (1-16) eszköz mentén rendszerezi a szükséges és lehetséges prevenciók technikáit az alábbiak szerint:

a) a megelőzési erőfeszítések észlelhetőségének növelése

1. **Célpont-védelem** (*target hardening*): magától értetődő prevenciók technika a fizikai akadályok és egyéb vagyónvédelmi eszközök használata (zárak, riasztók, kamerák stb.)
2. **Belépés ellenőrzése** (*access control*): szintén ismert eszköz a bejáratok védelme, a belépés ellenőrzése, különféle kerítések, kaputelefonok, parkolókat védő akadályok használatával
3. **Az elkövetők eltérítése, tudatos irányítása** (*deflecting offenders*): ez már nem annyira triviális eszköz, hiszen ennek alkalmazása során az utcák és épületek olyan kialakításáról van szó, amely riasztja az elkövetőt (pl. zsákutcákkal a menekülési-távozási útvonalak elérésének megnehezítése, utcákra nyíló üzlet- és étterem ablakok vagy labdarúgó mérkőzéseken az ellentétes táborok fizikai útvonalának szabályozása)
4. **Az elkövetést segítő eszközök elérhetőségének, hozzáférhetőségének kontrollja** (*controlling facilitators*): alapvetően szabályozási kontrollt foglal magába, amelynek célja az elkövetéshez szükséges eszközök beszerzésének nyomon követhetősége (pl. fegyverek vásárlóinak nyilvántartása, bank- és hitelkártyák fényképpel történő ellátása, telefonhívók azonosítója)

b) az elkövetés sikerességét csökkentő kockázatok észlelhetőségének, azaz a „lebukás” veszélyének növelése

5. **A bejáratok és a kijáratok folyamatos nyomon követése** (*entry/ exit screening*): a technika különösebb magyarázatot nem igényel, ide tartoznak a beléptető rendszerek, csomagátvizsgáló berendezések, áruvédelmi azonosítók.
6. **A formális felügyelet** (*formal surveillance*): alapvetően a rendőrség, a magánbiztonsági cégek munkatársai látják el a feladatot, amikor jelenlétükkel visszatartó erőként hatnak.
7. **Felügyelet biztosítása munkatársakkal** (*surveillance by employees*): bár nagyon hasonlít az előző intézkedéshez, itt sokkal inkább a saját munkaerő „használata” kerül a fókuszba, munkavégzésük során elfoglalt helyükkel segíthetik a prevenciók célokat

(pl. hotelek esetében portások a bejáratnál, parkolást segítő, felügyelő személyzet, adott esetben munkatársak által figyelt térfigyelőkamerák)

8. **Természetes felügyelet** (*natural surveillance*): a CPTED tágabb értelmezésével ellentétben ide azon megoldásokat sorolja Clarke és Homel, amelyek adott fizikai tér átláthatóságát, megfigyelhetőségét elsősorban fizikai kialakítással biztosítják (pl. növényzet visszavágása, világítás növelése)

c) a várható nyereség, az elérhető haszon csökkentése

9. **A lehetséges célpont eltávolítása** (*target removing*): ebben az esetben a megfogalmazott technika arra irányítja a figyelmet, hogy távolítsunk el minden olyan értéket, amely elkövetés tárgya lehet (pl. Clarke példaként hoz egy spanyol templomot, ahol az adományokat már nem egy urnába kell dobni, hanem bankkártyával egy terminálon keresztül hajtható végre az adakozás – mindez kizárja az urna eltulajdonításának lehetőségét)

10. **A tulajdon azonosítása** (*identifying property*): legalapvetőbb bűnmegelőzési tevékenység, hogy könyveinken vagy reptéren használt poggyászaikon feltüntetjük saját nevünket, mint tulajdonos (pl. rendszám, regisztrált kerékpár)

11. **A kísértés csökkentése** (*removing temptation*): egyfajta tulajdonosi felelősségvállalásra szólít fel a megfogalmazott ajánlás, amikor azt kéri a tulajdonosoktól, hogy ne hordjanak jól látható módon értékes ékszert bizonyos negyedekben, ne hagyjanak felügyelet nélkül értékkel bíró tárgyakat (ide tartoznak azonban a nemek szempontjából semleges feliratok is)

12. **Az előnyök hozzáférhetőségének, ily módon a tárgy értékének csökkentése** (*denying benefits*): alapvetően minden védelmi mechanizmus ide tartozik, amely által csökken az eltulajdonított érték felhasználhatósága, ily módon értéke is (pl. PIN kóddal ellátott automata fűnyíró)

d) az elkövető kifogási lehetőségeinek csökkentése

13. **Szabályok felállítása és egyértelműsítése** (*rule settings*): az egyértelmű és mindenki számára megismerhető szabályok segítik a normakövetést és az elvárt magatartás tanúsítását (pl. kutya sétáltatása a területen tilos)

14. **Lelkiismereti aggályok hangsúlyozása** (*stimulating conscience*): fontos, hogy az egyes emberi magatartások elítélendősége ismert legyen, ugyanis annak szociális

kontrollból fakadó visszatartó hatása lehet (pl. egyértelműsítjük, hogy a falak összefirkálása is bűncselekmény)

15. **„Korlátokat” feloldó tényezők kontrollja** (*controlling disinhibitors*): sok esetben az elkövetésre olyan szerek hatása alatt kerül sor, amelyek „kikapcsolják” az erkölcsi norma- és értékrendszer működését (pl. alkohol- és drogfogyasztás szabályozása)

16. **Normák betartásának elősegítése** (*facilitating compliance*): a bűnmegelőzés során sokszor azon deviáns magatartásokra is hatást kell gyakorolni, amelyek önmagukban nem minősülnek bűncselekménynek, megelőzésük mégis elősegíti a közrend és közbiztonság fenntartását, ezért lehetővé kell tenni a normakövetést (pl. nyilvános, közösségi illemhelyek kialakítása)

Az előbbieken megjelölt bűnmegelőzési technikák mindegyike racionálisnak tekinthető tanács, amelyek révén Clarkék alapvetően nem a bűnözői kört szólítják fel cselekvésre. Az egyes intézkedések - sokszor átfedésben – egyrészt a lehetséges áldozati, másrészt azon körnek címezték és azok együttműködését kérik, akiket egy esetleges bűncselekmény hátrányosan érinthet, vagy akik e kör biztonságának megóvásában érdekeltek.

A vázolt rendszer a későbbiek során 25 tényezőre duzzadt, melyet a Clarke által társigazgatóként vezetett Arizona Egyetem Probléma-orientált Rendészeti Központjának honlapján²⁷ érhetünk el. A kibővített rendszer az előző struktúrán alapul, a négy alapprioritásban megfogalmazott kisebb kiegészítésekkel (valamennyi prioritás 5-5 technikát foglal magába) és egy teljesen új témakörrel.

Az új témakör a **Provokáció csökkentése** címet viseli, amely egészen érdekes módon indul el a humánus irányába és fogalmaz meg az emberi érzéseket befolyásolni képes intézkedési módokat:

1. **A frusztráció és a stressz csökkentése** (*reduce frustration and stress*): itt a fizikai tér olyan kialakítása kerül előtérbe, amely kényelmi funkciói révén elősegíti a stressz és a frusztráció csökkenését, és ezáltal az ezekből fakadó konfliktusok számát is (pl. hatékony és udvarias kiszolgálás, ülőhelyek biztosítása, nyugtató zene és nem zavaró fények)

²⁷ https://popcenter.org/sites/default/files/twenty_five_techniques_of_situational_prevention.pdf

2. **Viták lehetőségének csökkentése** (*avoid disputes*): ide tartoznak az olyan fizikai szeparációs megoldások, mint a szurkolók szétválasztása mérkőzéseken, vagy éppen a kocsmák, szórakozóhelyek zsúfoltságának csökkentése
3. **Az érzelmi izgalom csökkentése** (*reduce emotional arousal*): e pontba a másokat felzaklató, sértő cselekmények csökkentését célzó intézkedések kerültek megfogalmazásra (pl. a labdarúgó pályákon mutatott viselkedés javítása, faji, nemi, etnika megkülönböztetés tiltása)
4. **Csoportnyomás semlegesítése** (*neutralize peer pressure*): a technika arra koncentrál, hogy felhívjuk a figyelmet a tanúsítandó magatartások helyességére és hangsúlyozzuk, hogy a normasértő kisebbség, nem a többség (pl. nem ciki a nemet mondás)
5. **Az utánczást bátorító tényezők csökkentése** (*discourage imitation*): olyan cselekvések, amelyek egyértelműsítik mindenki számára, hogy az adott tevékenység zavarja az ott élőket, és amely ellen fel is lépnek (pl. rongálás gyors helyreállítása, graffitik lemosása)

Clarke nemcsak a fenti eszköztár kidolgozásával hívta fel magára a figyelmet. **Derek B. Cornish**-sal együttműködve 1986-ban megalkotta a **raciónalis döntés/ választás elméletét** (*rational choice theory*), amelynek lényege az ember haszonelvű (utilitarista) gondolkodásából levezethető, előnyök és hátrányok számbavételén alapuló attitűd. E felfogás értelmében – ismét visszanyúlva a pozitívista gondolatokhoz - az ember viselkedése tehát célorientált, eredményességre fókuszáló, helyzetenként eltérő szempontokat számba vevő. Másképpen fogalmazva: „*a bűnelkövetők jelentős része nem sorsszerűen sodródik a bűncselekményekbe, hanem ez a magatartás vállalt döntésük eredménye, mert úgy remélik, hogy a remélt hasznok valószínűsége meghaladja a jogsértéssel együtt járó költségek elkerülhetetlen kockázatát*” (Korinek, 2010a, 133.).

Az elmélet értelmezésével kapcsolatos központi kérdés, hogy vajon mit tekinthetünk racionális cselekvésnek, döntésnek. A társadalomelmélet képviselői körében szűkebb és tágabb értelmezést szokás megkülönböztetni. Utóbbi szerint „*raciónalis cselekvésnek nevezhetünk minden olyan cselekvést, amelynek motívuma észszerűen megérthető, az adott motívum és a körülmények figyelembevételével a cselekvés észszerűen indokolható*” (Farkas, 2010, 122.).

A szűkebb értelmezés értelmében racionálisnak „*az a szándékos cselekvés tekinthető,*

- (1) amelynek általános motívuma megfelel az egyén szükségleteinek és az adott körülményeknek,
- (2) amelynek kognitív motívumaiban megfelelően tükröződnek az adott cselekvés szubjektumra vonatkozó, rövidebb és hosszabb távon várható következményei, és
- (3) az alternatívákat figyelembe véve ezek a következmények várhatóan optimálisak az egyén szükségleteinek egészére vonatkoztatva” (Farkas, 2010, 123.).

Ahhoz, hogy a cselekvés vonatkozásában döntésről beszélhessünk alternatívákra van szükség, melyek közül az egyén választhat. A választás azonban egy folyamat része, amely – amennyiben elfogadjuk a racionális döntésemélet helyességét - azonos a bűnelkövetés és az általános cselekvések esetében is, sőt, - első lépéseiben – megfelel a professzionálisabb igazgatási és szervezési tevékenységnek is. Az igazgatásemélet képviselői szerint ugyanis az igazgatási ciklus első stációja a célkitűzés, melyet követ az információgyűjtés és -feldolgozás, a tervezés, majd a döntés, a folyamat pedig a végrehajtással folytatódik (Czuprán-Kovács, 2017, 26)²⁸.

Az elkövetők az esetek többségében nem haladnak végig ennyire vegytisztán, lépésről lépésre a folyamat egyes elemein, de - főleg a vagyon elleni bűncselekmények esetében - az előző állomások minden bizonnyal azonosíthatóak tevékenységük során. Ilyenre példa, amikor az elkövetők a „céginfo” vagy a „cégjegyzék” elnevezésű oldalakon az árbevételek alapján választják ki áldozatukat és kutatják fel annak lakóhelyét, amelyet a google.maps oldalon keresztül „járnak körbe” és térképeznek fel.

Mindezt valószínűleg nem túlzás racionális döntésnek hívni, amelynek alapját a belső motiváció képezheti. Az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) által 2014-ben folytatott kutatás során 139 fő, betöréssel lopásért jogerős szabadságvesztésre ítélt fogvatartott került megszólításra, amelynek keretében a motivációra vonatkozó kérdés kapcsán az első helyen az elkövetők 53,9%-a az anyagi haszonszerzést jelölte meg, melyet a kutatók két csoportra osztottak. Az első típusú haszonszerzés (46%) célja „a pénztelenség leküzdése. A bűnelkövető csak az átlagos megélhetését próbálja fedezni, nem számol be semmilyen. költségesebb életvitelt jelentő kiadásról”. A másik csoportba (7,9%) tartozók célja szintén az anyagi haszonszerzés,

²⁸ Az igazgatási ciklusnak további két eleme a koordináció, valamint az ellenőrzés.

ugyanakkor annak háttérében „*valamilyen függőség anyagi finanszírozása áll: például drog, alkohol, szerencsejáték*”. A kutatók ide sorolták még az „*átlagon felüli, költekező életmódot: márkás ruhák vásárlása, autó stb.*” (Barabás et al, 2014, 51.).

A megkérdezettek 29%-a az élménykeresést jelölte meg, azaz az elkövetés „*olyan belső készletelés kielégítésére irányult, amelyben az izgalom, az adrenalin, a kíváncsiság vagy a kompetencia érzése jelenik meg*” (Barabás et al, 2014, 51.). A szerzők ugyanakkor megjegyezték, hogy mindez nagyon ritkán fordul elő egyedüli okként.

Jól látható, hogy a racionalitás valóban jellemzője az elkövetési magatartások egy részének, amelyet ily módon minden bizonnyal befolyásol az épített környezet, mint a mérlegelés egyik faktora. A már idézett OKRI kutatás eredményei szerint, a második leggyakrabban említett helyszínválasztási szempont a biztonsági berendezések hiánya volt. De hasonlóan fontos tényezőként említették a fogvatartottak a könnyű bejutást és a gyors menekülés lehetőségét is (Barabás et al, 2014, 71.).

A későbbiekben látni fogjuk, hogy a CPTED eszköztár technikai elemei az előbbi tényezők befolyásolására alkalmasak. A forgalom megfelelő szabályozása, a kerítések magassága, a világítás és a belépés kontrollja egyértelműen hatással lehetnek a betörői szempontokra.

Ennek természetesen egyenes következménye, - ha magunk is racionálisan gondolkodunk -, hogy az elkövető más helyszínt választ. Másképpen fogalmazva a racionális döntés elmélete alátámasztani látszik a bűnözés áthelyeződésének jelenségét. Nem ennyire egyszerű azonban a magától értetődőnek tűnő következtetések bizonyítása. **Korinek László** ekképpen foglalja össze az áthelyeződés problematikáját: „...*egyáltalán nem tekinthető bizonyítottnak az áthelyeződés általános jellege, vagyis az, hogy az ilyen mozgás minden bűnözői kategóriában és minden bűncselekménytípusnál megfigyelhető volna... Ma már általánosan elfogadottnak tekinthető az a nézet, hogy az áthelyeződés egyáltalán nem minden esetre érvényes következmény... Az azonban ma már is kimondható, hogy az egyes területekre, problémákra összpontosító bűnmegelőzési törekvések nem értelmetlenek és nem elvetendő azzal, hogy csak látszatsikerek érhetők el...*” (Korinek, 2010a, 136.).

Az emberi cselekvéseket azonban nemcsak racionalitás, de rutinszerűség is jellemzi, amelynek legfontosabb attribútumai a **tér- és az időbeliség**. **Lawrence E. Cohen** és **Marcus Felson** 1979-ben dolgozták ki **rutintevékenységi elméletüket**, amelynek lényegi megállapítása, hogy

egy bűncselekménynek nélkülözhetetlen feltétele az időpont, a hely, a motivált elkövető, az alkalmas célpont és e célpont védelmének hiánya.

Mindezek együttállása a leggyakrabban akkor fordul elő, amikor a mindennapos vagy gyakran ismétlődő, rutinszerű tevékenységeinket végezzük. Cohen és Felson ezzel kapcsolatosan arra világított rá, hogy a bűncselekmények vizsgálatakor nemcsak a területi, hanem az időbeli szabályszerűségeket is figyelni és monitorozni szükséges. Az ily módon kirajzolódó tér- és időbeli szabályszerűségek illeszkedni fognak a lakosok mindennapi aktivitásainak jól azonosítható mintázataihoz (Borbíró et al, 2016, 243.).

Ezzel kapcsolatosan leggyakrabban a betöréses lopásokat szokás példaként említeni, amelyek elkövetésére sok esetben munkaidőben kerül sor, amikor a házak és lakások felügyelet nélkül maradnak.

E felügyelt nélküliséget Cohen és Felson a társadalom átalakulásával magyarázta. A II. világháborút követően ugyanis egyre többen vállaltak munkát otthonuktól távol, egyre jellemzőbbé vált a nők munkavállalása, a gyerekek sem tartózkodtak otthon, óvodában vagy éppen iskolában töltötték a nap nagy részét. A bűncselekmények elkövetése e rutinszerű, ingázó és egyben legális tevékenységek szerkezetére épül.

E teória fontos magyarázataként szolgál egy később részletesen bemutatásra kerülő újgenerációs CPTED elvárásnak. Az emberek és a funkciók (mix of people és mix of function) „keverésének” elve ugyanis éppen azt igényt fogalmazza meg, hogy adott terület kialakításakor törekedjünk arra, hogy az ne kizárólag azonos státuszú és életkorú embereket vonzzon, hanem alkalmas legyen a nap nagy részében étellel, ily módon természetes felügyelettel és közösségi kontrollal megtölteni az adott életteret.

3.1.2.5. A környezeti kriminológia

Az előző bekezdésben tárgyalt elméletek a kriminológia egy viszonylag fiatalnak mondható ágának, a környezeti kriminológiának az anyagát képezik. A környezeti kriminológia középpontjában – ahogy az eddig bemutatott elméletekből egyenesen következik - a bűncselekmények és a környezet kapcsolatának vizsgálata áll, amelynek eredményeképp a bűnözés lokalitását, önálló, az elkövetést befolyásoló tényezőként kezdték el a kriminológusok értékelni.

A téma kapcsán megkerülhetetlen **Paul és Patricia Brantingham** neve, akik az 1980-as évektől kezdődően folyamatosan hangsúlyozták az épített környezet, mint helyszín fontosságát. Először 1981-ben jelent meg, majd később több ízben is kiadásra került **Környezeti kriminológia**²⁹ című könyvük, amelyben a bűnözés négy dimenzióját említik: a jog, az elkövető, a célpont és a helyszín. Amint láttuk, a helyszín ugyan már korábban is foglalkoztatta a kutatókat, de a környezet és a kriminológia ilyen konkrét és nevesített összekapcsolása hozzájuk köthető.

1995-ben közzétett publikációjukban (Brantingham – Brantingham, 1995) ún. **bűnözést gerjesztő** (crime generator) és **bűnözést vonzó** (crime attractor) helyszíneket különböztettek meg. A bűnözést gerjesztő helyszínek különösen azok a helyek, amelyek nagyszámú embertömegeket vonzanak, ezáltal helyszínt és időpontot teremtenek a bűncselekmények elkövetésére. Kifejezetten ilyennek minősülnek a parkok, buszállomások, közlekedési csomópontok. Ezzel szemben a bűnözést vonzó helyszínek alapvetően azon helyszínek, sokszor lakóterületek, amelyek jól ismert lehetőséget biztosítanak a kellően motivált, bizonyos típusú bűncselekmények elkövetésére szakosodott elkövetők számára. Ide tartoznak a buli- és vöröslámpás negyedek, nem őrzött parkolók (Brantingham – Brantingham, 1995, 7-9.).

E munkájukban sokat foglalkoztak a bűnözéstől való félelem okaival, amelyet a támadástól, a fizikai bántalmazástól, a magánszférát és a méltóságot leromboló behatolástól való félelemként azonosítottak. Öt **félelemgerjesztő** (fear generators) kategóriát azonosítottak:

- közvetlen félelem egy másik embertől,
- félelem az egyedüllétől,
- félelem este, sötétben,
- félelem ismeretlen területen,
- félelem az „ijesztő” emberekkel való találkozástól (Brantingham – Brantingham, 1995, 9.).

Írásuk további részében elemzés alá vetik a különféle típusú helyszíneket, úgy, mint a közlekedési csomópontokat, az útvonalakat és az egyéb élettereket, amelyek hot spotként értelmezhetőek.

²⁹ Eredeti cím: Environmental Criminology (Waveland Press, 1991)

Brantinghamék később sokat és külön is foglalkoztak a bűnözési mintázatok kutatásával, s kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a bűnözés időbeli és térbeli eloszlásának, amelyek különféle „hot” és „cold spotokban” rajzolódnak ki. Meglátásuk szerint az egyenetlen eloszlás nem véletlenszerű, minden mögött kutatható és azonosítható okok és törvényszerűségek mutathatóak ki.

Természetesen e törvényszerűségek is kategorizálhatóak, így a kutatópáros megkülönböztetett **időbeli, területi és személyi mintázatokat** (Brantingham – Brantingham, 2008). Ezek megjelenítése és analizálása tulajdonképpen bűnözési térképek létrehozását jelenti, amelyek jól mutatják, hogy mely időszakokban (évszak, hónap, nap, napszak), mely területeken (országos, települési szinten, a konkrét elkövetés helyszínén) és kiket érintve (egyszeri vagy visszaeső elkövető, áldozat személye) valósulnak meg bűncselekmények.

Az előző elméleteket **Richard Wortley** és **Lorraine Mazerolle**, a **Környezeti kriminológia és a bűnözés elemzése**³⁰ című könyvükben részletesen tárgyalták. Gloria Laycock, a Jill Dando Bűnügyi Tudományok Intézetének egyik alapítójának előszóiban olvasható megfogalmazása szerint a szerzők idézett műve nemcsak visszatekintő összegzés, hanem jövőbe mutató ajánlások gyűjteménye is. Olyan általános premisszákat állapítottak meg a környezet és a bűnözés kapcsolatára vonatkozóan, mint hogy:

- az elkövető magatartását befolyásolja a közvetlen környezet, amelyben a bűncselekmény elkövetésére sor kerül. Meglátásuk szerint a környezet prevenció perspektívája abból az alaptételből fakad, hogy minden cselekmény személy-szituáció interakcióból fakad. A környezet nem csupán passzív hátere a bűnözői magatartásnak, sokkal inkább meghatározó faktora a bűncselekmény megvalósulásának...;
- a bűnözés térbeli és időbeli eloszlása nem véletlenszerű, mivel az elkövetés szituációs tényezők függvénye is, így magától értetődő, hogy a kriminogén környezet elhelyezkedéséhez igazodik;
- mindezen körülmények megfigyelése, feltérképezése, megértése segíti a bűncselekmények megelőzését és a kontrollját (Wortley-Mazerolle, 2011, 2.).

³⁰ Eredeti cím: Environmental Criminology and Crime Analysis (Willan, Portland, 2008)

Az időben kicsit visszalépve nézzük meg **Jane Jacobs** remekművét, amely a **Nagy amerikai városok halála és élete**³¹ címet viselte, s komoly kritikai tükröt mutatott az akkori várostervezési törekvéseknek, bátran fogalmazta meg kritikáit. Alapvetően a régi szokásokhoz csökönyösen ragaszkodó, maradi ortodox várostervezést bírálta, amely szerinte nem volt figyelemmel egy város valódi igényeire, szükségleteire. Külön elemezte a járdák és az utcák látogatottságának jelentőségét, s deklarálta, hogy az utcai forgalom pozitív hatással van a bűnözés visszaszorítására, amennyiben sok a járókelő, szemtanú.

Jacobs szerint a biztonságos városi utca három jellemzővel kell bírjon:

- egyértelműen el kell határolni a nyilvános és a magánterületeket;
- érvényesülnie kell a „szemeket, az utcára” elvnek, a „szemek pedig azoké”, akiket az utca természetes használóinak (birtokosainak) tekinthetünk;
- a járdák folyamatos használat alatt kell álljanak, egyrészt a „szemeket az utcára” elv miatt, hogy az minél nagyobb hatékonysággal működhessen, másrészt, hogy minél nagyobb számban nézzék az emberek a járdákat körülölelő házakból az utcákat (Cozens-Love, 2015, 2.).

Kitért a parkok szerepére, amely az ortodox felfogás szerint nem más, mint a hátrányos helyzetű rétegek élettere. Ezzel szemben szerinte ugyanolyan funkciót töltenek be, mint a forgalmas utcák.

Fontos megállapításokat, illetve javaslatokat tett a hatékony „szomszédságtervezéssel” kapcsolatosan is:

- érdekes és izgalmas utcák kialakításának előmozdítása,
- a terület egészét átható, a lehető legfolytonosabb utcai hálózatok kialakítása,
- parkok, terek, középületek használata, mint az utcaszerkezet része, fokozni a szerkezeti összetettséget, a sokszínű felhasználást, hogy egyetlen terület se kerüljön szegregálásra,
- a funkcionális identitás területi szintű előmozdítása.

Jacobs egyik legnagyobb megállapítása a területi funkcionalitások vegyítésére vonatkozó tézise volt. A **vegyes célú területhasználat** ugyanis lehetővé teszi, hogy egy-egy városrész ne csak nappal, vagy éjszaka legyen látogatott.

³¹ Eredeti cím: The death and life of great american cities (Vintage Books, New York, 1961)

Megalkotta továbbá a magán és nyilvános területek fogalmait, amelyek később továbbgondolásra kerültek, s fontos alapfogalmai lettek az építészeti bűnmegelőzésnek.

3.1.2.6. Az építészeti bűnmegelőzés kialakulása

Egy hosszú út közbenső állomásaként elérkeztünk **Ray C. Jeffery**hez (1921-2007), aki a már korábban említett, 1971-ben kiadott könyve révén megalkotta az építészeti bűnmegelőzés fogalmát, a Crime Prevention Through Environmental Design kifejezéssel, amely a mai napig CPTED alakban él tovább. Jeffery alapvetően a várostervezés és az épített környezet alakítását látta indokoltnak, s olyan technikai megoldások kivitelezését szorgalmazta, amelyek csökkentik a bűnelkövetést elősegítő alkalmakat. Kiindulási alapja a tanuláselmélet volt, amelyet a környezet alakító hatásának magyarázatára használt fel.

Mielőtt Jeffery a CPTED kifejezést megalkotta és erről szóló művét megírta volna, 1965-ben publikálta a „Criminal Behavior and Learning Theory” című írását a Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science című folyóiratban. Ahhoz, hogy a címben szereplő kapcsolatot, azaz a bűnözés és a tanuláselméletek (valamint a CPTED) közötti összefüggést megérthessük, egy rövid kitérőt érdemes tenni.

Ha kronológiai sorrendben szeretnénk haladni, akkor a francia jogász, szociológus, kriminológus, a szociálpszichológia előfutárának nevezett **Gabriel Tarde** (1843-1904) **utánzás elméletével** érdemes kezdeni. Tarde elvetette a bűnözés Lombroso-féle biopszichológiai magyarázatait, úgy vélte, hogy a kriminális magatartás terjedése szociális tanulási folyamattal, elsősorban utánzással magyarázható. Az utánzás – általa 1890-ben, Az utánzás törvényszerűségei című művében megalkotott - premisszái szerint „*a bűnözői ismeretek továbbadása nem áll meg az egyes szociális körök határainál, hanem azokon túllépve újabb terjesztési körök kikristályosodási magjává, és ezáltal társadalmi változások, társadalmi konfliktusok hordozó-tényezőjévé is válhat*” (Veres, 2008, 34.).

Az utánzás törvényszerűségei a következők:

- „*A közeli kapcsolat (law of close association) törvényszerűsége arra utal, hogy az egymással gyakran találkozó, közeli, intim kapcsolatban lévő bűnözők hajlamosak újabb bűnözői technikákat kidolgozni és egymás között elmélyíteni;*

- *A bűnözés terjedésében a **felsőbbrendűség utánzásának** (law of superior by inferior) törvényszerűsége a bűnözői innovációk koncentrikus szociális körökben történő terjedésére utal;*
- *A **beillesztés vagy oppozíció** (law of insertion) törvényszerűsége azokra a társadalmi feszültségekre utal, amelyek régebbi bűnözői viselkedési minták háttérbe szorulásával és újabbak elterjedésével különböző társadalmi csoportok között éleződnek ki” (Veres, 2008, 41.).*

Tarde elmélete később alapját képezte **Edwin H. Sutherland** (1883-1950) a kriminológia első átfogó tanulási, az ún. **differenciális asszociáció** elméletének (1939). Sutherland szerint a bűnözés nem determinált kriminális hajlam következménye és főleg nem csak a társadalom alsóbb, hátrányos helyzetű rétegeinek sajátja. Ennek bizonyítására olyan tétel kidolgozását tűzte ki célul, amely független a társadalmi státusztól. Ily módon jutott el a differenciális asszociáció elméletéhez, mely **szerint a kriminális viselkedés tanult folyamat, amelynek alapja az érintett egyén és a környezete közötti interakciók sorozata**. Ebből következik, hogy azok, akik gyakrabban kerülnek kapcsolatba bűnözői viselkedéssel (akár családjukban, akár lakókörnyezetükben) nagyobb valószínűséggel válnak maguk is elkövetővé. Ma már ez az állítás triviálisnak tűnhet, a maga idejében azonban pionír gondolat volt, így a kriminológiai gondolkodásra gyakorolt hatása megkérdőjelezhetetlen.

Sutherland tehát megállapította, hogy minden cselekedetünk a kultúrától függ, amelyben felnőttünk. Más szóval, azok a társadalmi hatások, amelyeknek az emberek ki vannak téve, nagyon nagy mértékben meghatározzák viselkedésüket. Így az, hogy egy ember törvénytisztelő lesz-e vagy bűnöző, attól függ, hogyan kerül kapcsolatba a bűnözői értékekkel, szabályokkal, attitűdökkel, magatartásmintákkal.

Sutherland kilenc pontban foglalta össze elmélete lényegét:

1. *„A bűnözői viselkedés tanulás eredménye.*
2. *A bűnözői viselkedést más emberekkel kialakított interakciók során sajátítják el, egy kommunikációs folyamat keretében... A bűnözést a másokkal való verbális és nem verbális kommunikációban való részvétel útján sajátítják el.*

3. *A bűnözői viselkedés elsajátítása legnagyobb részben bensőséges kapcsolatban lévő személyek által alkotott csoportokon belül megy végbe.*

4. *Amikor a bűnözői magatartást elsajátítják, akkor a tanulási folyamat felöleli*

a) a bűnelkövetés technikáit (amelyek néha nagyon bonyolultak, néha nagyon egyszerűek) és

b) a motívumok, késztetések, racionalizációk és hozzáállások sajátos irányait.

A fiatal elkövetők nemcsak azt tanulják meg, hogyan kell ellopni valamit a boltban, feltörni egy széfet, kinyitni egy zárat, sodorni egy füves cigarettát, hanem azt is, hogyan kell racionalizálniuk és védelmezniük tetteiket...

5. *A motívumok és a késztetések specifikus iránya a törvénykönyvek meghatározásai alapján rögződik kedvezőként vagy kedvezőtlenként. Némely társadalomban az egyént olyan személyek veszik körül, akik a törvénykönyvek szabályait egyöntetűen betartandónak tekintik, míg más társadalmakban olyanok, akiknek felfogása a törvénytisztelet jó színben tünteti fel...*

6. *Az ember azért lesz bűnöző, mert túlsúlyba kerülnek a törvénytiszteletet kedvező színben feltüntető értelmezések (képzetek) a törvénytiszteletet favorizáló értelmezésekkel (képzetekkel) szemben. Ez a differenciális asszociáció (eltérő képzetek) központi elve. Más szóval a bűnözői viselkedés elsajátítása nem egyszerűen a rossz társaságba kerülés kérdése...*

7. *A differenciális asszociációk (képzetek) gyakoriságuk, tartósságuk, elsődlegességük és intenzitásuk tekintetében eltérőek. Az, hogy melyik asszociáció és felfogás milyen mértékben eredményez bűnözést, a kapcsolatok gyakoriságától, tartósságától és az egyén részéről nekik tulajdonított jelentéstől függ.*

8. *A bűnözői viselkedés elsajátításának folyamata a bűnözői és nem bűnözői mintákkal való kapcsolat révén megy végbe, és magába foglalja az összes olyan mechanizmust, amely bármilyen más tanulás során is megjelenik...*

9. *Jóllehet a bűnözői viselkedés általános szükségletek és értékek kifejeződése, nem magyarázható ezekkel az általános szükségletekkel és értékekkel, hiszen a nem bűnözői*

viselkedés ugyanezeknek a szükségleteknek és értékeknek a kifejeződése.” (Adler - Mueller – Laufer, 2005, 181-182.).

A tanulás folyamatának vizsgálata a pszichológiának is fontos kutatási területét képezi, ide tartozik többek között az egyik legismertebb pszichológiai kísérlet eredménye, az **Ivan Petrovics Pavlov** (1849-1936) nevéhez fűződő **klasszikus kondicionálás** (feltétlen és feltételes reflex) elmélete (1927).

Jeffery azonban egy korábbi elméletet használt fel a bűnözés alakulásának magyarázatára, amely **Edward Lee Thorndike** (1874-1949) nevéhez fűződik. Thorndike **effektus törvénye** (1898) az instrumentális kondicionálás első kísérleteinek egyikeként azt mondja ki, hogy amennyiben egy viselkedést pozitív feedback (visszacsatolás) követ, úgy annak elsajátítása valószínűbb.

Mit is jelent ez a valóságban? Thorndike szerint az élőlények, így az emberek is próbaszerencse alapon viselkednek a környezetükben, ahonnan bizonyos viselkedéselemek megerősítést nyernek azáltal, hogy eredményesen befolyásolták a környezetet. A pozitív következményeket megelőző véletlenszerű viselkedéseket az élőlény kiválogatja és raktározza, amelyet effektus törvénynek is neveznek (Kováts, 2004, 34-38.).

Az **operáns tanulást** később **Burrhus Frederic Skinner** (1904-1990) fejlesztette tovább, az ún. Skinner-doboz³² használatával végzett állatkísérleteiben (1938). Jeffery maga is úgy gondolta **differenciális megerősítés elméletében**, hogy a társas környezetben is szükség van a fentiekhez hasonló megerősítésekre. Az egyén ezeket a megerősítéseket pedig azoktól kapja, akik közvetlen közösségét, csoportját, családját jelentik, azaz a környezetét.

Jeffery CPTED koncepciója egy washingtoni rehabilitációs projekt tapasztalataiból származott, amelynek során megpróbálták ellenőrizni a környékbeli fiatalok iskolai környezetét. Jól látható volt, hogy a fizikai környezet fontos szerepet játszik az elkövető örömteli és fájdalmas tapasztalatainak megélésében, amely képes megváltoztatni a viselkedési eredményeket. Eredeti CPTED modellje egy stimulus-válasz (S-R) modell volt, amely mutatta, hogy a szervezet a

³² A dobozban található volt egy pedál, amelyet a kísérleti állat, ha megnyomott, élelmet kapott. Először csak véletlenül történtek meg az adagolások, később azonban az állat rájött, hogy a viselkedése és az eredmény között összefüggés van.

környezet büntetéseiből és megerősítéseiből tanul. A legfontosabb megállapítása az volt, hogy a bűncselekmények megerősítésének megszüntetésével ez nem fordul elő.

A fiatalok viselkedésének vizsgálatával és a viselkedésük háttérében meghúzódó okok feltárásával természetesen megannyi kutatás foglalkozott. Az 1950-es években több elmélet is született, amelyek egy része a szubkultúrában látta a bűnözés okainak magyarázatát. Az ún. geng-, vagy bandakultúra is egyfajta városi jelenség, azon belül is jól köthető földrajzi, területi egységekhez. Nem véletlenül asszociálunk a bűntanya szó hallatán bizonyos kerületekre, mint pl. a New York-i Harlem vagy a budapesti Hős utca.

Albert Cohen (1918-2014) és az őt követő kutatók (Hirschi, Bourdieu, Willis, MacLeod) mindegyike a **szubkultúrát vizsgálta**, elsősorban a fiatalokra koncentrálva. E témakör kapcsán persze áttevünk a pszichológia tudományterületére, hiszen alapvetően arról, a fiatalokat jellemző attitűdről van szó, amely kamaszkorban, az énkeresés időszakában jelentkezik. A kortársak nyomása, az élménykeresés, a csoporthoz tartozás dilemmája, a menőnek, cool-nak lenni érzése sokszor felülírja az otthonról hozott belső értékrendet is. Ez még azon fiatalok esetében is kallódásra, csellengésre, plázázásra okot adó időszak, akikkel megfelelő mennyiségben és minőségben foglalkoznak a szülők és az egyéb szociálizációs színterek (iskola, sport) szakemberei, de ha ezek a kontrollmechanizmusok hiányoznak, a fiatal könnyen sodródik az árral.

Jeffery azonban felismerte, hogy ennek a sodródásnak a lakókörnyezet, a fiatalokat körülölelő fizikai tér is meghatározó tényezője, ezért is koncentrálódik meghatározott területi egységekhez. Ha tehát változtatunk az adott terület jellemzőin, hatást gyakorolhatunk a viselkedésre is.

Az építészeti bűnmegelőzés talán legkiemelkedőbb alakja **Oscar Newman** (1935-2004) volt, aki 1972-ben megírta **Védhető tér**³³ című könyvét. Newman különféle lakónegyedeket vizsgált meg, majd az összegyűjtött adatokból igyekezett minden területre igaz és alkalmazható javaslatokat megállapítani. A legfontosabb ilyen megállapítása a lakók szerepére és bevonásuk elérésére irányult, ugyanis szerinte **a védhető terület olyan lakókörnyezet, amelynek fizikai**

³³ Eredeti címe: Defensible Space (1972)

jellemzői lehetővé teszik a lakosság számára, hogy az ott lakók kulcsfontosságú szerepet töltsenek be saját biztonságuk biztosításában.

1996-ban kiadott, *Creating Defensible Space* című könyvében ekképp fogalmazott:

„...a „Defensible space” programok segítenek az emberek számára megőrizni azokat a területeket, amelyeken megtarthatják közös értékeiket és gyakorolhatják életvitelüket. Ezek a programok sokkal inkább támaszkodnak az öngondoskodásra, mint az állami beavatkozásra, így azok nem függenek az állami támogatástól. E programok a lakosok bevonásán múlnak, mely bevonás célja a bűncselekmények csökkentése, valamint a bűnözők eltávolítása. E programok képesek összehozni a különböző jövedelemmel bíró és eltérő etnikumú egyéneket egy kölcsönös előnyöket biztosító közösségbe...” (Newman, 1996, 9.)

Ahhoz, hogy a közösség felelősséget érezhessen saját lakókörnyezete iránt első lépésként azzal kell tisztában legyen, hogy mely területek tartoznak a köz- és melyek a magánterület zónáiba. Ez az igény már Jacobs által is megfogalmazásra került, kézzelfoghatóbbá tételére azonban Newman tett kísérletet és **négy területi kategóriát azonosított:**

- **magánterület:** jól meghatározható és azonosítható tulajdonban levő lakások, építmények, telkek, amelyek a külvilágtól elzártak és nem vehetők igénybe közforgalom vagy közhasználat céljából;
- **fél-magánterület:** egy adott építményen belül az ott lakók, illetve az általuk meghatározott személyek által kizárólagosan használható terület, ilyenek a közös folyosók, helyiségek, a külvilágtól fizikailag vagy jelképesen elzárt külső területek, parkok, játszóterek, az itt tartózkodás jogosultságával bírni kell;
- **fél-nyilvános terület:** ide tartoznak azok az egyébként alapvetően köztulajdonban lévő területek, amelyek a lakástulajdonosok által karbantartottak, így a (társas)házak előtti, a ház bejáratához vezető területek, járdák;
- **nyilvános terület:** ezek azok a közterek, utcák járdák, amelyeket senki „nem birtokol”, az ott tartózkodás jogosultságát nem kell külön igazolni, így ennek megfelelően a legkevésbé „védhetőek” (Dallos, 2008, 116-117.; Atlas-Hayes-Sorensen, 2008, 57.; Newman, 1996, 15-16.).

Miért fontos ez a jogi szempontból látszólag egyértelműnek, gyakorlati szempontból talán érdektelennek tűnő felosztás? Erre a Pruitt-Igoe elhíresült lakótelepének bemutatása révén világíthatunk rá a legegyszerűbben!

Az 1954-ben épült Pruitt-Igoe lakótelep az USA-beli St. Louis városában volt található, melynek kialakítását az 1949-es lakhatási törvény biztosította. A cél az volt, hogy a területen korábban megtalálható, legfeljebb háromemeletes lakóházak helyére felhúzott, tizenegy emeletes toronyházakba átlagos anyagi helyzetű, szociális kohézióval különösebben nem rendelkező lakókat költöztessenek. A tervezés és a kivitelezés során is ügyelni próbáltak a lehetséges összes szempontra, számba vették a zsúfoltság kérdését, ügyeltek az életterek nagyságára, valamint a modern, vonzó dizájn mellett döntöttek. A terveket Le Corbusier és a Modern Építészek Nemzetközi Kongresszusa (International Congress of Modern Architects) által megfogalmazott elvek mentén készítették el. Az eredeti elképzelések szerint az első emeletet és a házak közötti zöldterületet nyilvános, mindenki számára hozzáférhető és használható területként alakították ki. Az első emeletet tehát szabad közösségi tevékenységek végzésére alakították ki, míg a harmadik emeleten közös mosodák, szeméttárolók, újfent közösségi szobák kerültek elhelyezésre.

Ahogy Newman fogalmaz a „kísérlet” katasztrófának bizonyult. A lakótelepen megépített 33 darab épület 3000 lakásába hozzávetőlegesen 12.000 ember költözött. Ebben az időben a faji megkülönböztetés még erőteljesen divatos volt, így a „Pruitt” házakba a „feketék”, az „Igoe” házakba a „fehérek” költöztek.

Hajner Gyula, **Pruitt-Igoe – az elpusztított város** című írásában így foglalja össze a lakótelep nem várt és ugyanennyire hirtelen pusztulását:

„Az első lakóépület 1954-ben készült el, a teljes épületegyüttes felépítése pedig két évet vett igénybe. Ez idő alatt St. Louis lakossága robbanásszerűen csökkenni kezdett, a beilleszkedni nem tudó kisebbség aránya pedig már 50%-ra nőtt. A telep helyzetét nehezítette az is, hogy a város legszegényebb negyede (De Soto-Carr) mellett feküdt.

A helyi lakosság kisebbségbe került az olcsó lakást kereső, bűnöző életmódiakkal szemben, így a középosztály béli fehér családok hamar elhagyták a telepet, magukra hagyva a már nagy százalékban lévő igénytelen, beilleszkedni nem tudó kisebbséget.

A 2870 lakás csaknem fele üresen állt az elkövetkezendő években. A vandálok és a fém tolvajok nagyban elősegítették az épületek leamortizálódását. Sokan az építész tervét okolták, mások szerint a demográfiai adottság, sőt, még a vietnami háború okozta elkeseredettség is közrejátszott a telep pusztulásában. Többször megpróbálták visszacsalogatni a lakókat, de mindegyik próbálkozás kudarcot vallott. Hosszú évekig üresen, kitört ablakkal, ajtókkal, kifosztva állt a hatalmas épületkomplexum St. Louis közepén. A '70-es évekre ez lett a város szegényfoltja, a bizottság elrendelte a lebontását. 1972. március 16-án elkezdték egyesével felrobbantani az épületeket. (Hajner, 2015)''.

A kialakult helyzet magyarázatára több elmélet is született. Első körben az etnikai alapú szegregációt és a társadalmi különbségek figyelmen kívül hagyását szokták említeni, Newman azonban másképp látta. **Miért lehetséges az, hogy a lakótelepen sétálva találunk olyan régebbi, kisebb sorházat, amely teljesen lakott, rendezett, jól karbantartott, míg a többi folyamatosan romlik? Mi a fizikai vagy egyéb különbség a két hely között? Newman szerint erre egyetlen válasz adható: a tiszta „kis sziget” az ott lakók által azért kontrollált és karbantartott, mert azt a sajátjukként azonosítják.** Itt csak két család osztozik a felelősségen, míg az újonnan tervezett és megépített épületekben egy-egy folyósó, lift, lépcsőház 150 család által használt. Ilyen feltételek között a lakók nem képesek azonosítani a magánterületet és a nyilvános területet, nem érzik a területeket sajátjuknak, nem alakul ki a tulajdonosi felelősségérzet, ily módon nem érznek kötelezettséget sem azok épen tartásáért (Newman, 1996, 11.).

Nem véletlen az sem, hogy Newman az egyes lakástípusokat méretük és befogadóképességük alapján kategorizálta:

- **családi házak (single-family houses)**
 - különálló családi ház (detached house)
 - ikerház (semi-detached house)
 - sorház (row houses)
- **társasházak (walkups)**
- **emeletes házak (highrises).**

Newman hangsúlyozta, hogy amíg a családi házak és a társasházak esetében is találunk a falakon kívül fél-magánterületet (a társasházak esetében félnyilvános területet is), addig az

emeletes házak között csak nyilvános területek azonosíthatóak, amelyek vonatkozásában nem alakul ki semmilyen tulajdonosi felelősségérzet. Nincs közvetlen kapcsolat az épületek és az utcák között, privát zóna pedig kizárólag a falakon belülre korlátozódik. Nem mellesleg ezeken a területeken a népsűrűség is magas, amely nehezíti a személyes kapcsolatok kialakulását (Newman, 1996, 13-21.)

A védhető térrel kapcsolatos megállapításai a következők szerint összegezhetőek:

- magasházak mellőzése,
- bejáratonként maximum 6-9 lakás, a főbejárat mindig az utcára nézzen,
- 2-3 lakóegységes rövid folyosók tervezése,
- a telkek hatékony behatárolása,
- közösségi terek kialakítása,
- az áttekinthetetlen helyek felügyelete, közvilágítás biztosítása, kifejezetten a parkolásra kijelölt helyeken, fák és bokrok megfelelő magasságának folyamatos karbantartása,
- vizuális felügyelet kívülről, így például a házbejáratokba való beláthatóság,
- a közösségi és a nem közösségi terek szimbolikus akadályokkal való elhatárolása (Irk, 2008, 83., Borbíró et al, 2016, 238., Newman, 1996, 113.).

Newman végül négy összefoglaló alapelvet határozott meg a védhető terület kialakításához, amelyek később az első generációs CPTED elvek alapját képezték:

- **territorialitás** - mindenki érezzen felelősséget a saját otthona és élettere kapcsán, amely Newman szerint szent;
- **természetes felügyelet** - a terület fizikai jellemzői és a lakók azon képessége, hogy képesek legyenek felügyelni a lakókörnyezetüket;
- **milió** - egyéb olyan funkciók, amelyek befolyásolhatják a biztonságot, például a rendőrségi objektumok vagy a forgalmas kereskedelmi területek;
- **biztonságos szomszédos területek** - a jobb biztonság érdekében a lakosok a szomszédos terület tervezésénél figyelemmel kell legyenek a másik szomszédos területre (Cozens-Love, 2015, 3.).

3.1.2.7. A hét, első generációs CPTED alapelv

Az alapelvek megfogalmazásával a CPTED egy olyan gyakorlatban is értelmezhető, komplex stratégiává vált, amely megannyi kézzel fogható prevenció beavatkozást foglal magába. Az alapelvek egésze arra irányul, hogy a természetes stratégiák az emberi tevékenységekkel és a téralkotással (space design) szinergiát alkossanak. Az alapelvek mindegyike alkalmas a proaktív megelőzésre, könnyen implementálhatóak már a tervezés fázisában.

Az első generációs alapelvek a következők:

➤ **territorialitás (territoriality, territorial reinforcement)**

A territorialitás arra vonatkozó tervezési koncepció, amelynek **célja a területi határok, a birtokviszonyok jelzése, ily módon a tulajdonjog és a „tulajdonjog” fogalmának megerősítése a terület jogos használói körében**, amelynek várt eredménye a jogsértések lehetőségeinek csökkenése, valamint az illegitim felhasználók elriasztása. Ide tartoznak elsősorban azok a szimbolikus vagy valós „akadályok” és jelzések, amelyek egyértelművé teszik a nyilvános és a magánterület, valamint az ezek közötti átmenetek zónáit. Ilyen például a kerítés, különféle design elemek, jelzések, jelzőtáblák.

➤ **(természetes) felügyelet ((natural) surveillance)**

A fizikai tervezés során elő kell segíteni az informális és a természetes felügyelet megvalósulását, elsősorban a helyi lakosság részére, valamint a terület legitim használói számára. Ennek lényege, hogy **az elkövető úgy érezze, hogy cselekménye, magatartása megfigyelhető, amely növeli a lebukás, ily módon a közbeavatkozás és az elfogása lehetőségét is**. Ide tartoznak az utcára nyíló ablakok, amelyeken keresztül látható az utcai élet, a járőrözés, a biztonsági szolgálatok, illetve a térfigyelő kamerák is. De természetesen az alapelv magába foglalja az utcán tartózkodók által megvalósuló felügyeletet is. A fentiek alapján beszélhetünk **informális vagy természetes, formális vagy szervezett és mechanikai felügyeletről**.

➤ **belépés ellenőrzése (access control)**

Az alapelv elsődleges célja, hogy csökkentse az elkövetés lehetőségét azáltal, hogy megakadályozza a belépést a potenciális célponthoz, továbbá növelje az elkövető által észlelhető kockázatot. Az előzőhöz hasonlóan a belépés ellenőrzése történhet **informális vagy**

természetes, formális vagy szervezett módon, valamint **mechanikai eszköz** igénybevételével. Ide tartoznak a birtokviszony egyes jelzései, a portaszolgálatok, valamint az egyéb elektronikai eszközök, úgy, mint zárok, rácsok, riasztók,

➤ **célpont védelem – fizikai megerősítés (target hardening)**

A leginkább vitatott, ugyanakkor a legrégebbi bűnmegelőzési technikán alapuló alapelv, amelynek lényege abban áll, hogy az elkövetést minden lehetséges eszközzel megnehezítse. Tekintettel arra, hogy az elkövető legnagyobb ellenfele alapvetően az idő, így a megnehezítés elsősorban az elkövetés tárgyához való minél nehezebb hozzáférést jelenti. Ahogy az előbb is, elsősorban kerítésekre, rácsokra, riasztókra és egyéb technikai eszközök telepítésére kell gondolni. Fontos azonban az ún. **városi erődde** alakítás elkerülése, hiszen a túlzott védekezés kontraproduktív lehet, s ronthatja a lakosság szubjektív biztonságérzetet, elszigetelődést eredményezhet.

➤ **legális tevékenységek támogatása (legitimate activity support)**

Az alapelv magába foglalja azokat a tervezési és kommunikációs technikákat, amelyek ösztönzik a nyilvános terek megfelelő használatát. Itt nem kizárólag a közösségi terek igénybevételéről van szó, gondolni kell olyan mindennapi „veszélyes” helyzetekre (pl. pénzmozgással járó ügyletek), amelyek megkövetelik a biztonságos helyek meglétét. Biztonságos hely lehet ebben a relációban, ahol sokan vannak és nagy a jelenlét. Az alapelv magába foglal több korábbi elvet is, köztük a felügyeletet és a belépés ellenőrzését.

➤ **karbantartás, fenntartás (image management)**

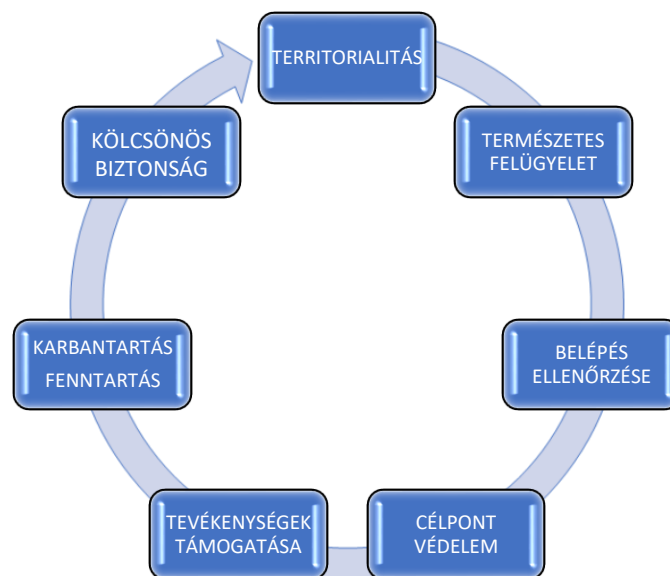
Az alapelv bemutatása során elkerülhetetlen a **broken window jelenség** tárgyalása, amely **James Q. Wilson** (1931-2012) és **George L. Kelling** (1935-2019) nevéhez köthető. 1982-ben publikálták elméletüket, amelynek előzményeként szolgált **Philip Zimbardo** 1969-es kísérlete, amely során egy felügyelet nélküli gépkocsit helyeztek el Bronxban, New Yorkban és Palo Altóban, Kaliforniában. A Bronxban elhelyezett autó valamennyi értéke kevesebb, mint 24 óra alatt eltűnt, vandálok rongálták meg, a gyerekek játszótérnek használták. A Palo Altóban hagyott jármű azonban több mint egy hétig érintetlen maradt. Ezt követően Zimbardo az egyik oldalát összezúzta, amelyet követően nem sokkal a vandálok itt is megjelentek és az oldalára fordították az autót (Giddens, 2008, 625-626.).

Wilsonék, betört ablakok elmélete az előző megfigyeléshez hasonlóan azt mondja ki, hogy a kisebb súlyú antiszociális magatartások, amennyiben nem kerülnek orvoslásra, úgy folyamatosan rontják a környéken élők biztonságérzetét, csökkentik az ott élők felelősségérzetét, a közösségi kontrollt, amely idővel súlyosabb bűncselekmények elkövetéséhez vezet. Ilyen kisebb fokú deviancia a személtelés, a graffitizés, az utcai alkoholfogyasztás, amelynek szaporodásával a lakosság egyre kevésbe fog törődni környezetével.

Az épített környezet fizikai állapotának és „képének” jelentése, valamint annak bűncselekményre és a bűncselekménytől való félelemre gyakorolt hatása a broken window jelenség óta ismert. Az alapelv tehát arra hívja fel a figyelmet, hogy az épített környezet pozitív képének előmozdítása és fenntartása biztosítja a fizikai környezet és a közösség hatékony működését és minden felhasználó számára pozitív jeleket továbbít.

➤ **az egymás melletti területek kölcsönös biztonsága (geographical juxtaposition)**

Az alapelv tulajdonképpen területi szempontból átfogja valamennyi eddig bemutatott elvet, ugyanis ez az egymás mellett fekvő területi egységek egymásra figyelését hangsúlyozza. Lényegében azt fejezi ki, hogy a környező terek képesek befolyásolni a szomszédos területek biztonságát és fordítva, így módon a tervezésnél, kialakításnál kölcsönösen kell egymásra figyeljenek (Cozens-Hillier-Saville, 2005, 330-339., Cozens-Love, 2015, 4.).

7. ábra: Az első generációs CPTED elvek (saját szerkesztés)

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy a felvázolt alapelvek a társadalom több szereplőjének, az érintett közösség pedig szinte valamennyi tagjának a bevonását igénylik. Ez pozitív hatással van a környezetre, nem mellesleg költséghatékonyság jellemzi, amely a XXI. századi globalizációs kizsákmányolás időszakában kifejezetten ritka.

Negatívum azonban, hogy **a bemutatott alapelvekre korlátozódó építészeti bűnmegelőzés nem megelőzés, sokkal inkább csak megakadályozó tevékenység, mivel általában csak és kizárólag a technikai eszközök használatára fókuszálnak az érintett szereplők.** Ennek köszönhető az az összemosódás, amely az építészeti bűnmegelőzést a térfigyelő kamerák és a kerítések használatával azonosítja.

Ez a téves asszociáció eredményezte az építészeti bűnmegelőzés kizárólag szituatív prevenció eszközként történő értelmezését és e tévedés felismerése kényszerítette ki a második generációs alapelvek megszületését, amelyek sokkal jobban közvetítik Newman-ék eredeti gondolatait és törekvéseit.

3.1.2.8. A második generációs alapelvek

Amint láthattuk, az első generációs alapelvek alapvetően az 1960-as és 1970-es években született elméletek alapján kerültek megfogalmazásra. A CPTED elvek és az azokon alapuló gyakorlat eredményességének igazolására (vagy éppen cáfolására) számtalan kutató tett kísérletet, különféle szempontok alapján.

Donald Appleyard (1926-1982) 1981-es írásában, a **Livable streets** című könyvében többek között az utcákat elválasztó úttest forgalma és a bűncselekmények közötti összefüggést vizsgálta (Appleyard, 1981). Appleyard szerint az utcai hálózat, az életminőség és a társadalmi funkciók szerves kapcsolatban állnak, s egyáltalán nem elhanyagolható a város emberi környezetének jelentősége. Ezért hangsúlyozta a városi térséget, a térség környezetét, történetét, emberi dimenzióját. Véleménye szerint a modernizmus szellemében épült új városok és lakótelepek többségének nem sikerült „igazi helyeket” létrehozniuk, amelyek a társadalmi, kulturális és fizikai igényekre megfelelően reagálnának.

Appleyard a városokról a következőképp gondolkozott egy 1983³⁴-ban, posztumusz megjelent cikkében: „*az emberek mindig is az utcán éltek...az utcák, azok a helyek, ahol a gyermekek először szereznek információt a világról, ahol a szomszédok találkoznak, azaz a városok szociális központjai...(Mindemellett) az utca mindig a konfliktusok helyszíne volt, ott élők és átutazók, az utcai élet és a halál veszélye között*” (Appleyard, 1983, 112-113.).

Vizsgálatának középpontjában tehát a forgalom állt, elsősorban arra kereste a választ, hogy az úttest forgalmának nagysága és sebessége hogyan határozza meg az utca két oldala között kialakuló vagy éppen emiatt ki nem alakuló társadalmi kapcsolatokat. **Kisebb forgalom (kutatásai szerint ez 2000 jármű/ nap) esetén a közösségi ellenőrzés kiterjedhet az egész utcára, közepes forgalom (8000 jármű/ nap) esetén már csak a járdára, nagy forgalom (16000 jármű/ nap) esetén pedig csak a lakásra is korlátozódhat.** Ennek egyenes következménye a természetes felügyelet megszűnése, a bűnözés térnyerése. Ennek orvoslása mesterséges eszközökkel történik (kamera), amely **azonban kontraproduktív, hiszen még jobban elszigeteli az egyént a külvilágtól.** Így ismét visszajutunk ahhoz az öngerjesztő folyamathoz, amely a közbiztonság romlásához vezetett. A korábban pezsgő főutcai, piactéri élet eltűnt a befelé forduló, álközterülettel bíró bevásárlóközpontok térnyerésével. Az ezekben kívánatos viselkedési sémák az üzemeltetők által finoman szabályozhatók és ellenőrizhetők. Ez természetesen javítja ezeken a helyeken a közbiztonságot, de ha a városi élet ilyen tömegesen befelé forduló, tematizált környezetbe (bevásárlóközpontok, lakóparkok, ipari parkok stb.) „költözik”, akkor a város hagyományos közterületeiről eltűnnek az emberek. A kihalt utcák és bezárt üzleteik ismét a bűnözést segítik elő.

Az igazi áttörést és ezzel együtt paradigmaváltást a XX. század utolsó évtizede, annak is második fele hozott. **Gerard Cleveland** és **Gregory Saville** 1998-ban írta meg először az építészeti bűnmegelőzés második generációs alapelveit tartalmazó írását (Cleveland-Saville, 1998), amelyben a már idézett kérdést feszegetik: elfelejtettük-e, hogy Jane Jacobs „*Eyes on the street!*” felszólítása az emberekre és nem az utcákra irányult elsősorban. Ekkor még így fogalmazták meg az új alapelveket, amelyek egy holland kezdeményezés (Grinfeld principle – Netherland, Ministry of Justice, 1995) konklúzióiból származnak:

³⁴ Donald Appleyard sajnálatos módon 1982-ben elhunyt egy balesetben, egy a megengedettnél gyorsabban hajtó gépjármű elütötte. Az írást még 1981-ben adta le megjelentetésre, amelyet a kiadó 1983-ban tett közzé.

- **„A terület mérete, sűrűsége és a lakóházak differenciáltsága – emberi léptékű fejlesztés** (Size of the district, density, and differentiation of dwellings – human scale development)

Joggal feltételezhető, hogy a környezet befolyásolja a szociális kapcsolatokat, éppen ezért tartják fontosnak a tervezők az emberi léptékű fejlesztést. Nehéz ugyanis ismerni bárkit is, ha 1000 család él a szomszédságban, amikor a lakóház 300 lakást foglal magába és amikor az iskolába 3000 diák jár. A méret képes elidegeníteni egy helyet. Természetesen nem a méret az egyetlen tényező, amely a territorialitás érzésének hiányát magyarázza. Például Japánban, Tokió városában a legalacsonyabb a regisztrált bűncselekmények száma, annak ellenére, hogy ott a legmagasabb a városi népesség és a népsűrűség a világon. Ebből következik, hogy a kultúrának, a személyek egymás irányába mutató tisztelete, a szociális érzések és a felelősség komoly szerepet játszanak.

- **Városi találkozási pontok, helyszínek** (Urban meeting places)

A találkozási lehetőségek rendelkezésre állása feltétlenül szükséges a szomszédságok tekintetében. Ezek hiánya az adott területet üressé és veszélyessé teszi. Ezért van az, hogy sok területi bevásárló központ nem válik a közösségi összejövetelek helyszínévé, ha mégis, akkor általában felügyelet nélküli fiatalokat vonz az éttermek előtti térre. Azok az iskolák, amelyek nem engedik a diákok informális találkozásait, szintén nem alakítják ki az épületben való közös tartózkodás megfelelő érzetét... Valakinek szerveznie kell társadalmi eseményeket, sport aktivitásokat. Valakinek irányítania kell. Ez egyértelműen társadalmi tényező. A városi találkozási helyek környezeti befolyásolása nem elegendő... Az 1970-es években ezt a CPTED koncepciót hívták tevékenység-támogatásnak (activity support).

- **Fiatalokat kiszolgáló helyszínek** (Youth clubs)

A fiatalokat kiszolgáló klubok létrehozása azóta bűnmegelőzési és egyben közösségépítő tevékenység, amióta a Chicago Area Projekt (CAP) megindult az 1930-as években. A CAP eredményeképp születtek olyan helyek, ahol a fiatalok a szabadidejüket eltölthették és ahol élettapasztalatot gyűjthettek. Természetesen

ehhez kellett a helyi közösség támogatása és érdeklődése, források a futó projektekre és szakmailag felkészült emberekre, akik tudták, hogy mit kell tenni...

➤ **Lakossági részvétel (Residents' participation)**

Ez az igény közvetlenül a tevékenység támogatásának ötletéből származik, vagyis a lakosságnak magának is részt kell vennie a szomszédság szociális életében...

Ennek eléréséhez különféle stratégiák kellene, ugyanis számtalan oka lehet annak, hogy a lakosság nem vesz részt a közösségi életben:

- *dolgoznak, késő estig, és egyszerűen túl fáradtak este, amikor munkából hazaérnek;*
- *esetleg idősebbek, akik félnek a felügyelet nélkül fiataloktól;*
- *meg van a saját, független baráti körük, amely alapulhat valláson vagy etnikai hovatartozáson, politikai ideológián, melyet előtérbe helyeznek a helyi közösséggel szemben és konzekvensen csak néhány eseményen vesznek részt.*

➤ **Lakossági felelősség(vállalás) (Residents' responsibility)**

Ez az igény azt fejezi ki, hogy a lakossági felelősségérzetnek közvetlen hatása van a territorialitással és a védhető terekkel kapcsolatos benyomásaikra. Amíg az elkövetők könnyű célpontokat keresnek, addig a lehetséges áldozatok megvédhetik magukat néhány „védhető tér” technikával, amelynek eredményeképp az adott terület már nem vonzó a racionálisan gondolkodó elkövető számára. A fizikai design segíthet ezen, de ahogy korábban is olvasható volt lakossági részvétel nélkül egyáltalán nem biztos...” (Cleveland-Saville, 1998, 5-7.).

A fenti megállapításokat később Saville és Cleveland meglehetősen átdolgozta, néhány tartalmi elemet összevont, s így születtek meg a ma **második generációs alapelveként ismert elvárások:**

➤ **szociális kohézió (social cohesion)**

A szociális kohézió a második generációs alapelvek magja, amelynek üzenete, hogy erősítsük a közösségi összetartás és összetartozás kialakulását, amely révén a közösség képes a problémamegoldó és konfliktuskerülő technikák alkalmazására. Az alapelv jellegzetességei:

- részvétel a helyi eseményeken és szervezéseken,
- az önrányított közösségi problémamegoldás jelenléte,
- a közösségen belüli konfliktusok pozitív megoldása,
- erőszakellenes és tudatosságnövelő képzések tartása,
- kiterjedt baráti hálózatok, pozitív kapcsolatokkal (Cleveland-Saville, 2006, 46.).

➤ **társadalmi kapcsolatok (connectivity)**

Ez az alapelv azt jelenti, hogy a szomszédság pozitív kapcsolatban áll és képes együttműködni, valamint felhasználni az állami forrásokat. A második generációs CPTED elveket alkalmazó projektvezetők számára ez azt jelenti, hogy meg kell tanítani a projektírás készségét, össze kell kapcsolni a web-közösségeket, és ösztönözni kell a szomszédsági képességekkel foglalkozó csapatokat a részvételen alapuló tervezésre.

Az alapelv jellegzetességei:

- élő kapcsolatok külső szervezetekkel, állami szereplőkkel,
- pályázatírás képességének fejlesztése vagy pályázatíró szolgáltatások elérhetővé tétele,
- megfelelő közlekedés és a külső területekkel való összeköttetés biztosítása (Cleveland-Saville, 2006, 47.).

➤ **közösségi kultúra (community culture)**

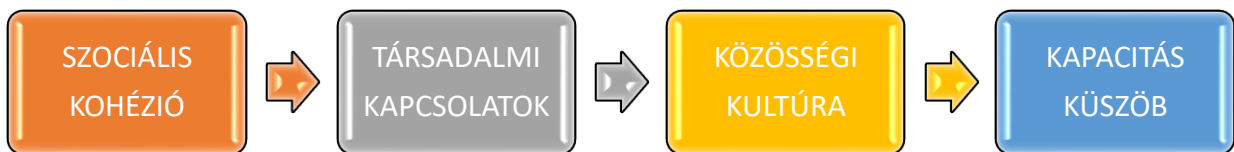
Nem szabad elfelejteni, hogy nem az épített környezet alakítása a cél, hanem az emberek biztonság tudatos formálása. Nem olyan közösségekre van szükség, ahol figyelik egymást, hanem olyan közösségtudatra, ahol az egyén törődik azzal, akit figyel (akire vigyáz és akivel együtt él). A közösségi kultúra közös cél érdekében hozza össze a közösség tagjait.

➤ **kapacitás küszöb (threshold capacity)**

Már Jacobs is úgy hitte, hogy a lakóhelyi közösségek kapcsolódnak egymáshoz és komplex társadalmi ökoszisztémát alkotnak. A második generációs alapelvek figyelembe veszik a városszociológiai alaptételeket, létrehozva az egyensúlyt a földhasználat és társadalmi stabilizátorok között. Stabilizátor lehet a biztonságos gyülekezési terület vagy a fiatalok hasznos szabadidő eltöltését segítő helyszínek, amelyek minimalizálják a területet érintő, bűncselekményekre gerjesztő, destabilizáló tevékenységeket.

Az alapelv jellegzetességei:

- emberi léptékű fejlesztések, sűrűség, diverzitás,
- társadalmi „stabilizátorok” egyensúlya (pl. közösségi kertek, piacok, street food),
- bűncselekményt előidéző okok küszöbérték alá csökkentése (pl. elhagyott házak száma közösségenként, az adott területre számolható bárók száma) (Cleveland-Saville, 2006, 48.).

8. ábra: A 2. generációs alapelvek (saját szerkesztés)

A 2000-es években, részben a második generációs alapelvekre alapozva, vagy éppen azokat kritizálva megannyi új modell, elmélet vagy szimplán csak a témával kapcsolatos írás született.

Az utóbbiak közé tartozik **Randall I. Atlas** összefoglaló műve, amely 2008-ban jelent meg a **Biztonság és CPTED a XXI. században**³⁵ címmel. Az egyes fejezetek megírására témaspecifikusan különböző szakembereket kért fel (pl.: Saville, Sorensen, Fitzgerald), így a mű valóban egy áttekintő összefoglalása a CPTED és a biztonság témakörének. Saját fejezetei központi témája a kockázatelemzés, amelyet a CPTED alapjaként nevez meg. Hangsúlyozza, hogy a CPTED eszköztár csak akkor használható, ha tisztában vagyunk az érintett terület jellegzetességeivel. Elsősorban a következő kérdésekre kell tudnunk választ adni:

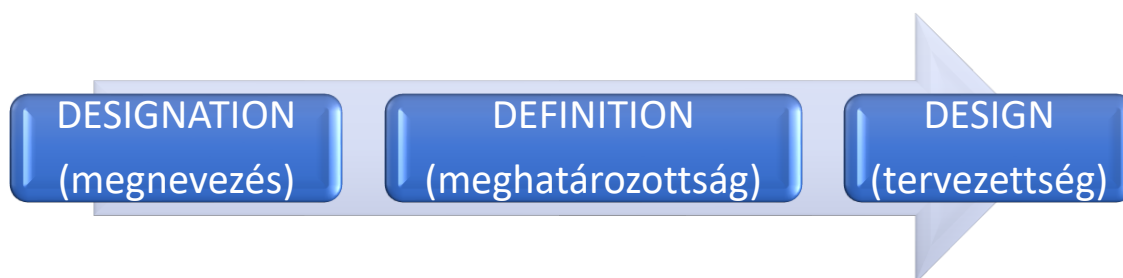
- *Kik használják a területet? (látogatók, kiszolgáló személyzet stb.)*
- *Mit tehetnek a látogatók az épületben? (feladat, munka, rekreáció)*
- *Miért vannak ott az adott használók? (üzleti tevékenységek, vendégek)*
- *Mikor érkeznek és távoznak a vendégek (általában)?*
- *Hol tudnak a használók belépni az épületbe? (horizontális és vertikális lehetőségek)*
- *Hogyan jutnak a felhasználók oda? (belépési metodika, gyalogos forgalom, járművek) (Atlas, 2008, 12.).*

A kérdésekből jól látható, hogy a CPTED gondolkodás specializálódott a különböző funkciókkal bíró épülettípusokra. A 2000-es években ez jellemző volt a CPTED

³⁵ Eredeti cím: 21st Century Security and CPTED - Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention

fejlődésére, így különféle tematikus javaslatok kerültek kidolgozásra. Központi témává vált a 2001. szeptember 11-ei eseményeket követően a terrorizmus, de kiemelt szerepet kaptak az iskolák és az egyetemek is. A könyv 3. fejezetében tematikus blokkokkal találkozhatunk, amelyek többek között külön elemzéseket olvashatunk az ATM-ek környékének, a zöld felületek és parkok, a parkolók, a benzinkutak biztonságáról, továbbá a világítás szerepéről.

Atlas az első fejezetben használja a **3D koncepció** kifejezést, amely elsősorban **Timothy D. Crowe** (1950-2009) nevéhez köthető.

9. ábra: A Crowe-féle 3D koncepció (saját szerkesztés)

Crowe magyarázatában az előző fogalmak az alábbi jelentéssel bírnak:

- Minden egyes helynek van megnevezett célja. (designated purpose)
- Minden egyes tér társadalmi, kulturális, jogi vagy fizikai meghatározásokkal rendelkezik, amelyek előírják a kívánt és elfogadható viselkedést. (definitions)
- Minden egyes helyet úgy alakítottak ki, hogy támogassa és irányítsa a kívánt viselkedést. (design to support and control) (Crowe, 2013, 185-188.)

Crowe sajátos rendszert alakított ki a CPTED koncepciók vonatkozásában, amely az általa alapított **National Institute of Crime Prevention** elnevezésű szervezet USA tagállamokban tartott szakértői-képzés tananyagának alapját is képezi.

Az iskolák biztonsága kapcsán az alábbi kilenc „stratégia” mentén határozta meg a gondolkodási keretrendszert:

- **Egyértelműen határozzuk meg a szabályozott tér határait!**

Tulajdonképpen jogi kötelezettség, hogy a terület azonosítható legyen a tulajdonosi jogok szempontjából. A határok kijelölhetőek ténylegesen (fizikailag) vagy szimbolikusan is. Kerítések, bokrok vagy éppen jelzések megfelelő, elfogadható

határkijelölések. Alapvető elv, hogy az „értelmes (gondolkodó)” ember képes legyen felismerni, hogy a nyilvános zónából magánterületre lépett.

➤ **Határozzuk meg jól felismerhetően az átmeneti zónákat!**

Rendkívül fontos a zónákból történő átmenetek jelzése, hogy mindenki felismerhesse, hogy éppen nyilvános vagy privát, fél-nyilvános vagy fél-magán területen tartózkodik-e. Minél több az ilyen jelzés, annál kevesebb a helytelen viselkedés.

➤ **Összejöveteelt biztosító (közösségi) terek megfelelő kijelölése, szükség szerint áthelyezése**

Célravezető a közösségi terek kijelölése olyan helyeken, ahol biztosított a természetes felügyelet és a belépés kontrollja.

➤ **Helyezzünk biztonságos tevékenységeket nem biztonságos területekre!**

Az észszerűség határain belül ez az elvárás leginkább iskolákban, parkolókban, irodákban és intézményekben alkalmazható. A biztonságos tevékenységek mágnesként vonzzák a helyes magatartást tanúsító térhasználókat, akik ily módon kontrollálni képesek mások magatartását (pl. bámulásukkal) és meg tudják erősíteni az átlagos felhasználó számára, hogy a hely biztonságos.

➤ **Helyezzünk nem biztonságos tevékenységeket biztonságos területekre!**

A veszélyeztető tevékenységek elhelyezése például ablakok közelébe vagy szigorúan ellenőrzött területekre elősegíti a kockázatok leküzdését és növeli az ezen területeken tartózkodó felhasználók biztonságérzetét.

➤ **Tervezzük át a tér használatát a természetes akadályok biztosítása érdekében!**

A konfliktushordozó magatartásokat elkülöníthetjük távolsággal, természetes tereptárggyal, illetve a félelemgerjesztő magatartásokat más „eltérítő” eszközzel. Például, ha a sportpályáról érkező hangok zavaróak lehetnek és félelmet kelthetnek az idősebbek körében vagy zavarhatják a kisebb gyermekeket a játszótéren. A veszélynek sajnos nem kell valóságnak lennie ahhoz, hogy az átlagos használó kockázatként érzékelje azokat.

➤ **Fejlesszük a térhasználat időbeosztását!**

Általánosan elfogadott, hogy a hatékony és eredményes térhasználat csökkenti a kockázatot, illetve a kockázat érzését az általános felhasználók körében. Ezzel szemben az „abnormális” felhasználók sokkal nagyobb kockázatot éreznek a felügyelet és a közbeavatkozás lehetősége miatt.

➤ **Tervezzük újra vagy alakítsuk át a teret, hogy növelhessük a természetes felügyelet észlelhetőségét!**

A felügyelet észlelhetősége sokkal hatásosabb, erőteljesebb, mint a maga a felügyelet valójában. Ha rejtett kamerákat használunk, nem sokat segít az átlagos felhasználó biztonságérzetén, ezért az „abnormális” felhasználó sem érez nagyobb kockázatot, ha megfedelkezhet a megfigyelésről. Ablakok, átláthatóság és a természetes technikák ezért gyakran hatékonyabbak, mint a mechanikai és egyéb szervezett megfigyelési eszközök.

➤ **Győzzük le a távolságot és az izolációt!**

Fejlesszük a kommunikációt és a tervezési hatékonyságot, hogy növelhessük a természetes felügyeletet és a kontrollt. Például az iskolai portások használhatnak rádiókat, hogy növeljék a hatékonyságukat és az azonnali beavatkozás lehetőségét (Crowe, 2013, 308-313.).

3.1.2.9. A legújabb kutatások és a harmadik generációs alapelvek

Az elméletek és az építészeti bűnmegelőzéssel kapcsolatos írások tárháza végtelen. A továbbiakban már csak azzal a néhány szerzővel foglalkozom röviden, akiknek munkássága vagy neve a közelmúltban többször került a fókuszba.

Az első ilyen személy **Diane Zahm**, aki a Virginia Tech professzora, valamint az International CPTED Association korábbi elnöke³⁶. Legkiemelkedőbb műve a **Using Crime Prevention Through Environmental Design in Problem-Solving** (2007) című írása, amely ötvözi a CPTED gondolkodást a közösségi rendészet (community policing) alapelvein nyugvó

³⁶ Diane Zahm 2005 és 2010 között volt a szervezet első számú vezetője

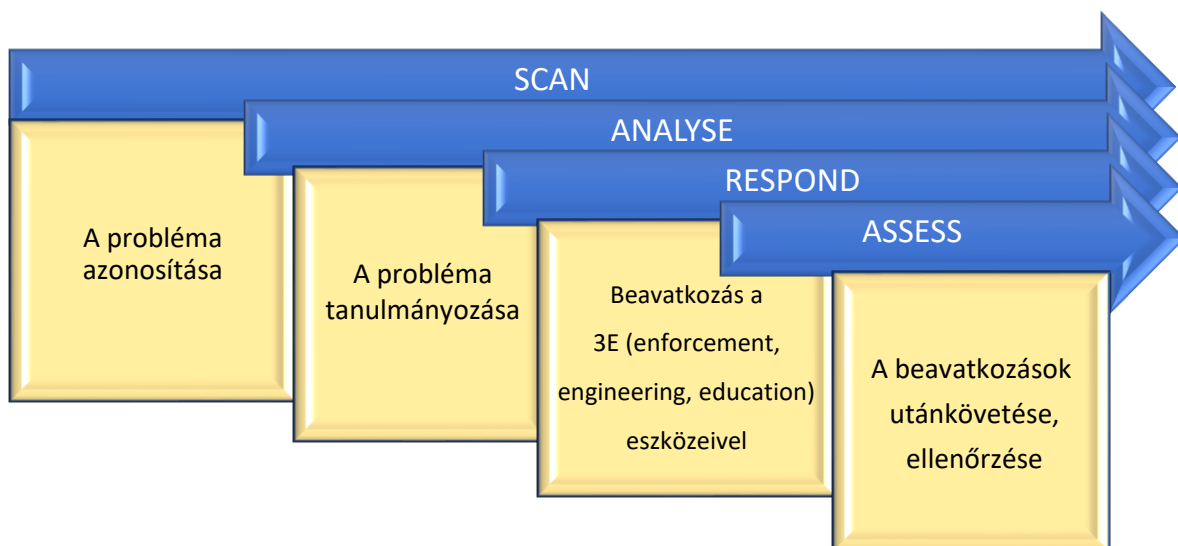
probléma-megoldó rendőrségi attitűdből (problem-solving policing³⁷, a továbbiakban: PSP) következő cselekvési mechanizmussal.

Zahm meglátása szerint a két szemlélet hasonló elveken nyugszik, mindkettő lényege ugyanis a proaktivitás, így módszereikben és céljaikban is több ponton kapcsolódnak. Mind a CPTED, mind a PSP az alábbi kérdésekre keresi a választ:

>>> Mi a probléma? >>> Miért itt merült fel? >>> Mit tehetünk a probléma orvoslására?

>>> Hogy tudjuk mindezt jól csinálni? (Zahm, 2007, 11.)

Zahm úgy véli, hogy a CPTED és a PSP projektek is alkalmasak az ún. SARA³⁸ folyamat lépései szerinti végrehajtásra. A SARA, a Center for POP által leginkább használt modell³⁹, mely szerint egy bűnmegelőzési folyamatnak az alábbi lépések mentén kell végig haladnia:

10. ábra: A SARA modell (saját szerkesztés)

A 3E tulajdonképpen folyamat a folyamatban, amelynek lényege, hogy a lehetséges válaszok során ki kell térni a szabályozási és normatív háttérre (enforcement) és ha kell, szigorúbb szabályozásokat kell életbe léptetni, fejleszteni kell az infrastrukturális háttérrel és a fizikai

³⁷ A (probléma-megoldó rendészet (problem-solving policing) az USA Igazságügyi Hivatalának „Közösségorientált Rendőrségi Szolgáltatások” (Community Oriented Policing Services – COPS) elnevezésű egységének kezdeményezése, amely leginkább a problem-oriented policing (POP) néven ismert. A POP az Arizona State University kezdeményezése, ahol 2002-ben alakult meg a Center for POP a COPS támogatásával és – többek között - Ronald V. Clarke vezetésével.

³⁸ <https://popcenter.asu.edu/content/sara-model-0>

³⁹ A SARA modellt 1987-ben fejlesztett ki Eck és Spellmann az USA Igazságügyi Hivatalával és a Newport News Rendőrségi Egységével együttműködésben.

környezetet (engineering), például fokozni kell a közvilágítást, továbbá gondolni kell az adott területen élő egyénekre és közösségekre is, azaz szükséges a tájékoztatásuk, oktatásuk és bevonásuk (education).

A SARA modell és annak hatásmechanizmusa csak a már létező lakóközösségek esetében működhet, ugyanakkor a CPTED szempontok sok esetben a még nem létező, kialakításra váró élettér esetében is figyelembe veendőek, ekkor a proaktivitás kerül előtérbe.

Zahm írása még egy fontos kérdésre világít rá: **vajon kinek a feladata az építészeti bűnmegelőzés végzése?** Tekintettel arra, hogy Zahm egy vegytiszta rendőrségi filozófiával állítja párhuzamba a CPTED folyamatokat, így joggal következtethetünk arra, hogy a rendőröknek is komoly szerepük van e téren is. Erről részletesebben a 7. fejezetben lesz szó.

Paul Cozens-től már idéztem ugyan, de külön érdemes megemlíteni **Terence Love**-val közös írásait. 2015-ben jelent meg egy összefoglaló tanulmányuk a CPTED történetéről és alapelveiről, amelyben bizonyítani kívánták, hogy a CPTED önálló és hatékonyan működő bűnmegelőzési stratégia. A bizonyítékok között szerepel egy 1971 és 1973 között folytatott vizsgálat, amely Richard Gardiner nevéhez köthető. Az USA Igazságügyi Hivatalának kérésére vizsgálta meg Hartfordban a CPTED-beavatkozások eredményességét, elsősorban a szomszédi viszonyok javulására fókuszálva. 1978-ban publikálta végül tanulmányát arról, hogy közvetlen kapcsolatot talált a CPTED-beavatkozások és a bűnözés csökkenése között. Idézik továbbá Newman 1996-os megállapításait is, amely a Five Oaks projektet mutatja be és ismerteti. Newman 26%-os csökkenést állapított meg a regisztrált bűncselekmények számában, miután a CPTED módszerek nagy részét alkalmazták a területen. Írásukban kitekintenek az USA-n kívülre is, s hivatkoznak a Nagy-Britanniában működő Secured by Design (SBD) kezdeményezésre, amelynek eredményeképp szintén kimutatásra került a CPTED bűnözésre gyakorolt kedvező hatása.

A bemutatott „bizonyítékok” ellenére sem elfogultak, s bátran adnak hangot félelmeiknek. Külön fejezetben taglalják a CPTED mérésének problematikáját, amelyről úgy vélik, hogy az egyik legnagyobb nehézséget a CPTED határainak értelmezése jelenti. Vajon meddig beszélhetünk CPTED-ről? Létezik-e a már sokat emlegetett áthelyeződés jelensége? A csökkenés mekkora része tudható be véletlenszerű tényezőknek és mennyi a CPTED-nek?

A kérdésekre adandó válaszként Paul Ekblomot idézik, aki 2009-ben úgy fogalmazott egyik cikkében, hogy *„tendenciát lát felfedezni abban, hogy mindent, ami a bűncselekmények megelőzéséhez vezet az épített környezetben diszkriminatív módon CPTED-nek szokás titulálni”* (Ekblom, 2009). A legnagyobb kritikusként Samuel Kaplant jelölik meg, aki 1973-ban, még Newman Védhető területek című írását kritizálta az áthelyeződés jelenségével. Meglátása szerint **az áthelyeződés hat módon mehet végbe:**

- az elkövető új helyszínt keres,
- az elkövetésre más időpontban kerül sor,
- az elkövető más módszert választ,
- az elkövető más elkövetési tárgyat választ,
- az elkövető a bűncselekmény típusát változtatja meg,
- új elkövetők érkeznek azok helyére, akiket letartóztattak.

A felmerülő kritikák Cozens és Love szerint jórészt terminológiai hiányosságokból fakadnak, nem véletlen, hogy az elmúlt években több kísérlet (Ekblom – 2009, 2011; Gibson – 2016) is született arra, hogy rekonceptualizálja a CPTED fogalmi keretrendszerét. Azt is megfogalmazták, hogy általában a bűnmegelőzést és magát a CPTED-et is sok esetben túlzottan leegyszerűsítik, így a mérés is sokkal nehezebb (Cozen-Love, 2015, 7-14.).

Egy 2017-es tanulmányukban még tovább boncolgatják a CPTED projektekben rejlő veszélyeket. A **The Dark Side of CPTED** című írásukban arra hívják fel a figyelmet, hogy mivel a (város)tervezésnek és az építészetnek is vannak negatív hatásai, így a CPTED-nek is lehetnek. Az építészet sokszor a hatalom és a politika befolyása alatt áll, manipulálható és egyben kényszerítő eszköze is lehet a szociális élet irányításának. Ilyenre példa a szegregáció, vagy éppen a szegényebb rétegek és az egyes rasszok elkülönítése.

Tekintettel arra, hogy a CPTED és a tervezés, valamint az építészet kéz a kézben járnak, ezért a CPTED vonatkozásában is gondolni kell hasonló negatív következményekre. Ez megköveteli, hogy a CPTED projektek tervezésénél kellő körültekintéssel járjunk el, továbbá minden beavatkozást megelőzően kritikus felülvizsgálatra van szükség.

Cozens és Love a kritikák ellenére is hisznek a CPTED projektek eredményességében, megoldásként a folyamatos elemzést és értékelést javasolják. Az **ún. Program Logic Model**

(PLM) folyamat mentén történő haladást javasolják, amely egyfajta projektmenedzsment logikát követ, s elemeiben nagyon hasonlít a logikai keretmátrixra (logframe matrix).

Valamennyi PLM folyamat öt lépcsőfokból áll:

- A szituáció eseményeinek prioritizálása.
- A lehetséges intézkedések szükségességének és hatályának azonosítása.
- A program, intézkedéssorozat megtervezése.
- A program és az intézkedések végrehajtása.
- Az eredmények és az azok hatására végbemenő változások nyomon követése.

11. ábra: A Program Logic Model (PLM) folyamatábrája (saját szerkesztés)

A PLM CPTED modellre szabott változatát a következőképpen határozták meg Cozenék:

Fázis 1.: A szituáció prioritizálása a bűnözéshez kapcsolódóan.

Fázis 2.: A szituáció azonosítása, amelyben a CPTED források felhasználásra kerülnek.

Fázis 3.: A CPTED-beavatkozások megtervezése.

Fázis 4.: A CPTED-beavatkozások végrehajtása.

Fázis 5.: Az eredmények nyomon követése, utólagos végrehajtás.

A 2-es, 3-as és 4-es fázisok mindegyike külön rendelkezik ún. in- és output tényezőkről (Cozens-Love, 2017, 7-11.):

	INPUTOK	OUTPUTOK
FÁZIS 2.	bűnügyi adatok, bűnözéstől való félelmet vizsgáló kutatások adatai, társadalmi adatok, politikai nyomás, vezetői döntések	kötelezettségvállalás a források tekintetében, programterv vázlatok, projekt célok, objektív és tervezett eredmények, költségvetés, ütemterv
FÁZIS 3.	útmutatás az előző fázisból, valamint humán, technikai és pénzügyi, valamint egyéb tájékoztató jellegű források	a program részletes megírása, végrehajtásra előkészítése, evaluációs és módosító stratégiák, részletes ütemterv, részletezett költségvetés, irányítási stratégia
FÁZIS 4.	a program tervezése, a tervek végrehajtása és menedzsment	a végrehajtó személyzet alkalmazása és irányítása a végrehajtás elvégzése során, a források felhasználása, a végrehajtás értékelése, a projekt záró elemeinek végrehajtása, jelentés írása a három fázisról

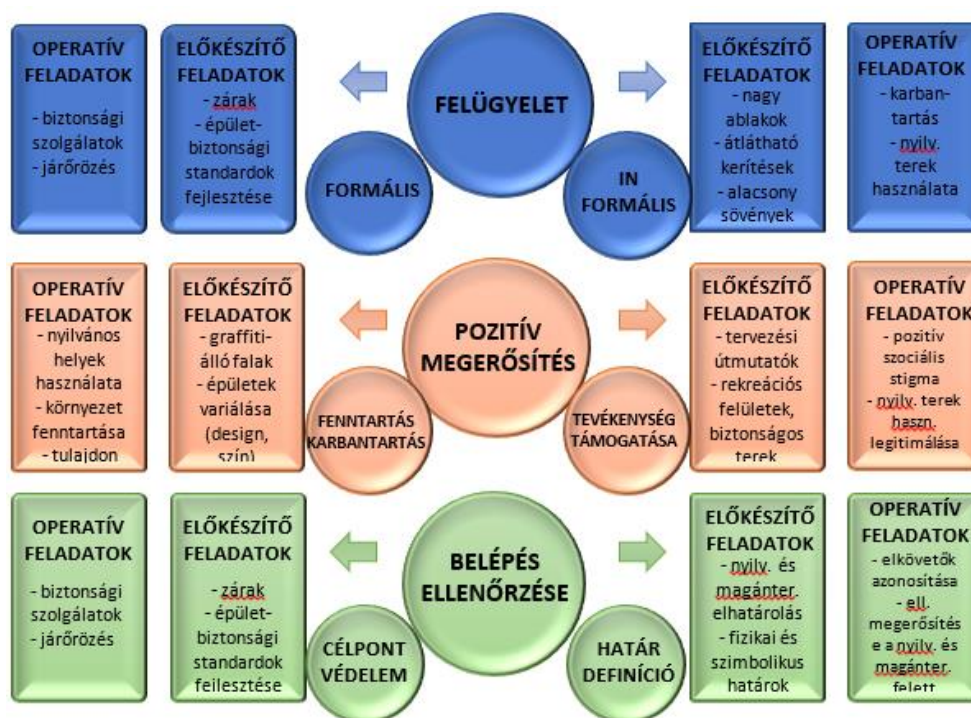
12. ábra: A PLM CPTED modellre szabott változata /Fázis 2-3-4./ (saját szerkesztés)

Ahogy láthattuk, Cozens és Love szerint a CPTED projektek eredményességének bizonyítását segítheti a PLM típusú végrehajtás, illetve a rekonceptualizáció, vagyis a CPTED fogalmi keretrendszerének újragondolása. Ez utóbbira tett kísérletet **Victoria Louise Gibson** 2016-ban, **Third Generation CPTED? - Rethinking the basis for crime prevention strategies** című PhD dolgozatában.

Gibson alapvetően arra törekedett, hogy a lehető legtöbb írást górcső alá vegye, s a fogalmi rendszertelenségben megtalálja az ismétlődéseket, kiszűrje a duplikációkat, s a megannyi elnevezésű alapelvet új struktúra mentén újrendszeresse. Arra a megállapításra jutott, hogy hozzávetőlegesen összesen 60féle alapelv került az elmúlt évtizedekben megfogalmazásra. Ezek közül a legtöbbet említett és használt kifejezések sorrendben a **belépés ellenőrzése**

(access control), a **territorialitás** (territoriality), a **természetes felügyelet** (natural surveillance), a **felügyelet** (surveillance), a **tevékenység támogatás** (activity support), a **célpont védelem** (target hardening), a **területi megerősítés** (territorial reinforcement), valamint a **belépés természetes ellenőrzése** (natural access control) (Gibson, 2016, 171.).

Mindent egybevetve és valamennyi alapelvet részletesen elemezve Gibson a következőképp rendszerezte a CPTED fogalomrendszerét:

13. ábra: A harmadik generációs alapelvek (Gibson, 2016, 202.)

A már többször idézett **Paul Ekblom** szintén vizsgálta a CPTED fogalmi rendszerét, de ugyanennyire fontosnak tartja a CPTED „gondolkodásmód” terjesztését is. Úgy látja, hogy a legelismertebb tervezők és építészek – ha egyáltalán ismerik is a CPTED elveket – elutasítják a CPTED alkalmazását, mondván a „bűnözés nem az épített környezet hibája, hanem azon embereké, akik azt használják” (Ekblom, 2009, 3.).

A fogalmi hiányosságokhoz visszatérve, Ekblom az előbbi írásában úgy fogalmazott, hogy a legnagyobb problémát ebben a fogalmi „zűrzavarban” a **gyakorlat és az elmélet közötti egészséges kétirányú áramlás akadályozása jelenti a leginkább**. Crowe fogalmáról úgy nyilatkozik, hogy az pontatlan, ugyanis nem egyértelmű a hatálya, lehetőséget biztosít a

„divattal” történő eltolódásra, továbbá annak egyes elemei a különböző egységek és szakmai tudományágak számára mást és mást jelenthet. Kifejezetten igaz ez a 2001. szeptember 11-ei eseményeket követően, amikor a nyilvános terek kezelése elindult az ún. „kemény biztonsági” intézkedések irányába.

Ezzel egyidejűleg a CPTED tudományos pozíciója sem egyértelmű, sokszor empirikusan és elméleti szempontból is elválasztják a kriminológiától, néha még a bűnmegelőzéstől is, ráadásul az építészettől és a tervezéstől is izoláltan kezelik.

Eklblom további ellentmondásokra is rávilágít, többek között arra, hogy az egyes alapelvek között is vannak egymás ellen ható javaslatok (pl. felügyelet és territorialitás). Példájában úgy fogalmaz, hogy egy magas kerítés segítheti a territorialitást, ugyanakkor kizárhatja az utcáról érkező felügyeletet. Nem mellesleg az egyes egyént megszólító alapelvek nem lehetnek univerzálisak, hiszen a kulturális kontextus nem hagyható figyelmen kívül (Eklblom, 2009, 4.). Saville ezt úgy fogalmazta meg 2019 márciusában a Budapesten rendezett Safecity konferencián elhangzó előadásában⁴⁰, hogy minden kontextus függvénye!

Eklblom arra is felhívja ezzel kapcsolatosan a figyelmet, hogy a CPTED elvek nem alkalmazhatóak merev és egysíkú metodika mentén, a CPTED beavatkozások rugalmasságot, az adott terület teljeskörű megismerését igénylik.

Sajnos a fogalmi rendszerben jelentkező anomáliák tovább gyarapodnak, mivel időközben újabb publikációk (Mihinjac – Saville, 2019; Lab, 2020; Fennelly, 2020) jelentek meg a harmadik generációs alapelveket illetően, amelyekben éles tudományos viták is kibontakoznak.

Mateja Mihinjac és Gregory Saville, Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) című írásukban tévesnek, pontosabban megalapozatlan feltételezésnek nevezik Gibson azon megállapítását, miszerint a második generációs alapelvek igazából nem különülnek el az első generációs alapelvektől. Gibson azzal érvel, hogy Reynald és Cozens is támogatják ezt az elképzelést, előbbi további tisztázást és javítást tart szükségesnek, utóbbi pedig arra hivatkozik, hogy a második generációs alapelvek hatékonysága (működőképessége) empirikus kutatások révén soha nem került bizonyításra (Gibson, 2016, 381-382.).

⁴⁰ https://www.youtube.com/watch?v=iSa_qn69Lt4

Mihinjac és Saville ugyanakkor azt állítja, hogy a legtöbb második generációs CPTED kutatás következetesen utal a környezeti tervezés és a társadalmi kontextus közötti ugyanazon kapcsolatokra, amelyeket Jeffery az 1970-es években folytatott kutatásaiban azonosított.

Tovább lépve a harmadik generációs alapelvekhez, megállapítható, hogy teljesen más szempontból közelítették meg azokat, mint tette azt Gibson. A szerzőpáros ugyanis az ENSZ 2011-ben kiadott **Improving Urban Security Through Green Environmental Design New Energy For Urban Security**⁴¹ című kiadványából indult ki, amelyben már olvashatunk a harmadik generációs elvekről.

Az ENSZ kiadvány szerzői úgy fogalmazzák, hogy az első generációs alapelvek azon stratégiák gyűjteménye volt, amelyek akadályozzák a bűnelkövetést. A második generációs elvek azon stratégiákra helyezték a hangsúlyt, amelyek felszámolják a bűnös viselkedés okait a fenntartható és élhető közösségek kialakításán keresztül. A harmadik generációs elvek pedig új dimenziót nyitnak meg, melyek a városok fenntarthatósága, a technológia és a lehetséges hálózatok, valamint a CPTED közötti szinergiák felismerésén alapul. Az új elvek azon premisszából indulnak ki, miszerint a fenntartható és zöld várost a város lakói és a kívülállók is biztonságosnak tartják (UN, 2011, 19.).

Az ENSZ UNICRI egysége által megfogalmazott elvek a következők szerint foglalhatóak össze:

- a városi terek újraprogramozása,
- városszintű zöld urbanizáció és zöld terek,
- tervezési stratégiák,
- a digitális információk portálja,
- „okos” jelzések,
- a biztonság érzékelhetősége,
- a hulladék újrahasznosítása (Fennelly, 2020, 216.).

⁴¹ A kiadványt a United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute tette közzé.

Összességében tehát a cél urbanizációs standardok fejlesztése, amelyek révén egy város képes felhasználóbarát és biztonságos lenni, egyik oldalról felhasználva a modern technológiát, másrésztől ügyelve a „zöld” mentalitásra és elvárásokra.

Mihinjac és Saville összefoglalóan az alábbiak szerint rendszerezik az új stratégiákat:

➤ **élhetőség (liveability)**

Az élhetőség fogalmába a szerzők szerint számtalan tényező tartozik. Ilyennek jelölik meg a közegészségügyet, amely alatt nem az egészségügyi szolgáltatások elérésére kell elsősorban gondolni. Sokkal inkább a városi terek olyan kialakítására, amelyek lehetővé teszik a rekreációt, vagy éppen az egészséges ételek gyors elérését, mindezt úgy, hogy közben az érintett egyén biztonságban érzi magát.

Ide sorolják a fenntarthatóság kritériumát is, amely lehet környezeti, gazdasági és társadalmi. A **gazdasági fenntarthatóság** azért fontos, mert lehetővé teszi olyan lakóközösségek létrejöttét, amelyek ellenállóak a hanyatlásnak, azaz az ott élők képesek fenntartani magukat, a megélhetésük biztosított.

A **környezeti fenntarthatóság** a zöld filozófia mentén segíti, hogy a városi terek barátságosabbak legyenek a használók számára, csökkenti a légszennyezettséget és növeli a levegő minőségét, a zöld terek menedéket jelentenek a betonfalak tengerében, valamint segíti az egészséges életmódot és növeli a biztonságot.

A **társadalmi fenntarthatóság** leginkább a közösségek kohézióját, az egyének együttélését foglalja magába, amely nemcsak társadalmi, de sokszor politikai téma is. A közösség-alapú kormányzási rendszer nyitott és felelős szabályokkal, helyi demokratikus elemekkel, úgy, mint döntéshozatal, képes az összetartozás érzetét biztosítani.

➤ **emberi szükségletek (human needs)**

Az emberi szükségletek kapcsán Savillék visszanyúlnak Maslow szükséglet-piramisához, mellyel kapcsolatosan kifejtik, hogy minden magasabb rendű igény csak akkor válhat relevánssá, ha az adott közösségben az egyén biztonságban érzi magát. Minden más csak ezt követően jelenik meg a szükségleti listán.

➤ **„szomszédságok”/ lakóközösség élhetőségi hierarchiája (neighbourhood liveability hierarchy)**

Az élıhetőségi hierarchia a lakókönyezet három szintjét jelöli meg. Az **alapszintű szomszédtságban (basic level neighbourhood)** minimum szolgáltatásokkal és infrastruktúrával találkozhatunk, amelyek alapvetően nem teszik lehetővé a közösség kialakulását. Az ilyen környezetben a lakók nem vesznek részt közösségi eseményeken, ha egyáltalán vannak, nem ismerik, nem tisztelik egymást, így egymás értékeire és a közös tulajdonra sem figyelnek megfelelően.

A **közepes szintű szomszédtság (moderate level neighbourhood)** esetében rendelkezésre állnak az alapszintű szolgáltatások, ezen felül pedig olyan lehetőségek is, amelyek nagyobb mértékben biztosítják a közösség harmonikus együttélését.

A **haladó szintű szomszédtságban (advanced level neighbourhood)** természetesen minden feltétel adott ahhoz, hogy a közösség közösségként működhessen, gyakorolhatóak a demokratikus jogok, a közösség bevonható a saját életére vonatkozó döntésekbe. Alacsony a bűnözéstől való félelem, elérhetőek az egészségügyi szolgáltatások, és vannak közösségi programok (Mihinjac-Saville, 2019, 3-13.).

A harmadik generációs elvek összegzése természetesen másképp is lehetséges. **Steven P. Lab, Crime Prevention – Approaches, Practices, and Evaluations** című könyvében az alábbiak szerint emeli ki az ENSZ kritériumokat:

Helyszín	biztonságos otthonok, biztonságos munkahelyek, szabadidő központok, zöld területek, új fejlesztések, egészséges környezet, természetes felügyelet, tömegközlekedés, közoktatás
Emberek	képesség az emberek meghallgatására, kommunikáció, a közösséghez tartozás érzése, közösségi összefüggések
Technológia	energiahatékonyság, átláthatóság, zöld energia, felügyelt hálózatok, valósídejű tájékoztatás, interakciók, kibernetika
Hálózatok	fizikai hálózatok a közösség számára, energia, kommunikációs hálózatok, vezeték nélküli hálózatok az információcseréhez, társadalmi kapcsolatok

14. ábra: Steven P. Lab összefoglalása az ENSZ UNICRI által megfogalmazott harmadik generációs alapelvekről (Lab, 2020)

Utolsóként a **Biztonságosabb Svédországért (Stiftelsen Tryggare Sverige) Alapítvány** alapelv gyűjteményét ismertetem, amely **Magnus Lindgren** vezetésével a **Maradj biztonságban 2030 (BoTryggt 2030)** elnevezésű projekt keretében készült el. Az Alapítvány 2000 óta foglalkozik a biztonságos otthonok kialakításával, külön figyelemmel a lakókörnyezet, a közösségi terek, valamint a kereskedelmi helyek CPTED szempontok szerinti létrehozására. A projekt első fázisa 2020-ig tart, amelynek végén készül majd egy mindenre kiterjedő tanulmány, amelynek célja egy átfogó várostervezési stratégia elkészítése. Az alapítvány ennek érdekében együttműködik az önkormányzatokkal, civil szervezetekkel, építész irodákkal, közlekedési cégekkel, befektetőkkel, ingatlan irodákkal. A gyakorlati workshopok mellett tudományos publikációkkal segítik az eredményes munkát, hogy a projekt végén egy olyan ajánlásgyűjtemény készüljön, amely ajánlásokat tesz a nemzeti standardok és ellenőrző listák vonatkozásában.

Biztonsági modelljük az alábbi elemekből áll:

➤ **az emberek sokszínűsége (mix of people)**

Olyan, a közösséget összekovácsló területek kialakítását értjük alatta, amely lehetővé teszi a különböző életkorú, nemű, az eltérő motivációkkal (pl. sport, kutyasétáltatás stb.) és napirenddel rendelkező egyének egy térben történő megjelenését, ezzel biztosítva a folyamatos jelenlétet, azaz a természetes felügyeletet.

➤ **funkciók sokfélesége/ vegyítése (mix of function)**

A vegyes területhasználat már Jacobs óta fontos alapelv, így itt is elvárásként jelenik meg, hogy egy terület az idő minél nagyobb hányadában teljen meg élettel, ezért szükséges olyan funkciók összevegyítése, amelyek ezt biztosítják, mint például a kereskedelem és kultúra vagy egyéb szolgáltatások, illetve a nem ipari jellegű munkaterületek összekapcsolása (pl. bevásárlóközpontok, melyek irodaházként is funkcionálnak).

➤ **társadalmi kontroll (social control)**

A közösség szerepe és ereje a bűnmegelőzésben megkérdőjelezhetetlen, hiszen a közösségi kontroll nem működhet nélküle, ezért szükség van az összetartozás erősítésére, a közösségi funkciók kialakítására, azok ápolására és folyamatos fejlesztésre. Erősíteni kell az egyén felelősségérzetét embertársai és környezete iránt, ki kell alakítani a területhez kötődés érzetét.

➤ **terület meghatározás – magán- és nyilvános terület elhatárolása (define space)**

Ahogy azt korábban is láthattuk, az építészeti bűnmegelőzés csak akkor működik, ha azt jól meghatározott területre koncentráljuk, a terület megfelelő „méretre” történő felosztásával. Ehhez természetesen fontos a „newman-i” magán- és nyilvános, fél-magán és fél-nyilvános területek érzékelhetőségének biztosítása.

➤ **világítás (lighting)**

Látni és látszani! Talán így foglalható össze az alapelv, amely a világítás szükségességét hirdeti. A világítás fontosságát különösebben nem szükséges magyarázni, hiszen ahhoz, hogy megfelelően működtetni tudjuk a közösségi kontrollt a „védett területet” láthatóvá kell tenni, ez pedig bizonyos napszakokban csak mesterséges megvilágítással tehető meg.

➤ **védekezés/ védelem (protection)**

Nem tudjuk minden pillanatban a terület minden pontján megvalósítani a közösségi kontrollt, ezért szükség van arra, hogy a megfigyelést optimalizáljuk (centralizáljuk), megfelelő akadályokkal elrettentsük a „behatolókat” vagy nehezítsük a tevékenységüket, egyrésztől technikai vagyoni védelmi eszközökkel, másrésztől természetes akadályokkal.

➤ **fenntartás, karbantartás (management&maintenance)**

Az üzemeltetés egy lakóközösség szempontjából nélkülözhetetlen. Bár az épített környezet annak ellenére, hogy aránylag időtálló „konstrukció”, a használat során folyamatosan erodálódik, elhasználódik vagy akár el is avul, amit, ha időnként nem gátolunk meg, akkor ez negatív folyamatokat fog gerjeszteni, amit már nehezebb orvosolni, kezelni.

➤ **tájékoztatás, kommunikáció (information)**

A XXI. század információalapú társadalmában alapvető dolog, hogy az egyén folyamatosan tájékozott legyen. Egy ember a számára ismeretlen területen kényelmetlenebbül, elesettebbnek érzi magát és ez csak fokozódik, ha nem kap „támogatást”, ezért alapvető a területet használók tájékoztatása, tájékozódásuk segítése. Ugyanakkor tájékoztatásnak minősülnek a közvetett jelzések is, mint például egy terület karbantartottsága, amely jelzi az oda érkező számára, hogy a terület felügyelt, gondozott.

➤ **várostervezés (urban design)**

Általános premissza, hogy a megelőzés mindig hatékonyabb, mint a „romeltakarítás”, ezért, ha lehetőség engedi, akkor már a tervezésnél, a kezdeteknél fel kell készülni és fel kell készíteni a terület használóit (Grönlund, 2019).

15. ábra: A Tryggare Sverige szervezet modellje (saját szerkesztés)

3.2. Az építészeti bűnmegelőzés helye a kriminalisztikai tudományában

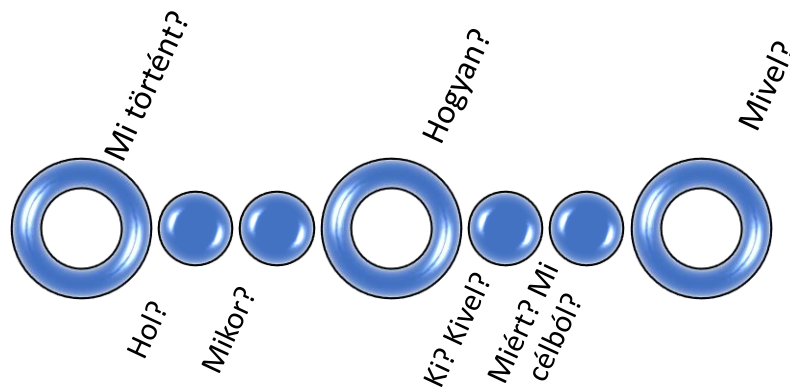
A kriminalisztika *multidiszciplináris bűnügyi tudomány, amely a hatályos jogi szabályozásnak megfelelően tudományosan megalapozott eszközöket, módszereket és eljárásokat dolgoz ki a felderítés és a bizonyítás, valamint a bűncselekmények megelőzése érdekében* (Balláné-Kunos-Lakatos, 2004, 27.). Láthatjuk, hogy a fogalom utolsó fordulata tulajdonít jelentőséget a bűnmegelőzésnek, s tárgyaként jelöli meg a bűnözés megelőzését elősegítő technikai eszközök és módszerek kifejlesztését. Úgy tűnik tehát, hogy a kriminalisztika prevenciós funkciót alapvetően csak a krimináltechnikai eszközöknek tulajdonít. Ezt támasztja alá az a megfogalmazás is, miszerint a *krimináltechnikai eszközök körébe pedig mindazok a felszerelések, műszerek, munkaeszközök, speciális vegyi anyagok és egyéb segédletek tartoznak, amelyekkel az igazságszolgáltatás, a bűnüldözői munka során a szakemberek dolgoznak, továbbá krimináltechnikai eszköznek tekinthetők még a kifejezetten bűnmegelőzési célú biztonságtechnikai eszközök is* (Balláné-Kunos-Lakatos, 2004, 31.). Az építészeti

bűnmegelőzés szempontjából ez utóbbi releváns kapcsolódási pont, hiszen a közterületen elhelyezett kamera- és térfigyelő rendszereket gyakran soroljuk az építészeti bűnmegelőzés eszköztárába. A mai divatos néven emlegetett **CCTV rendszerekről**⁴² még sok helyütt fogok beszélni, hiszen a XX. század végének és XXI. század első évtizedeinek egyre szaporodó eszközeiről van szó.

Az építészeti bűnmegelőzés és a krimináltechnika a biztonságtechnikai eszközök pontján ugyan kapcsolódik, mégis azt mondhatjuk, hogy az **építészeti bűnmegelőzés a kriminalisztika tudománya keretén belül létrejött elméleteken keresztül nem magyarázható**, így a továbbiakban a kriminalisztikai megközelítést nem taglalom.

Érdeemes azonban egy pillantást vetni a **kriminalisztika** sokat emlegetett **alapkérdéseire**, amelyek általános módszertanként segíthetik a bűnmegelőzési programok kialakítását, illetve azon kutatásokat, melyek keretében a cél valamely (múltbéli) esemény, jelenség megismerése, okainak feltárása, és a benne résztvevők magatartása mögötti motivációk feltérképezése. A kérdéseken végighaladva egyfajta gondolkodási struktúra mentén vizsgálható az adott témakör, amely elősegíti, hogy valamennyi szempontot számításba vegyünk.

A hét alapkérdés a következő:

16. ábra: A kriminalisztika alapkérdései (saját szerkesztés)

Nézzünk egy gyakorlati példát az építészeti bűnmegelőzés témakörén belül! A közösségi terekkel kapcsolatos általános elvárás az átláthatóság és a kivilágítottság. Tegyük fel, hogy egy település javítani szeretne a közbiztonság helyzetén, megvizsgálja a bűnügyi statisztikát, s arra

⁴² Closed Circuits Television - zárláncú kamerarendszer, amely biztonsági kamerákat kapcsol össze egy komplett megfigyelő rendszerbe.

lesz figyelmes, hogy kiugróan magas a közterületen elkövetett garázda jellegű és erőszakos bűncselekmények száma.

A megoldáshoz vezető út első lépése a mi történt kérdés megválaszolása. Meg kell vizsgálnunk, hogy pontosan mit is takarnak a közterületen elkövetett garázda jellegű és erőszakos bűncselekmények. Ezt követően azonosítanunk kell az elkövetési magatartásokat, majd ezzel tulajdonképpen egyidőben meg kell állapítanunk az elkövetések helyét is. A „hol” vizsgálata révén fény derülhet arra, hogy az említett bűncselekmények nagy része ugyanabban a parkban került elkövetésre. Fontos (lehet) az időpont (Mikor?) kérdése is, hiszen megdöbbentő adatként ismerhetjük fel azt, hogy az elkövetések minden esetben, az esti órákban, 20.00 és 23.00 óra között történtek, ráadásul nagy részük pénteken, illetve szombaton. Még hozzá úgy, hogy fiatal, ittas fiúk (Kik?) az arra sétálókkal erőszakoskodtak, elsősorban verbális agresszió révén, többnyire fiatal lányokat (Kikkel?) kiszemelve. Az elkövetőknek különösebb indoka nem volt (Miért, mi célból?), csupán „menők” szerettek volna lenni kortársaik előtt.

A helyszínt megtekintve megállapítható, hogy a park, amelyen sokan járnak át a hazafelé tartó úton a közeli buszmegállóból, hiába van közel a lakóépületekhez, a nem megfelelően gondozott, fás, bokros és kivilágítatlan park tökéletes helyszín a fenti, de sajnos súlyosabb bűncselekmények elkövetésére is. További vizsgálatok tárgyát képezheti, hogy miért itt gyülekeznek a fiatalok. A közelben szórakozóhely van? Vagy nincs olyan közösségi tér, szórakozási lehetőség, ahol a fiatalok bandázhatnának?

Mindezek végiggondolása révén és a kapott válaszok függvényében már csak megoldást kell találni a feltárt problémákra. Elegendő lehet a fák és a bokrok méretre nyírása, több kandeláber elhelyezése. Lehet, hogy a buszmegálló helyét érdemes megváltoztatni vagy a park köré járdát kell építeni! Az is elképzelhető, hogy egyéb funkciókkal kell ellátni a parkot, például sportolási lehetőséggel, amely miatt szinte állandó a természetes felügyelet.

Összességében tehát kijelenthető, hogy a **kriminalisztikai gondolkodás** segítheti a kutatói munkát, még inkább fontos lehet azonban a bűnmegelőzésben, azon belül is a problémákra adandó adekvát válaszok és eredményes megoldások felkutatásában.

3.3. Az építészeti bűnmegelőzés helye a szociológiai elméletek rendszerében

A szociológia célja **Anthony Giddens** összefoglalása szerint, a társadalom egyes törvényszerűségeinek feltárása, azon belül is külön fókuszálva az emberek közötti interakciókra, valamint az interakciókat befolyásoló tényezőkre (Giddens, 2008, 24-26.). Kialakulásának fő kiváltó oka – már sokszor említett - ipari forradalmat követő gyökeres, és addig még nem tapasztalt, a társadalom struktúrájában és mechanizmusában bekövetkezett hihetetlen mértékű változás volt. A XVIII. század végétől, illetve a XIX. század elejétől meginduló társadalmi, gazdasági, kulturális és technológiai átalakulás alapjaiban változtatta meg az emberek mindennapjait. Az addigi kisközösségek, vidéki szubkultúrák, szoros, családi kötelékek felbomlani látszottak, az urbanizáció következményeképp egyre többen vándoroltak a munka és a szabadság reményében a városokba, ahol aztán kialakult a városi polgárság.

Ennek a folyamatnak és e folyamat következményeinek vizsgálata nemcsak a szociológia tárgyköre. A következőkben látni fogjuk, hogy a tudományágak közötti éles határvonalak kijelölése korántsem egyszerű feladat, talán lehetetlen is. A multi- és interdiszciplinaritás ma már szinte valamennyi tudományterületet áthatja, a korábban elképzelhetetlennek tűnő természet- és társadalomtudományi irányok közötti kapcsolatokat és szinergiákat is megteremtve. Ha pedig adott irányzat keretein belül maradunk, akkor szinte elkerülhetetlen, hogy ugyanazokkal a premisszákkal, tézisekkel és gondolkodókkal ne találkozzunk.

Nincs ez másképp a szociológia és a kriminológia esetében sem, mivel fejlődésük, vizsgálati területeik több ponton is közös keresztmetszetet érintenek. Ennek megfelelően, amikor a város és a városi terek, valamint a társadalmi interakciók témakörét vesszük görcső alá, akarva-akaratlanul is átfedésekkel találkozunk.

Kezdjük először azonban azon elméletekkel, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a kriminológia tudományához. A szociológiában fontos kutatási terület a társadalmi interakciók vizsgálata. Az ember-ember, valamint az ember és környezete közötti interakciók jelentőségéről már a bevezetőben is írtunk, most nézzük meg, mit mond erről a szociológia tudománya.

Elsőként foglalkozunk a személyes tér fogalmával, amelyet a köznyelvben sokszor csak intimzónaként emlegetünk. E zóna megsértését éljük meg többnyire a tömegközlekedési eszközökön, amikor sok idegen ember, egy járműbe tömörülve, szándékuk ellenére érintkezik

egymással. A zóna mérete nem általánosítható, függ az egyén korától, nemétől, kulturális alapjaitól, de akár aktuális lelkiállapotától is. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy a nyugati kultúrákban az elfogadott távolság két ember között egy méter, a keleti társadalmakban ez ennél kisebb is lehet. A nem kívánt vagy idegennek érzett fizikai közelség hamar feszültséget, kényelmetlenséget, rossz érzéseket vált ki az ódzkodó félből.

A városokban, és azok zsúfolt terein az imént említett távolsághoz szükséges tér sok esetben nem áll rendelkezésre. A tömegközlekedési eszközökön, a pályaudvarokon, a bevásárló központokban, a postán vagy a liftben sokszor sérülnek az ezzel kapcsolatos érzéseink, és akarva- akaratlanul hatást gyakorolnak közérzetünkre.

William H. White (1917-1999), amerikai városépítész már az 1960-as évek elején azt vizsgálta, hogy New Yorkban, a Times Square egyes pontjain milyen közelségbe, interakciókba lépnek egymással az emberek. A „**The social life of small urban spaces**” című filmjében, az elsők között alkalmazva a timelapse technikát, különféle összefüggésekre jött rá. Egyik legérdekesebb kísérlete⁴³ az volt, amikor a mozgatható székeket helyezte el a téren, és azt vizsgálta, hogy milyen távolságban, ki és hogyan helyezi el azokat. Megállapította, hogy az igazán vonzó tereken nem rögzített utcabútorok vannak, ugyanis az előre meghatározott térközök nem feltétlenül kényelmesek az ott tartózkodók számára.

Jan Gehl, **Élhető városok** című könyvében – amely még több ízben említésre kerül majd - két fejezetet is szentel a személyes térrel kapcsolatos megállapításoknak. Az emberi dimenzió, valamint az érzékek és mértékek című fejezetekben többek között arról értekeznek, hogy az egészséges, élhető, biztonságos és fenntartható város nem hagyhatja figyelmen kívül a humánumot és annak létezéséhez szükséges életteret. A város szerinte ugyanis nem más, mint az emberek találkozási helye, ezért elsősorban a gépjárművek kárára, de vissza kell adni az utcákat és a tereket az embereknek.

Edward T. Hall (1914-2009), amerikai antropológus, a proxemika (emberi térhasználat) tudományát segítségül hívva, a személyes tér négy dimenzióját különböztette meg. Érdekes, hogy a vizsgálódások alapját azon állattani kutatások adták, amelyek az egyes fajok területjelölő és védelmező szokásaival foglalkoztak. Az emberek életvitele párhuzamba

⁴³ <https://www.youtube.com/watch?v=uowJa3pstlw>

állítható az állatvilágéval, így az emberek is - vélelmezhetően evolúciós örökségként - védelmezik és kijelölik saját személyes életterületüket.

Az **intim- vagy bizalmas távolság** (0-45 cm), a **személyes** (45-120 cm), a **társadalmi** (120-360 cm), valamint a **nyilvános zóna** (360 cm felett) alkotják a négy dimenzió együttesét (Hall, 1966, 113-125.). Ezeknek a távolságoknak, kifejezetten az intim- és személyes zónának a megsértése könnyen értelmezhető a másik fél által támadásnak, ellenkező neműeknél szexuális közeledésnek, amely alapjaiban határozza meg a válaszreakciót. Nem véletlen az a mondás, amely három lépés távolság tartására hív fel.

Épp ezért rendkívül fontos a városi terek kialakítása során az előbbi szempontok figyelembevétele, hiszen a pozitív szubjektív biztonságérzet kialakítása is kiemelt célkitűzése a bűnmegelőzésnek.

De vajon milyen mechanizmusok mentén működik egy város, mint organizmus? A **városökológia képviselői szerint a városi környezetben az egyes városrészek, lakónegyedek térbeli elhelyezkedése hasonló elvek szerint működik, mint a természet világában az organizmusok esetében, amelyek úgy oszlanak meg egy adott területen, hogy a különböző fajok közötti egyensúlyi állapot vagy kiegyensúlyozott helyzet kialakulhasson** (Giddens, 2008, 691.).

A városok tehát olyan élőhelyek, amelyek szelektáló mechanizmusaik révén tévedhetetlenül választják ki a lakosság egészéből azon egyéneket, akik a leginkább alkalmasak arra, hogy az adott területen éljenek (Park, 1952, 79.). Biológiai analógiával élve, a városok **ún. versengési, inváziós és szukcessziós** folyamatok révén oszlanak természetes körzetekre. A homo sapiens esetében a versengést alapvetően a megélhetésért folytatott küzdelmek generálják, amelyhez az egyedeknek alkalmazkodniuk kell. Az invázió azon területeket érinti, ahol kedvezőbbek a megélhetési feltételek, melyek többnyire a munkahelyek környékére esnek. A szukcesszió az „egyedek” együttélésének folyamatos időbeli változását jelenti, azaz olyan folyamatot, mely során egy új lakosság nagy tömegű beköltözése után a településről a régi lakosság elköltözik.

A szociológia egy másik érdekes területe a tér és az idő együttes értelmezése. Itt természetesen nem Albert Einstein relativitáselmélete kerül a fókuszba, sokkal inkább az az összefüggésrendszer, amely az interakciók, a tér és az idő között felfedezhető. Ily módon nemcsak térbeli, hanem időbeli zónák is kialakíthatók (Emlékezzünk a rutintevékenységre

elméletre és a hot spotokra.). Mivel minden fizikai cselekvés, életünk minden pillanata szituációhoz kötött, így a bűncselekmények elkövetése is. Különböző tendenciák mutatkoznak az éjszakai gépjárműfeltörések kapcsán vagy éppen a hétvégi garázdaságok vonatkozásában.

Érdekes összefüggésekre találhatunk, ha az elkövetett bűncselekményeket tér- és időbeli zónák szerint vizsgáljuk. A szociológia ugyan az általános életvitel szabályait keresi e témakörben, ezek azonban elválaszthatatlanul korrelálnak a deliktumok elkövetésével.

Egy másik fontos aspektusa a térben és időben bekövetkező cselekmények vizsgálatának, hogy azoknak csak egy részét érzékeljük, mégis többnyire sziklaszilárd véleményt vagy képet alkotunk a körülöttünk lévő világról. Ezt a képet befolyásolják tapasztalataink, a másokkal folytatott beszélgetések konklúziói, de jelentős hatást gyakorol ránk a média is. Ez a sokoldalú percepció mégsem képes egyesek szerint az objektív valóság megismerésére, hiszen minden egyén önálló módon értelmezi a körülötte végbemenő folyamatokat. Az individuum sajátos lencsén keresztül látja a világ történéseit, amelyeket aztán saját tudása, tájékozottsága, érzései és ismeretei alapján dekódol önmaga számára.

A jelenséggel kapcsolatos irányzatot **társadalmi vagy szociális konstrukcionizmusnak** hívjuk, amely szerint, **amit az egyének és a társadalom valóságként észlelnek és értelmeznek, az maga is konstruált, egyének és csoportok társadalmi interakciója révén keletkezik** (Giddens, 2008, 132.).

Egy másik teóréma ezzel párhuzamosan azt mondja ki, hogy **amennyiben az emberek valamely helyzetet valóságnak minősítenek, az a helyzet a következményeit tekintve is valóságossá válik** (Szöllősi, 2012, 35.).

A két állítás egybevetésével a következő következtetés vonható le: **mivel minden valóságnak hitt helyzet konstruált, így a valóságossá váló következmények is konstruáltak.**

Mikor válik mindez relevánssá? Abban az esetben, ha az emberek szubjektív biztonságérzetét kívánjuk vizsgálni. Ennek **alapja ugyanis a bűnügyi helyzetről, a biztonságról, a világról, a mikrokörnyezetről alkotott konstruált valóságkép, amely végső soron valóságos következményeket eredményez: méghozzá azt, hogy adott esetben félünk kimenni az**

utcára, veszélyesnek tartjuk a világot, még akkor is, ha egyébként arra objektív mutatók és a tényleges bűnügyi helyzet alapján nincs okunk.

Persze hosszúra nyúló filozófiai értekezés témája lehetne azt fejtegetni, hogy ki, mi alapján mondhatja meg, hogy mi az objektív, valós és tényleges helyzet. Ugyanakkor az biztos, hogy a fenti jelenséggel a bűnmegelőzési szakembereknek foglalkozniuk kell. A félelem, főleg amennyiben megalapozatlan, óriási károkat képes okozni az egyén és a közösség vonatkozásában is. **Éppen ezért a bűnmegelőzésnek, és azon belül az építészeti bűnmegelőzésnek is arra kell törekednie, hogy az egyén biztonságérzetét arra a szintre emelje, amelyben nem fél jobban, de nem is hiszi magát nagyobb biztonságban, mint amelyet a valós helyzet megkíván.**

Most vizsgáljuk meg azokat a teóriákat, amelyek szorosan kapcsolódnak a kriminológia tudományterületéhez. A szociológia, a kriminológiához hasonlóan folyamatosan keresi azokat a megoldásokat, amelyek alkalmazása lehetővé teszi a bűnözés féken tartását. E keresés csak akkor lehet eredményes, ha ismerjük vagy ismerni véljük a bűnözés okait.

Ahogy a bevezetőben írtam, a városökológia megannyi elmélettel gyarapította a városi bűnözéssel kapcsolatos elképzeléseket. A biológiai párhuzamot már említettem, most térjünk vissza néhány pillanat erejéig az ökológiai magyarázatokhoz. A korábban már idézett Robert Ezra Park a zónaelmélet megalkotása során beszélt a városok szelektáló erejéről. A szintén evolúciós párhuzam arra irányítja rá a figyelmet, hogy az evolúciós szelekció nemcsak a vadonban vagy a szavannán megy végbe. Ez az evolúciós félelem folyamatos mozgásra készíti az "egyedeket", a jobb élet reményében újra és újra költözünk, letelepedünk. A városok tipikus életterei ezen ökológiai igénynek. Sokan költöznek ki az agglomerációba, de helyüket azonnal újak foglalják el, a letelepedés időszakos, mert sokan újból elköltöznek, és még újabbak érkeznek a helyükre, adott esetben épp valaki az agglomerációból, aki megunta a mindennapos bejárást. Mindez folyamatos változást indukál a közösségek összetételében, amely a bűnmegelőzés tekintetében nem minden szempontból jó.

Többek között kizárja a kisebb közösségek önvédő mechanizmusainak működését, hiszen az egymást nem ismerő egyének kevésbé érznek felelősséget egymás iránt. **Ferdinand Tönnies** (1855-1936) megfogalmazásában ez annak köszönhető, hogy a közösségeket (Gemeinschaft) a városokban a társadalom (Gesellschaft) váltotta fel. Míg a közösségeket állandóság, egymás

ismerete, barátságos viszony, szoros kötelékek jellemzik, addig a társadalom átmeneti és eszközjellegű kapcsolatokon alapul (Giddens, 2008, 692.). Mindezt tetézi a városi közöny, amelynek oka **Georg Simmel** (1858-1918), német szociológus szerint, hogy a város annyi ingerrel bombázza a városlakó egyént, hogy az egy idő után kétféle módon kényszerül védekezni: **egyrésztől szelektálni kezd, másrésztől fásulttá és közömbössé válik** (Berger, 2016, 16-17.). Csak arra figyel, ami számára fontos, amely végül egyfajta érzelmi elszigetelődést idéz elő. Nem véletlen, hogy sokszor illetik a városokat a barátságtalan jelzővel, és sokan számolnak be magányról is.

Az urbanizáció ennek ellenére megállíthatatlan folyamat, egyelőre nem mutatkoznak annak jelei (lásd Bevezetés fejezete), hogy ez a tendencia bármilyen okból is megfordulna, vagy legalább lelassulna. Ennek természetesen alapvetően gazdasági okai vannak, hiszen a vidék kisebb települései egyre kevesebb munkalehetőséget tudnak kínálni. A háztáji gazdálkodások egyre kevésbé életképesek, a mezőgazdasági termelés is „ipari” szintre emelkedett, a technikai fejlődés, főleg a robotika következményeképp egyre kevesebb munkaerőre van szükség. Nem mellesleg a fiatalok nagy része, még ha van is munkahelye, elhagyja a községet, mivel a szabadidő felhasználására sokkal kisebb repertoár áll rendelkezésre. Míg a (nagy)városban karnyújtásnyira van a színház, a mozi, a szórakozóhely, a különféle sportlétesítmények, addig egy vidéki településen ezek alig vagy csak nagyobb utazások révén érhetők el.

A városi lét az előbbieken okán életformává lett, a szociológia terminológiája szerint ez az urbanizmus. Ez az életmód megannyi kutatás tárgyát képezte, közülük érdemes kiemelni **Louis Wirth** (1897-1952) megállapításait, aki az elsők között írt az urbanizmusról, mint életmódról. 1938-ban megjelent, **Urbanism as a way of life** című könyvében többek között arról értekezik, hogy a nagyvárosok gazdasági, kulturális és politikai központok is, sokszínűség jellemzi őket, ezért a városi létet a kifinomultság, a változatosság, a szabadság és a tolerancia jellemzi. Andorka Rudolf, Wirth gondolatait a következőképp foglalja össze: „... a városi lakosok sokféle életstílussal találkoznak, ezért elfogadóbbak, toleránsabbak az övéktől eltérő nézetekkel, életstílusokkal szemben, azaz kevésbé etnocentrikusak, mint a kisvárosok és a falvak lakói. A városi életmód ezen előnyeinek azonban nem jelentéktelen költségeit is látta: az emberi kapcsolatok elszemélytelenednek, a városi lakosok jellegzetes attitűdje a közömbösség, a csömör (a „blazírt” attitűd). A városi lakosok nem teljes személyiségükkel vesznek részt az

emberi kapcsolatokban, hanem csak személyiségük egy részével, egy szeletével” (Andorka, 2006, 133.).

Természetesen, mint minden teóriával, így ezzel szemben is merültek fel kritikák, bíráló vélemények. **Herbert Gans** 1962-ben végzett kutatása szerint a városokban léteznek olyan, alapvetően etnikai alapon tömörülő szigetek (a szakirodalom néhol „**városlakó falusiak**” vagy „**etnikai faluszigetek**” néven fordítja Gans szóösszetételét), amelyek a falusi életmódhoz hasonlóan családcentrikusak és közvetlen kapcsolatok kialakítását teszik lehetővé.

A szociológia mélyrehatóan foglalkozik a városok szerkezetével, a településmorfológiával és a szerkezeti változások következményeivel. Itt elsősorban a megalopoliszok kerülnek a középpontba, amelyek sokszor a 10 millió fő feletti lakosságszámot is meghaladják. Ezek **többnyire az agglomeráció annektálása, valamint több város összeolvadása, az ún. konurbáció révén létrejövő konglomerátumok.** A globalizáció és a városiasodás soha véget nem érő jelenségről már szóltam, érdekesség azonban, hogy a városok mely részeit érintik leginkább ezek a folyamatok. Triviális, hogy a területi növekedés csak két irányba történhet: horizontálisan és vertikálisan. A vertikális terjeszkedés következménye a felhőkarcolók és a sokemeletes épületek megjelenése, még akkor is, ha azok egy részét valamiféle erőfitogtatási, illetve gazdagság (pl. Dubai) megjelenítési célzat indukálta. Ezzel párhuzamosan lefelé is építkezni kezdtünk, egyre több mélygarázs, földbe süllyesztett építmény húzódik meg a lábunk alatt.

A horizontális terjeszkedés alapvetően a peremkerületek irányába képzelhető el, hiszen a városmagok, a városok központi területei, amelyek túlnyomó többségében a történelmi városrészt is magukba foglalják már eleve zsúfoltak, sokszor megbonthatatlan városi szövetet képeznek. **Az agglomeráció kiszélesedése, ún. szuburbanizációs folyamatokat indított meg.** Sokan költöznek ki a kertvárosi területekre, javarészt a módosabb, tehetősebb rétege ez a városoknak. A kiköltözés egyik célja a jobb környékre kerülés, amely egyben azt is jelenti, hogy az ezt választó nem szeretné a városi szegénységet, a zsúfoltságot, a dugókat, valamint a rossznak vélt közbiztonságot nap mint nap testközelből tapasztalni. **A folyamat azonban kontraproduktív, hiszen kontraszelekción és nem melleleg sokszor közlekedési nehézségeket, s ezzel egyidőben a belvárosi területek hanyatlását idézi elő.** Mivel a szuburbanizációs folyamat a magasabb jövedelmű értelmiséget, a középosztály tagjait jelentő

szakembereket érinti, így a belvárosi régiókban intellektuális és gazdasági deficit keletkezik. A szegényebb, kevésbé tehető réteg adókkal tovább nem sújtható, amelynek egyenes következménye a városközponti épületállomány és a közbiztonság romlása. Mindez többletkiadást jelent az önkormányzatok, az állami szereplők számára, a szociális és prevenciók tevékenységeknek ide kell összpontosulniuk.

Nem véletlen, hogy az utóbbi időben megannyi városfejlesztést, illetve a városi terek újrahasznosítását célzó stratégia látott napvilágot. Ilyen például a **Budapest2030 program**, amelynek fő célkitűzése új közlekedési útvonalak kialakítása, bizonyos területek funkcióinak újra definiálása.

Az újrahasznosítási folyamat legújabb divatossá váló kifejezése a **dzsentrifikáció, amelynek egyik célja a barnamezős területek (alulhasznosított) vérkeringésbe történő bevonása.**

Pirisi Gábor és Trócsányi András mindezt a következőképpen foglalja össze: „*A jelentősebb barnamezős programok általában a funkciók diverzifikálására, sokszínűbbé tételére törekednek. Ezzel nemcsak a környezeti és gazdasági értelemben vett fenntarthatóság felé tesznek lépéseket, hanem azt is igyekeznek elkerülni, hogy a ma rehabilitált területek holnap újra barnamezővé váljanak. A rehabilitált városközpontokban általában olyan lakóingatlanok jönnek létre, amelyek már áraik révén is a tehetősebb rétegeket vonzzák. A belvárosi lakásokat elfoglaló új csoportok ráadásul inkább a fiatalok közül kerülnek ki: számukra elfogadható kompromisszum a kicsi, de drága lakás, hogy ha olyan helyen fekszik, ahonnan elérhető a nagyváros minden izgalma és szolgáltatása. A folyamatot dzsentrifikációnak (gentrification) nevezzük, a beköltözők a yuppie-k, akik nagyon gyakran dinkie-k is egyben.... Feloldva a rövidítéseket: olyan fiatal középosztály béli, vagy ennél magasabb háttérű családból származó, jellemzően fehérgalléros munkavállalók (young urban professional), akik a „double income no kid” (vagyis dupla jövedelem gyerek nélkül, két keresős családmodell, ráadásul jellemzően két jó fizetésre) elvét vallják” (Piris-Trócsányi, 2015, 117.).*

Az urbanizációs folyamat egyik legjelentősebb teoretikusa **Leo van den Berg**, aki négy egymást követő urbanizációs szakaszt különböztetett meg 1987-ben megjelenő **Urban Systems in a Dynamic Society** című könyvében, a koncentráció-dekoncentráció ciklikus folyamataira, valamint annak meghatározó tényezőire figyelemmel.

Kiindulási alapként rögzíthetjük, hogy Berg a városi térséget három területi egységre osztotta. A központi terület a **nagyváros** (core), amelyet körülölel az **agglomeráció**, valamint külön azonosította az ezeken **kívül eső térrészt** (ring) (Német, 2011, 8.).

A folyamat kezdetben a **gyors növekedés vagy városrobbanás** fáziséval kezdődik: az iparosítás időszaka ez, amikor a városok népességszáma rohamosan növekszik. *Jellemzője a falu-város migráció és az erőteljes térbeli koncentráció* (Pásztor, 2014, 16.).

A második szakaszban beindul a **szuburbanizáció**, amely alapvetően a gazdasági és infrastrukturális fejlettség következménye. Ennek jellegzetessége, hogy főként a felsőközéposztálybeli rétegek elhagyják a belvárost, és a számukra kedvezőbb lakókörülményeket biztosító kertvárosokba költöznek. A városnövekedés lassul, majd a nagyvárosok központjaiban csökkenni kezd a népesség, míg az elővárosok, kertvárosok gyorsan fejlődnek.

Az előző folyamatok következményeként következik be a **dezurbanizáció** fázisa: a városi lakosság száma a városból való kiköltözések miatt csökken. A folyamat viszont nem csupán népességcsökkenést, hanem a városok bevételeinek csökkenését is jelenti, ami pedig a városi szolgáltatások minőségének romlását és a városi életmód jellegének változását vonja maga után. Az egész nagyvárosi agglomeráció népessége hanyatlik, csökken a munkahelyek száma, a népesség gyarapodásának súlypontja áttevődik a korábban periférikusnak számító térségek városaira, településeire (Németh, 2011, 8.).

Az utolsó azonosítható eleme az urbanizációs ciklusnak a **reurbanizáció**, amelynek során a nagyváros lakosságszáma a korábbi csökkenésből ismét növekedésbe vált. Bizonyos városrészek felújítása révén olyan kreatív kategóriák költöznek a városba (diákok, művészek, yuppiek), akiknek a közelség előnyökkel jár, és akik egyben a szolgáltató szektor számára is fizetőképes keresletet jelentenek (Pásztor, 2014, 17.).

Vannak elméletek, amelyek a városra nem természetes biológiai környezetként tekintenek, hanem mesterséges, alapvetően a politika és a gazdaság kettősének végtermékeként.

David Harvey, akinek munkássága alapvetően marxista alapokon nyugszik, a városi terek folyamatos újrastrukturálásából fakadó egyenlőtlenségeket és a tőkefelhalmozás, valamint

újraelosztás következményeit vizsgálta. A **Városhoz való jog** című tanulmányában az alábbiak szerint ír az újrastrukturálásról:

„A felesleges városi átalakulás... magával hozta a „kreatív pusztítás” általi városi újrastrukturálás mindig újabb fordulóit, mely folyamatnak szinte mindig van osztálydimenziója is, mivel a szegények, hátrányos helyzetűek és a politikai hatalom szempontjából marginalizáltak az első és elsődleges elszenvedői. Erőszakra van szükség ahhoz, hogy a régi romjain felépítsük az új városi világot. Hausmann (Napoleon Párizs élére kinevezett urbanizációért felelős vezetője, várospolitikus), a polgári fejlődés és renoválás nevében, az eltulajdonítás hatalmát használva lerombolta a régi párizsi nyomornegyedeket. Szándékosan megtervezte a munkásosztály nagy részének és más hasonlóan megrendszabályozhatatlan elemeknek a belvárosból való eltávolítását, ahol a közrendre és a politikai hatalomra nézve veszélyt jelentettek...Mindazonáltal, Engels 1872-ben rámutat, hogy:

„... Nem számít, hogy az okok milyen szinten különbözőek, az eredmény mindig ugyanaz: a megbotránkoztató sikátorok és mellékutcák eltűnnek, a burzsoázia ezen hatalmas siker okán bőséges öndicséretétől kísérve, viszont rögtön előbukkannak valahol máshol... A gazdasági szükséglet, mely az első helyen létrehozta őket, létre fogja őket hozni a következő helyen is”” (Harvey, 2008, 126.).

A tőkefelhalmozásra, mint urbanizáció-gerjesztő folyamatra tekint, hiszen a városok építése kiválóan alkalmas a tőkefelesleg felszívására. Ennek köszönhetően emberi léptékű életterek változnak meg és nőnek metropolisszá, szinte egyik napról a másikra. Jó példa erre Kína, ahol az *„utóbbi húsz évben zajló urbanizáció... az infrastruktúra-fejlesztésre helyezte a legnagyobb hangsúlyt, még az USA-ban látott szintnél is jelentősebben. Egy 1997-es rövid visszaesés után a kínai urbanizáció tempója nagyon felgyorsult; egészen addig, míg 2000-ben Kína használta fel a világ cementkészletének majdnem felét. Több mint száz város lépte túl az egymilliós népességi határt ebben az időszakban, és addig kis falvak, mint például Shenzhen, 6-10 milliós hatalmas metropoliszokká váltak. Óriási infrastrukturális projektek, köztük gátak és autópályák – amelyeket megint csak hitelből finanszíroznak – alakítják át a tájat... Például Londonban vagy Los Angelesben, elszegényedett bevándorlók tömegei között virágzik az építőipar. A közlekedési térségben, például Dubajban és Abu-Dzabiban, döbbenetes, ha nem kriminálisan abszurd megaurbanizációs projektek indultak, amelyek az olajvagyonból származó többletet a lehető*

leglátványosabb, társadalmilag legigazságtalanabb és környezetileg legkárosabb módon nyelk el” (Harvey, 2018, 122-123.).

Harvey szerint az imént vázolt folyamatok játszódtak le a történelmi városokban is, ugyanakkor ma már a globalizáció korában nehéz ezt felismerni. Párizsban mindez Napóleon kezdeményezésére indult meg, amikor is 1853-ban kinevezte Georges-Eugène Hausmannt, hogy a város közmunkáit irányítsa. Hausmann tisztában volt azzal, hogy Napóleon mindamelllett, hogy valamennyi alternatív politikai mozgalmat elnyomott, politikai hatalmát a gazdaság infrastrukturális befektetésekkel történő stabilizálásával törekedett biztosítani. Hausmann küldetésének tekintette, hogy hozzájáruljon a tőkefelesleg és a munkanélküliség problémájának urbanizáció általi megoldásához, ezért egész városrészeket újraterveztetett, a belvárost átalakította. *„Több, mint száz évig tartott véghezvinni Párizs központjának elburzsoásítását, és következményeit az utóbbi években azon izolált külvárosok felkeléseiben és felfordulásában láthatjuk, melyek csapdába zárják a marginalizált bevándorlókat, munkanélkülieket és fiatalokat” (Harvey, 2018, 126.).*

A fent vázoltakat Harvey **egyenlőtlen földrajzi fejlődésnek** nevezte, hiszen a kapitalista nagyvállalatok döntenek el, hogy hova telepítik üzemeiket, K+F központjaikat, egyéb részlegeiket, amelyhez csatlakozik a politika, a hatalmon lévő kormányzat és az ingatlanüzletben érdekelt befektetők. A befektetések időben és térben is szabadon mozgathatóak, így *„a tőke elsődleges körforgatása (primary circuit of capital), azaz a termelésből származó profitnak a termelésbe való visszaforgatása, produktív tőkévé való alakítása nyereségesen már nem oldható meg, a pénzügyi rendszeren keresztül „a tőke másodlagos körforgása” (secondary circuit of capital) „nyílik meg”, azaz a befektetők új helyszíneket keresnek (Gyuris, 2014, 297.).*

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy amennyiben a kapitalista világrend *„el akarja kerülni a tőke és a munkaerő leértékelődését, meg kell találnia a fölösleg „felszívásának” módjait. Erre különböző módszerek kínálóznak: földrajzi terjeszkedés, térbeli újjászervezés, tőkeexport, hosszú távú beruházások infrastruktúrába, oktatásba, szociálpolitikába, illetve a termék- vagy munkaerő-felesleg áthelyezése” (Berger, 2016a, 24.).*

Harvey értelmezésében tehát az idő és a tér meghatározó jelentőséggel bír, olyannyira, hogy megalkotta **tér-idő sűrűsödés (time-space compression) koncepcióját** is, amely így

foglalható össze **A tér-idő sűrűsödés és a posztmodern állapot** című írása alapján: a tér és az idő is folyamatosan sűrűsödik, ezáltal minden más felgyorsul a világban. Csökkent az árukörforgás ideje, a munkafolyamatok rövidültek, mellyel párhuzamosan a szakismeretek elértéktelenedése felgyorsult. A termelés körforgásának felgyorsulásával párhuzamosan felgyorsult a kereskedelem és a fogyasztás is. Az árutermelés világában a felgyorsulásból eredő változékonyság közvetlen hatása az azonnaliság és az eldobhatóság értékeinek és előnyeinek hangsúlyozása volt. Csökken a távolságok jelentősége: az új kommunikációs technológiák lehetővé tették a távolságokon átívelő azonnali kommunikációt a földfelszín bármely pontjai között, de a közlekedési eszközök fejlődése is a távolságok egyre hatékonyabb leküzdését teszi lehetővé. Tér és idő sűrűsödése egymást erősítő folyamatok. A bolygó szintjén megszűnt a tér és az idő (Berger, 2016a, 25., Harvey, 2006 /1990/, 91-96).

A bűnmegelőzéstől első ránézésre távolinak tűnő elmélet fontos megállapításokat tartalmaz az építészeti bűnmegelőzésre nézve:

- **a piacgazdaság generálta folyamatos tér-újrastrukturálás ellehetetleníti a közösségek kialakulását, nem melleleg hátrányosan érinti a szegényebb rétegeket és szegregálja őket,**
- **a gazdasági érdekek motiválta fejlesztések figyelmen kívül hagyják a városok természetes növekedési ütemét (mesterséges környezet), így kisvárosok válnak hihetetlen gyorsasággal a bűnözésnek általában helyszínül szolgáló nagyvárosokká,**
- **a felgyorsult piacgazdaság eredménye az értékek háttérbe szorulása, az eldobhatóság értékévé válása, amely hatást gyakorol a fenntarthatóságra vonatkozó legújabb CPTED elvekre.**

3.4. Az építészeti bűnmegelőzés helye a pszichológiai elméletek rendszerében

Az előző részekben bemutatásra kerültek azok a kriminológiai és szociológiai elméletek, amelyek alapvetően a társadalmi folyamatok vizsgálata révén magyarázzák a környezet és a bűncselekmények kapcsolatát. Most áttevünk egy olyan területre, amely korábban szinte csak az egyénre fókuszált, azon belül is a psziché, azaz a lélek szerepére.

Első körben azt hihetnénk, hogy az általunk vizsgált téma a **kriminálpszichológia** tárgykörébe tartozik, tekintettel arra, hogy *annak tárgya a bűnelkövető, a bűncselekmény és a bűnözés elleni harc (megelőzés, bűnüldözés, büntető-végrehajtás és az utógondozás, illetve rehabilitáció) pszichológiai kérdéseinek, különféle megközelítési módjainak vizsgálata* (Csernyikné, 2006, 9.).

Ahogy azonban a bevezetőben is említettem, ezúttal a környezetpszichológia megállapításait hívom segítségül, hogy még jobban megérthessük az egyén és a környezet közötti misztikus, lélektani kapcsolatot. A környezetpszichológia definíciója könnyen értelmezhető, szinte magától értetődő: **eszerint olyan tudományról van szó, amely az ember és a környezete közötti kapcsolatot, azon belül pedig az embert körülvevő fizikai környezet érzelmekre, gondolatokra és viselkedésre gyakorolt hatásait vizsgálja.** Múltja nem nyúlik régre vissza, az 1960-as években kezdte el foglalkoztatni a szakembereket a szociofizikai környezet egyénformáló szerepe. Egyértelműen multidiszciplinaritás, vagy ahogy Dúll Andrea, a magyar környezetpszichológia egyik pionírja fogalmaz (Dúll, 2010, 3.), pluridiszciplinaritás jellemzi. A környezetpszichológia felhasználja többek között a földrajz, az esztétika, az építészet, a történelem, a szociológia és természetesen a pszichológia eredményeit.

Témámat illetően fontos megjegyezni, hogy a környezetre jobban fókuszáló pszichológiai gondolkodás már az 1950-es években megjelent a várostervezésben. **Kevin Lynch** (1918-1984) amerikai várostervező az elsők között kezdte el a városok tervezése és az ott élők érzékelési és észlelései közötti összefüggéseket vizsgálni. 1960-ban jelent meg leghíresebb munkája, az **Image of the City** című mű, amelyben három amerikai várost (Boston, Jersey City és Los Angeles) vizsgált meg és hasonlított össze. Kutatásai eredményeképp arra jutott, hogy a városi környezetet használók következetes és kiszámítható módon „megértik” a környezetüket, mindeközben **mentális térképeket** készítenek. E térképek öt fő elemtípusból állnak:

- utak, utcák, járdák, nyomvonalak és egyéb csatornák, amelyeken az emberek közlekednek;
- élek, érzékelt határok, például falak, épületek és partvidékek;
- kerületek, a város viszonylag nagy részei, amelyeket valamilyen identitás vagy karakter különböztet meg;
- csomópontok, fókuszpontok, kereszteződések;

- tereptárgyak, könnyen azonosítható objektumok, amelyek külső referenciapontokként szolgálnak (Lynch, 1960, 46-90.).

Lynch szerint a várostervezés alapja a használók fejében élő városkép megismerése és nem a létező fizikai környezet feltérképezése. *Míg az utóbbi esetben egy adott, hosszabb-rövidebb ideig állandó környezetről van szó, az előbbi dinamikus, változatos, személyenként eltérő - és ami a leglényegesebb - „tudati” képződményt jelent* (Garda, 2009, 43.). Míg Lynch úgy gondolta, hogy kognitív térképeinket az imént felsorolt tényezők befolyásolják leginkább, addig az elsősorban behaviorista kutatók azt vallották, hogy a környezet nem más, mint ingerek összessége, rendszerezett, bonyolult készlet, kognitív folyamatok eredménye. *A kognitív térképek elkészítését sokkal inkább befolyásolja tehát az adott egyén saját társadalmi helyzete, mint a város „olvashatósága”. A személyes tapasztalatnak ugyanis sokkal nagyobb szerepe van a pontos rajz elkészítésében, mint a város szerkezetének* (Garda, 2009, 44.)

Mindez igaz a szubjektív biztonságérzetre is, amelyet javarészt az egyént körülvevő fizikai környezet monitorozásából nyert adatok, valamint a személyes tapasztalatok alapoznak meg.

De vajon mi számít a környezetpszichológia kontextusában környezetnek? Meghatározása evidenciának tűnik, ugyanakkor korántsem az. A kérdés azért is merült fel, mert a pszichológia tárgykörében a kutatók alapvetően a társas-társadalmi közeget értették alatta (Dúll, 2010, 6.), ugyanakkor a környezetpszichológia a fizikai környezetre koncentrál. Jobban mondva arra a tranzakcióra, amely ember és környezet között létrejön, és amely egyáltalán nem egyirányú: *a környezet hat az emberre, ugyanakkor ezzel egyidőben az ember is hat a környezetére. A számunkra megfelelő környezeteket az emberek jobban ismerik, szeretik és védik, míg a nem megfelelőket rombolják. Az így kialakult minőségű környezet pedig visszahat a használó viselkedésére, érzelmeire...*” (Dúll, 2010, 23.).

A környezet fogalma Dúll Andrea szerint a környezetpszichológusok körében **térben-időben nem korlátozott és számtalan elemet tartalmaz, amelyek hatása kumulatív definiálja a környezetet.** E definíció eléggé tág értelmezési keretet biztosít, ezért érdemes **Francis T. McAndrew** meghatározását szemügyre venni, aki szerint **a környezet összetett, minden érzékszervünket szimultán ingerlő hatásrendszer, amely vizsgálható tartalmi szempontok, az emberek reakciói, valamint a terjedelem szerint.** Tartalom szerint lehet

természetes vagy épített, az emberi reakciók függvényében a csoportképződést segítő vagy gátló, a terjedelem vonatkozásában mikro, mezo vagy makro.

A kutatásom fókuszában álló város esetében mindez azt jelenti, hogy a város olyan környezet, amely **terjedelmét tekintve makroszintű, egyszerre természetes és épített, a csoportképződést pedig hol segítő, hol gátló.** Amikor tervezünk, akkor ezen szempontok mentén szükséges a folyamat végig gondolása. Továbbá nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a környezet folyamatos információforrást jelent az egyén számára, nemcsak passzív (megfigyelő), hanem az aktív, tapasztalatszerző cselekvések által is. A fizikai térben szerzett empíria hatást gyakorol a kognitív folyamatokra, amelyek végül befolyásolhatják az egyén magatartását.

A kognitív folyamatokra fókuszáló nézőpontok a XXI. században egyre többet hangoztatott szemléletmóddá váltak. Ilyen divatos módszer manapság - többek között - a mindfulness, ami a fizikai térben és az ahhoz kapcsolódó lelkiállapotban történő tudatos, éber jelenlétet jelent. Alkalmazói – a közhiedelemmel ellentétben – nem terápiás módszerként, hanem szemléletként tekintenek rá, amelynek lényege a jelen történéseinek jobb, tudatosabb megélése, a gondolatok kontrollálása, a pillanatra fókuszálás, a környezet aprólékos feltárása. A mai kor emberének mindez korántsem egyszerű feladat, amikor ingerek sokasága tölti meg elméjét, a múlt emlékei és a jövő kérdései, a következő feladat elvonja az energiát a jelentől. A környezettől is, amelyet ily módon csak felületesen szemlélünk, és téves következtetéseket vonunk le. **Például rendezetlenebbnek és így kevésbé biztonságosnak hisszük, pedig sem az elménket, sem a tekintetünket nem irányítottuk a helyszínre.**

E fókuszálást azonban befolyásolja egy másik jelenség is, az **ún. helykötődés.** Az ezzel kapcsolatos elméletek kiinduló pontja, hogy az ember nem kizárólag kognitív módon térképezi fel a környezetet, hanem érzelmi síkon is képes kapcsolódni hozzá, azaz az ember és a környezet kapcsolata affektív. A helykötődés valószínűleg evolúciós gyökerű, a territorialitáshoz kapcsolódik. Ebben a viszonyrendszerben a környezet azonban nem létezik tárgyak nélkül, a térben lévő dolgok a helykötődést és az ahhoz szorosan kapcsolódó helyidentitást erőteljesen meghatározzák.

Mindez azt jelenti, hogy abban a térben, amelyhez érzelmileg kapcsolódunk, amelyben olyan tárgyak vannak, amelyek ismerősek számunkra könnyebben ismerjük ki magunkat, nagyobb a

biztonságérzetünk is, ezzel párhuzamosan kontrollélményünk is van. **Amikor például betöréses lopás áldozatává válunk, az előző érzések együttesen sérülnek. Nem véletlen, hogy amikor az áldozat nyilatkozik, sokszor nem az őt ért kárt és annak nagyságát hangsúlyozza, hanem azt, hogy az általa védettnek és védelmet nyújtónak hitt, ismert területen idegen járt és kutakodott.**

Az otthon, mint elsődleges territórium védhető tér (lásd Newman) kell legyen, hiszen csak ekkor alakulhat ki biztonságérzet. E biztonságérzetet három tényező befolyásolja a környezetpszichológusok szerint (Düll, 2010, 115.):

- a hely fizikai tulajdonságai (pl. gondozottság),
- a szociális tényezők (pl. kapcsolat a szomszédokkal)
- otthonnal kapcsolatos territoriális jelzések (pl. kerítés).

A betöréses lopással érintett ingatlanokkal kapcsolatosan **Irwin Altman** és **Barbara B. Brown** folytattak kutatást (Altman-Brown, 1983), amelyben megállapították, hogy a célponttá váló épületekre az alábbiak a jellemzőek:

- *vizuálisan félreeső helyen voltak,*
- *nem utalt semmi aktuális vagy tartós emberi jelenlétre, ugyanakkor*
- *„nyilvánosnak” hatottak,*

tehát ezekről a házakról hiányoztak a territoriális jelzések. Ezzel szemben azok házak, amelyekbe nem törtek be:

- *valós és/vagy szimbolikus határokkal (pl. kerítések, falak, sövény) voltak körülvéve,*
- *folyamatos, illetve aktuális emberi jelenlétet bizonyító jelek voltak rajtuk, pl. szerepelt az ajtón a tulajdonos neve, autó parkolt a ház előtt, játékok heverték a kertben ...,*
- *az ilyen házak jobban láthatók voltak, főleg a közvetlen szomszédok által (Düll, 2010, 115.).*

A mentális és kognitív térképekről már esett szó, de érdemes részletesebben is foglalkozni velük, mert a környezet megismerése, és az annak alapján készített kognitív térképek és mentális képek, téri referenciakeretek nagyon fontos alapját képezik a biztonságérzetünknek. **Szabó Csaba, Környezetpszichológia** című könyvében (Szabó, 2000) erről ekképp ír: *„Vannak helyek, melyeket könnyebben és pontosabban el tudunk képzelni, mint másokat. Az*

embereknek a környezetről való ismereteit a környezettel való interakciói, azok szervezettsége és hatékonysága befolyásolja. Pontosabban idézzük fel azokat a helyeket, melyekkel több kapcsolatunk van, de pontosabban emlékszünk a kellemes helyre, tájra, pl. az ott lévő jelzőingerek közötti távolságot is pontosabban észleljük. Vannak helyek, melyekhez félelem, feszültség kapcsolódik, amelyek veszélyt jelentenek számunkra. A térkép ezen pontjaira kevésbé pontosan emlékszünk és ezért itt torzulások következnek be. A térkép egyes elemei nem egyformán fontosak. A térkép a legfontosabb, legismerősebb helyek köré szerveződik, ezek a fő horgonypontok a leglényegesebbek”.

Nézzük először meg a fogalmakat és elhatárolásukat! A mentális és kognitív térképek kifejezést gyakorta szinonimaként használják, ugyanakkor eltérő jelentéssel bírnak. A mentális és kognitív térképek hazai szakértője **Cséfalvay Zoltán**, aki 1990-ben foglalta össze a témakör fontosabb megállapításait a **Térképek a fejünkben** című könyvében és írásával megalapozta a két fogalom értelmezhetőségét. A kognitív térképezés és annak végterméke, a kognitív térkép nem más, mint a **külvilágnak a tapasztalatok alapján történő egyéni leképezése**. Ezzel szemben mentális térképezésnek hívjuk azt, amikor a **tudatunkban élő információk felszínre hozása történik a kognitív térképek alapján**. A mentális térképek lényegesen kevesebb tartalommal bírnak, mindössze szemléltetései annak, amit a vizsgálat során egy adott személy vagy csoport kognitív térképeiről megtudtunk (Garda, 2009, 44.)

A terminológia létrejötté **Edward Tolman** (1886-1959) nevéhez köthető, aki elsősorban állatokkal, azon belül is patkányokkal végzett kísérleteket, azt vizsgálva, hogy miként képesek érzékelni a teret és a távolságot. Felfedezésének lényege, hogy a kísérletbe bevont állatok tértanulása a környezetből érkező ingerekből származó megerősítéseken alapul, ami igaz az emberekre is. A patkányokat útvesztőbe, labirintusba helyezte, ahol hagyta őket szabadon kószálni. Később azonban észrevette, hogy azok a patkányok, akik már a kísérlet előtt „megismerkedtek” a környezettel, sokkal rövidebb idő alatt megtanulták az útvesztőből kivezető utat (látens tanulás), mint azok a patkányok, akik nem kószálhattak szabadon a kísérlet megkezdése előtt az útvesztőben. Tolman ebből vezette le a kognitív térképek létezését.

Amikor tehát arra kérünk valakit, hogy rajzolja le a településének térképét, akkor ehhez a kognitív térképhez nyúl vissza. Az elkészülő mentális térkép jól mutatja a személyes élményeken és tapasztalaton alapuló torzulást. Cséfalvay, a már említett könyvének

bevezetőjében mindezt így foglalja össze: „Az egyik budapesti metrómegálló tájékoztatásul szolgáló Budapest-térképén sokáig egy filctollal "elkövetett" rajz fintorgott. "Itt lakik Mari", "I love Ferencváros", "Káderdülő" – ilyen és ehhez hasonló feliratok díszítették a jobb sorsra érdemes térképet. Valaki – nem éppen örvendeztető módon – hirtelen közkinccsé tette mindazt, amit a városról tud, vagy csak tudni vél, amit Budapesten valóban fontosnak tart, azt, ami kedves számára a fővárosban és azt, ami ellenérzéssel tölti el. Egyszóval – noha nem kértük erre – tudomásunkra hozta azt a képet, ha úgy tetszik "térképet", amit fejében a fővárosról kialakított”.

Mindez azt jelenti, hogy **az épített környezetben látható, tapintható, érzékelhető tárgyak könnyedén befolyásolhatják egy adott környékkel kapcsolatos érzéseinket, ily módon szubjektív biztonságérzetünket is.** Elég lehet egy elhagyott ház, egy sötét sikátor, egy zsúfolt aluljáró, s máris ezzel azonosítunk ez adott környéket. **Mi bizonyíthatná tehát jobban, hogy a környezet megváltoztatása hatással lehet érzéseinkre, cselekedeteinkre?**

Az imént említett zsúfoltság negatív hatásai külön elemzést igényelnek. A már idézett Szabó arról is írt könyvében, hogy a zsúfoltság negatív hatásait milyen vizsgálati eredmények támasztották alá. Ezek túlnyomó többsége ugyan állatokkal kapcsolatos kísérlet vagy vizsgálat volt, de az eredmények értelmezhetőek az ember viszonylatában is.

Az egyik ilyen érdekes vizsgálat egy szigeten rekedt szarvascsordáról számol be, ahol az állatok számára elegendő mennyiségű élettér és táplálék állt rendelkezésre. Az optimális körülmények között a szaporodás megfelelő ütemben zajlott, egy bizonyos lépték, zsúfoltság elérését követően azonban az állatok nagy része minden különösebb ok vagy betegség hiánya ellenére is elpusztult. A vizsgálatok kimutatták, hogy az elpusztult egyedek mellékveséje megnagyobbodott, amelynek valószínű oka az állandó stressz által keletkező hormonok termelődése. A kutatók arra jutottak, hogy a stressz vélelmezhetően annak következtében volt jelen az állatok életében, hogy a sziget túlzásfoltta vált.

John B. Calhoun (1917-1995), amerikai etológus maga alakította ki az előbbihez hasonló feltételeket egerek és patkányok számára. A patkányok esetében azt tapasztalta, hogy a rendelkezésükre álló terület és megfelelő mennyiségű élelem ugyan szaporodásra készítette őket, de egy bizonyos szám után (jelen esetben $\frac{1}{4}$ hektáron a 150 egyed elérését követően) a

szaporodás növekedése leállt, mert az újszülöttek halálozási aránya megemelkedett. Ennek oka az anyákat érintő, vélelmezhetően a túlszűfoltásból eredő stressz volt.

Calhoun azonban további érdekes vizsgálatokat is folytatott, leghíresebb kísérlete a Universe 25 címet viselte. Ennek során Calhoun egy olyan ideális „várost” épített az egereknek, amelyben minden rendelkezésre állt az optimális léthez. A kísérlet indulásakor 8 egeret helyezett el a „falanszterben”, ahol az 560. napra az egéropuláció száma elérte a 2200-at. E ponttól kezdve a kialakult „társadalom” hanyatlani kezdett, hiába jutott volna mindenkinek elegendő élelem, egyre több agresszív viselkedés volt tapasztalható, a szülési kedv alábbhagyott, a nőstények nem foglalkoztak utódaikkal. A választ egyszerű lenne a zsűfoltással magyarázni, azonban Calhoun mélyebbre ásott. Azt tapasztalta, hogy a „városban” belül voltak negyedek, ahol szebb és erősebb egerek, sokkal nagyobb teret foglaltak el maguk számára. Ugyan az erőszakos cselekményektől megmenekültek, a szeparáció antiszociálissá tette őket, s nem voltak képesek párizni. A populáció végül majdnem teljesen kihalt. A konklúzió az, hogy alapvetően nemcsak a zsűfoltás, hanem a szervezetlenség is okozta az „armageddont”.

Az 1972-ben lezajló kísérletet többen a szocializmus és hasonló társadalmi berendezkedések magyarázatára kívánták felhasználni, kutatásom szempontjából azonban a következő megállapítások fontosak, figyelemmel a korábban bemutatott eredményekre is: **a nem jól szervezett városi struktúra, az életterek nem megfelelő kialakítása, a túlszűfolt területek az egyén szintjén jelentkező lelki és - pszichoszomatikus úton - testi elváltozásokat okozhatnak, amelyek hatással vannak az egyén és a közösség viselkedésére is.**

Természetesen nemcsak állatkísérletekkel próbált meg a környezetpszichológia rávilágítani az ember, a közösség és a környezet kényes kapcsolatára. Témánknál, az urbanizált környezet telítettségénél maradván érdemes egy pillantást vetni a városok tipikus elemévé váló lakótelepek hatásaira. A lakótelepek kialakítása során többnyire függőleges irányú térnyerésre törekszik a város, amelynek következménye soklakásos, égbe nyúló épületek, közösségi terek nélküli születése. Az ilyen kialakítás nem teszi lehetővé személyes életterek létrejöttét, alig perszonalizálhatóak, és a már bemutatott Newman-féle elvek, köztük a védhető terület teóriája sem érvényesülhet. A már tárgyalt zónásítás sem lehetséges, félnyilvános terek nem definiálhatóak. A városokat érintő ezirányú változás következménye, hogy az összetartó

közösségek megszűnnek. Dúll Andrea megfogalmazásában *az egy városon belüli, szociálisan összetartó „kisvárosok” megszűntek a magasépületekkel, hiszen ezekben túl sok embert zsúfolnak egybe védhető terek nélkül, sötét van a folyosón, és sok lehetséges rejtekhely. Egy ilyen épületben nem lehet megfigyelni a másik lakó otthoni vagy azon kívüli viselkedését, és a nagyszámú lakó miatt nem lehet felismerni az idegeneket sem* (Dúll, 2010, 91.).

A zsúfoltság befolyásolja azt is, hogy mennyire vagyunk segítőkészek. Az ezzel kapcsolatos kutatásokat az indította el, hogy a hatvanas években New Yorkban megöltek egy Kitty Genovese nevű fiatal nőt. Harmincnyolc ember közvetlenül látta az eseményt vagy hallotta a nő kiáltásait, de senki sem segített. Azóta számos kísérlet igazolta, hogy a növekvő zsúfoltsággal az emberek egyre kevésbé hajlandóak segítséget nyújtani. A különböző méretű városokat összehasonlítva, a hanyatlás 20.000 fő fölött kezdődik (Szabó, 2000).

A későbbi évtizedekben is épültek azonban olyan épületgyüttesek, amelyek esetében nem is gondolnánk, hogy káros, a biztonságot és a közösséget romboló hatással lehetnek társadalmunkra. Megítélésük a mai napig vitatott, sokaknak állandó „menedékhely”, van, akik számára hétfégi kikapcsolódás helyszíne. Ezek az épületek nem mások, mint **a plázák és bevásárlóközpontok**, amelyek következményeivel a környezetpszichológia foglalkozik a legmélyrehatóbban.

De vajon milyen káros hatásai lehetnek egy pláznak, amely fallal védett, megóv az időjárási kényelmetlenségektől, egy helyen megannyi funkció elérhető, sok embert vonz, illetve többnyire modern, vonzó és látványos?

A bevásárló központok létrejöttének elsődleges oka arra a hipotézisre vezethető vissza, miszerint a vásárlás szükséglet, amely sokaknak örömet is okoz, ezért a „plázázásra”, mint rekreációs tevékenységre érdemes tekinteni. A koncepció és az előző gondolatok **Victor Gruen** (1903-1980), osztrák építész nevéhez köthetők, akinek tervei nyomán megindult a nagy plazaboom az 1960-as években az USA-ban. Alapvetően tehát jó célt szolgál(n)tak, rekreációs központként tekintettek rájuk. Hamar észrevehető volt azonban, hogy a plázák tulajdonképpen városok a városban, szinte önálló életet élnek. (Gondoljunk csak a Westend City Centerre, ahol külön utcanevekkel találkozhatunk.) Sajátos közeget vonzanak, kultúrát, szubkultúrát teremtenek, szabályrendszerhez kötöttek. Városként funkcionálnak, de annak devianciái nélkül:

városszerű, de erősen kontrollált környezet – nem olyan kusza és veszélyes, mint az igazi városok.

Milyen problémák merülhetnek fel mindezek ellenére a biztonság vonatkozásában a plázák megjelenésével? **Elsősorban elvonja a természetes felügyeletet és a közösségi kontrollt biztosító járókelőket az utcákról. A korábban nyüzsgő, étellel és boltokkal teli utcák kiüresedhetnek, az emberek a négy fal közé szorulnak. Másodsorban a bevásárlóközpontok luxusa, kényelme, tisztasága, torzít(hat)ja a valóságról alkotott képet, hamis biztonságérzetet alakíthat ki. Harmadrészt kiváló helyszínül szolgálnak a csellengő fiatalok számára.**

Demetrovics Zsolt és Düll Andrea vizsgálata (Demetrovics-Düll, 2009) rávilágított, hogy a plázákba leggyakrabban járó 18-30 éves korosztály a drogfogyasztásban érintett korcsoport. A szabadidő hasznos eltöltése helyett beikatott céltalan “lődörgések” közre játszhatnak a káros szokások kialakulásában.

A bevásárló központok vonatkozásában ambivalens hatásokat is vizsgált a kutatópáros, többek között elemezve azokat az anomáliapárokat, melyeket egy bevásárlóközpont sugall: közterület, mégis szigorú szabályokhoz kötött; szabadságot, könnyed időtöltést ajánl, ugyanakkor pontosan tervezetten, látens módon irányítja a vásárló mozgását (szabályozott szabadság); otthonosságot kínál, ugyanakkor komoly hangsúlyt kap a biztonság és a kontroll (biztonsági őrk és térfigyelő kamerák), ráadásul a fő cél a vásárlás, és így a valódi közösségi tér funkcióit nem tölti be (Demetrovics-Düll, 2009, 39-46.).

Az USA-ban az elmúlt 60 évben a plázákkal kapcsolatos attitűd komoly változáson ment át. A “shopping mall”-ok ideje lejárt, egy külön honlap (<http://deadmalls.com/>) foglalkozik a “deadmall”-ok listájával. Az e listára kerülő bevásárló centrumok, amelyek korábban étellel teltek voltak, manapság teljesen üresek, elhagyottak, gaz által benőttek. Egy pláza halálának több oka lehet, többek között gazdasági, de sok esetben a vásárlói szokások megváltozása is!

Természetesen a környezetpszichológia megannyi más szempont szerint is vizsgálja a kérdéskört, a bemutatott elméletek, vizsgálati eredmények a témánk szempontjából leginkább relevánsak, azok csak ízelítőként szolgálnak.

3.5. Az építészeti bűnmegelőzés helye az építész tudomány rendszerében

Az építészetet születésétől kezdve kettősség jellemzi, egyrésztől mindig is áthatotta a praktikusság, másrésztől e praktikusság mellett (később aztán néhol a praktikusságot felülírva) az esztétika, a művészi igényesség, amely utóbbi alapján azt mondhatjuk, hogy az építészet mindközül talán az első művészet.

Frans Jeursen, holland filozófus e dichotómiát és az építészet esszenciáját a következőképp foglalta össze: *„A megszentelt építészet kiváltója és jelzőfénye minden társadalmi összetartó erőnek, erkölcsi egységnek és polgári harmóniának.... Az építészet életbevágóan fontos szerepet tölt be a világban elfoglalt helyünk szempontjából, és szorosan összefonódik minden erkölcs, jelentés és valóság forrásával...Bármi megváltozhat, de az ember arra való irányultsága nem, hogy identitásérzését és érzelmi jól-létét az építészetben kifejezett jelentés középpontjával hozza összefüggésbe...A fentiek szembeütően visszautasítják az építészet funkciót, kereskedelmi vagy adminisztratív praktikusság szerinti valamennyi értelmezését - igen, még akkor is, ha a művészetet szépségnek tekintjük”* (Jeursen, 2010)

Ezzel szemben a Pallas Nagy Lexikonának meghatározása szerint *az építészet tágabb értelemben bármely épületnek célszerű megépítése; szorosabb értelemben - mint építő művészet - az építés művészete a formai szépség törvényei szerint, mely a szerkezetek alakját esztétikailag és logikailag helyesen használja föl és azokba életet önt.* Fontos kiegészítésként jelöli meg a lexikon, hogy az építészet két tényezőből (saját megjegyzés: újabb kettősség) áll, a teóriából és a praksisból. *A teória magába foglalja az építészet tudományait és művészetét, a jóízű és a hagyomány szolgáltatja szabályokat. A praksis a teóriát a szükségletekhez alkalmazza, az É. tudományát és művészetét az építőanyagok természetével, az éghajlattal, a szokásokkal és a pillanat szükségével egyeztetni össze.*

A leírás második fele kiválóan érzékelteti, hogy valamennyi, a gyakorlatban is megjelenő alkalmazott tudomány esetében az elmélet és a praxis szorosan kapcsolódnak, amely igaz a bűnmegelőzés vonatkozásában is. Nagy kérdés persze, hogy mit tekinthetünk egy tudomány esetében releváns elméletnek! **Lehet-e meghatározó szerepe például a bűnmegelőzésnek az építészetben, vagy fordítva? Hol kapcsolódik pontosan a két terület? Hova illeszthető be a prevenció gondolkodás? Összefutnak-e a szálak a praxisban (gyakorlatban), ha igen, hogyan?**

Az a formál logika alapján is kikövetkeztethető, hogy a két terület alapvetően nem az épületnek célszerű megépítése és a szerkezet-kialakítás területén kapcsolódik egymáshoz. Ide ugyanis az építészet azon területei tartoznak, mint például az épületenergetika, épületszerkezettan, szilárdságtan vagy éppen az építéstechnológia.

Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából ezek javarészt irreleváns tudásanyaggal foglalkoznak, **fontos azonban a térre és a városra fókuszáló elméleteket és gyakorlatokat taglaló szakterület vizsgálata, amely elsősorban az urbanisztika tárgyköre, de szerephez juthat bizonyos esetekben (pl. parkok növényzete) a tájépítészet is.** Erre tekintettel a továbbiakban alapvetően az urbanisztika tudásanyagát ismertetem, néhol kitérve a tájépítészeti szempontokra is.

Ha egy pillanat erejéig visszatekintünk a lexikon általi definícióra, szembetűnő, hogy az nem terjed ki az épületnek környezetet adó térre, arra „*a térre, amely nem írható le pusztán a természetes és épített környezet fizikai jellemzőinek rögzítésével. A tér mindig társadalmi tér is egyben, hiszen a teret használó emberek cselekvései aktívan formálják annak érzékelését, alakítják az arra vonatkozó diskurzusokat és gondolkodásmódokat*” (Mester, 2007, 296.). A tér persze a mai tervezésben már magától értetődően figyelembe veendő körülmény, meghatározó kiindulási pont. A hiányosság oka valószínűleg az, hogy a mai értelemben vett tér a több mint százhusz évvel ezelőtt íródott lexikon alkotói számára még nem bírt akkora jelentőséggel.

Ehhez képest – közel 110 évvel később - **Moravánszky Ákos** egyik publikációjában így fogalmaz: „*A tér fogalmával úgy érezzük, egyenesen az építészet lényegére tapintunk. Ebből ered a fogalom pátosza*” (Moravánszky, 2007, 8.). Moravánszky írásában tucatnyi szerzőt említ (Platón, Kant, Lefebvre stb.), akik különféle formában már megfogalmazták korábban is a tér relevanciáját, az építészeti tér egy egész város terére történő kiterjesztése mégis hosszabb időt vett igénybe, és bár már foglalkoztak vele a XIX. század végén is, igazi jelentőségét a XX. században nyerte el.

A tér és az ember érdekes viszonyáról értekezett **Otto Friedrich Bollnow** (1903-1991) egy 1963-as írásában, amely érezhetően kapcsolódási pontokat taglal térhasználat és biztonság között. Bollnow szerint négy megállapítás tehető e viszonyról:

- *a térhez fűződő naiv bizalom, a gyerekes védett lét, amely életünk folyamán később... a házban vagy a házában folytatódhat,*

- *a hazátlanság vagy az állandó lakhely nélküliség állapota, amikor a tér felelmetességében és idegenségében jelenik meg,*
- *ebből következik az a feladat, hogy a védettséget helyre kell állítani, házépítéssel, mellyel létrejön egy külvilágtól elkülönített, védelmet nyújtó belső tér,*
- *mivel azonban minden ember alkotta ház megtámadható, ebből adódik az újabb, egyben utolsó feladat, hogy visszanyerjük a végső védettséget a térben, amely már nem a ház ember építette saját tere, hanem átfogó tér.*

Tehát arról van szó, hogy a mesterségesen alkotott és mindig csalóka védettség önmagán megmerevedett látszatán keresztül eljussunk a másik, nyitott védettséghez, amelynél a naiv térbeliség egy magasabb szintjén áll helyre (Bollnow, 2007, 204.).

Fontos azt is látni, hogy az építészet ma már nem értelmezhető a városépítészet, azaz az urbanisztika nélkül, a két szakterület megannyi ponton, szorosan kapcsolódik egymáshoz, együttes tudásanyaguk pedig alkalmas az építészeti bűnmegelőzéshez vezető csatlakozási pontok azonosítására. A városok középpontba kerülésének fontosságát egy érdekes szemantikai összefüggés megvilágításával lehet érzékeltetni. *A város a természeti környezethez kötött emberi alkotás, a civilizáció lenyomata. Erre utalnak szavaink is: a politika az ókori görög polisz (városállam) szóból, a civilizáció a latin civitas (város) megnevezésből (saját megjegyzés: a civilizáció pontosabban a „város útjai” jelentéssel bír), az urbanisztika, az ókori Rómát jelölő „urbs”-ből származik (Benkő, 2013, 117.).*

Nézzük most meg, hogy pontosan mit is jelent az urbanisztika. Az urbanisztikának, mint tudomány kialakulásának magától értetődő előfeltétele volt a városok létrejötte. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne találjunk előzményeket az ipari forradalmat és a klasszikus értelemben vett urbanizációs folyamatokat megelőző időszakból.

A jó vagy jól működő város kérdése az ókor óta foglalkoztatja a gondolkodókat, és szakterülettől függően más-más válaszok születtek. *A filozófusok elsősorban a politikai működést, az építészek – pl. a reneszánsz városrajzoló – az esztétikumot, a rezidenciavárost építő fejedelmek elsősorban a reprezentációt, a hadmérnökök a védhetőséget, a szociális utópiák szerzői a társadalom megreformálását tekintették a jó város ismérvének (Szabó, 2016, 12.). A felsorolást úgy folytathatnánk, hogy a bűnmegelőzési szakemberek pedig a biztonságot tartják a jó város jellemzőjének.*

A gondolkodást jellemző széttagoltság a valódi urbanizációs folyamatok XIX. századi beindulását követően arra sarkallta a városok jövőjéről filozofáló gondolkodókat, hogy a megannyi szempontot rendszerben, a kölcsönhatásokra figyelemmel kezdjék el szemlélni.

Mindez nem eredményezi azt, hogy a városról ne értekezhetnénk eltérő szempontok alapján, sőt, a városok különböző értelmezései ma is léteznek:

Tekinthetünk rájuk egyszerűen **az épített objektumok összességéként**, amelynek van térigénye, energiafogyasztása, környezeti hatásmechanizmusa. Az így értelmezett város változó és változékony, jogi és területi szempontból is, működtetése kihívást jelentő feladat.

A város lehet **gazdasági tér**, ahol különböző gazdasági tevékenységek folynak, eltérő térbeli struktúrával, sajátos munkaerő- és vásárlópiaccal, s újfent egyéni környezeti hatásokkal.

Az urbánus környezet szemlélhető biológiai szemüvegen keresztül is, mint **a hely ökoszisztémája**, amely sajátos földrajzi tulajdonságokkal, rá jellemző klímával bír. Mindezek alakulását befolyásolják a városi tevékenységek, az ember környezetalakító „munkássága”.

A város otthona **a helyi társadalomnak, közösségeknek**, ily módon sajátos, kizárólag a helyre jellemző demográfiai, képzettségi, etnikai összetétellel bír. Saját, egyedi történelme, kultúrája, szerveződési formája van, amelyből következik, hogy az egyes urbanisztikai megoldásoknak is egyedieknek kell lenniük.

Végül, de nem utolsó sorban nem feledkezhetünk meg a jogi kontextusról, azaz a város tekinthető **közigazgatási egységnek**, definiált térbeli kiterjedésével, politikai és adminisztratív felépítésével, tervezési, fejlesztési metódusával (Szabó, 2016, 12.).

A fentiek alapján azt mondhatjuk tehát, hogy **az urbanisztika a településtervezés tudománya, amely a műszaki rendszereket behelyezi abba a valós térbeli, épített, gazdasági-társadalmi, jogi és pénzügyi környezetbe, amiben megjelennek, valamint hangsúlyosan foglalkozik az emberi településekkel, létrejöttük körülményeivel, működésük biztosításával, értékeik megőrzésével és továbbfejlesztésükkel** (Meggyesi, 2006, 6.).

Az urbanisztika **a városról szóló tudományok** (demográfia, szociológia, antropológia, közgazdaságtan, térgazdaságtan, regionális földrajz, kémia, fizika, meteorológia, környezetgazdaságtan, mérnöki, építészeti tudományok, közigazgatás-tudomány, a tervezésemélet, a vezetésemélet) **komplex felhasználója, egyesíti**

- a létező városról való reális tudást,
- az ideális városról alkotott elképzeléseket, és
- a létezőtől az ideális városhoz vezető út, a beavatkozás kívánatos eszközeit (Szabó, 2016,12.).

Érdekes, hogy a hosszúra nyúlt felsorolás nem tartalmazza sem a kriminológia, sem egyéb, a közbiztonsággal kapcsolatos tudomány megjelölését. Sajnálatos módon ez nem egyedi jelenség. 2019 őszén részt vettem a Magyar Urbanisztikai Társaság Országos Urbanisztikai Konferenciáján⁴⁴, ahol a Családpolitika és Szociális Várospolitikai szekciójában adtam elő, utolsó előtti fellépőként. Előadásomat sajnos ekkor is úgy kellett kezdenem, hogy bár meghallgattam közel 15 előadást, hallhattam ezernyi szempontot, amelyet a jövőben figyelembe kell venni az élhetőség, a fenntarthatóság és a környezetvédelem szempontjából, de a biztonság témaköre egyetlen esetben sem merült fel. Tapasztalatom, hogy az építészek gondolkodásából ez a szempont – az esetek nagy részében – hiányzik. 2017-ben jártam egy másik rendezvényen, amelyet a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság szervezett⁴⁵, A biztonság kedvéért című projekt keretében, melynek fő témája az építészeti bűnmegelőzés volt. A nap második felében kerekasztal-beszélgetésekre került sor, ahol a Nógrád Megyei Építész Kamara – akkori - elnöke, Kenyeres István teljes őszinteséggel mondta el, hogy ő és valószínűleg kortársai sem találkoztak soha az építészeti bűnmegelőzéssel, de arra sem gondolt soha, hogy neki felelőssége lenne a biztonság megteremtésében.

A helyzet azért természetesen ennél jóval árnyaltabb, hiszen akkor, amikor az urbanisztika elméleti síkjáról a településfejlesztési és településrendezési gyakorlat mezejére lépünk, megannyi projektet találunk, amelyek közvetve vagy közvetlenül, de segítik a bűnözés visszaszorítását, a biztonság megteremtését.

3.5.1. Lakóhelyteremtés a világháborúkat követően

Ha a XX. század építészetét vizsgáljuk, akkor biztosan találkozni fogunk **Le Corbusier**⁴⁶ (1887-1965) nevével, aki nemcsak érdekes kivitelezési megoldásokkal, valamint az új építészet

⁴⁴ 2019. szeptember 15., Budapest, Danubius Hotel Gellért

⁴⁵ <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/bunmegelozes/aktualis/epiteszeti-bunmegelozesi-konferencia>

⁴⁶ Eredeti nevén: Charles-Edouard Jeanneret

öt pontjának⁴⁷ meghatározásával foglalkozott, hanem több projektben is részt vett, amelynek célja – elsősorban a munkások számára készített – lakótelepek megtervezése és kialakítása volt.

Első ilyen megbízatása kisebb kudarcba fulladt, ugyanis a Bordeaux melletti Pessac városába tervezett, negyven lakóházból álló munkásoknak szánt lakótelepe, annak formái és színei miatt felháborodást keltettek. Olyannyira, hogy a hatóságok a víz bekötését éveken keresztül megtagadták. Itt fontos megjegyezni, hogy az urbanizációval foglalkozó szakemberek mindig is tisztában voltak azzal, hogy a lakókörnyezet minősége, kinézete minden másra is hatást gyakorol. A színek, formák és az általuk alkotott környezet meghatározó jelentőséggel bírhat, olyannyira, hogy **Enyedi György** (1930-2012) geográfus, közgazdász⁴⁸ szerint a *társadalmi egyenlőtlenségek forrását nem a foglalkozás vagy az iskolázottság, hanem a lakóhely jelenti* (Enyedi, 1978, 43-44.). **Pelényi Margit** még direkter fogalmaz: „*A szegénység önmagában nem jelent közösségformáló erőt. Ahol a szegények laknak, építészeti minőségét tekintve még picit a környezeténél is jobbnak kell lennie, hiszen az amúgy is nehéz helyzetben levő embereknek egyfajta méltóságot adhat ez, és másképp élhető meg a szegénység egy kellemesen formált épületben*” (Pelényi, 2004).

Le Corbusier hiába próbált tehát kilépni a munkásosztályról alkotott kép keretein kívülre, falakba ütközött. Bár a pessaci munkáját érintő kritikákat nehezen viselte, mindez nem vette el a kedvét attól, hogy a II. világháborút követően újra a tömeg irányába forduljon, s városépítési feladatokkal foglalkozzon. Ennek eredményeként született meg az **Unité d’Habitation** Marseille városában, amely 350 lakást tartalmazott és 1600 lakót tudott befogadni. Közel 130 méter hosszú, 56 méter magas betonlábakon álló épület készült, amely nem bontotta meg a környezetét. **A lakóknak többek között gyermekmegőrző, játéktér, könyvtár, orvosi rendelő, cukrászda, fodrász, presszó állt a rendelkezésükre, a lakások általában kétszintesek voltak.** Az épület magán hordozza Corbusier sajátos látásmódját, többek között az oszlopra építettséget, amely szerinte lehetővé teszi a környezet és a természet tereinek

⁴⁷ Az öt pont (1926):

- Az épület lábakra állítása, hogy az ne vegyen el területet a természettől
- A pillérvázzal biztosítható a tartószerkezettől független szabad alaprajzi alakítás
- A teherviseléstől mentesült homlokzat szabad alakítása
- Szalagablakok, melyek növelik a bevilágítás mértékét és nyitnak a külső tér felé
- Tetőkert kialakítására lehetőséget adó lapostető

⁴⁸ Enyedi György akadémiai székfoglalóját Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása tárgyban tartotta

harmóniáját. A már korábban bemutatott Pruitt-Igoe lakótelep részben ezen elvek figyelembevételével készült.

17. ábra: Unité d’Habitation – Marseille (Fotó: Paul Kozlowski)

Az épület első ránézésre több ponton is hasonlít a hazánkban sok helyen látható panelépületekre, amelyek telepítése a II. világháborút követő lakáshiány megoldását célozta. Természetesen a keleti blokkra jellemző panelek sem minőségükben, sem kialakításukban nem értek fel Corbusier épületeihez, ugyanakkor olcsó és gyors megoldást jelentettek, így az 1960-as évektől megállíthatatlan panelépítési folyamat indult meg nagyobb városainkban.

A panelből készített lakótelepek és az építészeti bűnmegelőzés kapcsolata szinte magától értetődő. A panelek világával kapcsolatosan mindig rosszalló sztereotípiák születtek, elsősorban az 1970-es évektől indult meg a panelházaknak rossz társadalmi megítélése, mivel a tömegtermelés, és a határidők minden áron való teljesítése sokszor a minőség rovására ment, illetve többségében 8-10 emeletes tömbök épültek, ami miatt zsúfoltság alakult ki, és ez rontotta az emberek közérzetét. A lakótelepeken általános a lakossági elégedetlenség, *a lakók maguk is gyakran elítélően nyilatkoznak a lakótelepi környezetről: feltűnően gyakori a szennyezett környezet és rossz a lakókörnyezet..., amely az 1970-es évek generációját képviselő telepeken a tervezett elköltözés okai között az első helyen szerepel. Az uniformizált lakóépületek és lakások, az ingerszegény lakókörnyezet, a rossz építészeti, épületechnikai és gépészeti*

megoldások mellé felsorakoznak a lakótelepen tapasztalható különböző szociális problémák, amelyeket együttesen...lakótelepi szindrómaként tartunk számon (Egedy, 2003, 108.).

Bár az akkori lakásállomány komfortfokozatához képest a panelépületek sokkal magasabb színvonalat biztosítottak, mégsem jellemző, hogy jó lakóközösségek alakultak volna ki, tekintettel arra, hogy eltérő státuszú lakók kényszerültek egymás mellé. *Ez a kényszer és az általa okozott általános feszültség is hozzájárult ahhoz, hogy az emberek a lakótelepen lakást rossznak tartják. A panelházak és a lakótelepek fizikai megjelenésének köszönhetően alakulhatott ki az a kép, hogy ezek az épületek nemcsak megjelenésükben szürkék és névtelenek, de a bennük lakás is az. Ezen kívül a lakótelepek negatív megítélésében az is szerepet játszik, hogy bizonyos lakótelepek társadalmi problémák gyűjtőhelyévé váltak (Babos, 2015, 4.).*

Kérdésként merülhet fel, hogy milyen szociális és társadalmi problémák gyűjtőhelyévé váltak a lakótelepek. A lakótelepek például **tipikus helyszíneivé váltak a bandázásnak, a fiatalok ún. galerikbe tömörülésének.** Ezeknek a bandázásoknak érdekes hatásmechanizmusuk van, ugyanis alapvetően a semmittevésből indulnak ki és jutnak el a kisebb deviáns cselekményeken keresztül az erőszakosabb magatartásokig, vagy éppen a kábítószer-fogyasztásig. A semmittevés különféle üdvözlő rituálékból, történetmesélésekből, heccelésből, a másik cikizéséből, második lépcsőfokában pedig céltalan lépcsőházi és játszótéri lödörgésből áll. A semmittevés és a punnyadás során a pörgés nem állandó beszédtema, nem minden esetben előre tervezett a cselekvés. Sokkal inkább spontán, a balhé kedvéért történik, amelyet sokszor befolyásol az alkohol- vagy egyéb tudatmódosító szer használata (Rácz, 1996).

Az itt élők mindennapjait sokszor áthatja továbbá a **szegénynegyed-mentalitás** is, amely az agresszió rejtett és nyílt formáit, az önpusztítást, az önsorsrontást, az elkeseredést, a lemondást, a reménytelenséget, a kiúttalanságot és a jövőkép-nélküliséget is magába foglalja. *Ezt a szegénynegyed-mentalitást egészíti ki a viktimizáció érzése. A lakótelepet és a fiatalok beszélgetéseit át- meg átszövik olyan történetek, hogy hol kit ütöttek le, kit raboltak ki, melyik lakásba vagy boltba törtek be, hol lehet kábítószerrel venni. Ez nemcsak az állandó áldozattá válástól való félelmet és "veszélyben vagyok" érzést okoz, hanem megszünteti a lakótelepi közösségi szolidaritást is (Rácz, 1996).* Mindennek komoly következményei vannak: a szolidaritás hiánya, a közösségérzet devalválódása ténylegesen a bűncselekmények számának növekedésében manifesztálódik (Wilson-Kelling, 1992; Rutter-Smith, 1995), így az adott

környék minden szempontból „romlásnak” indul. A kicsit tehetősebbek elköltöznek, egy idő után a vállalkozók is távoznak a fizetőképes vásárlók hiányában, amely egy egyre mélyebbre hatoló spirális folyamatot generál. Innen már csak egy lépés a nyomornegyeddé válás, az ún. slumosodás.

Milyen felelőssége van az előzőekben bemutatott problémákkal kapcsolatosan az urbanisztikát gyakorlóknak? Első sorban rajtuk múlik – természetesen nem elfelejtve a politika fontosságát -, hogy milyen lesz a jövő városa, amely óriási felelősség és kihívás is egyben, hiszen mindezt a ma jelenségeiből kell meghatározni. Ma már rengeteg adat áll rendelkezésre, talán túl sok is ahhoz, hogy ez az előre tervezés pontos legyen. *Az ilyen statisztikai jövőtervezés azonban jelentős hibákhoz vezetett már. A 19. század végi Budapest népességrobbanásából az akkori statisztikusok arra következtettek, hogy a fővárosnak 1950-re 6 millió lakost kell elhelyeznie. A megalkotott építési szabályozás a hatmillió lakosnak az akkori városhatáron belül szeretett volna lakást biztosítani, ezért a telkek 4-5 emeletes, 80-85 %-os beépítését tette lehetővé. Ezzel nem csak a tipikus pesti függőfolyosós bérház típusát hozta létre, de – az urbanizáció lassulásával – Budapestet a tűzfalak városává is tette (Szabó, 2016, 13.).*

3.5.2. A slumok kezelése, avagy a szociális városrehabilitáció

A városok, de leginkább a nagyvárosok esetében az egyes városrészek leromlása, hanyatlása, ún. slumosodása régóta létező jelenség. Ha visszagondolunk a zónaelméletekre, azon belül is Burgess és Park koncentrációs tézisére, akkor emlékezhetünk, hogy a CBD expanziójának köszönhetően az átmeneti zónákban szinte magától értetődő volt a slumosodás, a nyomornegyeddé válás. Ennek oka, hogy *a korábbi átmeneti lakóövezetben megjelentek az üzleti funkciók, ezért a várható funkcióváltás miatt a tulajdonosaik nem költöttek pénzt házaik felújítására, így a lakóépületek nagy része leromlott. Előbb a tehetősebb rétegek, majd a középosztály tagjai is kiköltöztek a városperemi övezetekbe, helyükre a városi népesség legalacsonyabb státuszú csoportjai, gyakran friss bevándorlók jöttek (jönnek), akik kedvezőtlen anyagi helyzetük miatt itt ragadtak. Helyzetükből adódóan fizikai környezetüket nem képesek rendben tartani, ami hozzájárul a terület fizikai lepusztulásához, mindennek következtében pedig a közszolgáltatások is elmenekülnek. A slumosodás ekként egy öngerjesztő visszacsatolási folyamat, aminek végeredményeként egy építészeti, fizikailag erősen leromlott állagú,*

túlzsúfolt terület jön létre, ahol hátrányos helyzetű, „társadalmon kívüli” csoportok koncentrálnak (Tomay, 2006, 93.).

A nagyvilágban számos olyan „híres” nyomornegyedet találunk, amelyek a legmerészebb elképzeléseinket is felülmúlják egy gettót illetően. Nehéz olyan jellemzőket találni, amelyek visszaadják ezen területek embertelenségét. A teljesség igénye nélkül ilyen terület például a Nairobian található **Kibera nyomortelep**, amely ugyan csak 5 km-re fekszik a város üzleti negyedétől, mégis kilátástalan emberi sorsokkal találkozhatunk.

A nyomornegyed területén élők számában nincs egyetértés, a 170.000 főtől az 1.000.000 föig terjednek a találgatások. A terület több, kisebb alegységre, ún. village-re oszlik, amelyek élén a helyiek által választott testület áll, amelyeket ugyan a kenyai állam nem ismer el jogilag, ugyanakkor bármilyen beavatkozáshoz az engedélyüket kérik. A lakók több mint 80%-a egy 9,5 m²-es szobán osztozik 5 másik emberrel, az itteni életet a túlzsúfoltság jellemzi. Nincsenek rendes utcák, csak a kunyhók közötti sikátorok, melynek következtében nincs biztosítva az átszellőzés, ráadásul a higiéniai viszonyok közel sem kielégítőek: rendes WC nincs, helyette az úgynevezett „repülő WC” alkalmazása terjedt el, amikor az illemhelyiséget zacskóval pótolják, majd eldobják.

A helyzetet több nemzetközi és civil szervezet, s legújabbban az állam is orvosolni próbálja, az eredményes beavatkozás azonban nem egyszerű. Sikertelen példaként említhető egy dán projekt, ami a helyi közösség erejét hagyta figyelmen kívül. A projekt keretében új lakóházakat építettek fel a telep lakóinak Kibera területén kívül, de **azok a házak szinte üresek, mert az emberek azt mondták, hogy nem költöznek el, különben kiszakadnak a biztonságot adó közösségből** (UN-Habitat, 2003, 84.).

18. ábra: Kibera nyomortelep, Nairobi, Kenya (forrás: www.gettyimages.com)

Hasonlóan ismert és rossz kondíciókkal bíró terület található Brazíliában, Rio de Janeiro városában. A **Rocinha** névre keresztelt favelát Dél-Amerika legnagyobb nyomornegyedeként tartják számon. Az alig 1 km² nagyságú terület Rio de Janeiro két leggazdagabb negyede között fekszik, és bár itt már kőházakkal és sokkal fejlettebb infrastruktúrával találkozhatunk, a favela lét korántsem könnyű.

A brazíliai telepeket sújtó legnagyobb probléma a szervezett bűnözés – ezen belül is elsősorban a drogkereskedelem – és ezzel együtt az erőszak betelepülése a favelák közösségeibe, így Rocinhába is. Ennek több oka is volt, melyek közül a legkiemelkedőbb faktora az USA

kolumbiai drokartellek ellen vívott harca. Az amerikai beavatkozás hatására a csempészeknek új útvonalat és piacot kellett keresniük, s egyre több kokain kezdett áramlani délre, közte Brazíliába is. Bár a nyomornegyedek leginkább csak köztes állomások, az erőszak számottevően nőtt. A helyzetet még tovább rontotta, amikor annak felszámolására létrehoztak egy rendőri egységet, azonban a „jószándék” sajnálatos módon béke helyett folyamatos bandaháborúkat, fegyveres összecsapásokat, civil áldozatokat és rendőri brutalitást eredményezett (Czirják-Vajda, 2016).

19. ábra: Rocinha nyomornegyed, Rio de Janeiro, Brazília (Forrás: www.flickr.com)

Természetesen hazánkban az ennyire embertelen körülmények kevésbé jellemzőek, de sajnos előfordulnak hasonló esetek. Ilyen volt korábban a Budapest VIII. kerületének meghatározott területe, ilyen jelenleg a Hős utca és a sor még folytatható lenne. Ezek kialakulásának **egyik oka a rendszerváltást követő sokszor átgondolatlan privatizálási és egyéb városrész-átalakítási folyamatok együttese**. A rendszerváltás utáni időszakban gyakori jelenség volt, hogy a hirtelen tulajdonossá váló önkormányzatok nagy átalakításba kezdtek, ugyanakkor *a lebontott épületek helyén rendkívül drágán felépített, silány minőségű házak, városrészek emelkedtek*. Az átgondolatlanság nemcsak gazdasági és minőségi problémákat eredményezett, hanem *ezen városrészek többé-kevésbé szervesen kialakult társadalma is a "szanalás" áldozatául esett, szétszakadtak a szolidaritási viszonyrendszerbe tagozódott szegénység helyi kötelékei, és mindezt nem valami korszerű és fenntartható struktúra váltotta fel. A szanalásnak*

nevezett buldózeres rekonstrukciók eredményeképp megszülető lakások fenntartása aránytalanul drága volt, amely eléggé kilátástalan helyzetbe sodorta az előző rendszer szétesését követő válsággal küzdő lakókat (Ladányi, 2005, 116.). Sőt, - ahogy **Ladányi János** szociológus fogalmaz – a '90-es években *a budapesti rehabilitációk leginkább önkormányzati kommunikációs stratégiákként értelmezhetők, amelyek a kvázitulajdonos önkormányzatok amatőr dzsentrifkációs törekvéseit igyekeznek leplezni.* Ezek a beavatkozások ugyanis alapvetően a főleg szegények és romák által lakott házakat érintették, hogy a problémás, többnyire munkanélküli, adót nem fizető, folyamatosan segélyeket igénylő családok a területet elhagyják. **Mindez sok esetben teljes lakosságcserét eredményezett, azt pedig már láthattuk, hogy a szociális kohézió szétesése soha nem kifizetődő.**

Az elköltözésnek azonban további következményei vannak: *Egy részük budapesti szegény- és cigánytelepekre kényszerült költözni, ami fokozta a szociális és etnikai alapú szegregációt és a gettósodást. Mivel a lakásukért kárpótlásként kapott összeg igen csekély volt, sokan csak minden munkalehetőségtől távol eső, fogyó népességű, gettósodó faluban tudtak maguknak lakást vásárolni. Végül sok olyan család is volt, amely - vagy azért, mert rövid idő alatt felélte a korábbi lakásáért kapott összeget, vagy azért, mert rokonai, alkalmi ismerősei kifosztották - rögtön hajléktalanná vált (Ladányi, 2005, 117.).*

A slumok vonatkozásában érdemes egy pillanatra megállni és a fogalmi elhatárolásokra időt szánni. Ehhez vissza kell nyúlnunk Herbert Ganshoz, aki árnyaltabbá tette a slumok megítélését. Meglátása szerint ugyanis vétek lenne összekeverni **a slumokat az ún. alacsony bérű övezetekkel**, mert amíg utóbbiakra nagy szükség van egy városban, mivel lehetőséget biztosít a kispénzű és a lakhatási kényelmetlenségeket vállaló egyének, családok számára a központhoz közeli lakhatásra, addig a slum nem más, mint fizikailag, társadalmilag és/vagy emocionálisan is kártékony része a városnak, mind az ott élők, mind pedig a város egésze vonatkozásában (Tomay, 2006, 94.).

A slumok felszámolása vagy legalábbis kezelése tudatos állami intervenció nélkül elképzelhetetlen. Az egyes államok azonban más-más utat választottak és választanak a helyzet kezelésére, most nézzük meg ezeket!

Az első **lehetséges válaszreakció a közömbösség**, amely valószínűleg nem elfogadható, de létező jelenség. Ebben az esetben sem az állam, sem az önkormányzat nem tesz lépéseket,

magára hagyják az egyre romló területet. Amennyiben valamiféle filozófiai háttérrel, ideológiát akarunk keresni a közömbösségre, egyedüli racionális – de részemről elutasítandó - ok lehet, hogy a város vezetése ilyenkor úgy véli, hogy így legalább egy helyre koncentrálnak a problémák. Ez valószínűleg teljesen hibás gondolatmenet, hiszen *a devianciák, a bűnözés, a prostitúció, a drog elharapózása a tágabb városrészre is rányomja bélyegét, míg végül a város egészségének jó hírét is leronthatja* (Tomay, 2006, 95.).

A válaszreakciók másik nagy ága természetesen a beavatkozó intézkedésekből áll, ugyanakkor a beavatkozásoknak több típusa is létezik. Ezek kapcsán a fogalmak nem egyértelműek minden esetben, egy részük jogilag determinált, egyes kifejezések szakmai eredetűek. Összességében azt mondhatjuk, hogy a beavatkozó intézkedéseket együttesen **városrehabilitációnak** hívhatjuk, amely **az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet** (a továbbiakban: OTÉK) 1. számú mellékletének fogalom meghatározása szerint az *elavult, de értéket képviselő településrész, tömb olyan felújítása, amely során az úthálózat, az épületállomány és a növényzet erre érdemes elemeinek megtartásával, korszerűsítésével, az alkalmatlan épületek, épületrészek elbontásával, esetleg azok új épületekkel történő pótlásával történik az érintett terület értékeinek és minőségének a kornak megfelelő színvonalra emelése.*

Ezen belül helyezhető el a **település rekonstrukció**, amely az OTÉK szerint *a zömében elavult településrész olyan korszerűsítése, amelynél az épületek nagy része bontásra kerül, és szükség szerint az úthálózat és a tömbosztás is módosul a jelen igény szintnek megfelelő állapot elérése érdekében.* A szakmai terminológiában a rekonstrukció két részre bontva található meg, attól függően, hogy a beavatkozás mértéke teljes vagy részleges bontással jár. Amennyiben részleges a bontás és az épületek szerkezete részben megtartásra kerül, úgy **enyhe rehabilitációról** beszélünk. Ellenben, ha egy városrész, háztömb egészét vagy túlnyomó részét lebontják és új, korszerű épületekkel keltik az adott területet új életre, akkor **kemény rehabilitáció, másképpen szanálás** (esetenként **buldózeres városrehabilitációnak** is nevezik) zajlik.

Az OTÉK definiálja még a szakma által kevésbé használt **település revitalizáció** kifejezést is, amely *a különösen értékes, elsősorban számos műemléki értékkel rendelkező, elavult, élettelen településrész „újraélesztése” a történeti érték megtartásával, minimális kiegészítő, nagyrészt helyreállító beavatkozással, szükség szerint rendeltetésmódosítással.*

Helyette a szakmai anyagokban ugyanakkor találkozhatunk a **restaurálás** kifejezéssel, amely szintén a műemlék épületek vagy épületrészek helyreállítását foglalja magába.

20. ábra: A városrehabilitáció fajtái (saját szerkesztés)

A fogalomtár természetesen tovább bővíthető, ugyanis találni szerzőt, aki **városregenerációról** beszél. Többek között **Alföldi György**, a RÉV8 projekt korábbi vezetője is használja ezt a fogalmat, amelyet ráadásul egy fejlődési folyamat (**tömbrehabilitáció – városrehabilitáció – városregeneráció**) jelenlegi csúcának tekint.

A rehabilitációs törekvések ugyanis a tömbrehabilitációval kezdődnek, amelyben ugyan részt vesz a várostervező és az építész is, de kimarad belőle a társadalom bevonása és figyelembevétele. A megnövekedett minőség (és lakhatási költség) miatt nem az eredeti, hanem magasabb státuszú népesség költözik vissza és az alsóbb rétegek máshol telepednek le, amely a problémáknak nem megszűnését, hanem csak áthelyeződését eredményezik.

A következő stáció a városrehabilitáció, amely ugyan érzékeli a szociális változásokat, sokkal fogékonyabb az új problémák kezelésére és kihívások felismerésére, de továbbra is a fizikai megújulás, az épületállomány megújítása marad előtérben.

Így jutunk el a városregenerációig, amely holisztikus szemlélete révén egyszerre van figyelemmel társadalmi és gazdasági igényekre (Borsos, 2014, 5.).

Az előző beavatkozások általában komoly forrásigénnyel rendelkeznek, így legtöbbször a gazdasági érdekek dominálnak. Nem feltétlenül kell azonban minden esetben csillagászati anyagi ráfordításokkal járó beruházásokat szorgalmazni, a városvezetés kezében vannak olyan eszközök is (pl. rendeletalkotás, helyi adózási kedvezmények stb.), amelyekkel vonzóvá

tehetnek egy területet a gazdasági szereplők számára. Ezek a normatív jellegű beavatkozások katalizátorként működnek, végül a piaci szereplők érdekei mentén radikálisan változhat a terület fizikai képe, presztízse és lakossága, de akár funkciója is.

A beavatkozás típusától függetlenül szinte valamennyi esetben egyenes következmény (lehet) a területen élő népesség lecserélődése, az alacsonyabb társadalmi státuszú csoportoknak magasabb státuszú csoportokkal való felváltása, azaz a már többször említett dzsentrifrikáció.

A nemzetközi tapasztalatok alapján a hetvenes évekig a túlnyomórészt fizikai rehabilitáció volt jellemző a nyugat-európai nagyvárosokban is, a szociális jellegű „enyhe” rehabilitáció a nyolcvanas évektől indult el nyugaton. A kilencvenes évektől azonban újabb váltás figyelhető meg a nemzetközi trendekben: a valóban leromlott, végletesen szegregált területeken a társadalmi struktúra részleges átalakításával, mérsékelt lakosságcserével igyekeznek segíteni. Ebben az esetben azonban hangsúlyozottan nem a piac kiszolgálása a cél (mint a piaci, befektetői rehabilitációnál), hanem aktív lakás- és rehabilitációs politika révén a terület hosszabb távú stabilitását elősegítő társadalmi heterogenitás megteremtése (Tomay, 2006, 97.).

Sajnos hazánkban valamennyi rehabilitációs projekt figyelmen kívül hagyja a közösséget, elsősorban az épített környezet átalakítására és megújítására koncentrálódik a figyelem. A társadalmi hatások professzionális elemzése és figyelembevétele sem a rendszerváltást megelőzően, sem azt követően nem jellemezte – néhány kivételtől eltekintve - a rehabilitációs projekteket. Az ideális forgatókönyv szerinti haladás esetén már a projekt indításakor tisztában kell legyünk azzal, hogy mi fog történni a lakossággal. Ehhez természetesen komoly felmérésekre, a lakosság bevonására, szociális jövőképre van szükség.

A lakótelep népességének egy része valószínűleg kicserélődik, amely önmagában nem rossz, ugyanakkor fel kell mérni, hogy annak intenzitása, volumene és időtartama miként alakul, amelyet kontrollálni tudunk a fizikai-környezeti rehabilitációval megfelelően összekapcsolt gazdasági és szociális rehabilitációval.

Gondolni kell tehát – ahogy a II. generációs CPTED alapelvek is megkövetelik – a lakótelepek életének felépítésére és erősítésére, a helyi társadalom és civil szervezetek aktivitásának emelésére. Hazánkban sajnos ez a fajta társadalmi felelősségvállalás még nem jellemző, így hiányzik a civil szervezetek megfelelő hálózata (Egedy, 2003, 118.).

3.5.3. A szociális lakásépítés

Az előzőekben bemutatott városrehabilitációs folyamatok kapcsán láthattuk, hogy a fókusz egyre inkább eltolódik az épített környezetről a társadalom irányába. Nem elég egy adott terület újjáépítése, szükséges az ott élők megszólítása, bevonása, az újonnan érkezők és a „régiek” közösségébe kovácsolása, ellenkező esetben a projekt nagy valószínűséggel kudarcba fullad vagy a tervezettől eltérő hatást ér el. **Ugyanez a fejlődési út tapasztalható az építészeti bűnmegelőzés esetében is, valószínűleg mindez nem véletlen. Sem az építészeti, sem a prevenció nem működhet az egyén és a közösség igényeinek figyelembevétele nélkül.**

A szociális lakás fogalmának meghatározása nem egyszerű feladat, ugyanis hazánkban soha nem épültek ilyen épületek olyan volumenben, hogy külön terminológiája alakult volna ki. További hátráltató tényezőként értékelhető az a gondolkodás, mely szeretné a szociális jelzőt minél kevésbé hangsúlyossá tenni, abból a megfontolásból, hogy a jelző ne hasson vissza negatívan a benne élőkre, ne tegye lehetővé a hátrányos megkülönböztetést.

A szociális jellegű lakásépítések az előbbieket ellenére viszonylag komolynak mondható múlttal rendelkeznek, ugyanis már a XIX. század végén és a XX. század elején is zajlottak szociális lakásépítési programok (pl. a ma is létező Wekerle-telep⁴⁹), elsősorban a fővárosi lakásínséget enyhítendő. E programok célja alapvetően a városi munkásosztály, valamint a hivatalos alkalmazottak lakhatásának megoldása volt, amelynek érdekében lakástelepeket és népszállókat húztak fel. Sajnos az I. világháború az építkezéseket félbeszakította, hosszú időre leállt – sok más ország mellett – a magyar építőipar is. A két világháború között több kezdeményezés is született a programok újraindítására, többek között ekkor jött létre a ma is működő pestszentlőrinci telep, ugyanakkor először a '30-as évek elején jelentkező gazdasági válság, később a II. világháború kitörése akasztotta meg a folyamatokat.

Az 1950-es években a lakáspolitikát a szocialista ideológiának megfelelően átalakult, s a bérlakásállomány tulajdonképpen teljes mértékben államosításra került. Ezt követően a forráshiány miatt inkább a meglévő lakásállománnyal való gazdálkodás került előtérbe, később

⁴⁹ Ez volt az első állami finanszírozású munkástelep, amelynek létrehozataláról 1908-ban maga az Országgyűlés rendelkezett. A sokemeletes bérházak helyett a kertvárosi jellegű építési módot Fleischl Róbert – részben angol példát követve - építész javasolta, mivel a lakásokra igényt tartók közt nagyon sok volt a vidékről jött ember, akik számára drasztikus változást jelentett volna, ha teljesen kiszakadnak a fás-kertes környezetből és nagy bérkaszányokban kell élniük. A telepen üzemelt iskola, óvoda, rendőrség, épült lovasrendőr-laktanya, és Kós Károly tervei alapján saját főtérrel is büszkélkedhetett.

pedig az állami forrásból megvalósuló lakótelepeken úgynevezett szövetkezeti, illetve nagyobb hányadban tanácsi lakások épültek.

Sokszor halljuk ebből a korszakból a szükséglakás kifejezést is, amely érdekes módon a rendszerváltást követően meghozott törvény szerint tulajdonképpen egy önálló lakásforma. **A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény** értelmében a szükséglakás olyan *helyiség (helyiségcsoport), amelynek (amelyben legalább egy helyiségnek) alapterülete a 6 négyzetmétert meghaladja; külső határoló fala legalább 12 centiméter vastag téglafal vagy más anyagból épült ezzel egyenértékű fal; ablaka vagy üvegezett ajtaja van; továbbá fűthető; és WC használata, valamint a vízvétel lehetősége biztosított.*

Jól látható tehát, hogy szociális lakások bizonyos típusai régóta léteznek hazánkban, ennek ellenére sem egyértelmű azonban, hogy a szakirodalom mit ért pontosan alatta. Ennek egyik oka, hogy **a társadalmi felelősségvállaláson alapuló, egységes és ismert feltételrendszerrel működő szociális lakásrendszer a mai napig hiányzik**, a feladatot jobb híján a megmaradt önkormányzati bérlakás-állomány kezelésével látják el a helyi szereplők.

Ezzel szemben a szociális lakás európai szemmel a **piaci árnál lényegesen alacsonyabb lakhatást biztosít**, kiindulási elve a **társadalmi felelősségvállalás**, „élvezői” pedig a **rászorultság elvén** kerülnek kiválasztásra. Ide tartozik minden **olyan bérlemény, amely köztulajdonban van vagy más tulajdonában, de közhasználatban**, valamint azokat a lakásokat is értjük alatta, amelyek korlátozott profitú gazdasági társaságok kezében vannak. Közös jellemzőjük, hogy **a központi (állami) vagy a helyi (város) költségvetésből támogatást kapnak**, ennek köszönhetően biztosítható az alacsonyabb költségű lakhatás (Kadi, 2018, 51.).

21. ábra: Szlovén, spanyol és chilei szociális lakások (Forrás: www.archdaily.com)

Ha a hazai folyamatok időbeliségét vizsgáljuk, három nagy korszak különíthető el. Az első periódus az **1886-1945 közötti időszakot** öleli fel, a második az **1945 és 1990 közötti idősakra** tehető, míg a harmadik, egyben utolsó, de a mai napig tartó stáció az **1990-es évektől** számlolandó.

Az első két korszakot már érintettem, azok részletesebb bemutatásától eltekintek, ugyanakkor fontosnak tartom megvilágítani a rendszerváltást követő időszakot, és bemutatni a legnagyobb hiányosságokat. A városrehabilitáció kapcsán már felmerült, hogy a rendszerváltást követően az önkormányzatok komoly lehetőséget kaptak azzal, hogy az állami és tanácsi lakások tulajdonjoga rájuk szállt. Mindez magától értetődően hatalmas tőkét, de számtalan kötelezettséget is jelentett. Az örökölt lakásállomány jelentős része rosszminőségű és elhanyagolt volt, a megnyílt világ tendenciáit követő energia árak előrevetítették a fenntartási költségek elszabadulását, továbbá az éppen formálódó önkormányzati rendszer szereplői sem látták még a települések finanszírozásának pontos módját, ezért a települések önkormányzatai megpróbálták minél előbb túladni a tulajdonukban lévő ingatlanokon. Ezt a folyamatot a lakossági igényeken túl, fűtötte még a létrejövő vadkapitalizmus, valamint a privatizáció körül kialakuló sokszor átláthatatlan rendszer is. Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) 2003-as, 0349-es sorszáma, a **helyi önkormányzatoknak bérlakásépítésre és korszerűsítésre juttatott pénzügyi támogatások ellenőrzéséről** szóló **jelentése** szerint *„a lakások privatizációja már 1991-1993-ban megindult, amikor országosan évenként 60-80 ezer lakást adtak el az önkormányzatok. A törvénymódosítást (értsd: 1993-as lakástörvény) követően ez a folyamat felgyorsult, 1994-1995-ben az eladott lakások száma 198 ezer db volt. Így összességében 1991-1995. között 413 ezer lakást értékesítettek, vagyis a KSH adatai szerint 1990. év végén – tehát az önkormányzatok megalakulásának időpontjában – meglévő, az önkormányzatok által fenntartott 703 ezer db-os lakásállománynak az 58,6%-át. Az egyéb csökkenésekkel együtt 1995. év végére az állomány 284 ezer db-ra csökkent, ami az eredeti állomány 40,4%-a. Ezzel az önkormányzati tulajdonú lakások aránya 7,1%-ot tett ki.*

A következő öt évben, 1996 és 2000 között az önkormányzatok lakásállományának csökkenése folytatódott, de üteme folyamatosan lassult. 1996-ban ugyan még az eladott lakások száma 47 ezer db volt, de öt év alatt összesen csak 104 ezer lakás kelt el. Így a 2000. év végi önkormányzati lakásállomány az egyéb csökkenéssel együtt 176 ezer db-ra, az 1995. évinek a 62%-ára, az induló 1990. évinek a negyedére esett vissza”.

Az ÁSZ jelentés adataiból jól látható tehát, hogy az önkormányzatok gyors ütemben – mondhatni felelőtlenül – váltak meg ingatlanjaiktól, amely tulajdonképpen a szociális lakások jövőbeni biztosíthatóságát lehetetlenítette el.

Ezt erősíti meg a **European Social Housing Observatory** (a továbbiakban: ESHO) 2017-es jelentése (A State of Housing map of Europe), amely szerint hazánkban a szociális alapú bérletek (social rent) összesen 3%-át teszik ki a „lakhatási” formáknak. A jelentés továbbá beszámol arról is, hogy az épületek 12%-a üresen áll, **megállapítható a szociális bérlakás-rendszer hiánya**, amely mellé még a házak általában vett alacsony komfortminősége is párosul.

Látni kell ugyanakkor azt is, hogy *egyszerűen nem volt politikai erő, amely megakadályozhatta volna a bérlakás-privatizációt az akkori jogi, gazdasági és politikai környezetben. Csak naiv szemlélők gondolhatják komolyan, hogy volt más politikai alternatíva, és valószínű, hogy néhány, az eltérő lakásprivatizációs módszere alapján kivételnek számító kelet-európai ország (Csehország, Oroszország, Lettország és Lengyelország) is – bár lassabban – de ugyanazon modell felé tart* (Hegedüs, 2006, 67.).

A lakáspolitikai döntések tehát alapjaiban határozzák meg a szociális lakások révén biztosított segítségnyújtás keretrendszerét. A már sokat említett privatizációs hatások következményei hosszú időre meghatározták a kormányzati intézkedéseket. A privatizációs lázban mindenki saját ingatlanra vágyott, amely természetesen nem volt lehetséges. Aki ingatlanhoz jutott, annak is könnyen nehézségei támadhattak, hiszen a vasfüggöny lehullásával a kapitalizmus tornádó módjára söpört végig a gazdaság valamennyi szegmensén, így a közszolgáltatások árai (víz, áram) is emelkedtek, amelyet a szegényebb réteg az alsóbb osztály tagjai nem, vagy csak komoly erőfeszítések árán tudtak teljesíteni. Sokan kerültek ekkor adósság-spirálba, az adósságcsapda sokak életét keserítette és nehezítette meg. Természetesen voltak kezdeményezések, próbálkozások a helyzet javítására. Ilyen volt az 1996-ban bevezetett lakástakarék-pénztár bevezetése vagy éppen a „szocpol”. A „szocpol” hatásai érdekesebbek a kutatási témám szempontjából, ugyanis e támogatási formát sokszor azok a sokgyermekes családok vették igénybe, akik elmaradottabb területeken éltek. A kivitelezők minden lehetséges eszközt felkutatva kihasználták a rendszer hiányosságait, sőt még „intézményi” keretek között is ráerősítettek a folyamatra. Az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat és az általa létrehozott Szociális Építő Kht. plusz forrásokat is kapott arra, hogy ösztönözze a roma

családokat a szocpol igénybevételére. Mi volt ezzel a baj? **Hogy az elmaradott területeken a munkanélküliség általános volt, ezen a lakásépítések nem változtattak, így az „ingyen” kapott, sokszor soha be nem fejezett lakásokat „lelakták” sokakat kisemmiztek, tulajdonképpen gettók jöttek létre. Egyedül a kivitelezők és vállalkozók jártak jól, akik silány minőségű munkájukért busás díjazásban részesültek.**

A 2000-es években aztán elindult az a szemlélet, mely szerint az új lakások építésének gazdaságélénkítő szerepe van. Éppen ekkorra csengett le a szocpol okozta boom, és hiába mondták a szakértők, hogy nem mennyiségi, hanem elsősorban minőségi javulásra van szükség, melyet azzal magyaráztak, hogy a hazai urbanizáció lelassult és amúgy is magas az üresen álló épületek aránya. Ennek eredményeképp 2000-ben elérhetővé váltak lakásépítés-támogatások, melyek egyik nagy szeletét a bérlakás-építések finanszírozása (Széchenyi Terv – Nemzeti Lakásprogram) jelentette. Bár a program nagy érdeklődést váltott ki, a 2003-as megszorításokat követően a fejlesztések abbamaradtak. *A bérlakásprogram minden kezdeménye a 2000 utáni teljes időszakban a lakásprogramok gyenge pontja. Ennek az az oka, hogy a lakáspolitikusok és a szakértők alulbecsülik a bérlakásprogram költségeit, és a megoldandó intézményi, jogi nehézségeket* (Hegedüs, 2006, 78.).

Voltak egyedi kezdeményezések is, ezek közül a VIII. kerületi Corvin-Szigony lakáscsere program emelhető ki, amely a RÉV8 városrehabilitációs Iroda (Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Rt.) koordinációja mellett valósult meg. Az iroda egyik első munkája a Corvin-Szigony projekt előkészítése volt, mely magántőke bevonásával egy új városrész kialakítását tűzte ki célul. A beruházásból befolyt összegből tervezte az önkormányzat a környező területek rehabilitációját, mely később a Magdolna Negyed Program 1 nevet kapta.

A beruházás 2004-ben indult meg a Corvin Rt., majd később a Futureal bevonásával, amelynek keretében rendkívül rossz állapotban lévő önkormányzati bérházak bontottak el. Józsefváros volt a lakásprivatizáció idején a kevés kivétel egyike, aki megtartotta (vagy nem tudta eladni) lakásállományának jelentős részét, így a bontásra ítélt lakások túlnyomó többsége önkormányzati tulajdonú volt. A bérlők/tulajdonosok számára az önkormányzat három lehetőséget ajánlott fel: egyrészt a bérleti/tulajdonjoguk pénzbeli megváltását, másrészt másik (használt) önkormányzati lakást a kerületben, illetve közelben épülő új bérlakás/lakásokat. A legtöbb bérlő/tulajdonos az utóbbi lehetőséget választotta.

A projekt hibájaként értékelhető, hogy bár látványos tervek születtek, a kivitelezés sokszor minőségben elmaradt, továbbá a szociális jelleg sem érvényesült sok esetben. Előírás volt az is, hogy mindenki akkora méretű lakást kap, amekkora az eredeti, elbontásra ítélt bérleménye/lakása volt. Így öröklődött át a száz évvel korábbi, már akkor korszerűtlen szabályozás a XXI. századba.

A hibák mellett megannyi pozitívum is kiemelhető, többek között a közösségi részvétel megszervezése. A projekt indulásakor ez még ritka és alig látott módszer volt hazánkban, a RÉV8 munkatársai azonban valóban vették a fáradságot, hogy megszólítsák a helyieket és a környékbelleket. A fentiekén túl a projekt a 2012-es beszámolója⁵⁰ szerint számtalan szociális programot tervezett megvalósítani, önálló bűnmegelőzési alponnttal:

Társadalmi, közösségi, szociális és bűnmegelőzési alprogram (önállóan nem támogatható kötelezően megvalósítandó és választható tevékenységek)	
T1	Épület felújításhoz kapcsolódó, a lakosság bevonását segítő programok (ERFA)
T1/1	Társadalmi akciók megszervezése (lomtalanítás, parkok takarítása)
T1/2	Helyi környezettudatosság elősegítése (zöld udvarok kialakítása)
T1/3	Lakossági tájékoztatás, tanácsadás - az előkészítéstől az utógondozásig (valamint háztartásgazdálkodási tréning és közös képviselők képzése)
T1/4	A vagyongazdálkodó munkatársak szociális, kommunikációs képzése
Bűnmegelőzési programok (ESZA)	
T3/1	Szenvedélybetegségeket, bűnelkövetést, áldozattá válást célzó prevenció
T3/2	Szomszédsági rendőr program (ESZA)
T3/3	Bűnmegelőzési stratégia, cselekvési terv (viktimizációs survey, antiszociális teammunka)
T1/4	99-es busz kísérleti projekt

⁵⁰ https://jozsefvaros.hu/dokumentumok/029_magdolna_negyed_program_iii.pdf (letöltés ideje: 2020. április 22.)

A program bizonyította, hogy a megújulásra ezernyi lehetőség áll rendelkezésre, sajnálatos, hogy nem általánosan elterjedt programról van szó.

Az EU más tagállamaiban azonban sokkal szervezettebb és tervezettebb projektekkal találkozhatunk. Ezek közül Bécs városának szociális építészetét fogom bemutatni, amely kiemelkedő európai viszonylatban is.

Az ESHO 2019-es kimutatása⁵¹ szerint az EU-n belül Ausztriában található a második legtöbb **szociális bérlakás, melyek aránya 24% a teljes lakásszámhoz viszonyítva** (Emlékezzünk, hogy mindez nálunk összesen 3% volt a 2017-es adatok szerint), azaz majdnem minden 4. háztartás szociális lakásban él, melyek közül 7% állami, 17% lakásszövetségi otthon. Még kiemelkedőbb ez az érték Bécsben, ahol a lakások 43%-a szociális jellegű! De vajon hogyan csinálják ők? Milyen utat jártak be?

Bécsben a szociális lakásépítések múltja több mint 100 éves, s az első igazán jelentős lépések az I. világháborút követően kerültek megtételre. 1923 és 1934 között tapasztalható erőteljes lakásépítési láz már nem elsősorban magántőke alapú, sőt, javarészt Bécs város önkormányzata volt a megrendelő. **A felépített 78.000 lakásból 63.000 esetében az építtetés az önkormányzat nevéhez volt köthető** (Eigner-Matis-Resch, 2018, 13.).

Mint mindenhol, így Bécsben is a XIX. századi urbanizáció volt a kiváltó oka a lakhatási körülmények drasztikus megváltozásának. A bécsi városiasodás mértéket hűen szemlélteti az az adat, miszerint 1840 és 1918 között a város népessége közel ötszörösére duzzadt, 440.000 főről kétfélmillió fölé kúszott a lakosság szám. Ez a folyamat élénkítően hatott a befektetési célú bérlakásépítésre, ugyanakkor a tulajdonosok a lehető legegyszerűbb módon igyekeztek pénzhez jutni, így sem a magas minőség, sem az életkörülmények javítása nem igazán számítottak szempontnak. Túlszűfoaltság jellemezte a bérlakásokat, a lakbér ára pedig folyamatosan nőtt, így a gyári munkások helyzete egyre rosszabb lett. A tipikus lakásforma szerinti élettér általában egy szobából és egy konyhából állt, víz és WC a gangon volt csak található. A vizet falikútból (Bassena) lehetett nyerni, ezért később Bassena-Wohnungnak vagy bérlakásnak nevezték ezeket a lakásokat. A helyzet romlott, egyre gyakoribbá váltak az ágybérletek, ami azt

⁵¹ The State of Housing in the EU 2019 - Member States' Of The Housing Sector (<http://www.housingeurope.eu/resource-1323/the-state-of-housing-in-the-eu-2019>, letöltés ideje: 2020. április 22.)

jelentette, hogy a bérlő csupán a nap egy szakaszára vehette igénybe a szolgáltatást. Sokan még ezt sem tudták megfizetni, így a hajléktalanok száma folyamatosan nőtt, amely mellé komoly egészségügyi problémák, járványok is társultak.

Az első megoldások angol mintára gyűrűztek be Bécsbe is, Charles Fourier (1772-1837) nyomán felmerült a szövetkezeti alapon működő kertvárosok ötlete, majd elindult a munkások helyzetének gyárak által történő kezelése. Utóbbi azt jelentette, hogy a gyárak munkástelepeket hoztak létre, amely mögött ugyan alapvetően a jóindulat és helyeslendő etikai elvek húzódtak meg, igazából a munkások most már házbérlőként is a gyártól függtek.

A XIX. század végén a kialakult helyzet kapcsán egyre többen emelték fel a hangjukat, különféle cikkek, publikációk láttak napvilágot, végül 1883-ban megalakult a Munkáslakásokért Egyesület. Bár nem voltak túl hatékonyak és termelékenyek, létrejöttük azt kiválóan mutatja, hogy valami elindult a társadalomban. A világháborúig egyre több hasonló kezdeményezés látott napvilágot, de az igazi áttörés csak a világegés lezárultát követően következett be, amikor a szociáldemokrata párt került hatalomra és megindította a **„vörös Bécs” lakásprogramot**. A lakásprogram kétségkívül a szocialista politikai célkitűzéseket is szolgálta, de ez mit sem von le az elért eredmények értékéből. A program **pénzügyi háttérét a társadalmi rétegek szerinti differenciált és arányosabb adókkal teremtették meg, s bevezették a luxusadót és megemelték a bérbeadási adót**. Utóbbi következménye az lett, hogy a szobák, lakások kiadása nem jelentett komoly bevételt, az ingatlanok és a telkek ára esni kezdett, az időközben jogilag önállósodó, tartományvá váló Bécs önkormányzata pedig nyomott árakon vette meg a földterületeket, s a legnagyobb telektulajdonossá vált. Ezzel azonban élt, és nem visszaélt a városháza, hatalmas **bérházakat hoztak létre, ún. superblokkokat, másnéven Hof-okat**, amelyek minőségben is nagyobb élhetőséget biztosítottak. A Hof-okban ügyeltek arra is, hogy a bérlők számára rendelkezésre álljanak óvodák, orvosi rendelők, könyvtárak. Ezen ingatlanok elsődleges célcsoportját a munkások és családjaik képezték, azzal a céllal, hogy kultúrájában, önbecsülésében és számosságában is megerősödjön az a réteg, amely a legnagyobb mértékben járult hozzá Bécs ipari jellegéhez. **Amíg tehát a magyar önkormányzatiság létrejöttekor „esztelen” privatizációt láthattunk, addig a bécsi önállósodás közösségi vagyonszerzést eredményezett.**

Az 1933-ig tartó időszak minden szempontból a bécsi szociális bérlakások fénykorának tekinthető. A mennyiségen túl minőségi változások is bekövetkeztek, a már említett szolgáltatás-elérhetőségen túl az életkörülményeket pozitívan befolyásoló döntések is születtek. Többek között 50%-ban került meghatározásra a beépíthetőség, ezzel biztosítva a nagyobb világosságot és a szellőztetés lehetőségét. Megszabták, hogy egy folyósón hány lakás épülhet, a konyha nem nézhetett a belső udvarra és természetesen az ingatlanok komfortossá (víz, WC) váltak.

22. ábra: Karl-Marx-Hof - a bécsi szociális építészet talán legismertebb épületegyüttese (Forrás: Thomas Ledl – www.creativecommons.org)

A fejlődést az újabb háborús időszak megszakította, de 1945 után ismét fontossá vált a szociális lakások kezelése. 1947-ben adtak át ismét városi bérházat, megoldásként pedig az merült fel, hogy rommá lőtt házakat újjították fel, még hozzá úgy, hogy az építési anyagot a romokból nyerték ki.

Az újabb időszakot a keynesianizmus szelleme hatotta át, azaz állami és magánszektor egyaránt szerephez jutott. Az újrakezdés kezdeti időszakában kertvárosi sorházak építése volt a cél, amely hamar átcsapott tömbházépítésbe.

Az '50-es évektől azt mondhatjuk, hogy nem egyszerűen szociális lakásépítés, hanem sokkal inkább szociális városépítéssel zajlott Bécsben. Mindez nemcsak a bérlakások számában volt érzékelhető, hanem olyan újítások is megjelentek, mint a gyalogos és autós forgalom elkülönítése, a lakhatás és a bevásárlás/szabadidő tereinek elkülönítése.

Mindez persze nem jelenti, hogy például ne készültek volna panellakások és azokból álló óriási lakótelepek. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy mindent elkövettek, hogy ezen épületek monotonitását megtörjék, így különféle szögekben találkoztak az egyes épületek.

A '70-es, '80-as évek ismét a minőségről szóltak, elsősorban az elöregedő ingatlanok cseréje volt elérendő cél, valamint a városrehabilitáció. Utóbbit első körben a már megismert szanálás útján kezdték meg, de hamar felismerték, hogy a lakosság teljes cseréje nem hoz valódi áttörést, ugyanis az előbb-utóbb szegregációhoz vezet. Így aztán 1976-tól átálltak – ahol csak lehetett – **a bontás nélküli városrehabilitációra**, amelyet bécsi szóhasználatban **szelíd városmegújításnak hívtak**. Ez idő tájt az új lakhatási törvény és annak módosítása lehetővé tette a bérlők számára felújítási támogatás igénylését, amely új korszakot is jelentett egyben, hiszen addig az állam csak új épületek kialakítására fókuszált.

A '80-as évektől napjainkig a változás elsősorban a piaci szereplők bevonására és a már meglévő állomány minőségi javítására fókuszál. Újabb és újabb kihívások merülnek fel, például az energiahatékonyság vagy éppen a klímavédelem.

Összességében kijelenthető, hogy Bécsben az elmúlt több mint 100 évben valamennyi politikai erő számára fontos volt a szociális lakásépítés, nem véletlen tehát, hogy a második legtöbb ilyen lakással rendelkeznek és hogy közel félmillió ember él szociális bérlakásban. A város által támogatott, a piaci érték alatt lényegesen olcsóbb lakásokhoz nem könnyű hozzájutni, olykor éveket is kell rá várakozni, de a bérleti díj nem terheli meg úgy a családi költségvetést, mintha piaci alapon kiadott lakás bérletéről lenne szó.

Természetesen, mint mindennek, így a bécsi bérlakás-építésnek is vannak hátulütői, negatívumai. Elsőként említhető, hogy bár az elmúlt 100 évben valamennyi regnáló hatalom számára fontos volt a téma, végső megoldást soha nem sikerült találni. A rendszer folyamatosan változott és ily módon más és más célcsoportoknak kedvezett: a vörös Bécs időszakában a munkásoknak, a II. világháborút követően a középosztálynak. A folyamatosan növekvő szegény rétegek többnyire kimaradtak és ma is kimaradnak a szolgáltatásokból, holott a

legnagyobb szükségük nekik lenne a támogatásra. Ezzel szemben a középosztály tovább erősödik, ami persze kérdés, hogy önmagában rossz-e?

A bécsi várospolitikai nem adott választ továbbá soha a nem osztrák állampolgárok helyzetére, ami az elmúlt évek migrációs helyzetére tekintettel szükséges lett volna. Sok esetben alakulnak ki teljesen eltérő kultúrájú, vallású és életvitelű negyedek, rosszabb esetben no-go zónák, amelyek ma már Bécs városában is problémát jelent (Eigner-Matis-Resch, 2018, 13-38.; Kadi, 2018, 51-57.; Klein, 2018, 65-70.).

3.5.4. Urbanisztikai gyakorlatok a nagyvilágból

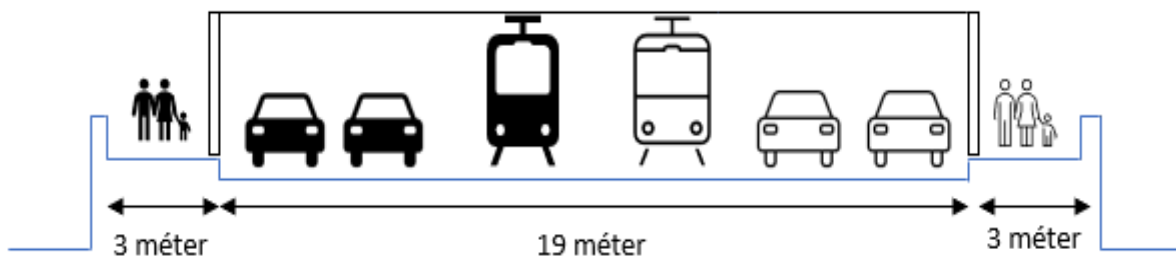
Az urbanisztika kapcsán minden bizonnyal valamennyi beszélgetés során felmerül Dánia, azon belül pedig Koppenhága. Utóbbiról általában csak annyit tudunk, hogy a kerékpáros városa, és hogy a főváros közepén van egy jogilag önálló kommunaként elismert „hippitanya”, Cristiania, ahol lázadó fiatalok és soha fel nem növő idősebbek tengetik a mindennapjaikat az alkohol és a kábítószer „társaságában”.

De hogyan lett Koppenhága biciklis főváros? Miért döntöttek emellett? És miben segítheti mindez az építészeti bűnmegelőzést? Utóbbira talán a legegyszerűbb válaszolni: **a kerékpáros és a gyalogos közlekedés előnyben részesítése nagyon sok CPTED-elvárásnak önmagában eleget tesz.** A lassabb forgalom, a személyesebb utcai kapcsolatok élhetőbbé teszik a várost. **Ez az élhetőség folyamatos természetes felügyeletet és közösségi kontrollt biztosít. Emlékezzünk vissza Appleyard kutatásaira, vagy éppen Jacobs megállapításaira!** Ugyanennyire fontos annak bemutatása is, hogy mindezt hogyan érték el, hiszen az segítheti a CPTED-projektek végrehajtásának megértését is.

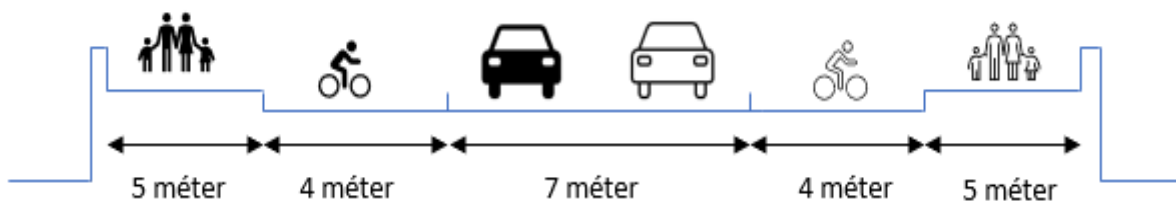
Magam úgy véltem, hogy Koppenhágában a fejlődés természetes velejárója volt a kerékpáros közlekedési kultúra kialakulása. 2018-ban tanulmányúton voltam Koppenhágában, ahol aztán rábukkantam egy könyvre, **Our Urban Living Room** címmel, amely hamar rávilágított feltételezésem helytelenségére. A cím egyben filozófia is, amely azt sugallja, hogy a dán urbanisták kissé másképp tekintenek a térre, az épített környezetre. **Dan Stubbergaard** – az említett könyvben – mindezt úgy fogalmazza meg, hogy *az építészet teljes egészében a bizalomról szól. Az építésznek képesnek kell lenniük értelmezni, „terelni”, kommunikatívnak*

lenni és sok embert összehozni...Mindez komoly szociális készségeket igényel, belső és külső szempontból is (COBE, 2018, 19).

Nézzünk most példákat a „városi nappalik” kialakítására! Elsőként a **Dronning Louises Bro híd** esetét érdemes kiemelni, amelyen **az 1980-as években még 3-3 méter jutott a gyalogosoknak, és 19 méter két villamos sínpárnak és két-két autósávnak**. A híd közlekedése kaotikus volt, megannyi balesettel, amíg a város úgy nem döntött, hogy a villamосközlekedést megszünteti, **egy-egy sáv marad az autóknak, összesen 7 méter szélességben, a fennmaradó 18 méter pedig megoszlik a kerékpárosok és a gyalogosok között**. A hidat hétvégente gyakran lezárják a közúti közlekedés számára, így azon piknikező családok, zenét hallgató fiatalok, kávézó párok ülnek, sétálnak, időt töltenek.

Dronning Louises Bro, 1980-as évek

Dronning Louises Bro, jelenleg

23. ábra: Dronning Louises híd átalakítása és használata (saját szerkesztés, fotó forrása: www.alamy.com)

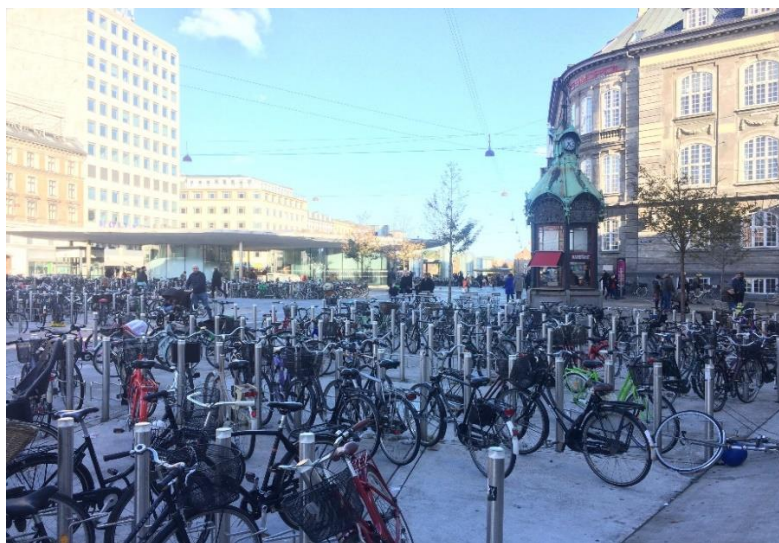
A kerékpáros közlekedések száma érdekesen alakult az 1930-as évektől Koppenhága területén. A kezdeti időkben nagyon magas volt a kerékpárhasználók száma, amely az 1980-as évekre drasztikusan lecsökkent, a járművek száma pedig megnőtt (car-dominated infrastructure), mellyel párhuzamosan a dugók száma is. A gépkocsi parkolók egyre több teret vettek el a közösségi terektől, a régi lovaskocsi és kerékpár sávok útszéli parkolóvá alakultak. A városvezetés úgy érzekelte, hogy mindez káros, környezetvédelmi, esztétikai és élethezési szempontból is. Ekkor döntötték el, hogy Koppenhágát a kerékpáros-közlekedés városává építik, ahol jó élni, sétálni, a szabadban lenni. **A dán kerékpáros lét tehát nem kizárólag kulturális örökség, amely generációról generációra öröklődött. Döntés és akarat eredménye, hogy ma Koppenhága olyan, amilyen!**

A következő példa a **Nørreport megálló**, amely az egyik legforgalmasabb intermodális csomópont Koppenhágában, amelyen több mint 250.000 fő utazik át nap, mint nap. Az 1960-as éveket megelőzően a megálló és annak környéke élő és élhető volt, azonban a gépjárművek egyre nagyobb számú megjelenésének köszönhetően a helyzet kaotikussá és kezelhetetlenné vált. Gyalogos, kerékpáros, autóval közlekedő keresztezte egymás és a villamosok, valamint a buszok útvonalait.

24. ábra: Norreport megálló (saját fotó)

Az élıhetőség és a biztonság egyhamar tovatűnt, ezért radikális változtatásokra volt szükség. A megoldást a téli időszak és a havazás beköszönte jelentette, amikor is a hó a tér hangjává és lelkévé változva megmutatta, hogy a járókelők mely útvonalakat tartják természetesnek. A mérnökök a hóban kirajzolódó nyomvonalakat kezdték el vizsgálni és elemezni, majd a tér és az állomás egyes elemeit ennek megfelelően kialakítani. Az ilyen alapossággal létrehozott új tér Koppenhága „városi nappalijává” (urban living room) változott, ahol megszűntek a közlekedési incidensek, a zsúfoltságból adódó nézeteltérések (COBE, 2018, 35-72.).

25. ábra: Norreport megálló (saját fotó)

Utolsó példám egy csodálatos tér, amelyen volt szerencsém sétálni és amelyet megvizsgálhattam az építészeti bűnmegelőzés, valamint egy kicsit az urbanisztika szemüvegén keresztül is. Az **Israel Plads**-ot a dán urbanisták a „legnagyobb városi szőnyegnek” (biggest urban carpet) nevezik, amely ma már élettel teli, vonzó közösségi tér. Ahogy a korábbiakban is láthattuk, nem volt ez mindig így. Ahogy a város növekedni kezdett és egyre több lett a gépjármű, úgy vált az addig lüktető piactér parkoló autók százainak élettelen „otthonává”. A város revitalizációs törekvései nyomán azonban a tér ma ismét az emberek gyülekező helye, kicsik és nagyok, fiatalok és idősebbek, sportolók és pihenni vágyók egyaránt előszeretettel használják. Pedig első ránézésre csak egy nagy köralakú kosárlabda pályával ellátott „betontér”, de emberi használatra tervezett betontér. Nem egy park, nem egy játszótér, nem turisztikai látványosság, nem egy sportpálya, mégis egyszerre mindegyik funkciót betölti. A maga egyszerűségével nyugtázza le az arra járókat, ugyanis szinte mindenhol találni egy kis süllyedést, emelkedést, egy lépcsőzetes teraszrészletet, ahol az ember megpihenhet. Nagyon hasonlít egy stadionra, amelynek centrumában a fő attrakció, körülötte pedig a népes nézősereg. A tér másik oldalán piactér, óriás üvegfalakkal, tele élettel.

26. ábra: Israel Plads (Forrás: <https://www.cobe.dk/places>)

A tér néhány zöldellő fával összekötésre került a közeli parkkal, ily módon biztosított, hogy a beton tér átvezesse az oda tévedőket a városból a természetbe. Az autók kitiltása természetesen szintén átgondolt volt, a tér alatt egy hatalmas mélygarázs épült, de a térre és a térről is csak egyetlen, ellentétes sarkokon lévő be- és kijáraton lehet közlekedni, így a tér melletti gépkocsiforgalom minimálisra csökkent.

A dán urbanisztikai felfogás leginkább – a már korábban idézett - Jan Gehl szavaival és munkássága révén foglalható össze. Filozófiája egyértelműen az emberközpontú tértervezésen alapul, amelynek legnagyobb akadályát Gehl a gépjárműforgalomban látja. Egy város meglátása szerint többnyire akkor biztonságos, ha *minél többen közlekednek és a tartózkodnak a városi térben. Egy gyaloglásra ösztönző városnak olyan adekvát, összefüggő struktúrával kell rendelkeznie, amely gyalogosan megtehető rövid távolságokat, vonzó nyilvános helyeket és a városi funkciók megfelelő variációját adja...Több szem vigyázza az utcákat, a városi eseményeket nagyobb lelkesedéssel követik a környező házak és épületek lakói* (Gehl, 2014, 6.).

Gehl általában drasztikusan fogalmaz a várospolitikát illetően: **meglátása szerint az autósokkal nem kell kompromisszumot kötni, mivel úgy is alkalmazkodni fognak a kialakult helyzethez.** Erre példaként hozza fel San Franciscót és annak Embarcadero nevű autópályáját, amely egy földrengést követően súlyosan megrongálódott és le kellett zárni. Mire az újjáépítési tervek elkészültek, kiderült, hogy város valójában egészen jól boldogul a főút nélkül is. Ennek eredményeképp a korábbi kétemeletes főút helyén ma széles járdák és fákkal szegélyezett sétány van, amelyen villamos jár (Gehl, 2014, 9.).

Ahogy már korábban említettem, Gehl számára az emberi dimenzió a legfontosabb, amely abban testesül meg, hogy az emberek használják a teret. Ha az emberek kibújnak a négy fal közül, székeket raknak a házak elé, akkor a gyerekek kimennek játszani. **Nem véletlen az sem, hogy a tervezők mindig boldog emberekkel töltik meg látványterveik utcáit, ami magától értetődő, hiszen ember az embernek legnagyobb öröme!** Ez csak akkor lehetséges, ha nem felejtjük el, hogy a városok mindig is az emberi találkozások színtere volt, ahol híreket cseréltek, üzletet kötöttek, árusok kínálták portékáikat.

Gehl szerint **az ember lineáris, frontális, horizontális lény, amelynek legnagyobb sebessége 5 km/h.** Mit is jelent ez? Mozgásrendszerünk lineáris, lassan haladunk előre, oldalra vagy hátra nagyon ritkán. Szemünk a vízszinten, földhöz közeli teret pásztázza, élesen látunk előre, de

oldalra, lefelé és felfelé már nehezebben. Amikor minden normálisan működhet, azaz nyugodtan sétálunk, előre felé, láthatunk, hallhatunk, szagolhatunk, akkor az ember tulajdonképpen az ún. társadalmi látótérben mozog. Ekkor például már 50-70 méterről képes egy segélykiáltást felfogni, érzékelni. Ehhez képest a XXI. századi város túl nagy, túl gyors, túl zajos lett. A gyorsan közlekedő autósok számára a tér dimenziói megszűnnek, nem létezik az emberi lépték.

Talán nem tudjuk mindezt? Enrique Penalosa, Bogota polgármestere, aki több ízben is felkérte Gehl együttműködésre ezt az alábbiak szerint fogalmazta meg: *„érdekes dolog, hogy mennyi mindent tudunk a hegyi gorillák és a szibériai tigrisek számára megfelelő élőhelyről, ugyanakkor ezzel egyidőben nagyon keveset tudunk arról, hogy milyen a jó városi környezet a homo sapiens számára”* (Matan-Newman, 2016, 10.).

Gehl erre azt mondja, hogy az élő (saját megjegyzés: és valószínűleg biztonságos) város alapfeltételei a kompakt városszerkezet, megfelelő lakósűrűség, elfogadható gyalogos- és kerékpár-távolságok, valamint jó minőségű városi tér (Gehl, 2014, 69.). Ehhez 12 minőségi követelményt fogalmaz meg (Gehl, 2014, 239.):

- forgalom és balesetek, a biztonságérzet megteremtése (gyalogosok védelme)
- bűncselekmények és erőszak, a biztonságérzet megteremtése (élő városi terek, utcára irányuló szemek, nappali és éjszakai funkciók átfedése, jó közvilágítás)
- kellemetlen érzékszervi benyomások csökkentése (szél, eső, hó, hideg, meleg...)
- séta (elegendő hely, gyalogosok tisztelete, akadálymentesítés)
- tartózkodás, megállás (szegélyek, támaszkodási pontok, megállásra csábító homlokzatok)
- leülés (ülőzónák és ülőalkalmatosságok)
- látás (megfelelő távolságok, közvilágítás)
- szóbeli kommunikáció (alacsony zajszint)
- külső tereken végezhető tevékenységek (sportolás, minden évszakban)
- lépték (emberi lépték)
- időjárás pozitívumai (árnyék, meleg, szellő)
- esztétikai minőség (jó design, fák, növények, víz).

Modern világlátás, innovatív megoldások és fejlett urbanisztika azonban nem kizárólag Dániában található. Még mindig az északi régióban maradván, Svédország, azon belül pedig Stockholm egyik projektjét mutatom be, amely nem szimplán urbanisztikai szemléletet tükröz, itt már – ha kis mértékben is –, de tudatosan megjelentek az építészeti bűnmegelőzés szempontjai.

2018-ban látogatást tettem a már említett Biztonságosabb Svédországért Alapítványnál (Stiftelsen Tryggare Sverige) Stockholmban, ahol fogadóim nemcsak saját tevékenységüket, hanem egy újonnan épült városrészt is bemutattak számomra. **Hammarby Sjöstad** tulajdonképpen egy olyan smart- és ökocity koncepció, illetve barnamezős beruházás eredménye, amely a XXI. század multifunkcionalitását teljes egészében tartalmazza. A Stockholm egyik szigetén elhelyezkedő, tóvárosnak nevezett városrész korábban ipari területként funkcionált, gyártelepeknek és különböző adót nem fizető, illegális határán mozgó vállalkozásoknak otthont adva. A területen sokáig kikötő és a kikötőhöz kapcsolódó kisebb üzemek működtek, foglalva az értékes területet. Az önkormányzat a 1990-es évek végén elégezte meg a kialakult helyzetet, megvásárolta az addig magánkézben lévő területet, s a városrész átalakításáról, tulajdonképpen „újrahasznosításáról” döntött.

A területen tartózkodó cégeknek és egyéb vállalkozásoknak felajánlották, hogy részesei lehetnek az új koncepciónak, de két lehetőség közül választaniuk kell: az egyik, hogy a piaci ár alatt vásárolnak meg területeket, de ebben az esetben vállalják az ipari használat okozta szennyezés megszüntetésének költségeit, vagy később, piaci áron vásárolják meg a már rekultivált területeket.

A városrész ezt követően egy közel 20 éves projekt eredményeképp alakult át, s vált urbanisztikai látványossággá. Már a tervezés fázisában különös hangsúlyt helyeztek az infrastruktúrára, például a tömegközlekedésre. Az épületekbe távfűtést terveztek, így az egyes épületek egyfajta passzív házként működnek. A szennyvíz- és hulladékgyűjtéshez egyaránt föld alatti csőrendszert alakítottak ki. A házak bejáratainál földből kiálló csövek jelentik a „kukát”, ahol természetesen szelektív módon szabadulhatnak meg a lakók a háztartási hulladéktól. A csőbe dobott szemetet vákuum továbbítja a szemétfeldolgozó telepre, amely a távfűtés alapját adja, ami részben az elégetett hulladék energiájára, részben a szennyvízből kinyert hőenergiára épül.

27. ábra: Hammarby Sjöstad – Személedobó a föld alatti rendszerhez (saját fotó)

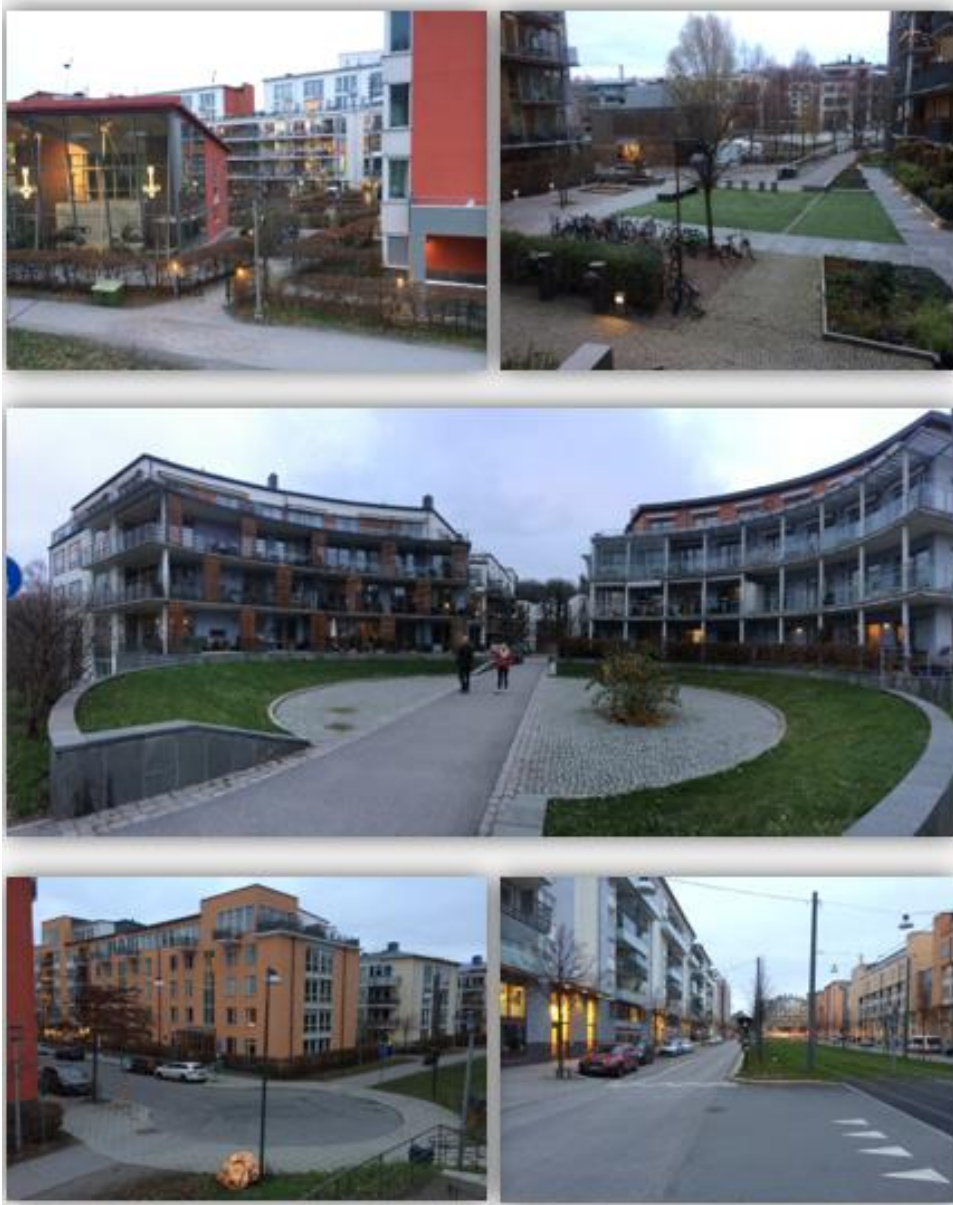
Távfűtés mellett azonban távhűtés is igénybe vehető az épületekben: utóbbi szintén a szennyvízből kinyert energia hasznosításával, mintegy a távfűtés melléktermékeként működik. Az energia- és vízellátás, valamint hulladékkezelés szempontjából a cél egyfajta zárláncú, egymásra épülő elemekből álló rendszer kialakítása volt a területen, aminek köszönhetően csökken a működtetéshez szükséges energiafelhasználás. Vendéglátóim ugyanakkor azt is kiemelték, hogy a kidolgozott rendszer azért is jó, mert így nem kell naponta az utcákon „pöfékelő” kukás autók mögött kullogni és várakozni.

A házak majd mindegyikén található napelem és napkollektor, és – különösen az első ütemben épült házak között – némelyik épület egészen magas színvonalú műszaki megoldásokat vonultat fel. Az engedélyeztetés során az épületek általános építészeti, esztétikai minőségére is különösen ügyeltek. Az engedélyezési tervek részeként életciklus-analízist végeztek, amelyek alapján elfogadhatóbbá váltak az esetleges kezdeti magasabb beruházási költségek is.

De hol jelentek meg a bűnmegelőzési szempontok? A városrészt úgy alakították ki, hogy annak **kizárólag egy főutcája van, amelyen a fő tömegközlekedést biztosító villamos is közlekedik. A területre történő behajtás tehát tulajdonképpen egyetlen ponton lehetséges, amely sem a megközelítés, sem a menekülés szempontjából nem kedvez az elkövetőknek.** A főútról nyíló, a lakóépületek közé nyúló valamennyi utca zsákutca, amelyek szintén kedvezőtlenül teszik az elkövetést. A zsákutcák által közrezárt, épületek mögötti területek

közös „udvarként” funkcionálnak, ahol a birtokviszonyok jelzése egyértelmű. További építészeti különlegesség, hogy a házak az utca felé magasak és zártak, de a belső udvarok igazi kis privát édenkertek, a víz felé nyitott, kellemes közösségi terek minden korosztály számára. Postaládák kizárólag lakóépületen kívül találhatóak, a bejárati ajtókon pedig mindenhol elektromos zárok és beléptetők védik a lakókat.

28. ábra: Hammarby Sjöstad (saját fotó)

További előírás volt, hogy valamennyi épület alsó szintjén boltok, üzletek, irodák, éttermek kerüljenek kialakításra, hogy a vegyes területhasználat és az állandó felügyelet megvalósuljon.

Plázákat és nagyobb bevásárlóközpontokat nem építettek a területre, hogy az utcára nyíló boltok nézelődőkkel és vásárlókkal töltsék meg az utcát.

A területre elméletileg 8000 lakást, 15-20.000 lakót vártak, elsősorban az idősebb korosztály tagjaiból, mondván, hogy a nyugodt, lassabb és a városközponttól kissé távoleső terület nem vonzza majd a fiatalokat. Ebben az egyben nagyot tévedtek, ugyanis leginkább a kisgyermekes, fiatal családok érdeklődését keltette fel az új negyed. Idegenvezetőim be is vallották, hogy erre nem voltak felkészülve, így utólag kellett újabb óvodákat és iskolákat, valamint játszótereket építeni. A nagyobb probléma azonban az, hogy ma már az elsőként ideköltözők gyermekei kamaszkorba léptek, pillanatnyilag az ő szabadidejük megtervezése és megszervezése a legnagyobb kihívás.

A biztonság és annak érzetét az alábbi célok megvalósulásával kívánták elérni:

- láthatóság és áttekinthetőség a nyilvános térben,
- jól azonosítható, magas látnivalók a könnyű orientációhoz,
- gyalogos zsákutcák és alagutak kerülése,
- ablakból látható autó- és kerékpártárolók kialakítása,
- kivilágított és áttekinthető garázsok,
- udvarok biztosítása az apartmanok számára,
- közös helyiségek a földszinten, ablakokkal
- a magán- és a közterület egyértelmű szétválasztása,
- a környezet személyre szabásának lehetősége (Grönlund, 2012, 296-303.).

Persze a biztonság szintje nem csak az épített környezeten múlik, **az itt lakóknak is komoly szerepük van benne, a célok elérésében a lakók tudatos magatartására is számítanak.** A lakótelepen élők jól ismerik egymást, az interneten csoportokba tömörülnek, amelyekben a környék felmerülő problémáit beszélnek meg, vagy csak egyszerűen közös akciókat szerveznek. Sokszor találkoznak személyesen is, és a helyi rendőrséggel is jó kapcsolatot tartanak fenn. A tudatosság kialakulását segíti például a Glashus Ett elnevezésű oktatási központ, amelynek tevékenysége eredményesnek tűnik, ugyanis a városrészben az egy főre eső vízfogyasztás csak háromnegyede a stockholmi átlagnak. **A bűnözéstől való félelem szempontjából is jóval a stockholmi átlag alatti értékek mérhetőek, olyan a közösséget zavaró vagy a jogot sértő magatartások esetében is, mint az alkohol- és drogfogyasztás, vagy a garázdaság** (Grönlund, 2012, 304.).

Átalakításokra természetesen nemcsak Svédországban kerül sor, hasonló projektekkal a világ több országában találkozhatunk. Kevésbé gyakori azonban a hazánkra oly jellemző panelépületekből álló lakótelepek érdemi megújítása, amely nem valamiféle fűtőkorszerűsítést vagy esztétikai beavatkozást foglal magába. Az ilyen megoldások feltétele, hogy az adott országban legyenek panelek, így jutunk el Németországhoz, amely kiváló példával szolgál a panelek megújítása terén.

A most következő projektek akár az előző részben is szerepelhettek volna, hiszen itt inkább városrehabilitációról és rekonstrukcióról lesz szó, ugyanakkor a megoldások innovativitása és mögöttes filozófiájának egy része inkább urbanisztikai eredetű. Korábban már sokat írtam arról, hogy az emberi léptéket meghaladó épületegyüttesek nem segítik a közösségek és a társadalmi kapcsolatok kialakulását, az egymásra figyelés képességének fejlődését. A panelépületek és az azokból álló lakótelepek kifejezett sajátosságai az előbbiek, ráadásul szembenően érvényesülnek a Pruitt-Igoe lakótelepnél bemutatott hiányosságok, úgy, mint a magán- és közterület elhatárolása, a felelősség egyértelműsítése.

A megoldás magától értetődő: az ekkora volumenű épületeket le kell bontani és helyükre új, méreteiben kisebb, tervezésében sokkal jobban átgondolt otthonokat kell építeni. **De tudjuk, hogy ez a fajta szanalási mechanizmus óriási károkat okoz a régi lakókból álló lakóközösség szétverésével, ezért más alternatívák kellene.**

Németországban ezért gyakori, hogy a régi panelépületeket kisebb méretűre, sokkal több magánterületet tartalmazó épületté alakítják át. Nem el-, hanem visszabontás zajlik, amelynek eredményeképp ugyanazon lakóépület – esetleg kisebb lakásszámmal ugyan, de -, hozzávetőlegesen ugyanazzal a közösséggel él tovább, sokkal jobban definiált felelősségi körökkel, tulajdonosi jogosultságokkal.

Ennek egyik első példjaként évek óta Berlint, azon belül pedig Marzahn Northwest lakótelepét szokás megemlíteni. Dolgozatomban ezúttal én inkább magáról a jelenségről írok, valamint egy speciális német fogalomról, illetve bemutatok egy 2007-ben díjnyertes projektet.

Kezdjük a fogalommal! Az ún. **Kiez** (magyarul: szomszédság) nem más, mint egy nagyobb városban létrejövő, kisváros méretűre zsugorodó közösség, közigazgatási városrészhatároktól független, alulról szerveződő kisvárosnyi egység. Többnyire egy olyan közösségi ütőér, amellyel egy adott utca vagy kisebb környék lakossága együtt dobban. A Kiez a környékbeliek

mindennapjainak kerete, otthonos élettere. Felfogható, átérezhető és belakható sziget a nagy urbánus masszában, amihez minden lakójának személyes viszonya fűződik. Az ügyeiben részt vesz, a magáénak érzi. Alapvetően Berlinre jellemző fogalom, de más, hasonló német városokra is jellemző. A Kiez-eknek a többsége a kilencvenes évek elején szociális problémákkal agyonterhelt, elszegényedett negyed volt, a teljes lemaradás és a gettósodás veszélye fenyegette őket, elszegényedtek, problémáik elvesztek volna a nagy egészben. Ha az önkormányzat nem lép közbe, s nem állít fel minden problémás Kiez-ben egy helyi civilekből összeálló menedzsmentet, és rendel hozzájuk némi forrást. **A Kiez-menedzsmentek feladata, hogy a helyi sajátosságokhoz igazítva maguk alakítsanak ki projekteket az oktatástól a közbiztonság javításán át a szociális és kulturális programokig. Önszerveződjenek, érvékeljék a helyieket, vonják be őket a saját környékük újjáélesztésébe.** A cél tehát az egyes városrészek civiltársadalmának bevonása moderálási, hálózatkiépítési, aktivizálási hangsúllyal. Az intézkedéseket már csak azért is helyénvaló a lakónegyedek szintjén meghozni, hiszen itt lépnek fel, itt válnak érzékelhetővé a társadalmi konfliktusok, s ez a szint biztosítja lakói számára az azonosulás lehetőségét.

Mindehhez társulnia kell az épített környezet átgondolt megváltoztatásának, a lakók támogatása és megértése mellett. Hangsúlyozni szükséges: **nem elegendő átszínezni a homlokzatot vagy kicserélni pár épületelemet ahhoz, hogy megálljanak a kedvezőtlen folyamatok.** Általában csökkentették az épületek szintjeinek számát, illetve sok esetben egyes egységek elbontásával alakították át a tömböt. Ezen átalakítások között találunk olyat is, amelynek keretében a panelház minden második lépcsőházát és a hozzájuk tartozó lakásokat elbontották. Az ily módon kisebb és kezelhető méretűvé tett tömbökben ezután zónásításra került sor, azaz magánterületeket, illetve a lakóközösség által használható köztereket hoztak létre. A földszinti lakások önálló kertrészt kaptak, illetve áthelyezték és hangsúlyosabbá tették a bejáratot. A házak megjelenését alapvetően megváltoztatta az épületszínezés, illetve az olyan utólag felszerelt elemek, mint az erkélyek. Sok esetben megváltoztatták a terek dimenzióit: a közlekedőket kiszélesítették, megnövelték az ablakok méretét, és a korábban sötét, természetes megvilágítás nélküli konyhák és fürdőszobák is ablakot vagy felülvilágítót kaptak. Mindezeknek köszönhetően a lakások sokkal élhetőbbek, tágasabbak lettek. A földszinti lakásokat ezenkívül akadálymentesítették, az átalakítás utolsó lépéseként pedig tetőszinti lakóegységekhez saját tetőteraszt alakítottak ki.

A 2007-es évben díjnyertes projekt **Leinefelde-Worbis** városában valósult meg. A **World Habitat Awards** díjat a **Building and Social Housing Foundation** ítélte oda, amely ma már több mint negyven éve keresi-kutatja és támogatja világszerte a városrehabilitációs és urbanizációs projekteket.

A projekt megvalósítására a 2000-es években került sor, amikor is a város vezetése látta, hogy az ország újraegyesítését követő gazdasági helyzet eredményeképp megszűnő munkahelyek miatt bekövetkező elköltözések a város zsugorodását idézték elő. Ennek kezelésére olyan fenntartható és jövőbe mutató városfejlesztésre volt szükség, amely legalább megállítja az lakosságfogyást, esetleg még azt is lehetővé teszi, hogy néhányan visszaköltözzenek. A **ZukunftWerkStadt** projekt vezetői tehát komplex társadalmi változásokat kívántak elérni, olyan célkitűzések megfogalmazásával, mint a

- az életkörülmények, a városi infrastruktúra és a környezet drámai megváltoztatása,
- új munkahelyek létrehozása,
- az elérhető, megfizethető és vonzó lakhatási lehetőségek előmozdítása a lakáspiacon,
- a társadalmi és gazdasági stabilitás javítása, és az aktív közösségi élet ösztönzése (WHA, 2007).

Amikor a város vezetése által felkért Herman Strab várostervező és csapata először állt elő azzal az ötlettel, hogy a sok helyütt üresen és kihasználatlanul álló épületek egy részét vissza kellene bontani és átalakítani, ellenállásba ütköztek. Az önkormányzat úgy gondolta, hogy ezzel presztízst veszítenek, visszalépnek a kisváros kategóriájába. Első lépésként tehát azt kellett megértetni a várossal, hogy *a kisváros is lehet éppoly élhető, sok esetben még kedvezőbb, mint egy nagyváros. A város vezetése, a helyi civil közösségek és a tervezők közös munkája során rögzítették a mindenki számára elfogadott alapelveket. A legelső megegyezés szerint az őszinteség és az igazság kimondása volt a közös munka feltétele* (Novák, 2011).

A munkálatok megkezdése előtt tehát olyan közösségi találkozókra volt szükség, amelyek megértetik a lakókkal a tervezett lépéseket. Ehhez közös elvrendszert dolgoztak ki, amely az alábbiak szerint foglalható össze:

- az információk megosztása,
- példák kidolgozása és bemutatása,
- építészeti tervpályázatok a sokszínűség érdekében,

- jó építészeti minőség a fejlesztések során,
- a lehetséges irányok közös meghatározása,
- a folyamat ellenőrzése és nyilvánosság elé tárása,
- bizalom, az érzelmi dimenziók tiszteletben tartása,
- csalódások elkerülése (Novák, 2011).

Novák Ágnes, okleveles építészmérnök, panelkutató kissé csalódottan jegyzi meg már idézett írásában, hogy *ha áttekintjük a fenti felsorolást, azt kell látnunk, hogy alig van olyan hazai fejlesztés, amely kiállná ezt a vizsgálódást.* Még tovább megy, amikor úgy fogalmaz, hogy *sajnos nálunk jószérivel azt sem lehet megtudni, hogy a panelfelújításra fordított közpénzek eddig milyen hatékonyságot jelentettek, a vissza nem térítendő támogatást felhasználó lakástulajdonosok rezsi költségei jelentősen csökkentek-e...Továbbá az eddig elvégzett felújításokat utólagosan sem monitorozza semmilyen szervezet, így fordulhat elő, hogy a néhány évvel ezelőtt ablakcserén átesett épület esetében újra ablakcserét támogatott a panel-program, ami sajnos a közpénzek nem megfelelő felhasználását is mutatja. Lassan pedig beszámolhatunk az első csalódott lakókról is, akiknek a felújításra felvett kölcsön miatt éveken át jelentős többletköltségeik lesznek, hiszen az alacsony hatékonyságú hőszigetelés nem jelent érzékelhető költségmegtakarítást.*

A projekt tehát új szemlélet mentén, a lakók bevonásával, a nyilvánosság előtt zajlott, amelynek eredményeképp a projekt sikeresen lelassította a népesség csökkenését. Új munkahelyek létesültek, a fiatalok állást találtak Leinefelde-ben, kisgyermekes családok élvezték a javult iskolai és életkörülményeket, időskorúak és nyugdíjasok vették igénybe a továbbfejlesztett helyi szolgáltatásokat.

Több mint 1700 lakást bontottak le, négy évvel a projekt eredeti ütemterve előtt. 2500 apartman került felújításra, ebből több mint 1630 privát zöldterülettel rendelkezik. A megüresedett lakások arányát a teljes lakásszámhoz képest 10% -ra csökkentették, és a felújított apartmanok csupán 3,5% -a volt üres 2007-re. Minden oktatási és társadalmi létesítményt felújítottak vagy átalakítottak más közhasznú célokra (WHA, 2007).

A projektnek látható és érzékelhető társadalmi hatásai is voltak, elsősorban kiemelendő, hogy a terület megújulása a lakosság büszkeségérzetét és lokálpatriotizmusát is helyreállította, továbbá stabil társadalmi alapot teremtett az újraegyesítés eredményeként bekövetkezett drámai

változások és zavarok után. A folyamatban való részvétel döntő jelentőségű volt, és az önkormányzat lehetőségeket keresett a lakosokkal való kapcsolattartáshoz és együttműködéshez, ideértve:

- kiállítások és nyilvános viták szervezését,
- rendszeres ingyenes körzeti újság elérhetőségét,
- információs / szolgáltatási pont telepítését, amely a projekt korai éveiben nagy forgalmat bonyolított le,
- koncentrált workshopok tartását, amelyek konkrét projektkomponenseket céloztak meg (a workshopok résztvevői között voltak bérlők, lakásépítő társaságok, önkormányzati képviselők, tanácsadók és helyi érdekcsoportok)
- az ingatlantulajdonosok és a bérlők közötti intenzív kapcsolattartás támogatása a meghatározott ütemtervekkel, valamint téma-specifikus munkacsoportok létrehozása a bérlők bevonására a folyamatokba.

Az átalakítások elképzéséhez íme néhány szemléltető fotó:

29. ábra: www.sfa.de/projects/haus-07-en Stefan Forster Architekten, Leinefelde Panelrehabilitáció, 2004, Németország – Leinefelde – Worbis

Természetesen, mint minden projektnek, úgy ennek is voltak hátráltató tényezői. Elsőként említendő a lakosság **mentális ellenállása** a zsugorodó város jelenségével szemben. Közel két évbe telt, hogy meggyőzzék a lakosokat arról, hogy a „kevesebb város” több minőséget jelenthet. Megjelentek az **egyéni, önálló érdekek** is, így a kezdetekben a különböző érdekelt felek csak a saját érdekeik szerint működtek. A részvételre ösztönzésük, bevonásuk a tervezési és végrehajtási folyamatokba jelentette a fordulópontot, amely új kölcsönös megértést és a közösségi szolidaritás érzetét hozta létre. Ekkora léptékű átalakítások komoly anyagi forrást

igényeltek, így azok előteremtése a város vezetése részéről óriási erőfeszítéseket igényelt. Az állam ugyan segített, de évről évre eltérő mértékben, így a beruházási mozgáster korlátozott volt. Nem véletlen, hogy fontos szempont volt a liftek lehetőség szerinti nélkülözése, hogy a kivitelezési és később a fenntartási költségek is alacsonyak maradjanak. A projektre Leinefelde városa 2007-ig összesen 177 millió dollárt (USD) költött, melyből 41 millió dollárt biztosított az önkormányzat, 34 millió dollárt a közigazgatási körzet (tartomány), és 102 millió dollárt maguk a lakásszövetkezetek (local housing societies). További akadályt jelentett a folyamatok lassúsága, az épületek technikai elmaradottsága, a tudatos minőségre törekvés, ennek ellenére is a város talpra állt, s jól működő, a fiatalokat is ismét vonzó kisvárossá alakult.

Végül egy tengeren túli projekt bemutatása következik, amely **New Yorkban, azon belül is a Time Square** (a továbbiakban: TS) területén került megvalósításra a **Time Square Alliance (TSA)** által. A Szövetség 1992-ben alakult és kezdte meg munkáját, akkor még Times Square Business Improvement District (BID) néven, azzal a céllal, hogy fejlessze és népszerűsítse a TS környékét, ápolja a kreativitást, növelje a tér energiáját és az életszínvonalat, amelyek a térségben egy évszázadon át a szórakozás, a kultúra és a városi élet ikonjává tették a területet. Amellett, hogy alapvető szolgáltatásokat nyújt és biztosítja a Public Safety Officers (PSO) egységet a Szövetség

- segíti a helyi vállalkozásokat,
- ösztönzi a gazdasági fejlődést és az állami fejlesztéseket,
- eseményeket, rendezvényeket szervez,
- a Times Square Arts-on keresztül rendezi és bemutatja a közművészeti projekteket a kerület egész területén.

A Szövetség komplex tevékenységet folytat, amelynek fontos részét képezik a PSO járőrök, akik a hét hét napján, napi 24 órában felügyelik a területet és képezik a Szövetség „utcai szemét és fülét”. A PSO járőrök együttműködnek a New York Police Department munkatársaival és a Szennyvíz Társaság kollégáival is, hogy a terület állandóan tiszta és karbantartott legyen. A Szövetség a kezdetektől fogva megannyi módon próbálja a terület élhetőségét és biztonságát fokozni. Ők rendezik 1993 óta a hagyományosnak mondható szilveszteri TS utcabált, együttműködnek a hulladékkezelő és az ahhoz sajnos szorosan kapcsolódó kábítószerügyi szervekkel, különféle projekteket dolgoztak ki a hajléktalanság kezelésére. A kábítószer

visszaélések kapcsán együttműködésük országos szinten mintaként szolgál, ugyanis lehetővé tették, hogy valamennyi szervezet maximalizálhassa munkaerejét, így az utcai jelenlétén túl munkahelyi képzésekre és az újrakezdést igénylőknek állandó foglalkoztatásra van lehetősége.

A hajléktalanság kérdésköre kapcsán 25 szociális szervezettel működtek együtt az elmúlt több mint 25 évben, külön szövetségi forrást kaptak arra, hogy a hajléktalanságot kreatív és együttérző módon kezeljék, s hogy annak eredménye ne csak annyi legyen, hogy egyik padról a másik padra „költöznek” a fedél nélküliek.

A Szövetség kiemelt figyelmet fordít a kulturális események szervezésére, így együttműködnek a Broadway League-gel is. Támogatják az utcai, köztéri művészetet, kiállításokat nyitnak meg, s egyéb vonzó – például testmozgással kapcsolatos – programokat működtetnek. Az elmúlt 20 év tapasztalatai alapján 2012-ben kiadtak egy összefoglaló írást a szerintük legfontosabb 20 alapelvről, amelyet egy városi környezet fenntartása kapcsán figyelembe kell venni (TSA, 2012):

„NAGYSZERŰ” KÖZTEREK ALAKÍTÁSA	SZÁMOLNI A VÁRATLANNAL	A PARTNERSÉG EREJE	ISMERNI ÉS SZERETNI ÖNMAGUNKAT	ÉSZBEN TARTANI A 6 „K”-T
Tervezz jól!	Tudd, hogy a dolgok változnak!	Használd a köz-, a magán- és a civil szervezetek partnerségét!	Tudd, hogy mi autentikus és mi jellegzetes!	Közösség minden alapja! (community based)
Üzemeltesd jól!	Élj a lehetőségekkel!	Ismerjétek egymás erősségeit és gyengeségeit!	Szeresd, ami autentikus és jellegzetes!	Következetesség! (consistent)
Szervezd következetesen és kreatívan!	Merj próbálkozni!		Használj adatokat, ismerd meg a tényeket!	Koherencia (coherent)
	Nincs egy jó válasz!		Használd fel az előbbieket problémazonosításra!	Koncentráltság (concentrated)
			Keresd meg a szövetségeseid és harcolj magadért!	Kreativitás (creativity)
				Kritikus tömeg (critical mass)

30. ábra: A TSA alapelvrendszer (saját szerkesztés)

A fenti alapelvek magyarázat nélkül nehezen értelmezhetőek, s kissé általánosnak ható a megfogalmazásuk is, de együttesen, rendszerben tekintve rájuk egy jól nyomon követhető gondolkodásmód és végrehajtási folyamat rajzolódik ki. Az első kategóriában megfogalmazottak arra irányítják rá a figyelmet, hogy önmagában a tervezés nem elegendő, minőségre és e minőség fenntartására kell törekedni, folyamatos, következetes, de kreatív szervezéssel. A második kategória elemei nyitottságot várnak el a projektben résztvevőktől, el kell engedni a prekonceptiókat, próbálkozni kell és nem hinni abban, hogy kizárólag egy helyes megoldás létezik. A harmadik csoport az együttműködésről szól, amely minden urbanisztikai és egyben bűnmegelőzési projekt alapja is. Ismernie kell egymást a résztvevőknek, legyen az állami, önkormányzati vagy éppen civil partner.

A negyedik csoport rendkívül fontos, hiszen egy lakóhely szempontjából nélkülözhetetlen az oda tartozás érzése, amely csak akkor alakulhat ki, ha ismerjük a múltunkat, jellegzetességeinket. Ez azért fontos, mert ahogy korábban már többször is hangsúlyoztam, az építészeti bűnmegelőzés sem kínál univerzális, mindenhol alkalmazható megoldásokat. Ahhoz, hogy sikeresek legyünk a korábbi megoldásokat újra kell gondolni az adott terület függvényében, amely csak elemzés, értékelés és a hely ismerete által lehetséges.

Az utolsó blokkban szereplő elvek kiinduló pontja, mint azt már sokszor láthattuk a közösség. A közösség lesz a kiindulási alap, amellyel együttműködve kreatívan, következetesen, koncentráltan lehetséges egy-egy projekt végrehajtása.

Az adatok a Szövetség munkájának sikerességéről árulkodnak, ugyanis amíg 1993-ban 3924 bűncselekménnyel kapcsolatos incidens történt a területen, addig 2012-ben ez a szám csak 932 volt. Ezzel párhuzamosan nőtt a TS látogatottsága, a metró forgalma, a művészeti eseményeken való résztvevők száma (TSA, 2012).

3.5.5. A települések tervezésének és fejlesztésének szereplői

A várostervezés többszereplős folyamat, amelyet soha nem csak szakmai szempontok határoznak meg, fontos szerepet játszanak a politikai törekvések és a gazdasági érdekek is. A folyamat azonban sok esetben az egyéntől, mint magántulajdonostól indul. A magánszereplők közé tartoznak még a fejlesztők, befektetők, illetve a lakosság. Utóbbi igényei, hozzáállása, lehetőségei nagyban befolyásolják egy adott terület fejlődését, alakulását. A befektetők,

kivitelezők is a megrendelőkhöz, tehát a lakossághoz igazodnak, természetesen a profitmaximalizálásra törekedve.

A lakosság nem csak egyes tagjai révén, hanem civil szervezetekbe, érdekképviselői csoportokba tömörülve is képes akaratát kifejezni, ily módon hatást gyakorolni a változások irányára. Ezek sikerességére számtalan példa és ellenpélda található, ugyanakkor a lakosság demokratikus elveken történő bevonása egyre gyakoribb. Ennek kiemelt jelentősége lesz az építészeti bűnmegelőzésben is! A bevonás természetesen óriási felelősséggel is jár, melyre kiváló példa az alábbi eset:

2017-ben részt vettem az International CPTED Association által, Calgaryban rendezett „**My street, my neighbourhood, my city - CPTED in action**” című konferencián⁵², ahol a társadalom és a közösségek bevonásának veszélyeiről beszélt **Wendy Sarkissian**, kanadai szakértő, aki szerint hihetetlen károkat okoz, ha a közösségeknek csalódnuk kell a megindult programokban. Bemutatott egy Ausztráliában, Bonnyriggben végrehajtott projektet, amelynek során nagy lendülettel indult meg az emberek megszólítása, minekután észlelték, hogy a 31%-ban dél-ázsiai, 5%-ban helyi, 6%-ban arab összetételű közösségnek szüksége van külső segítségre. Ez a heterogenitás párosult még azzal, hogy a területen élők 43%-a nem beszélt angolul. A környezetet senki nem érezte magáénak, elhagyott parkok, terek, gondozatlan járdák szeltek át a kerületeket. A többség állami tulajdonú ingatlanban lakott, melyen mindenképpen változtatni szerettek volna. Először információcserére lehetőséget adó gyűlésekre került sor, aztán kiscsoportos találkozókra, majd résztvevői workshopokra. Sok esetben tolmács segítségével zajlottak ezek az események, de szemmel láthatóan valamennyi náció tagja örült a kezdeményezésnek, elfogadóak és toleránsak voltak. Később interaktív kiállításokat szerveztek, majd ezzel egyidőben ún. „dream workshopokat” tartottak, amelyek arról szóltak, hogy milyenek szeretnék látni a lakókörnyezetüket. Az előadó megfogalmazásában ezek nem „brainstormingok”, hanem sokkal inkább „heartstormingok” voltak, azaz nem feltétlenül az agy, sokkal inkább a szív hangjaira figyeltek.

A megálmodott terveket az ún. PPP (public private partnership) konstrukcióban kívánta az állam megvalósítani, amelynek lényege a közfeladatoknak a közszféra és a magántőke együttműködésében történő ellátása. A PPP a közszolgáltatások biztosításának olyan formája,

⁵² ICA – Kanada, Calgary, 2017. augusztus 7-8. - <https://cpted.net/event-2448410>

amelyben a közfeladat ellátásához szükséges létesítmények, intézmények, eszközök tervezésébe, létrehozásába, fenntartásába, finanszírozásába és üzemeltetésébe – komplex együttműködés keretében – az állam bevonja a magánszektor. A klasszikus magánfinanszírozású PPP-rendszerben mindezt egyetlen cég vagy csoport végzi el. A közszereplő vagy végfelhasználó a beruházás értékét és az üzemeltetés költségeit az üzemeltetőnek fizetett díj formájában téríti meg. Az üzemeltetési periódus végén (20-25 év) a vagyon és az üzemeltetési jogok a közszereplőre szállnak át. Ez a cég ebben az esetben a Newleaf vállalat volt, amely óriási beruházásoknak látott neki, s hamar látványos eredményeket ért el. A megálmodott környezet kialakítása megkezdődött a közösség legnagyobb örömeire. Terveik szerint új utak, parkok, játszóterek, piknikezésre alkalmas területek kerültek volna kiépítésre, különféle centrumokkal és időseknek szánt lakónegyeddél. 2011-ben a Newleaf elnyerte az „UDIA NSW’s award for Excellence for Urban Renewal” díjat, mely egyértelműsítette, jó úton haladnak.

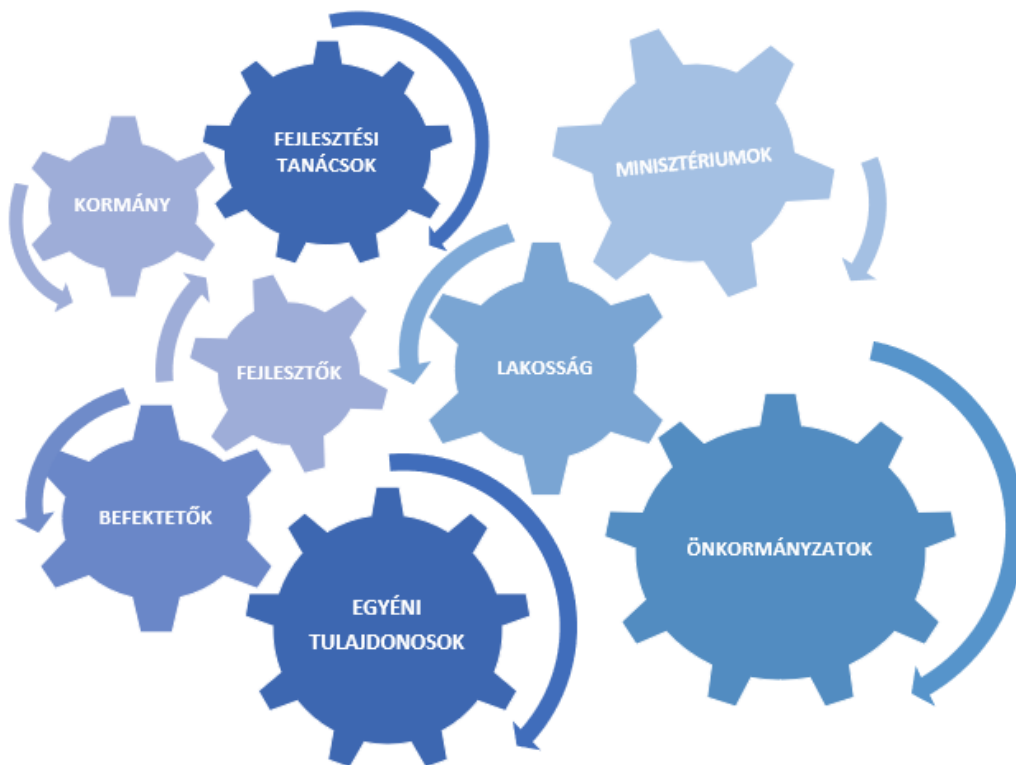
2015-ben azonban az álmok szertefoszlottak, az állam felmondta a szerződést a csődeljárást bejelentő Newleaf vállalattal, az első időkben dübörgő együttműködés megszűnt. A felújítások, az építkezések leálltak, amelynek következményeképp mindenhol félig kész épületek csúfították a lakókörnyezetet. Az emberek csalódtak a közösség erejében, többen belebetegedtek álmaik megghiúsulásába. Óriási botrányt kavart végül egy hölgy halála, aki az elköltöztetése miatti félelmében alulmaradt a rákkal szembeni küzdelmében. Wendy, az előadás megtartására felkért szakértő, tagja volt a projekt előkészítő szakaszának, s maga is feldolgozhatatlan kudarcként élte meg a történeteket. Véleménye szerint óriási probléma volt, hogy nem készültek „B” tervvel, s amikor a PPP konstrukció bedőlt, nem volt semmilyen eszköz vagy megoldás a kezükben. Tétlenül nézték végig, hogy terveik megghiúsulnak. Az előadás tehát arra hívta fel a figyelmet, hogy a lehetőségek egyben felelősséget is szülnek, s az emögött meghúzódó bizalmat eljátszani nem lehet, különben soha nem lesz esély az emberek későbbi bevonására.

Visszatérve a szereplők felsorolásához a közhatalmi aktorokkal folytatódik a sor, a „legalsó” szinten az önkormányzatokkal. Az önkormányzatok, mint a helyi önkormányzás letéteményesei megannyi jogosultsággal és óriási felelősséggel bírnak a településük fejlesztése tekintetében. Új területeket nyilváníthatnak beépíthetőnek, a helyi normákon keresztül keretet adhatnak a

fejlesztéseknek, s további kritériumokat határozhatnak meg a fejlesztők, befektetők és magánszemélyek számára is.

Az önkormányzatok – az egyénekhez hasonlóan – tömörülésekké szerveződhetnek, különféle kistérségi és települési társulásokba. Ezek megyei és regionális fejlesztési tanácsokat alkothatnak, amelyek nagyobb léptékű beruházások fölött diszponálhatnak.

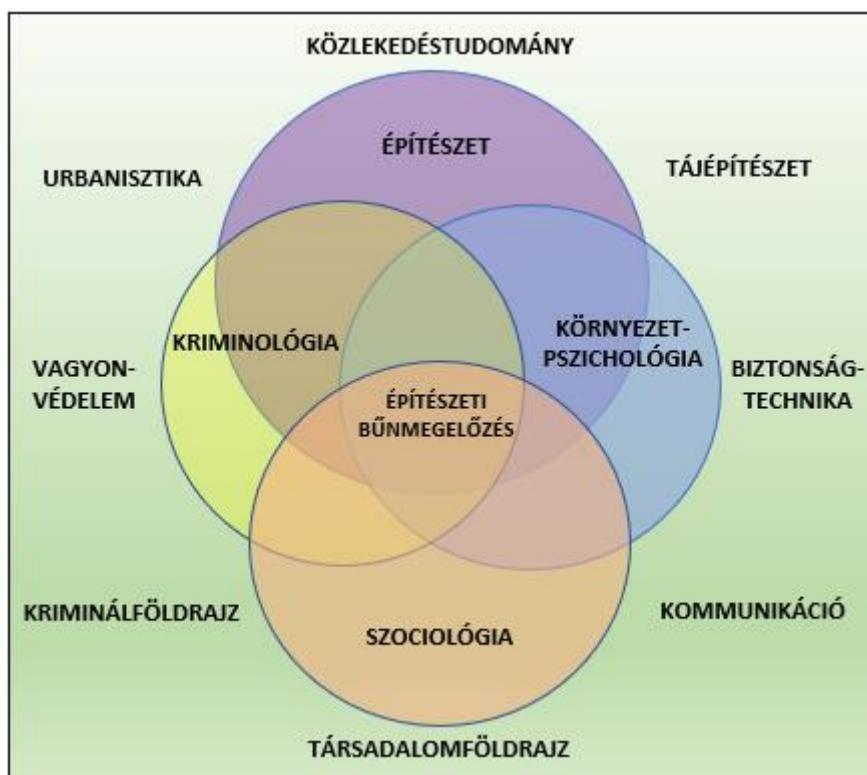
Végül, meg kell említsük a kormányt és annak minisztériumait, amelyek az Országgyűlés elé terjesztik a kompetenciájukba tartozó törvényjavaslatokat, és összehangolják a különböző területfejlesztési célokat szolgáló állami pénzeszközöket. A kormány kezdeményezheti a hierarchia alsóbb fokán álló regionális fejlesztési tanácsok létrehozását, elfogadja a kiemelt térségekre vonatkozó területfejlesztési koncepciókat, elősegíti és támogatja a területfejlesztési önkormányzati társulások szerveződését. Az általuk képviselt ágazati fejlesztési célokhoz általában országos közérdekek fűződnek. De mivel minden fejlesztés valamilyen település területét érinti, szükség van az országos és a helyi érdekek egyeztetésére (Meggyesi, 2006, 30-33.).

31. ábra: A várostervezés szereplői (saját szerkesztés)

3.6. Összegzés

Mint láthattuk, az építészeti bűnmegelőzést valóban multidiszciplinaritás jellemzi. Megannyi szakterület tudásanyagához kapcsolódik, így az elméleti rendszerben történő elhelyezése korántsem egyszerű feladat, vegytisztán nem is lehetséges. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy az építészeti bűnmegelőzés alapját **a neoklasszikus kriminológiai tételek alkotják, amelyek abból indulnak ki, hogy az elkövetővé váló individuum racionálisan gondolkodó lény, akit a bűncselekmény megvalósítására elsősorban egyéni érdekei sarkallnak.**

32. ábra: Az építészeti bűnmegelőzést diszciplináris keretrendszere (saját szerkesztés)

E racionalitásból fakad, hogy az épített környezet megváltoztatása az elkövető magatartását befolyásolja, a számára kedvezőtlenebbé váló körülmények alapján újra mérlegel, az esély csökkenése esetén **az elállás vagy más jellegű (hely, idő, tárgy) megvalósítás mellett dönt.** A bűncselekmények számának adott területi egységen történő csökkenéséhez tehát egyértelműen hozzájárul az építészeti bűnmegelőzés. Ennek bizonyítására kiváló példa egy Új-Zélandon megvalósuló projekt, amely Christchurch városát érintette. A városban egy természeti katasztrófát követően a központi buszvégállomás átalakítása mellett döntöttek, méghozzá a

CPTED szempontokat is figyelembe véve. Az ablakokat a buszok és a közösségi térrészek irányába nyitották meg, újfajta padokat és asztalokat helyeztek ki, átalakították a kerékpártárolót, hangsúlyt fektettek a világítás megfelelő kihelyezésére. Az általuk mért adatok szerint míg 2009-ben 173 hívás érkezett a rendőrségre a környéken elkövetett jogsértések kapcsán, addig az átalakítás után 2015 májusa és 2016 májusa között ez a szám csupán 40 volt, azaz 77%-os visszaesés volt tapasztalható. Amennyiben mindezt az utasok számához viszonyítjuk, a csökkenés még akkor is 70%⁵³.

Amennyiben az építészeti bűnmegelőzést szűken értelmezzük, és kizárólag a klasszikus vagyon elleni bűncselekményekre, valamint egyedül az elkövetőre fókuszáltn vizsgáljuk, úgy valószínűleg számolni kell a más jellegű megvalósítással, azaz az áthelyeződés jelenségével. Érdekes azonban megjegyezni, hogy az áthelyeződés, s **főleg annak mértéke a mai napig sem bizonyított, emlékezzünk csak Korinek László (70. oldal) szavaira**. Nem ő természetesen az egyetlen, aki ellenérveket hozott fel az áthelyeződés jelenségével kapcsolatban. Az USA-beli **Neighborhood Planning for Community Revitalization (NPCR)** szervezet egyik jelentésében a szerző egy minneapolis-i projekt kapcsán például arra hivatkozik, hogy bizonyos elkövetések oly mértékben lehetőség-alapúak (opportunistic crime), hogy a költségek és egyéb korlátok miatt az elkövetők teljes mértékben felhagynak a tevékenységükkel, azaz általánosan csökkeni fog a bűnözés. Megjegyzi továbbá, hogy az áthelyeződés feltétel nélküli elfogadása annak feltételezését jelenti, hogy a bűnözői populáció állandó, eleve meghatározott, s akkor is sor kerül egy bizonyos számú elkövetésre, ha változnak a körülmények. Ez magától értetődően téves, hiszen nem áll rendelkezésre valamennyi elkövető számára ugyanakkora mértékű mobilitás, idő vagy éppen taktika. Fontos látni azt is, hogy bizonyos elkövetések valóban territóriumhoz kötöttek, főleg a fiatalok esetében. Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy sokszor az elkövető azért választja a betörést, mert így elkerülheti a sértettel való konfrontációt. Ez azt is jelenti, hogy a betörések lehetőségének megszűnése esetében nem feltétlenül fog rablásra váltani. Végül érdemes ismét a fiatalokra koncentrálni: amennyiben a szabadidő hasznos eltöltésére sem terük, sem lehetőségük nincs, s garázda, vandál jellegű cselekményeket hajtottak végre, ha ezt az épített környezet megváltoztatásával

⁵³ Sue Ramsay 2017-ben, az ICA Calgaryban megrendezett konferenciáján tartott előadása alapján (Előadás címe: CPTED's contribution to safety in the Christchurch Bus Interchange).

orvosoljuk, valószínű, hogy nem fognak más típusú bűncselekmények elkövetésére váltani (Phillips, 1996, 21.).

Hasonlóképpen a **Skót Igazságügyi Elemző Szolgálat** (Justice Analytical Service – Scottish Government) **jelentése szerint**⁵⁴ az áthelyeződéssel kapcsolatos **aggodalmak javarészt megalapozatlanok**, sőt, bizonyítékok vannak az áthelyeződés ellenkezőjére. Példaként a később bemutatásra kerülő (7.2. Speciális szereplők) SBD kezdeményezést hozzák, ahol 81%-os csökkenést regisztráltak a betöréses lopások vonatkozásában az új, SBD szempontok szerint kialakított épületek esetében, további 61%-os csökkenést a nagyobb volumenű felújítási programoknál⁵⁵. A jelentés hangsúlyozza, hogy **még nagyobb eredményességi mutató érhető el, ha a beavatkozásokat széleskörű nyilvánosság kíséri.**

Az áthelyeződés jelenségének megkérdőjelezésén túl látni kell, hogy a fejezetben bemutatott **multidiszciplinaritás önmagában bizonyítja, hogy az építészeti bűnmegelőzés több szituatív jellegű hatások összességénél.** Amennyiben az építészeti bűnmegelőzést – meglátásom szerint helyesen – tágabban értelmezzük, s kiterjesztjük a bűncselekményi triász valamennyi elemére, akkor egyértelmű, hogy **az épített környezetben végzett átalakításnak szociatív hatásai is lesznek.** Ezt leginkább a **környezetpszichológia tételei** és megállapításai **bizonyítják**, s egyértelműsítik, **hogy egy-egy beavatkozással** – az általános szociatív eszközökhöz hasonló eredményességgel – **hatást gyakorolhatunk sértett és elkövető viselkedésére egyaránt.** Hasonlóan fontosak a szociológia tézisei is, amelyek arra világítanak rá, hogy a városi szövetek olyan létezők, amelyeken biológiai jellegű szabályok érvényesülnek, melyek háttérében az önfenntartás húzódik meg. Ez az ösztön szintén megköveteli, hogy az élőhely változása az attitűdre is hatást gyakoroljon.

Ezt erősítik az urbanisztika tárgykörében bemutatott városrehabilitációs eszközök is, amelyek önmagukban természetesen nem értelmezhetőek építészeti bűnmegelőzésként, de egyértelműen kapcsolódnak hozzá, s a jövő nagy feladata, hogy ezen törekvések szinergiát alkotva együttesen jelenjenek meg az egyes projekteken (mint például Hammarby Sjöstad esetében).

A fentiek – a továbbiakban látni fogjuk – kiegészülnek kapcsolódó, komplementer tudományrészekkel, így juthat szerephez a közlekedéstudomány vagy éppen a kommunikáció.

⁵⁴ What Works to Reduce Crime?: A Summary of the Evidence (2014)

⁵⁵ <https://www.securedbydesign.com/>

4. AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS GYAKORLATA

„Elméletileg nincs különbség az elmélet és gyakorlat között, gyakorlatilag pedig van”.

Benjamin Brewster

Ebben a fejezetben a korábban taglalt alapelvek gyakorlatban történő alkalmazását mutatom be, főként képekkel és ábrákkal illusztráltan. Fontos megjegyezni, hogy eddigi tapasztalataim azt mutatják, hogy az építészeti bűnmegelőzés eredményességének vonatkozásában a legtöbb félreértés abból fakad, hogy az elmélet ritkán párosul gyakorlattal. Ha például kezünkbe veszünk egy kriminológia könyvet, amely értekezik az építészeti bűnmegelőzésről, szinte kizárt, hogy illusztrációval találkozunk. Pedig nem egyszerű elképzelni és nem is teljesen magától értetődő, hogy a gyakorlatban mit jelent a közösségi kontroll, milyen eszközei vannak. Korántsem triviális a jogosultság természetes szabályozása vagy éppen az átláthatóság biztosítása. **A fejezetben tehát arra teszek kísérletet, hogy az esetleges fogalmi kételyeket eloszlassam, valamint hangsúlyozni kívánom, hogy az építészeti bűnmegelőzés kifejezetten olyan terület, amely a terep ismerete és az arra szabott gyakorlati alkalmazás nélkül nem létezhet.** Minden egyes elméleti megállapításnak tehát alkalmasnak kell lennie arra, hogy azt az épített környezet ki- vagy átalakításakor megvalósíthassuk.

Ahogy a fejezet elején olvasható idézet is hangsúlyozza, az elmélet és a gyakorlat között van különbség. Olyannyira igaz ez, hogy **a gyakorlat bemutatása nem is az alapelvek, hanem egy sajátos gyakorlati struktúra mentén történik.** E struktúra természetesen az alapelvekből eredeztethető, de más logika, a **megvalósítás logikája hatja át, amely tulajdonképpen az építészeti bűnmegelőzés módszertanát adja.** Amennyiben valaki a dolgozatomnak csupán e fejezetét olvassa el, úgy megerősödhet benne az az illúzió, hogy az építészeti bűnmegelőzés szimplán technikai megoldások összessége, ezért majd igyekszem felhívni arra is a figyelmet, hogy ez miért nem igaz.

Az említett struktúra kidolgozásakor az alapelveket vettem figyelembe, s úgy csoportosítottam az egyes témaköröket, hogy végül valamennyi alapelv lefedésre kerüljön. Természetesen vannak olyan eszközök, amelyek nem vegytiszták, akár egyszerre több alapelvhez is kapcsolódhatnak.

Az építészeti bűnmegelőzés gyakorlati struktúrája és egyben módszertana a következő:

33. ábra: Az építészeti bűnmegelőzés módszertana (saját szerkesztés)

I. Átláthatóság

Az egyén számára rendkívül fontos, hogy amikor az épített környezetben tartózkodik a körülötte lévő teret figyelemmel tarthassa. Ez akkor is igaz, ha mindez nem feltétlenül tudatosul, ugyanis ösztönszerű elvárás, hogy a veszélyre felkészülhessünk, ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy láthassuk a teret.

A teret több zavaró tényező is kizárhatja szemünk elől, csökkentve ezzel percepciósi lehetőségeinket. Ezek közül elsőként foglalkozunk a mindenki számára ismert fontosságú **közvilágítással**. Köztudott, hogy a sötét utcák, kivilágítatlan sikátorok, a félhomályos aluljárók rontják a szubjektív biztonságérzetünket és egyúttal lehetőséget biztosíthatnak az elkövetőknek a tervezett vagy éppen alkalom szülte cselekményeik megvalósítására. Amennyiben nem látható az elkövető érkezése, amennyiben kisebb az esély a felismerésére, úgy az az elkövető számára ideális feltételegyüttes. Ebből következik, hogy a **megfelelő világítás hatékony bűnmegelőzési eszköz lehet**, mivel:

- javíthatja a felügyeletet és növelheti a kockázatot az elkövetők észlelésére vonatkozóan,
- nagyobb biztonságérzetet keletkeztet,
- a jól megvilágított területek fokozzák a területhasználati aktivitást, ami tovább javíthatja az adott terület felügyeletét, ezáltal a bűnözés elhárítását.

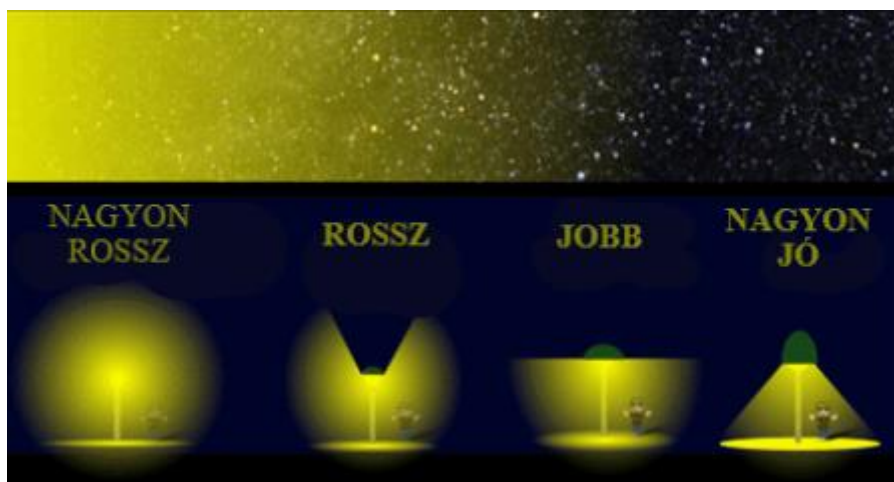
A világítás azonban nem minden esetben segíti törekvéseinket, adott esetben kontraproduktív is lehet:

- amennyiben vagyontárgyat világítunk meg, úgy megkönnyíthetjük az elkövetést,
- bizonyos esetekben – ahol a világítás önmagában nem elegendő beavatkozás - hamis biztonságérzetet adhat.

A bűnmegelőzési szempontból jó világítás ismérvei a következők:

- **A világítás olyan magasságba történő telepítése, amely kizárja a lehetséges garázda és vandál magatartás tanúsítását.**
- **Az elérhető magasságba** vagy éppen a föld felszínére **helyezett világítás** esetén célszerű annak **védőrácsba történő elhelyezése**.
- Javasolt nagy teherbírású, **ütésálló** (pl. polikarbonát) **anyagok használata**.
- A **fehér színű fény** előnyben részesítése, hiszen leginkább ez az a szín, amely a **leghatékonyabb az arcfelismerés tekintetében**.
- **Energiahatékony megvilágítás választása**, hiszen ez környezetvédelmi szempontból fenntartható és csökkenti az energiaköltségeket is.

- Ne helyezzünk olyan helyre világítást, ahol később az abból érkező fényt blokkolhatják a növekvő fák vagy bokrok. A tervezés során a környezetet is figyelembe kell venni, hiszen a lámpaoszlop szomszédságában található fák a megvilágítást módosíthatják, így a fák lombjainak metszését is be kell kalkulálni az adott lámpatest és a hozzá tartozó ernyő kiválasztásánál.
- Közvetlenül lefelé történő, ún. kobra világítási megoldás választása, hiszen ez közvetlen világítást eredményez és minimalizálja a fényszennyezést.

34. ábra: A közterületi világítás lehetséges kivitelezési formái (saját szerkesztés)

A képen jól látható, hogy amennyiben a lámpatest nem rendelkezik felső, a fényt a föld irányába terelő burával, úgy a fény „elszökik” és e szökés mértékével egyenes arányosságban romlik a kihelyezett lámpa hatékonysága, illetve a szökés mértékével fordított arányosságban nő a fényszennyezés.

Az Amerikai Egyesült Államokban a nem megfelelő közvilágításból eredő károkért komoly kártérítést ítélnek meg a bíróságok. A Lai Chau kontra Southstar Euqity LLC and Brookside Properties Inc. perben a bíróság az addigi legnagyobb mértékű, 5,7 millió dolláros (USD) gazdasági és 10 millió dolláros büntető kártérítést állapított meg, miután nevezett kora este a háza előtti sötét parkolóból elrabolták. Az emberrabláson túl kirabolták, majd háromszor is fejbe lőtték, amelyet a sértett csodával határos módon túlélte (Hushen, 2018).

Fontos alapelv még a fényforrás olyan magasságban történő elhelyezése, amely a vakítás lehetőségét kizárja. Ennek elsősorban közlekedésbiztonsági kockázata van, hiszen amennyiben

a sofőr akár csak néhány másodpercre is **fényadaptációs nehézségekkel** küzd, úgy könnyen szenvedhet és/ vagy okozhat balesetet.

Számolni kell az adaptáció jelenségével a gyalogos közlekedés kapcsán is, például amikor világos területről haladunk sötétbe. Tipikusan ilyen szituáció, amikor sötét aluljáróba térünk be. Az adaptációt, az árnyfelismerést segíteni kell **a fény egységességének megteremtésével.**

35. ábra: A fény egységességének (uniformity) fontossága (Forrás: <https://www.ledsuniverse.com>)

Általános probléma szokott még lenni az izzók esetében a **káprázás jelensége, amely egyfajta elmosódottságot, ragyogást eredményez.** Érdeemes tehát ennek kiküszöbölésére alkalmas izzó választása, annak megfelelő felhelyezése.

36. ábra: A ragyogást előídező fényforrás csökkenti a láthatóságot (Forrás: Hushen, 2018)

A fények esetében a színeknek is jelentősége lehet. 2018-ban jártam Eindhovenben, Hollandia ötödik legnagyobb városában, amely az innováció és a tudomány központja. Itt indult meg a DITTS Alapítvány szervezésében az a Living Lab kezdeményezés, amelynek keretében kvázi emberkísérleteket végeznek a lakosságon. Természetesen nem kell rosszra gondolni, csupán arról van szó, hogy az Alapítvány szenzorai és kamerái fűrtökben lógnak az oszlopokon. Az Alapítvány egyetemek, gazdasági társaságok és a kormány szerveinek együttműködésével jött létre azért, hogy biztonsági és bűnmegelőzési kérdésekben innovatív megoldásokkal kísérletezzen. Az alig több mint 300 méter hosszú Stratumseind utcában 50 db különféle szórakozóhely található. Ezek 20 000 főnél is több látogatót vonzanak a hétfégi estéken, nappal viszont meglehetősen kihalt a terület. Az utcába öt irányból lehet bejutni, az Alapítvány pedig mindenkit megszámol. Egy rendszer folyamatosan számolja a belépőket és a kilépőket, ezért minden pillanatban pontosan lehet tudni, hogy hányan tartózkodnak területen. Ez egy nagyon fontos adat vész helyzetben, és viszonylag egyszerű a rendszer kiépítése és üzemeltetése. Az arcokat természetesen nem rögzítik, kizárólag számolásra használják az erőforrásaikat.

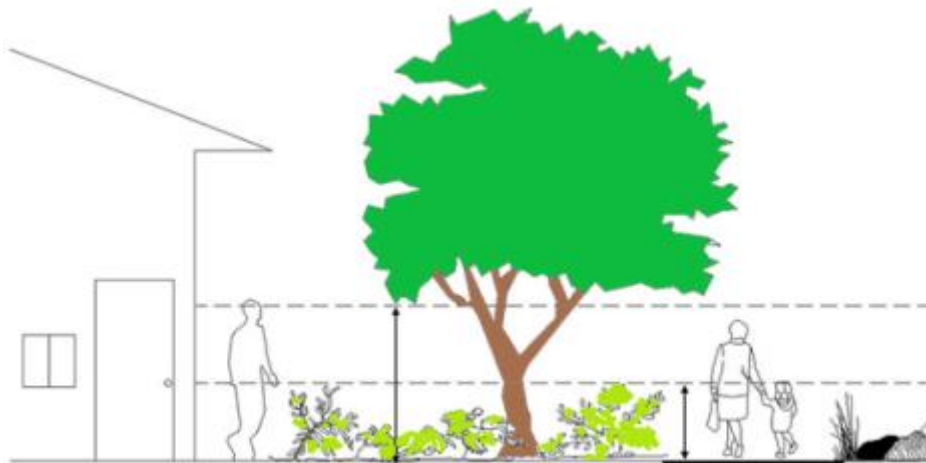
Tinus Kanters, a Livinglab Stratumseind projekt vezetője elmondta, hogy a világítással is próbálnak hatni a járókelőkre, de egyelőre nem tudnak megegyezni a rendőrséggel. A rendőrök ugyanis éjjel fehér fényt szeretnének a városban, hogy tisztábban lássanak, a fehér fényrel viszont az a baj, hogy ébresztő hatású. Aki tehát buli után kimegy az utcára, az ahelyett, hogy elálmosodna és aludni térne, felébred és felélénkül. A DITTS szerint a sárgás árnyalatú, a természetes fényhez hasonló fény hatására lenne szükség, amely inkább álmosítóan hat az emberekre.

A világítás leginkább a karbantartottság alapelveéhez kapcsolódik, hiszen egy sötét utcacérsz elhanyagoltságot, a terület gazdátlanságát jelzi. A fények ugyanakkor segíthetik a

birtokviszonyok érzékelhetőségét, és ahogy korábban azt már írtam, hatást gyakorolhat a természetes felügyeletre is.

A világítás kapcsán sem elhanyagolható ugyanakkor a közösség, valamint a terület sajátosságainak ismerete. Az ISO szabványok bemutatásakor látni fogjuk, hogy vannak szimplán technikai ajánlások arra vonatkozóan, hogy milyen távolságban, hogyan helyezzünk el kandelábereket, ugyanakkor fontos, hogy azt területre szabjuk. A világítás kihelyezése nem minden esetben jó megoldás. A világítás biztosítása előtt értékelni szükséges, hogy mekkora a felhasználók száma, az aktivitás szintje és a szélesebb összefüggéseket, főleg az éjszakai használat vonatkozásában, ugyanis a világítással hamis biztonsági érzetet teremthetünk.

Az átláthatóság kapcsán az egyik legtöbbször hangzott elvárás az **ún. 90-180 szabály betartása**. Ez nem más, mint a növényzet megfelelő karbantartását jelenti. A bokrok vonatkozásában a 90 cm az ideális magasság, ugyanis ezen még járműben ülve is átláthatunk, továbbá alkalmas arra, hogy abban bárki megbújjon, elrejtőzzön. A 180 cm a fák lombkoronájának alsó magasságára vonatkozó irányelv, így a két pont között kialakul egy olyan 90 cm-es sáv (37. kép), amely az átlagos emberi magasságnak megfelelővé teszi a teljes „passzív felügyeletet”, azaz az érintett területen tartózkodók könnyen látják egymást (Látni és látszani alapelv.).

37. ábra: A 90-180-as szabály (saját szerkesztés)

Az átláthatóság azonban nemcsak az épületek közötti térben fontos, hanem az épületekből vagy az épületekbe történő beláthatóság szempontjából is. Gondoljunk csak arra, amikor létrejötték a Nemzeti Dohányboltok és megszületett a döntés, hogy a fiatalok védelme érdekében fóliával

kell a kirakatokat borítani, hogy az üzletben kapható termékeket a fiatalok ne láthassák. Bár a kezdeményezés valóban fontos társadalmi érdeket szolgált, a kezdeti időkben több boltrablást is eredményezett. Az elkövetők ugyanis hamar rájöttek, hogy nemcsak a fiatalok, hanem senki nem lát be, amíg ők benn „tevékenykednek”.

Természetesen ez nem kizárólag a dohányboltokra igaz, minden más fóliázott kirakatüvegre, de akár családi házak esetében is, amikor a növényzet eltakarja a ki- és belátást (38. kép).

38. ábra: A növényzet karbantartása (Forrás: <https://twitter.com/salinascped?lang=fi>)

Az átláthatóság utolsó elemeként **az épített objektumokat említhetjük meg**. Ezek közül hazai környezetben kiemelkedő gyakoriságúak **a panelépületek aljában található oszlopos árkádok** (36. kép). Ide tartoznak az egyéb **beugrók vagy éppen kiszögellések, minden, amely a kilátás lehetőségét elveszi, de egyben lehetőséget ad a megbújásra, az elrejtőzésre**.

Természetesen mindez nem azt jelenti, hogy bármerre járunk Budapest, vagy nagyobb városainkban és árkáddal találkozunk, akkor attól kell félnünk lépten-nyomon, hogy valaki ezen oszlopok mögül kiugrik és ránk támad, de a biztonságérzetünket tudat alatt is rontják. Ezek közé sorolhatjuk az egyes megállókat, várakozókat is, amelyek teljesen zárt oldalfalai szintén kizárják annak lehetőségét, hogy előre vételezzük, hogy ki tartózkodik a falak mögött, vagy ha már ott várakozunk, akkor azonosíthassuk, hogy valaki felénk tart.

39. ábra: Panelépület árkádsora Békásmegyeren (saját fotó)

40. ábra: Rossz példa: buszmegálló Szentendrén,
Jó példa: dohányzásra kijelölt várakozó a budapesti Graphisoft parkban
(saját fotók)

II. Térszabályozás

Hazánkban általános gyakorlat, hogy házainkat és kertjeinket óriási kerítésekkel védjük, mely védelem tulajdonképpen egyben térszabályozás is, hiszen a közterület és a magánterület közötti határvonalként értelmezhető. **A kerítések és egyéb térelválasztó elemek tehát – és maga a térszabályozás témaköre is – egyértelműen a birtokviszonyok jelzésére, valamint a territorialitásra vonatkozó alapelvekhez kapcsolódnak.**

A térelválasztó, térmeghatározó elemeket alapvetően két nagy csoportba sorolhatjuk: beszélhetünk **mesterséges (épített) és természetes** „akadályokról”. A csoportba sorolás alapja nem az, hogy emberi vagy nem emberi beavatkozás eredményeként jött-e létre a térszabályozó eszköz, hanem csupán annyi, hogy az adott eszköz épített-e vagy esetleg természetes módon, például növényzettel megoldott.

Sajnos hazánkban az **ún. városi erőd** mentalitás a jellemző, azaz általában olyan betonból, téglából, fából vagy fémből készült kerítéseket építünk, amelyek nemcsak az áthatolást, hanem sok esetben az átlátást is gátolják, így a nyilvános területek felől „érkező” kontrollt is kizárják.

41. ábra: A közösségi kontrollt kizáró kerítés (Forrás: www.keritesek.com, <https://keritesrendszerek.hu>)

Ezek a típusú kerítések ráadásul más szempontból sem a legideálisabbak. A már korábban idézett, 2014-ben folytatott OKRI kutatás eredményei megerősítették azt a feltételezést, hogy az elkövetők számára vonzó a magas, átláthatatlan kerítés, hiszen a racionálisan gondolkodó elkövető logikusan következtet arra, hogy az „ilyen” fal mögött érték is van. Ráadásul az ilyen fal segíti őt, hiszen, ha már átjutott – és az átjutás általában nem okoz gondot – akkor a lebukás kisebb veszélye mellett hajthatja végre az eltervezetteket, mivel a kerítés maga zárja ki a közösségi kontrollt, azaz annak lehetőségét, hogy egy utcán sétáló szomszéd észlelje a behatolást.

Vannak olyan kerítések is, amelyek ugyan bizonyos mértékű beláthatóságot biztosítanak, a kerítéslécek azonban kvázi létraként funkcionálnak:

42. ábra: Létraként funkcionáló kerítés (Forrás: www.lamberiahaz.hu)

Valószínűleg nem véletlen az sem, hogy bizonyos európai országokban (pl. Hollandia vagy Nagy-Britannia) és a tengerentúlon alig találkozunk ilyen elhatárolásokkal, ott inkább a jelzés értékű, a területre történő „behatolást” nem akadályozó kerítés a jellemző.

43. ábra: Kerítés nélküli lakóházak az USA-beli Springfieldben (saját fotó)

44. ábra: Kerítés nélküli lehatárolás – Kanada, Calgary (saját fotók)

A kerítés a fenti funkciókon túl szimbolikus és a közösségi kohézióra ható szereppel is bír. Egy kerítés kommunikációs eszköz is, amely vagy azt sugallja, hogy a helyi közösség és a társadalmi kapcsolatok kialakulásának lehetősége fennáll az adott területen, vagy azt közvetíti, hogy itt egymást nem ismerő, egymástól elszeparáltan élő, az elidegenedés útján járó lakóközösség él. A kerítéshez való viszonyunk része a közösségi kultúrának, ezért tudatosan alakítani kell, hogy ne a bezárkózást és a külső környezet kizárását segítse elő.

45. ábra: CPTED-kompatibilis kerítés és lehatárolás (Forrás: www.puraglobal.com/tag/cpted)

Egy kerítés tehát nemcsak határoló funkciót tölt be, megjelenésével képet adhat az egyén és a lakóközösség állapotáról, sugallhat félelmet, egészséges biztonságérzetet, kelthet kíváncsiságot, közömbösséget, előidézhet interakciót vagy éppen antiszociális viselkedést.

A jó kerítés tehát anyagát tekintve bármiből készülhet, de fontos, hogy biztosítsa az átláthatóságot, a közösségi kontrollt, egyértelműen elhatárolja a magánterületet a nyilvános területtől. Amennyiben növény alkotja a kerítést, úgy általános CPTED javaslat, hogy lehetőség szerint szűrős bokrokat válasszunk. Az elméletekről szóló fejezet építészettel foglalkozó rész bevezetőjében írtam, hogy az urbanisztika mellett a tájépítészet juthat szerephez. Elsősorban az átláthatóság és a térelválasztás témakörében fontos a CPTED-szemponútú tevékenységük!

46. ábra: CPTED-kompatibilis kerítés (Forrás: www.brixzaun.com)

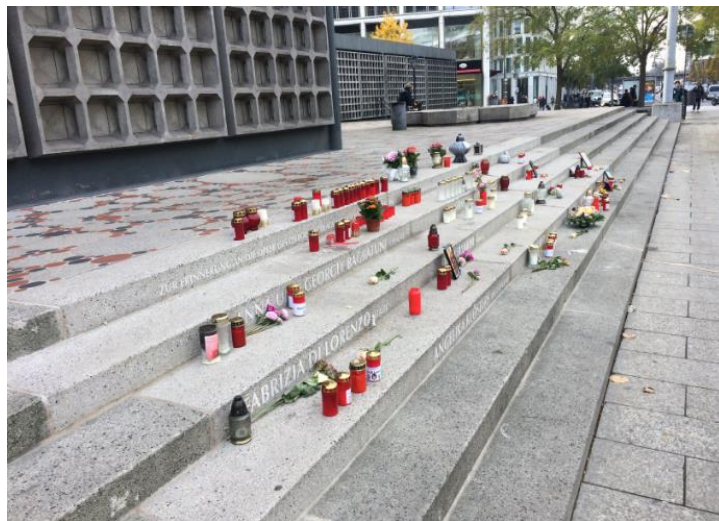
A térelválasztás nem minden esetben történik kerítéssel, főleg köztereken és a közösség által használt egyéb területeken. A városokban gyakorta találkozunk különféle oszlopokkal, cölöpökkel, melyek kihelyezésének egyértelmű célja, hogy a különféle módon közlekedőket elválassza, bizonyos területeket lehatároljon.

47. ábra: Kreatív módon kialakított térelválasztó oszlop
(Forrás: <https://search.muz.li/NWZhODFIMmVj>)

Erre az elmúlt időszakban a legeklebtársabb példa, az európai városokat sújtó sajnálatos terrorcselekmények hatására a karácsonyi vásároknak és a nagyobb közönséget vonzó eseményeken kihelyezett betontömbök. Ezek feladata, hogy megakadályozza az olyan támadásokat, mint amelyre Berlinben került sor 2016-ban, amikor az elkövető egy lopott tehergépkocsival a vásárban tartózkodók közé hajtott és 12 ember halálát okozta.

2018-ban kiutaztam Berlinbe, hogy többek között megtekintsem ezt a helyszínt is. Érdekes, hogy a támadó a Budapester Strasse irányából érkezett, azon keresztül hajtott be a sétálóutcába.

48. ábra: A 2016-os berlini terrortámadás helyszíne és az azóta kihelyezett betontömbök (saját fotók)

A képek jól mutatják, hogy az egyszerű fémoszlopok közé azóta komoly súllyal rendelkező betontömbök kerültek. Nagy kérdés persze, hogy ezeknek milyen hatásuk van. Félelmet keltenek, hamis biztonságérzetet vagy valódi védelmet nyújtanak? A válasz korántsem magától

értetődő, az azonban természetes, hogy ilyen katasztrófákat követően cselekedni kell. E tekintetben a legegyszerűbb megelőző beavatkozás és megoldás az említett tömbök kihelyezése volt. Érdekesség, hogy Berlinben a karácsonyi vásár közvetlen közelében a betontömböket szaloncukor kinézetűvé alakították, ezzel is csökkentve a látogatók félelemérzetét.

III. Zónásítás

A módszertan talán legbonyolultabb eleme a **zónásítás**, mivel ennek alkalmazása **kilép az eddig látott „szimplán” technikai keretrendszerből, s volumenében is jóval nagyobb átalakításokat, változtatásokat idéz elő egy már létező területen**. Az igazán hatékony persze az lenne, ha a zónák az adott területen már a kialakítást megelőzően, a tervezésnél sokkal nagyobb hangsúlyt kapnának. Természetesen erre nincs lehetőség a történelmileg másképp létrejött lakótömbök, mint például a II. világháborút követően, rohamléptekkel épülő lakótelepek esetében.

A zónásítás három léptékben valósulhat meg, elindulva a különálló épülettől, az épületekből álló utcán át egy a több utcát magába foglaló nagyobb városi szövet újragondolásáig. Épp ezért a módszer félig-meddig urbanisztika, néhol városrehabilitáció jellegű.

A legalacsonyabb lépték a **mikroszint**, melyen a zónákat kifejezetten az adott épület vonatkozásában gondoljuk újra és alakítjuk ki. Ebben az esetben a ház körül definiáljuk újra a nyilvános és nem nyilvános tereket, majd különféle térelválasztó eszközöket felhasználva indulunk el a nyilvánostól a magánterületig.

A **mezoszint** a több épületet érintő tömböt vagy utcát foglalja magába. Az ezen a szinten folyó tervezés utcaléptékű, figyelemmel kell lenni a parkolásra, a területre történő behajtásra, a közösségi terekre.

Végül, a legnagyobb lépték a **makroszintű zónásítás**, amelynek keretében a több utca között létrejövő kapcsolatokat vizsgáljuk, figyelemmel az ott élő korcsoportokra, etnikai közösségekre, a kulturális jellegzetességekre, a közlekedésre, a térrész város szerkezetében elfoglalt helyére.

A továbbiakban **Dallos Endre**, a Biztonságos város című kiadványában szereplő, valamint a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács által 2019. március 29-én szervezett **Önkormányzatok**

bűnmegelőzési konferenciáján tartott előadásában⁵⁶ bemutatott zónásításra vonatkozó illusztrációi és az általa elmondottak alapján vázolak fel két lehetséges zónásítási folyamatot, s rávilágítok arra is, hogy mindezt Newman már az 1970-es években alkalmazta.

Első körben képzeljünk el egy általános lakótelepi struktúrát, amelyben az épületek között parkoló autókkal, kevésbé gondozott zöldfelülettel, mindenki által használható közös terekkel és szinte csak nyilvános zónával találkozhatunk.

49. ábra: Tipikus lakótelepi környezet Békásmegyeren (saját fotók)

Dallos Endre számítógépes reprodukciója szerint általában ezek a lakótelepek a következőképp ábrázolhatóak:

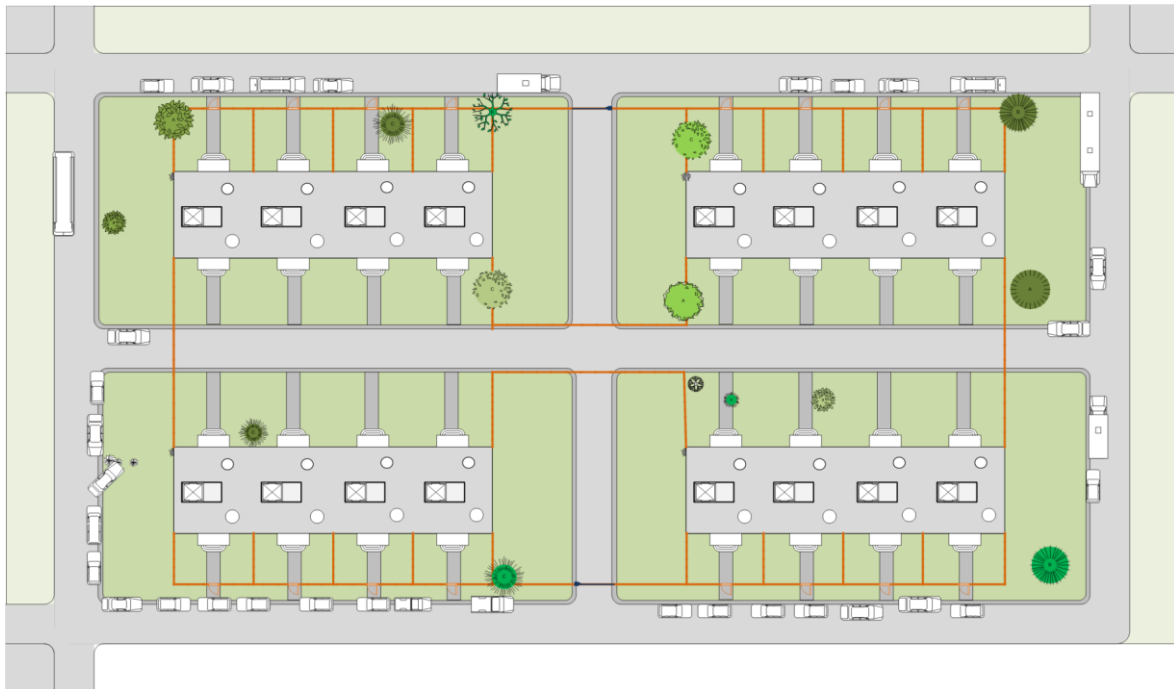

50. ábra: A „tipikus lakótelep” reprodukciója - Dallos Endre rajza (Forrás: Dallos, 2011, 67.)

⁵⁶ https://bunmegelozes.info/sites/default/files/2019-04/Dallos_Endre_eloadas.pdf

Az ábrán láthatjuk, hogy az autók többnyire rendezetlenül vagy szabálytalanul parkolnak, a növényzet teljesen véletlenszerűen foglal teret magának a közös térrészekből, az egyes utcák bármilyen oldalról és irányból megközelíthetőek. A tipikus panelépületek két oldalról is rendelkeznek bejárattal, s tulajdonképpen a lakás bejáratáig szinte csak nyilvános zónán keresztül visz az utunk. Igaz ez akkor is, ha az épületbe történő belépéshez elméletileg jogosultságra van szükség, de mindez könnyen kijátszható, s mivel általában a lakók többsége nem ismeri egymást, így nehéz azonosítani az idegen látogatót.

Ahogy fentebb fogalmaztam, első lépésként mikroszinten kell definiálni a magán, fél-magán, fél-nyilvános és nyilvános területeket. Ehhez átmeneti zónákat kell kialakítani, amelyeket Dallos Endre narancssárga vonallal jelölt.

51. ábra: Az átmeneti zónák kialakítása a lakótelepi környezetben – Dallos Endre rajza (Forrás: Dallos, 2011, 68.)

A lehatárolás eredményeképp a lakóházak közötti utcák forgalma megszűnt, a behajtás a továbbiakban ide nem lehetséges, még parkolás céljából sem. Megszűnt továbbá annak lehetősége is, hogy bárki két oldalról közelítse meg az épületet, egyetlen bejárat áll rendelkezésre valamennyi ide érkező számára, amely sokkal nagyobb felügyeleti lehetőséget biztosít. A jelképes lehatárolásra láttunk már példát a panelrehabilitációk bemutatása során, de nézzünk újabb leinefelde-beli példát:

52. ábra: www.sfa.de/projects/haus-04-en Stefan Forster Architekten, Leinefelde Panelrehabilitáció, 2004, Németország – Leinefelde – Worbis

53. ábra: Magán- és fél-nyilvános területek ábrázolása – Dallos Endre rajza
(Forrás: Dallos, 2011, 68.)

Az 53-as ábrán sárga színnel jelölt területek a fél-nyilvános zónák, amelyen keresztül a lakások megközelíthetőek. Az épületek közötti kék területek a fél-magán területek, amelyek a lehatárolást követően már csak a lakók számára használható, immáron hátsó ajtóként funkcionáló kijáraton keresztül közelíthetőek meg.

Az utolsó fázis a lezárt területek újrahasznosítását mutatja. Joggal merülhetett fel mindenkiben az első stáció után, hogy mi lesz az addig ott parkoló autókkal. A választ itt kapjuk meg, a lezárt

területek egy része, sokkal rendezettebb formában ismét parkolóvá válik. A terület továbbá kiválóan alkalmas immáron biztonságos rekreációs zóna kialakítására, ahol sokkal kisebb közösségek találkoznak. Mivel az épületekből a térrész látható, így most már a kisebb gyerekek is bátrabban szabadon kiengedhetők játszani, azaz a terület sokkal élhetőbbé és reményeink szerint biztonságosabbá is vált.

54. ábra: A lakótömb végső kialakítása - Dallos Endre rajza (Forrás: Dallos, 2011, 69.)

A fent bemutatott zónásítás tulajdonképpen Newman nevéhez köthető, aki első projektjeinek egyikében, már 1969-ben hasonló megoldásokkal rukkolt elő. Clason-Point, egy 400 lakásból és 46 épületből, főként sorházakból álló terület volt Dél-Bronxban, New Yorkban, ahol a bűnözési mutatók viszonylag magasak voltak. Newmant kérték fel a tervek elkészítésére és a projekt vezetésére. A lakótelep a II. világháború alatt épült, amikor még csak néhány lakónak volt autója. Az épületeket beton panelekből, amolyan katonai barakk-szerűen húzták fel, úgy tervezve, hogy a háborút követően lebontják, erre azonban nem került sor, ugyanakkor csak az épületek 30%-át használták az épületek általánosan rossz, leromlott állapota miatt. A terület elhagyott, be nem fejezett betonházaik álltak szemben a környező utcákban lévő magántulajdonú, vörös téglából épült sorházakkal szemben. A projekt területén lévő blokklakások közlakások voltak, ami azt jelentette, hogy a lakosok jogai kizárólag a

tulajdonukban lévő volt területére korlátozódtak. A területen hozzávetőlegesen ugyanolyan arányban voltak fehér, afroamerikai és puerto rico-i családok, a fehérek túlnyomó többsége azonban az idősebb korosztályt képviselte. A közös „grundokat” a környék fiataljai használták. Ebből fakadóan generációs és etnikai eredetű konfliktusok is jellemzőek voltak.

Newman a fentiek orvoslására az alábbi célokat fogalmazta meg:

- növelni kell a tulajdonosi felelősségérzetet a közös terek felosztásával, hogy az egyes családok és kisebb csoportok kontrollt gyakorolhassanak a terület felett,
- a felosztáshoz valódi és szimbolikus kerítésekre, térleválasztásokra van szükség,
- csökkenteni kell az átmenő forgalmat a gyalogosokat kiszolgáló járdák számának redukálásával,
- a világítást fejleszteni kell a nagyobb láthatóság érdekében,
- csökkenteni kell a generációból fakadó konfliktusokat,
- a bérlők nagyobb felügyeletre (odafigyelésre) ösztönzése azáltal, hogy jobban azonosulnak a területtel, mint sajátjuk.

ELŐTTE

UTÁNA

55. ábra: Clason Point az átalakítás előtt és után (Forrás: Newman: Creating Defensible Space, 1996)

Newman a célok elérésére komplex programot állított össze, amelynek keretében kerítéseket húztak fel, újredefiniálták a zónákat, újravakolták a házak külső falait, s végül a központi közös területet zónásította, még hozzá úgy, hogy az valamennyi korosztályt kiszolgálja. A korosztályok rekreációs területei teljesen eltérő jellegzetességekkel bírtak. Az idősebbek számára egy konzervatív, rendezett és visszafogott területet hoztak létre, míg a fiatalok számára rendezetlen vonalú, merész, színes teret képezték.

A lakók kaptak fűmagot, amelyet a házak előtti területen használhattak fel. Miután a terep kizöldült, valamennyien kijelölték a saját zónájukat kisebb-nagyobb kerítésekkel. Gondozni, ápolni kezdték az életterüket, amelyhez korábban semmilyen tulajdonosi felelősségérzet nem kötötte őket.

Newman összegzése szerint a bűncselekmények száma az első évben végrehajtott fejlesztéseket követően, beleértve az újonnan hozott magatartási szabályokat is, összesen 51%-kal csökkent. Részleteiben mindez azt jelentette, hogy az 1000 lakosra jutó havi átlagos bűncselekmények száma 6,91-ről 3,16-ra csökkent. Hasonlóképpen a betörések száma 5,15-ről 3,71-re, míg a rablások száma 1,95-ről 0-ra csökkent.

Térjünk vissza még néhány pillanat erejéig Dallos Endre előadásához, aki a hivatkozott előadásában a korábbi szisztéma szerint, családi házas övezetre vonatkozóan mutatta be egy lehetséges zónásítás folyamatát. A kiindulási pont ezúttal is az adott terület tipikus elrendezés szerinti ábrázolása („A” kép). Ezen láthatjuk, hogy a családi házak önálló kerttel rendelkeznek, valamennyi házat kétirányú utca fog közre, autók kisebb számban, elvértve parkolnak az utcákban. Ez a fajta térrendezés tulajdonképpen lehetővé teszi az adott területen történő gyors áthaladást, adott esetben kerülő útvonalként komoly forgalom is keletkezhet a területen. Nyilvános terek ugyan vannak, de nem látunk semmilyen közösségi felületet.

56. ábra: Családi házas övezet zónásítása - Dallos Endre rajzai (Forrás: Dallos Endre 2019. március 27-ei előadása - https://bunmegelozes.info/sites/default/files/2019-04/Dallos_Endre_eloadas.pdf)

A „B” képen ezt a könnyű áthaladást zsákutcásítással akadályozzuk meg, ahogy azt láthattuk Hammarby Sjöstad esetében is. Az ide tévedő idegen kizárólag ugyanazon az útvonalon tud távozni, mint amelyen érkezett. Az érkezésre pedig inntől kezdve, a korábbi 8 lehetőség közül márcsak 2 áll rendelkezésre. A terület forgalma csökken, a lakóközösség nyugalma nő, a zónák kisebbé válnak és egyértelmű határokkal bírnak. A „C” képen kialakításra kerül a lakóközösségek kiszolgáló közösségi-rekreációs tér. Természetesen a valóságban mindez nagyon nehezen kivitelezhető, hiszen négy házat le kell(ene) bontani a célok eléréséhez. Ezért is írtam fentebb, hogy az igazán hatékony módszer, ha minderre már a tervezésnél figyelünk.

Sok újonnan épült lakópark elfelejt közösségi tereket létrehozni, vagy ha gondol is rá, legfeljebb egy játszótér kialakításáig költ pénzt és energiát minderre. A dolgozat bevezetőjében már említettem, hogy olykor a fiatalok azért követnek el jogsértő cselekedeteket, mert a hasznos szabadidő eltöltés nem biztosított. Amikor egy lakópark épül, gyakran azokat a családokat vonzza, amelyek kisebb gyermekük/ gyermekeik miatt szeretnének nyugodtabb, kertés környezetbe menni. Ahogy azonban Hammarby Sjöstad esetében is, így nálunk is igaz, hogy ezek a gyerekek felnőnek, s egyhamar kamasszá válnak. Kamaszként pedig már nem elegendő a játszótér vagy ha igen, akkor általában jelenlétük csak konfliktust okoz, hiszen zavarják a

szülőket és a kisebbeket, esetenként rendetlenséget hagynak maguk után. Fontos tehát, hogy legyen zóna, amelyben jól érezhetik magukat.

A záró, „D” képen további forgalomcsillapítást láthatunk a kereszteződésekbe helyezett forgalomlassító elemekkel, így fokozva a lakóközösség nyugalma és a közösségi felügyeletet biztosító utcai jelenlétet, a gyalogos forgalmat. A zsákutcák és a közismertebb nevükön fekvőrendőrök nemcsak a nyugalma szolgálják, azok riasztóan hatnak az elkövetőkre is, akik ilyen terepen kevesebb menekülési útvonalat találnak.

IV. A forgalom szabályozása

A forgalom már sokszor és sokféleképpen szóba jött. Hangsúlyozta szerepét Jacobs, Appleyard, láthattuk, hogy szívügye Jan Gehlnek, találkozhattunk vele a dán urbanisztika bemutatása során és többször érintettük más kontextusban (pl. megálló) is. **A forgalom szabályozása, a forgalom csillapítása megkerülhetetlen eszközei az építészeti bűnmegelőzésnek, amelyek alatt elsősorban olyan fizikai eszközök alkalmazásának folyamatát értjük, amelynek eredményeképp csökkennek a közúti közlekedés okozta negatív következmények, megváltozik a gépjárművet vezető magatartása és nőnek a gyalogos és kerékpáros közlekedést segítő feltételek.**

A közlekedésbiztonsággal foglalkozó tudományterületeken már több évtizede elismert és sokszorosan **bizonyított tény, hogy sokkal célszerűbb, könnyebb, és olcsóbb a környezetet az emberi beállítódáshoz igazítani, az emberek többségének jellemző tulajdonságaihoz alkalmassá tenni, mint mindenáron arra törekedni, hogy az ember alkalmazkodjon a környezet igényeihez** (Irk, 2008b, 94-95.).

Ezért jut kiemelt szerep a forgalomszervezésnek és a forgalomfelügyeletnek. A közlekedés- és forgalomszervezés célja a közlekedésben résztvevők mozgásának végiggondolt szabályozása direkt és indirekt jelzésekkel, eszközökkel. Ez a szabályozás nem kizárólag jogi jellegű regulációt jelent, hanem a forgalomtechnikai eszközök és minden olyan lehetséges megoldás felhasználását is, amelyek megkönnyítik, egyértelműsítik, racionálissá és biztonságossá teszik a közlekedést. A forgalomszervezés, illetve a forgalomtechnikai tervezés célja a közlekedő ember, a jármű, valamint az útpálya és környezete közötti kapcsolatrendszer kiépítése és biztosítása (Kisgyörgy, 2014, 5.).

Hajlamosak vagyunk a közlekedés alatt csupán a gépjárműforgalomra gondolni, az utakon azonban találkozhatunk motorosokkal, kerékpárosokkal és gyalogosokkal is. A feladat az előzőek egymással és a környezettel történő harmonikus kapcsolatrendszerének, együttélésének megteremtése. A közlekedés biztonság szempontjából történő rendszerszintű vizsgálata ugyanis kilép a közlekedésbiztonság keretein kívülre, s rámutat, hogy az hatással van a társadalom tagjainak együttélésére, s ezáltal nemcsak a közlekedési bűncselekmények, hanem megannyi más bűncselekmény alakulására is.

A megfelelően szabályozott közúti közlekedés

- elősegíti a biztonságos tempójú vezetést,
- csökkenti az ütközések gyakoriságát és azok súlyosságát,
- növeli a nem gépjárművel közlekedők biztonságát és a biztonságérzetét,
- támogatja az alternatív közlekedési formák igénybevételét,
- biztonságosabb és vonzóbb utcák kialakítását teszi lehetővé,
- csökkenti a károsanyag-kibocsátásból származó negatív hatásokat.

Nézzük most meg, hogy milyen eszközei lehetnek a forgalom szabályozásának! Első helyen kell említünk **az egyes jelzéseket, KRESZ táblákat**. Sok esetben már ezek megfelelő használata is segítheti a forgalom megfelelő korlátok közé szorítását.

57. ábra: Zsákutcásítás egy lehetséges módja - Kanada, Calgary (saját fotó)

Természetesen a kiírások és egyéb jelzések nem minden közlekedő esetében érnek célt, így különféle fizikai eszközök telepítésével vagy az **épített környezet alakításával** szokás a kívánt magatartást „kikényszeríteni”.

Utóbbira már láttunk példát a zsákutcásítás kapcsán, de hasonló intézkedés az utca egyirányúsítása is. A lezárásoknak tehát megannyi módja lehetséges. **Teljes lezárásnak** hívjuk a zsákutcákat, amelyek létesülhetnek azáltal, hogy az utca valóban véget ér, de kihelyezhetünk valódi akadályokat is, mint ahogy azt láthattuk Dallos Endre modelljében. **Fél-lezárásnak** nevezzük az egyirányúsításokat, amelynek kialakítása nem kizárólag közúti jelzéssel képzelhető el, hanem tényleges fizikai akadállyal:

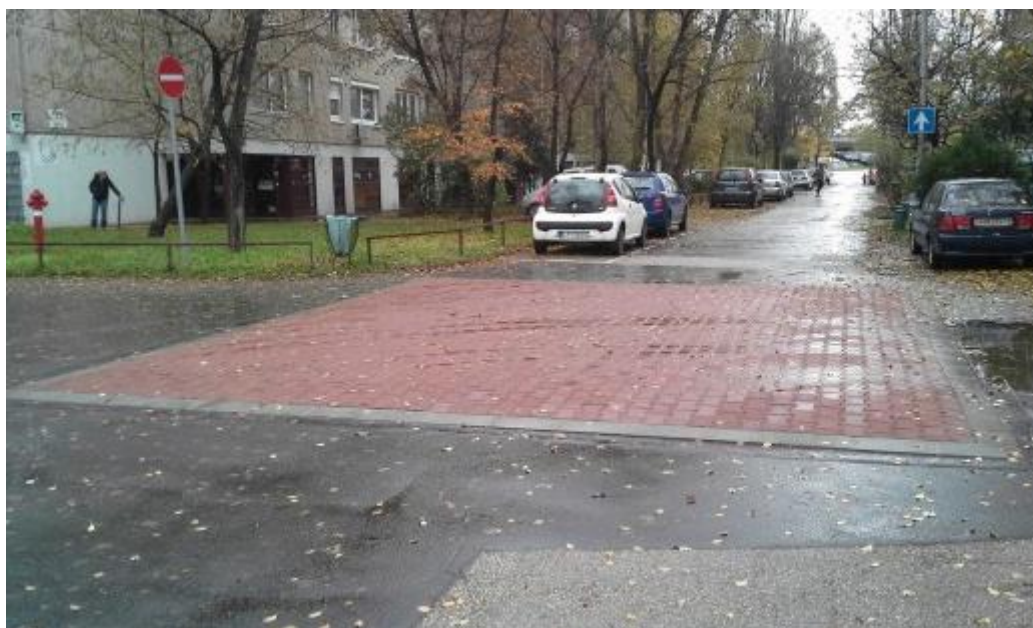
58. ábra: Egyirányúsítás fizikai akadállyal (Forrás: www.interest.com)

Az egyirányúsítás egyik speciális és látványos megoldása az úttest átlós zárása:

59. ábra: Átlós tereléssel kialakított egyirányúsítás (Forrás: www.pedbikesafe.org)

A leggyakoribb forgalomcsillapító eszköz a „fekvőrendőr”, amelynek alkalmazása vegyes érzelmeket vált ki általában még a „védett” személyekből is. Ennek ellenére hatékonysága megkérdőjelezhetetlen, ugyanis lassítás nélkül nemcsak kellemetlen az áthaladás, de a gépjármű fizikai állapotát is ronthatja. A fekvőrendőrök hivatalos elnevezései sokfélék lehetnek, többek között találkozhatunk **menetdinamikai küszöb** és **forgalomcsillapító szigettel** is:

60. ábra: Forgalomcsillapító sziget - Óbuda (Forrás: www.obuda.hu/blog)

61. ábra: Menetdinamikai küszöb - Óbuda (Forrás: www.obuda.hu/blog)

A forgalom lassítható különféle útszűkítésekkel is, ide tartoznak az **épített szegélyek**, a **növénydézsák**, a **sikánok** és az egyéb „fojtó” kiszögellések:

62. ábra: Épített növénydézsa (Forrás: www.mikeontraffic.com)

63. ábra: Épített szegély (Forrás: www.pinterest.com)

64. ábra: Épített szegély, síkán kialakításával (Forrás: www.nacto.org, saját fotó - Kopenhága)

Az eszközök tárháza végtelen, különféle járdaszigetekkel, körforgalmakkal, zebrákkal és egyéb kreatív megoldásokkal lehet befolyásolni a közlekedés folyását.

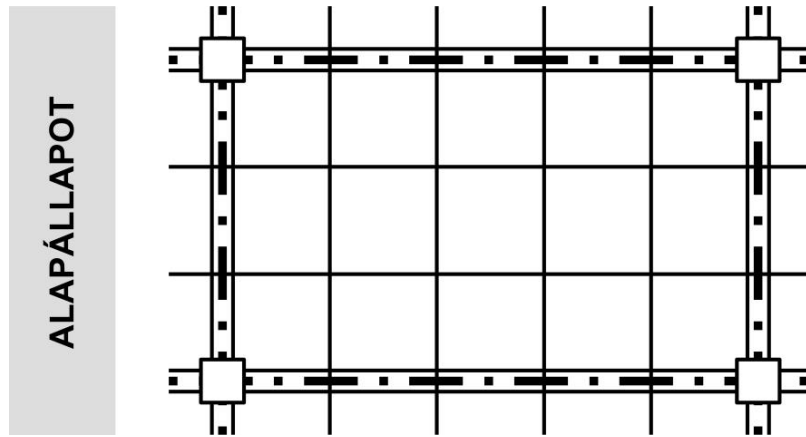
65. ábra: Kreatív zebrák (Forrás: Instagram - artvisuality, instrum_world)

De nézzük most meg kissé komolyabb összefüggéseiben a közlekedés tervezését, a forgalom szabályozását, valamint az építészeti bűnmegelőzés kapcsolatát! A végiggondolt közlekedéstervezésnél tehát a fő szempont a forgalom lassítása, az adott terület megközelíthetőségének biztosítása. Dallos Endre fűzte mindezt össze az építészeti bűnmegelőzéssel: *a városnegyedet célszerű kisebb részekre darabolni, úgy, hogy azok egymástól fizikailag is elkülönüljenek, mert ezekben az emberi léptékű negyedekben lehet megfelelően kialakítani a közösségi megfigyelést. Célszerű olyan úthálózatot kialakítani a negyedben, hogy az utcák átmenő forgalmát csökkentsük vagy teljesen megszüntessük. Így erősíthető a természetes felügyelet a terület felett. A forgalom csökkentését forgalomlassító eszközök (fekvőrendőr, barikádok stb.) használatával, illetve megszüntetését zsákutcává vagy sétálóutcává alakítással lehet elérni. Természetesen ez nehezíti a lakók eljutását lakóházaikhoz, de távol tartják a betolakodókat is* (Dallos, 2008, 127.).

Az alábbiakban a **Mit kezdünk az érdi utcákkal** című blogbejegyzés⁵⁷ ábráinak segítségével mutatom be a zónásítás és a forgalomszabályozás kapcsolatát. Alapvető helyzetben az utcák

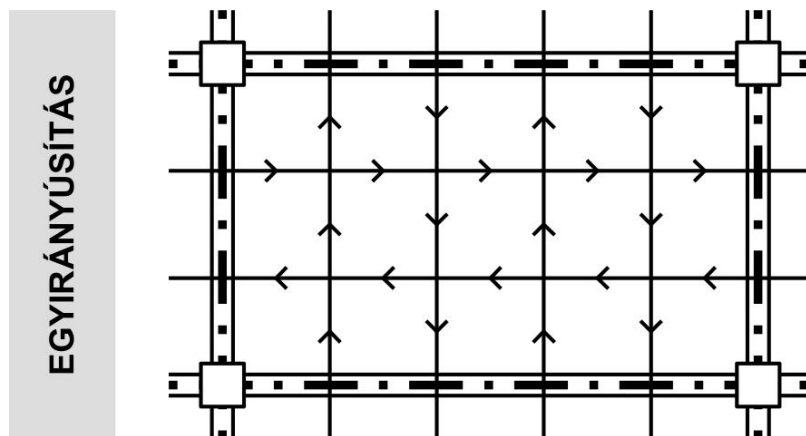
⁵⁷ <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>

kétirányú forgalom (66. ábra) haladását teszik lehetővé. Az ábrán a négy főbb út fogja közre az alacsonyabb rendű utakat, amelyeket kétirányú, normál utcák kereszteznek:

66. ábra: Utcák általános alapállapota - kétirányú forgalom (Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)

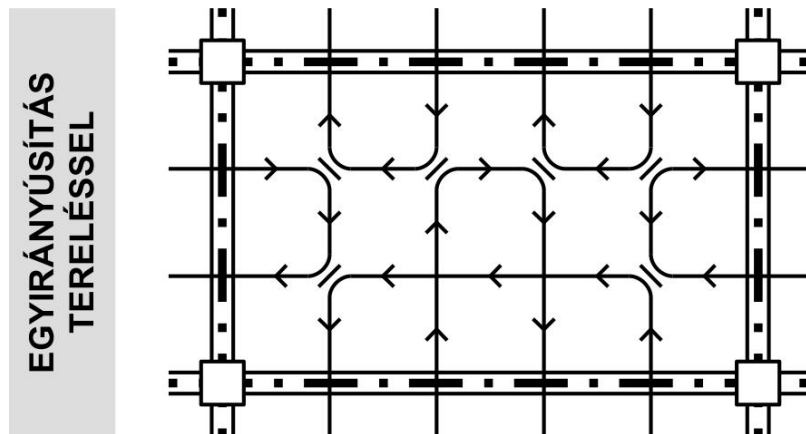
Ahogy azt láthattuk a zónásítás esetében is, ebben az esetben az elkövető bármilyen irányba távozhat vagy éppen menekülhet, ami számára az időgazdálkodás szempontjából kifejezetten előnyös. Célszerű tehát egyirányúsítást alkalmazni (67. ábra), amely már csak hosszabb útvonalon történő távozást tesz lehetővé. Mindez tovább csökkenti az átrohanó, átmenő forgalmat, lassítja a gépjárművek sebességét, így a közösségi kontroll jobban érvényesülhet.

67. ábra: Utcák egyirányúsítása
(Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)

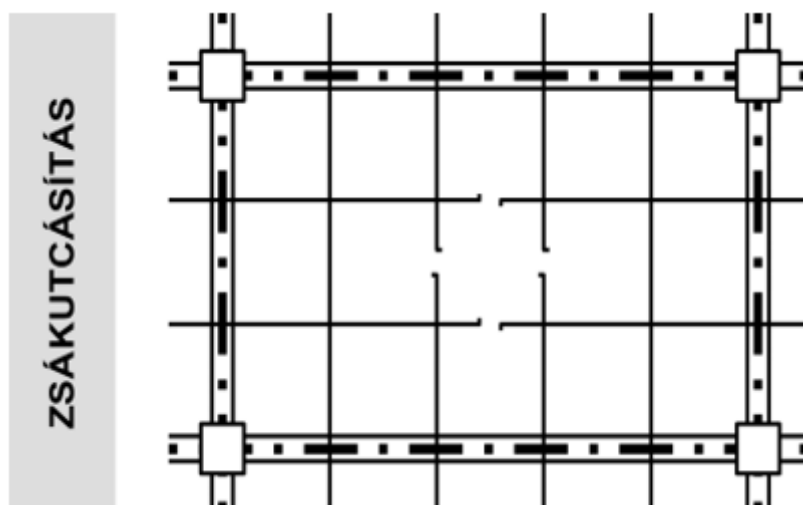
Az egyirányúsítás azonban további eszközökkel még radikálisabb forgalomszabályozást tesz lehetővé. Abban az esetben, ha önmagába visszatérő terelési útvonalakat (68. számú ábra)

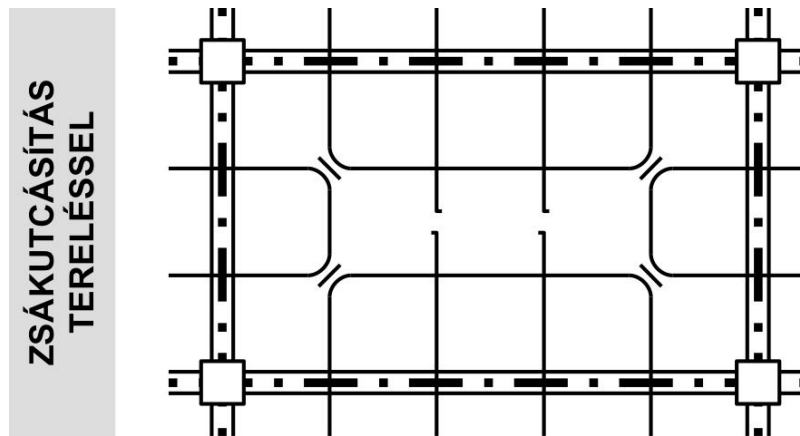
alakítunk ki, a lakókörnyezet még kevésbé terhelődik a forgalom által. Ez lehetővé teszi a gyalogosok és a kerékpárosok térhódítását, adott esetben utcán játszó gyerekek felbukkanását, valamint a Jan Gehl által megfogalmazott alapelvek érvényesülését. Minél lassabb az áthaladó forgalom, annál nagyobb az esélye az élhető és biztonságos környezet kialakításának.

68. ábra: Önmagába visszatérő utcakialakítás
(Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)

A stockholmi példán már láthattuk, hogy az egyirányúsítás mellett további lehetőség a zsákutcásítás (69. ábra). Drasztikus módszer, de kiváló eredmények érhetőek el. Természetesen ügyelni kell a kényes egyensúlyra, hogy az ott élők mindennapjait se tegyük tönkre. Ezt segítheti, ha a zsákutca úgy kerül kialakításra, hogy a gyalogosok, kerékpárosok, kerekesszékesek áthaladása biztosított, s mód van arra is, hogy a városüzemeltetési járművek (pl. kukásautó) is átjuthassanak.

69. ábra: Zsákutcák kialakítása tereléssel

(Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)

Az épített környezet fenti lehetőségek felhasználásával történő ki- vagy éppen átalakítása nemcsak az ott élők életére, de bármelyik járókelő, gépjárművezető életére – alapvetően pozitív - hatással van. Természetesen minden megoldásnak van előnye és hátránya. Egy lassítás, egy zsákutcásítás a gyorsan közlekedőket zavarhatja, de ilyenkor számot kell vetni, s megvizsgálni a mérleg két serpenyőjébe elhelyezhető lehetséges pozitív és negatív eredményeket, következményeket. Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából kiváló eszköz a zsákutcásítás, főleg néhány fekvőrendőrrel kiegészülve, hiszen nincs az a tolvaj, nincs az a betörő, aki szeretne tolatva vagy akadályokat kerülgetve gyorsan távozni a helyszínről.

V. Közösségi téralakítás

A városi lét gyorsasága, ingergazdagsága tompítja azon szenzorainkat, amelyek az odafigyelésért, az empátiáért, a törődésért, a szolidaritásért felelnek. A Hősök tere⁵⁸ elnevezésű egyesületnek volt évekkel ezelőtt egy kampánysorozata a városi közöny ellen. A kampány fővideójában az Andrassy úton idéztek elő többféle szituációt, és azokat jutalmazták, akik képesek voltak teendőiket, közönyüket félretenni és beavatkoztak, cselekedtek. Az egyesület nagyon kreatív helyzeteket idézett elő: idős néni kosarából kigurultak a gyümölcsök, valaki elejtette a pénztárcáját, egy hölgy az autó tetejére helyezte a mózeskosarat és indulni készült. Mindenki, aki segített és beavatkozott, oklevelet kapott. A megható videó rámutatott arra, hogy sokan mennek el embertársaik mellett úgy, mintha nem is látnák a problémáikat. Talán így

⁵⁸ <https://hosoktere.org/>

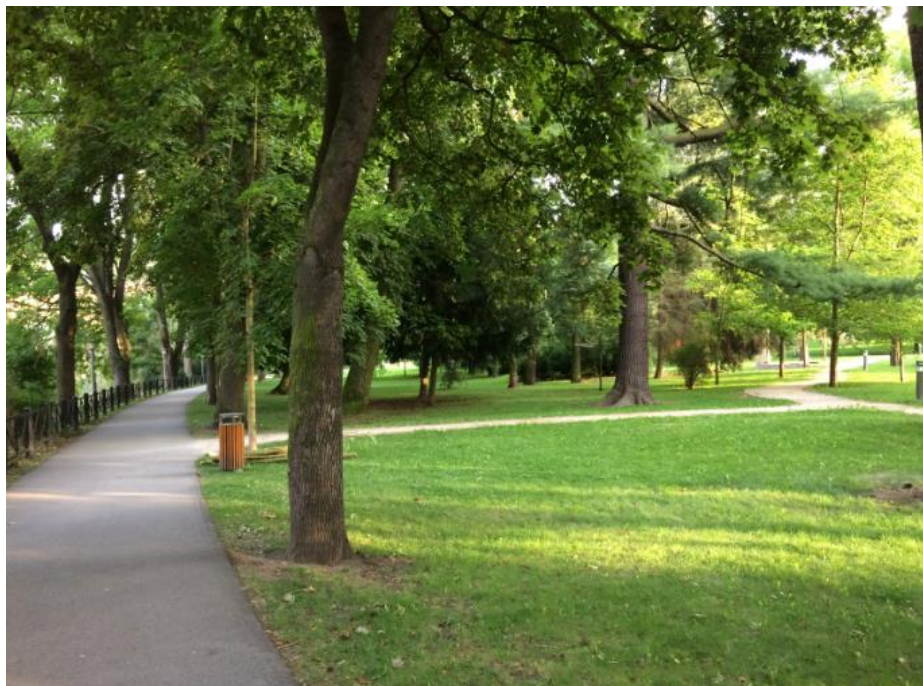
könnyebb ugyan feldolgozni a világunk “szörnyűségeit”, de vélelmezhetően nem ez a helyes irány.

A fenti közöny megszüntetése olyan közösségek létrehozását követeli meg, amelynek tagjai képesek az atomizálódáson úrrá lenni. Ehhez természetesen közösségi terek kellene, olyan helyek, ahol az emberek az urbánus közeg ellenére is együtt tudnak lenni. Ahol egy közösség (pl. lakótelep) tagjai megismerhetik egymást.

Az építészeti eszközök itt már önmagukban természetesen nem vezetnek eredményre, a kialakított tereteket élettel kell megtölteni. Ezt szolgálják a különféle rendezvények, találkozók. Bűnmegelőzési és közösségépítési szempontból nem elegendők azonban az olyan falunapok, amelyek nem készítik a közösséget valamiféle elköteleződésre.

Az International CPTED Association már korábban is említett konferenciáján az előadók túlnyomó többsége elsősorban nem azzal foglalkozott, hogy milyen magas legyen a kerítés, hol legyen a kandeláber, sokkal inkább arra koncentráltak előadásaikban, hogy milyen mozgalmakkal, milyen programokkal lehet a közösségek társadalmi felelősségvállalását, a civil kurázi szemléletét erősíteni. A prezentációk nagy részében különféle “szomszédok egymásért” mozgalmakról hallhatott a jelenlévő publikum, a legkülönbélebb megoldásokat felsorakoztatva.

Ilyen megoldásként hangzott el a közösség tervezésbe történő bevonása. Az emberek összehívása, meghallgatása, megkérdezése, involválása, felelősséggel történő felruházása igazi közösségformáló erő. Egy-egy ilyen workshop közelebb hozza az egymás mellett élőket, ráadásul ezzel egyidőben kialakítja a tulajdonosi felelősségérzetet, ami a városokban gyakran elvész. A nagyváros utcáin sokszor azt gondoljuk, hogy saját territóriumunk a bejáratú ajtóig terjed, ezért mindenki mástól, többnyire az önkormányzattól várja el, hogy rendet és tisztaságot tartson fenn.

70. ábra: Kiválóan karbantartott közösségi tér, mini KRESZ-pályával Cesky Krumlovban (saját fotók)
A közösség középpontba helyezése és annak aktív bevonása tehát nagyon fontos, amelyet a külföldi CPTED programok sajátos módon érnek el. Bár első pillantásra olybá tűnik, mintha a megvalósított projektek elemei megfeleltethetők lennének a magyarországi törekvéseknek, mégis megfogalmazható egy lényegi különbség: **egy-egy projekt valamely elemét nem az adott szervezet munkatársai hajtják végre, az az érintett közösség által került megvalósításra.** A közösség tagjai nem a közösségen kívülről kaptak valamit „csak úgy

készen” használatra, hanem már annak megtervezésében és annak kialakításában is részt vettek. Sok esetben magát a projektelemet sem a projektgazda találja ki, hanem az érintettek. A projektfelelős csak a támogató-koordináló szerepkört tölti be, aki a szükséges anyagi támogatást és külső segítséget nyújtja. **Ez a fajta bevonódás, participáció magasabb szintre emeli a közösség együttműködési hajlandóságát, a kialakított új lehetőséghez való viszonyulását. Sokkal jobban magukénak érzik, ami így készül el, ezáltal a felelősségüket is nagyobbnak látják.** A hazai bűnmegelőzési törekvések ezzel szemben kevésbé vonják be az állampolgárokat. Itthon sokszor kész intézkedéseket, képzések tucatjait kínálják tálcán az emberek számára, ugyanakkor azok mögött sok esetben nincs valódi társadalmi akarat, megértés.

A new york-i székhelyű LISC (Local Initiative Support Corporation) fő profilja a szomszédságok környezeti, környezetvédelmi és egyéb építészeti jellegű fejlesztése, szerte az Egyesült Államokban. A LISC célja, hogy a rendelkezésére álló állami és egyéb támogatói forrásokból elősegítse az utcák biztonságosabbá tételét, növelje a családok védelmi funkcióját, támogassa az egészségügyi törekvéseket, segítse a gazdasági fejlődést, mindezt úgy, hogy közösségi kezdeményezéseket támogat és generál. Filozófiájuk szerint: *„együtt megtaláljuk a megoldásokat közösségünk problémáira”*.

Az Észak-Philadelphiában található Rainbow de Colores park felújítása példaértékű kezdeményezésük volt. A park és annak bizonyos területei alapvetően a park közvetlen környezetében élő önkéntesek igényei alapján és segítségével kerültek felújításra, amelynek köszönhetően radikálisan csökkent a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma, a parkba pedig ismét élet költözött. A fenntarthatóság nyomán követhető, ugyanis létrejött a „Love your park” elnevezésű kezdeményezés, amely folyamatos rendezvényekkel próbálja meg a közösségi életet fenntartani Philadelphia valamennyi parkjában, alapvetően ős- és tavaszköszöntő eseményekkel, közös parktisztítással és egyéb rendezvényekkel, amelyeknek nemcsak résztvevői, hanem egyben szervezői is a helyi közösségek tagjai. Fontos megemlíteni a különféle nemzetiségek bevonását, melyet más szervezetek is elősegítenek, többek között az APM for everyone, amely egy latin-amerikai egészségügyi és gazdasági fejlődést segítő, továbbá szolgáltatásokat nyújtó, valamint a közösségek együttélését szorgalmazó szervezet.

A közösségi tereknek az előbbi programoknak kell helyet adniuk, és minden pillanatban elő kell segítenie az emberek közötti interakciót. Ilyetén formában közösségi tér egy buszmegálló, egy zebra, természetesen a parkok, játszóterek, sportpályák, szabadtéri kondiparkok. Jelentőségük kiemelkedő a városi létben, egyfajta közösségmentő szigetként funkcionálhatnak. Teret adhatnak a művészetnek, kiállításoknak, a hagyományőrzésnek, ezért vigyázni, óvni és minél nagyobb számban kell létrehozni őket. Lehetőség szerint adott közösségre szabottan, ahogy azt láttuk Newman projektje esetében is.

71. ábra: Vonzó közösségi tér Koppenhágában – Israel Plads (saját fotó)

VI. Tájékoztatás, információ

Az információ a XXI. századi ember alapvető szükségletévé vált. Ma már mindent azonnal vagy legalábbis gyorsan szeretnénk tudni, megismerni, átlátni. Az információs kor, amellyel az utolsó évtizedet azonosítani szokták megköveteli a naprakész tájékoztatást, sokszor már időbeli eltolódás sincs az esemény és az arról szóló hír között, hiszen élőben hallgatjuk, látjuk, figyeljük, követjük nyomon az eseményeket.

Mindennek persze van jó és rossz oldala is. A média sok esetben hoz földrajzilag tőlünk távol eső eseményeket olykor túlzott testközelbe, amely képes a világról, de sokkal inkább saját

mikrokörnyezetünkről kialakított véleményünket befolyásolni. Olyan emberek félnek a médiában hallott szörnyűségekől, akiknek esélyük sincs hasonló helyzetbe kerülni. A média ráadásul alapvetően azokra a hírekre fókuszál, amelyek képesek számára a szenzációt biztosítani, így a hírek sajnos sokszor csak a balesetekről, a bűncselekményekről vagy éppen a terrortámadásokról szólnak.

Ezek az információk negatívan befolyásolják az emberek biztonságérzetét, s sokszor sokkal rosszabbnak hiszik lakókörnyezetüket, mint amilyen az valójában. A tájékoztatás azonban pozitív érzések kiváltására is alkalmas.

Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából nagyon fontos, hogy adott terület vonatkozásában a birtokviszonyok felismerése egyértelműen és könnyen megtörténhessen. Annak realizálása, hogy magán- vagy nyilvános területen tartózkodunk-e, kiemelten fontos. Egyrészt jelzi a lehetséges elkövető számára, hogy a terület nem elhagyott, annak van gazdája, másrészt segíti a tulajdonost vagy az ott élőket, hogy felismerhessék, ha oda nem illő személyek már az ő territóriumukon tartózkodnak.

A birtokviszonyok jelzése megannyi módon történhet. Legáltalánosabb módja a kerítés, de sokszor csak növények mutatják, hogy más területére tévedtünk. Előfordul, hogy kiírások segítenek bennünket az eligazodásban. Nagyvárosi probléma például, hogy sem az utcák, sem a házzámok nem azonosíthatók. Az ilyen területre tévedők sokszor percekig keresik a helyes irányt. Persze, ma már sokat segít a GPS és az okostelefon, de ezek nem mindig elérhetőek. Gondoljunk csak abba bele, hogy egy mentő életmentő beavatkozásra siet egy lakótelep sokadik emeletének valamelyik lakásába. Minden perc számít, nem megengedhető, hogy egy mentőautó azért érjen lassabban a címre, mert a tájékoztatás nem megfelelő. Ezért nagyon üdvöztető, hogy a legújabb panelfelújítási programok már erre is figyelnek, sok helyen a sokemeletes panelek oldalára felfestik a "házzámot".

72. ábra: Házsám az épület oldalán - Békásmegyér (saját fotó)

A tájékoztatás azonban nemcsak itt elengedhetetlen, a közlekedésben is kiemelkedő szerepe van. Amikor várjuk a buszt, a villamost az életünket könnyíti meg, amikor pontosan tudjuk, hogy mikor szállhatunk fel a várt járműre. Nem megyünk ki hosszú percekkel a megállóba előtte, nem türelmetlenkedünk, nem keletkezik frusztráció. Minden ilyen nyugtató megoldás a városi rohanásban csökkenti a mindennapos stresszt. Nem véletlen, hogy manapság egyre több helyen találhatunk a fővárosban olyan információs táblákat a forgalmasabb útestetek felett, amelyek arról adnak információt, hogy a belváros, egy másik híd vagy egy bizonyos csomópont hány perc távolságra van még. Ez megnyugtató az autósokat, csökkenti a türelmetlenségből fakadó figyelmetlenségeket, nézeteltéréseket az utakon.

Végül, de nem utolsó sorban pozitív módon használható fel a tájékoztatás a biztonságérzet szempontjából is. Tájékoztatásnak minősül ugyanis egy adott terület karbantartottsága is. Amennyiben az utcák rendezettek, világosak, a parkok átláthatóak, tiszták és egyértelműek a

használat szabályai, az egyes jelzések segítik az ott élők vagy az oda érkezők tájékozódását, eligazodását, akkor ezek biztonságot eredményeznek.

Ahogy korábban a környezetpszichológia kapcsán már beszéltünk róla, az ember térképeket készít percepcióin keresztül saját környezetéről. Ezek sokszor kapcsolódnak érzésekhez, viszonyulásokhoz. Ha az ember e térképre gondol és rendezettséget érez, számára kedves színek, szagok, képek, jelenetek tűnnek fel az emlékei között, akkor sokkal nagyobb biztonságban érzi magát. A pszichológiából tudjuk, hogy a kötődés mennyire fontos, de kötődni nemcsak embertársainkhoz, hanem az élőhelyünkhöz is lehet. Amennyiben a kötődés képes felelősségérzetet is keletkeztetni, ez az érzet pedig cselekvésre is ösztönzi az egyént, akkor egy összetartó, egymásra vigyázni és egymást óvni képes közösség alakulhat ki.

Az információ megannyi csatornája képzelhető el. Az építészeti bűnmegelőzés keretein belül értelmezett tájékoztatás vonatkozásában a legfontosabb, hogy az egyén és a környezet folyamatos interakcióját elősegítsük, lehetővé tegyük a mindenkori tájékozódást, hogy az egyén és a környezete közötti felelősségérzetet keletkeztető kapcsolat kialakulhasson.

VII. Célpontvédelem

Az építészeti bűnmegelőzést sokan a célpontvédelemmel vagy másképpen a vagyónvédelemmel, még szűkebben a térfigyelő kamerákkal azonosítják, helytelenül. Az eddigiek alapján is látható, hogy az egyes vagyónvédelmi megoldások még véletlenül sem célként, sokkal inkább csak eszközként jelennek meg az építészeti bűnmegelőzés rendszerében, ráadásul a CPTED szakértők legfeljebb csak komplementer kellékként tekintenek rájuk.

A térfigyelő kamerák alkalmazása osztja meg leginkább a szakembereket, elsősorban hatékonyságával kapcsolatosan, de sokan hozzáik fel kritikaként a személyes adatok és a magánszféra sérelmét is. A kamerák sokak számára egyfajta orwelli disztópia létrejöttét jelentik, komoly ellenállást és ellenszenvet váltva ki az eszközzel szemben. A bűnmegelőzés szempontjából mégis a hatékonyság kérdése a legfontosabb. Vajon van-e visszatartó ereje a kihelyezett kameráknak? Ha igen, meddig érvényesül ez a hatás? Érvek-ellenérvek, állítások, cáfolatok állnak egymással szemben, többnyire kézzelfogható bizonyítékok nélkül. Egyes vélemények szerint a térfigyelő kamerák hatására csökken a bűnözés, kifejezetten igaz ez a gépkocsifeltörésekre (Horváth, 2007, 136.), ugyanakkor kételyként azonnal felmerül az

áthelyeződés kérdésköre. Vannak, akik azt állítják, hogy a kihelyezett kamerák egyáltalán nem eredményeznek pozitív elváltozást a bűnözés alakulásában, néhányan pedig úgy vélekednek, hogy a kamerák bármilyen jellegű hatása csak rövid ideig tart, főként a mai kor emberét körülölelő médiazajban (JAS, 2009, 2.). Általában egyetértés csak a felderítés kapcsán alakul ki, még hozzá abban, hogy a felvételek leginkább a bűnüldözést segítik, persze csak akkor, ha a kamera felvételeket is rögzít.

A fenti kételyektől függetlenül el kell ismerni, **hogy a biztonság tudatos gondolkodás megköveteli, hogy az épített környezet alakításakor a vagyonvédelmi eszközökre is gondoljunk.** Érdeemes azonban hangsúlyozni, hogy az építészeti bűnmegelőzés kontextusában elsősorban nem a riasztók, rácsok, biztonsági ajtók és a kamerák felszerelésére szoktunk hangsúlyt fektetni.

73. ábra: Kamera-dömping a Puskás Stadionban (saját fotó)

Sokkal fontosabbnak tartom magam is például a társasházak esetében a beléptetést segítő és egyben kontrolláló kapukat, ajtókat. Az ilyen eszközök ismét azt segítik elő, hogy az oda tévedő azonosíthassa a zónát, amelybe érkezett, felismerje, hogy a nyilvános területről a magánterület irányába tart.

Vannak a vagyonvédelemnek továbbá közvetett trükkjei is, mint például a postaládák elhelyezése és feliratozása. Ki gondolná, hogy a bemutatott svéd városrész esetében kötelezően

valamennyi postaládát a bejárati ajtón kívüli részre kellett szerelni. Ezzel biztosítják azt, hogy küldemény bedobására hivatkozással egyetlen illetéktelen se léphessen be a magánterület zónájába.

74. ábra: Épületen kívüli postaládák - Hammarby Sjöstad (saját fotó)

Sokszor hangoztatott bűnmegelőzési tanács a postaládákkal kapcsolatosan az is, hogy felesleges információkkal ne lássuk el. Nem kell ráírni, hogy az ott élő özvegy, hiszen ez fontos információ lehet egy esetleges elkövető számára. Célszerű a postaládákat folyamatosan üríteni, hiszen a szórólapokkal és levelekkel teli postaláda azt sugallja, azt közvetíti, hogy a lakók nincsenek itthon már hosszabb ideje.

Fontos az is, hogy milyen magasságban, hol helyezünk el ablakot vagy erkélyt. Nincs szükség a látképét és sokszor a biztonságérzetet is rontó rácsokra, ha a kialakításnál megfelelő magasságba helyezzük a behatolásra alkalmas pontokat.

Gondolni kell arra is, hogy a kertrendezés során hova ültetünk fákat. Nem célszerű fát az ablak alá elhelyezni, hiszen néhány év múltán akár létraként is funkcionálhat és segítheti illetéktelenek bejutását.

Vagyonvédelem az is, ha rongálásbiztos lámpatesteket szerelünk fel, ha a buszmegálló üvegfala törhetetlen, ha a kihelyezett padokat, szemeteseket megfelelő anyagból készítjük.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy kilépve a közterületre vagyonvédelmi eszközök tucatjaival találkozhatunk. Kamerák, különféle riasztók egyéb elektronikai védelmet biztosító eszközök vesznek körül bennünket. Ezek elutasítása biztosan nem vezet eredményre, célszerűbb az egyensúlyra törekvés, valamint az egyes eszközök közötti szinergiateremtés.

VIII. Karbantartottság

A broken window jelenség bemutatásánál már utaltam rá, hogy mennyire fontos az épített környezet tisztán és rendben tartása, az épületek, utcabútorok és egyéb környezetben fellelhető tárgyak megóvása, karbantartása. **A rendezettség egyfajta üzenet az oda érkező számára. Arról árulkodik, hogy a környéknek van gazdája, itt figyelnek a környezetre, azaz valamilyen szinten működni kell a közösségi kontrollnak és talán a közösségi kultúrából fakadóan a tulajdonosi felelősségérzetnek is.**

A karbantartottság – a zónásításhoz hasonlóan szintén - különböző léptékben képzelhető el, s valószínűleg a legeredményesebb, ha az egyén szintjéről indul. Ha egy közösség adott tagja figyel a környezetére, majd annak családja ügyel a saját lakóterületének tisztaságára, ha ez több egyénre és több családra igaz, akkor eljuthatunk az utca rendezettségének szintjére, majd a környék általánosan magas színvonalú gondozottságáig.

75. ábra: Karbantartottság hiányát demonstráló képek - Budapest, Podmaniczky utca;
Monor; Római part (saját fotók)

A feni képek jól demonstrálják a néhol jellemző hazai állapotokat. Ráadásul úgy, hogy valamennyi kép jónak mondható környéken készült. Az első képen látható szemetes a Teréz körút és a Podmaniczky utca elején található, nem messze a buszmegállótól. Többször jártam arra azóta is, sajnos az általam fényképezett helyzet nem egyedi, sokkal inkább általános. A második kép Monor városának határában lévő bevásárló központ bejáratánál készült, drágának mondható üzletek tövében. A harmadik kép talán még szomorúbb, hiszen Budapest egy sokak által látogatott kirándulóhelyén, a Római parton készült. Míg évek óta zajlik a háború a mobilgát és néhány fa kivágásának ügyében, addig az épített környezet, amely az ott sétálókat, kerékpározókat körülveszi, ilyen állapotban van.

A karbantartottság kapcsán újfent meg kell említeni a relativitás jelenségét. Nem biztos, hogy minden elsőre azt sugallja, amit mi hiszünk. A rend relatív, a karbantartottság sok esetben kontextus függvénye. Berlinben például vannak területek, ahol a „supercooltság” jele a sok graffiti. Ahhoz tehát, hogy valamiről eldöntsük, hogy az adott területhez illő-e, elhanyagolt-e, tudnunk kell a közösség szokásairól.

76. ábra: Elhanyagoltnak tűnő ház Berlinben (saját fotó)

A karbantartottság elérése csak akkor lehet az építészeti bűnmegelőzés eszköze, ha az egyfajta környezeti nevelés eredménye, egyfajta azonosulás eredménye. Az „ingyen kapott”, ölünkbe hulló tisztaság nem fenntartható. Feltétlenül szükséges a közösség bevonása, a célok megértetése, valamint a kivitelezésbe történő bevonása. Értékelni és óvni csak akkor fogják a megváltozott környezetet, ha maguk is tettek érte.

Ilyenre volt a Törökbálinton futó Safecity projekt, az első dedikáltan építészeti bűnmegelőzéssel foglalkozó hazai mintaprojekt, amelynek keretében 2019. április 12-én komoly lépésként a város egy része együtt takarította a Kálvária domb környékét. Gondolhatnánk, hogy mindez csupán egy zöldmozgalomhoz hasonlítható kezdeményezés volt, ugyanakkor itt, ezen esemény egy valódi CPTED projektsorozat közbenső állomása volt.

77. ábra: Közösségi akció Törökbálinton (Forrás: www.safecity.hu)

A karbantartásnak **egy speciális és rendkívül kreatív módja a köztéri művészet**. Egy-egy sötét, barátságtalan aluljáró, egy rozsdás utcai elektromos lemezszekrény, egy csap némi ötleteléssel, és természetesen sokkal több ügyességgel, de vonzóvá varázsolható. Ráadásul egy ilyen átalakítás tipikusan közösségformáló erővel bír, amennyiben bevonásra kerülnek és aktivitásra ösztönözzük a helyi lakosokat. Ma már a köztéri művészet sokkal több hétköznapi festegetésnél vagy néhány művész játéknál. Lokalitas, demokratikusság, közösségi bevonódás jellemzi, másképpen *átalakult a befogadóval kapcsolatos viszony, másrészt a tematikai fókusz szűkült, ami a helyspecifikusság jelenségén belül a közösség specifikusság irányában történt elmozdulást jelenti* (Horváth, 2012, 22.).

Nézzünk néhány képet a kreativitás végtelenségére:

78. ábra: Köztéri művészet (Forrás: Instagram – artypicks; Hushen, 2018)

IX. Smartcity: Élhetőség - fenntarthatóság

A CPTED alapelveinek bemutatásánál láthattuk, hogy a III. generációs elvek új szempontokat hoztak be az építészeti bűnmegelőzés gondolkodásmódjába és gyakorlati eszköztárába is. A XXI. század egyre többet hangoztatott értékei, ezen értékeket megvédeni kívánó mozgalmak eszméi tehát részévé váltak az építészeti bűnmegelőzésnek: **fontossá vált az élhetőség, az egészségesség, a fenntarthatóság és a környezettudatosság.** Ezek tulajdonképpen Jan Gehl szavai és megfogalmazott kritériumai is lehetnének!

De mi köze ennek a Smartcityhez? A válasz viszonylag egyszerű és a Smartcity fogalmában keresendő. Első ízben el kell oszlatni azt a tévhitet, hogy az okos város *egy olyan jövőbeli város, ahol sok ezer telepített érzékelő kommunikál egymással és egy hatalmas központi számítógépes egységgel, valamint futurisztikus eszközök, épületek között önvezető elektromos autók és buszok közlekednek, megteremtve ezzel a modern városi automatizációt* (Barabás et al, 2019, 121.).

A Smartcityben ugyan használjuk a jelen kor eszköztudományát, élünk az infokommunikációs technológiákkal (IKT), de nem ettől válik igazán okossá a város. **A „smartság” szintjét akkor érjük el, amikor az egyes igények eléréséhez vezető megoldások között szinergia teremthető, amely élhetőséget biztosít, bírva a fenntarthatóság képességét.**

Ennek szerves részét képezi a biztonság is, csakúgy, mint a környezettudatosság, az egészséges életvitel, a vizek védelme, a fajok óvása stb. Az építészeti bűnmegelőzésnek tartania kell a lépést ezzel, nem véletlen tehát, hogy Greg Saville, a 2019 nyarán megrendezett, cancuni ICA konferencián tartott előadásában⁵⁹ nemes egyszerűséggel környezetbarát utcai étkezdékről, egészséges életmódról, zöld falakról, fenntarthatóságról beszélt.

Természetesen a Smartcity koncepcióknak is tartaniuk kell lépést, az odafigyelés kölcsönössége kell áthasson valamennyi projektet, igaz a szinergiateremtést mindezt magától értetődően meg is követeli.

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy a Smartcity projektek esetében az automatizáció, az internetalapúság, az IKT-k használata nem cél, hanem eszköz, hogy egyszerűbb legyen az információk célba juttatása, a köztisztaság fenntartása, a biztonság megteremtése, a közlekedés

⁵⁹[https://www.cpted.net/resources/Documents/ICA%20Resources/Conferences/2019%20ICA%20Conference%20\(Cancun\)/CANCUN%20PRESENTATION%20deck-pages-deleted.pdf](https://www.cpted.net/resources/Documents/ICA%20Resources/Conferences/2019%20ICA%20Conference%20(Cancun)/CANCUN%20PRESENTATION%20deck-pages-deleted.pdf)

szervezése. Ezekben a folyamatokban van helye a bűnmegelőzésnek és az építészeti bűnmegelőzésnek is, így amikor megindulnak az új okosváros fejlesztések üdvözítendő lenne, ha a prevenció önálló szempont lenne.

X. Összegzés

Az építészeti bűnmegelőzés gyakorlata kézzelfogható technikai megoldások összességéből áll, melyek kölcsönösen hatnak egymásra és a környezetre is, beleértve a humánumot is. Bármilyen egyén- vagy közösségközpontú változáson is essen át az építészeti bűnmegelőzés filozófiai vagy tudományos háttérbázisa, az eszközrendszer minimális változásokat leszámítva állandó marad. **Egy dolgot nem szabad azonban elfelejteni: az eszközök használatára nem kerülhet sor a fizikai környezet és az ott élők ismerete, utóbbiak minél magasabb szintű bevonása nélkül!**

ÁTLÁTHATÓSÁG	Világítás	Növényzet	Beláthatatlan térrészek
TÉRSZABÁLYOZÁS	Kerítések, falak	Növényzet	
ZÓNÁSÍTÁS	Mikro (épületszintű)	Mezo (utcaszintű)	Makro (lakónegyed)
FORGALOM SZABÁLYOZÁSA	Forgalomcsillapító eszközök	Zsákutcák tudatos használata	Forgalmi rend szabályozása
KÖZÖSSÉGI TÉRALAKÍTÁS	Parkok	Játszóterek	Sétálóutcák
TÁJÉKOZTATÁS, INFORMÁCIÓ	Zónafelismerés segítése	Közlekedés egyszerűbbé tétele	Karbantartottság, tulajdonosi jelenlét jelzése
CÉLPONTVÉDELEM	Térfigyelő kamerák	Vagyonvédelmi eszközök	Biztonsági személyzet
KARBANTARTOTTSÁG	Utcák rendezettsége	Közterületi művészet	
SMARTCITY SZEMPONTOK	Környezetvédelmi szempontok	Fenntarthatóság	Technikai vívmányok

79. ábra: Az építészeti bűnmegelőzés gyakorlatának rendszere (saját szerkesztés)

5. A BŰNÜGYI STATISZTIKAI ADATOK ELEMZÉSE AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS PERSPEKTIVÁJÁBÓL

„A száraznak tűnő számolások nélkül az adatokból sohasem lesz megértés, új ismeret”.

Kun Ádám

A **kriminálmorfológia** a bűnözés milyenségét, mértékét és mintázatát kutatja, az elkövetők, a jogtárgy, az elkövetés módja vagy éppen a földrajzi jellegzetességek szerinti csoportosításban. A kriminálmorfológiai elemzés lehetővé teszi, hogy képet kapjunk az egyes bűnözési tendenciákról, a bűnözés mennyiségi és minőségi alakulásáról, struktúrájáról és dinamikájáról, térbeli elhelyezkedéséről, valamint a látenciáról. Az előbbiekre vonatkozó adatok birtokában, azok elemzése és értékelése révén megállapítások tehetők az áldozatokra és az elkövetőkre, illetve természetesen az építészeti bűnmegelőzés szempontjából fontos helyszínrre vonatkozóan is.

A kriminálmorfológia legáltalánosabb eszköze a **statisztika**. Gondolhatnánk, hogy elsősorban a **bűnügyi statisztika**, de sokszor legalább ugyanannyira fontosak – ahogy a bevezetőben is láthattuk - a **társadalmi, gazdasági, szociális és egyéb infrastrukturális adatok**. A népesség alakulása, a GDP aránya, a munkanélküliségi ráta, valamint az egyes bűncselekmények között gyakran fedezhetünk fel összefüggéseket.

Nem véletlenül született meg a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács és a Lechner Tudásközpont közös munkája révén a **Pre-Stat⁶⁰ elnevezésű alkalmazás**, amely online felületen teszi lehetővé az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) gazdasági és társadalmi adatainak, valamint az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) mutatóinak együttes térképi megjelenítését.

A bűnügyi statisztikai adatok felhasználása során nagyon fontos azonban, hogy ne feledkezzünk meg a látenciában maradt bűncselekményekről. Az elkövetett bűncselekmények egy része ugyanis soha nem jut a hatóság tudomására. Ennek számtalan oka lehet: **az elszenvedett kár jelentéktelensége, az elkövető és a sértett közötti kapcsolat, a hatóság**

⁶⁰ <https://prestat.lechnerkozpont.hu/bunmegelozes/#/login> Az alkalmazás ügyfélkapun keresztül vehető igénybe!

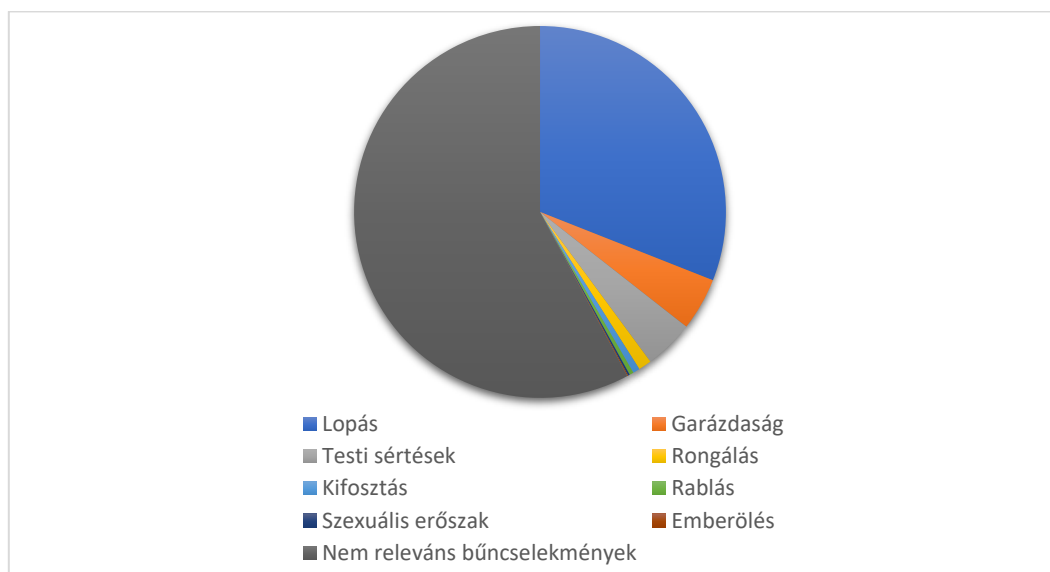

irányába mutató bizalmatlanság, a hosszadalmas rendőrségi, ügyészségi és bírósági eljárások. Ezek nem gyarapítják a hivatalos statisztikák alapját képező adatok bázisát, ily módon valamennyi következtetés megfogalmazásakor kellő óvatossággal és körültekintéssel kell eljárni.

Természetesen nem kizárólag a bűnügyi statisztikai adatok vonatkozásában ajánlatos az óvatosság, igaz ez minden más statisztika esetében is. Előfordulhatnak egyszerű elírások, téves következtetések, adott esetben manipulációra is bukkanhatunk. Utóbbi kapcsán gyakran idézik a Churchillnek tulajdonított híres mondást, miszerint „*csak annak a statisztikának érdemes hinni, amelyet magunk hamisítottunk*”. Célszerű tehát mindig egészséges kételkedéssel fogadni az egyes statisztikákat.

Jelen fejezet célja, hogy a bűnügyi statisztikai adatokat és az azokkal kapcsolatba hozható társadalmi-gazdasági adatokat az építészeti bűnmegelőzés kontextusában mutassam be, vizsgáljam meg. Magától értetődő ugyanis, hogy az építészeti bűnmegelőzés speciális jellege okán a bűnügyi adatoknak csak egy része releváns, nevezetesen azok, amelyek elkövetése valamilyen formában közvetlen kapcsolatba hozható az épített környezettel.

A büntető törvénykönyvünk tényállásait megvizsgálva, figyelemmel a rendőrség által kiemelt bűncselekményként kezelt jogsértésekre is, az **alábbi bűncselekményeket tartom az építészeti bűnmegelőzés eszközei által befolyásolhatónak:**

80. ábra: Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából releváns és irreleváns bűncselekmények általános megoszlása (saját szerkesztés)

Az ábrán azokat a bűncselekményeket jelöli színes körcikk, amelyek közterületen elkövethetőek, s amelyekre az építészeti bűnmegelőzés eszközeivel – direkt vagy indirekt módon – hatást gyakorolhatunk. A sötétszürke mező azokat a bűncselekményeket foglalja magába, amelyek nem köthetőek a témához. A kördiagram az adott bűncselekmények 2018-ban regisztrált valamennyi bűncselekményhez viszonyított arányát mutatja⁶¹, itt most még nem specifikusan a közterületi megoszlást ábrázolva. Első körben megállapítható, hogy **az elkövetett bűncselekmények majdnem felére, hozzávetőlegesen 42-43%-ára hatást gyakorolhatunk az építészeti bűnmegelőzéssel.** Ez az arány természetesen csökken, ha a közterületre vonatkozó szűkítést elvégezzük. Jól látszik továbbá az is – amelyben természetesen semmi meglepő nincs -, hogy **a vagyon elleni bűncselekmények képezik a legnagyobb hányadot.** Mindennek azért van jelentősége, mert a **vagyon elleni bűncselekményeket az esetek túlnyomó többségében racionális cselekvések előzik meg és eredményezik, így módon a vonatkozó kriminológiai elméletek (pl: klasszikus paradigma, racionális döntésmélet) megállapításai összhangba hozhatóak az építészeti bűnmegelőzés alkalmazásával.**

A kördiagram kategóriái további bontást igényelnek, amelyek eredményeképp összeáll az alábbi táblázat:

AZ ÉLET ÉS TESTI ÉPSÉG, VALAMINT A KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK	A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK	A VAGYON ELLENI ERŐSZAKOS BŰNCSELEKMÉNYEK	A NEMI ÉLET SZABADSÁGA ÉS A NEMI ERKÖLCS ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK
Emberölés	Lopás	Rablás	Szexuális erőszak
Halált okozó testi sértés	Zseblopás	Kifosztás	Szexuális kényszerítés
Súlyos testi sértés	Betöréses lopás		Szemérem sértés
Könnyű testi sértés	Gépkocsi lopás		
Garázdaság	Gépkocsiból lopás		
	Rongálás		

81. ábra: Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából releváns bűncselekmények listája (saját szerkesztés)

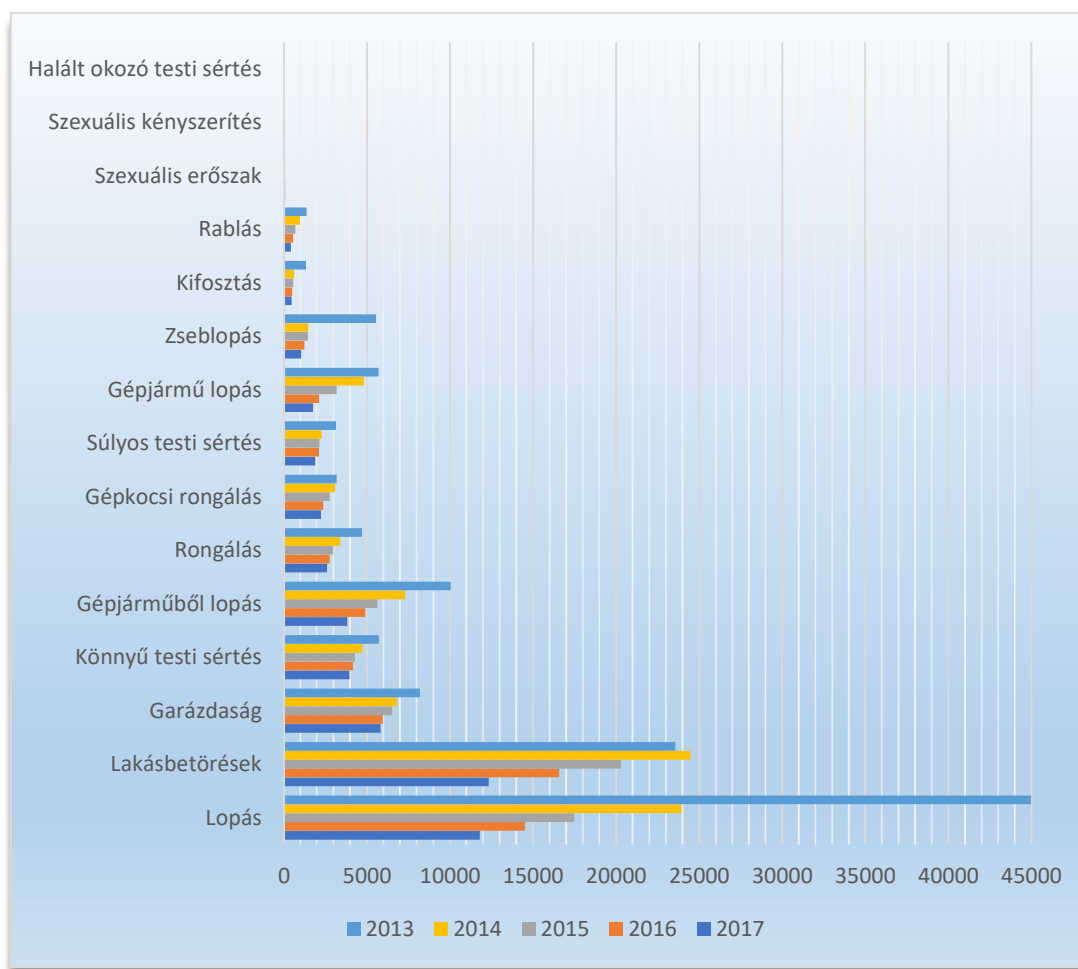
⁶¹ Adatok forrása: http://ugyesszeg.hu/pdf/statisztika/bunozes_es_igazsagszolgalatas_2009_2018.pdf

A bűncselekmények részletezése elengedhetetlen, hiszen az egyes kategóriák több bűncselekménytípust is magukba foglalnak. A testi sértések esetében gondolni kell a könnyű és a súlyos, valamint a halált okozó testi sértésekre. A lopás természetesen az egyik legdifferenciáltabb, ide tartoznak a zseblopások, a gépjármű lopások, a gépjárműből lopások, a betöréses lopások.

Most nézzük meg a közterületen elkövetett bűncselekmények alakulását. Az adatokat 2018-ban kértem be az Országos Rendőr-főkapitányságtól, nemcsak területi, hanem települési szinten is. A települések szintjén legnagyobb városaink adataihoz kaptam hozzáférést és engedélyt a felhasználásra, amely lehetővé teszi a bűnözés, mint városi jelenség vizsgálatát.

Területi megoszlás nélkül az imént felsorolt bűncselekmények közterületi elkövetésének száma a következőképp alakult:

82. ábra: A közterületen elkövetett bűncselekmények alakulása 2013 és 2017 között (saját szerkesztés, Forrás: ORFK)

A diagram egyes értékeinek vizsgálata révén az alábbi megállapítások tehetőek:

- általánosságban valamennyi bűncselekmény kapcsán kijelenthető, hogy a csökkenés 2013-hoz képes látványos, a lopás esetében eléri a 73%-ot,
- a lopás, mint vagyon elleni bűncselekmény az általános bűnözési trendekhez igazodva – a radikális csökkenés ellenére is - a közterületen is számottevően kiemelkedik,
- a lakosságot leginkább megérintő rablás és kifosztás bűncselekményei a 2017-es esztendőben együttesen sem érték el az 1000 elkövetést,
- az összes regisztrált kifosztáshoz képest a közterületen elkövetett kifosztások aránya a 2017-es esztendőben 28,6%, ugyanez a rablások esetében 49%, azaz a kifosztások kicsivel több mint ¼-ét, a rablások majdnem felét követik el közterületen,
- az egyik legsúlyosabbnak tartott és legelítélendőbb szexuális jellegű bűncselekmények, valamint a halált okozó testi sértések száma „megnyugtatóan” alacsony.

Most nézzünk meg azokat a kiemelt bűncselekményeket, amelyek az épített környezetben, azaz a közterületen elkövetve a leginkább sértik az állampolgárok biztonságérzetét. Ezek **alapvetően az erőszakos bűncselekmények**, amelyek megítélése meglátásom szerint megalapozatlan képet fest a társadalomról. Sokszor elfelejtjük, hogy az erőszak egyidős a társadalmunkkal, s tulajdonképpen az emberi együttélés állandó jellemzője. Bármely korszakot is állítjuk vizsgálódásunk középpontjába, erőszakmentes együttélést aligha találunk, s néha nehéz elfogadni, de a világ nem lett rosszabb a XXI. századba érkezvén, s egyáltalán nem állítható, hogy az erőszak a modernkori társadalmak sajátja, a XX. századi globalizáció eredménye, s nem is az erkölcstelennek és elszemélytelenedettnek vélt világunk végterméke.

Az erőszakos jellegű magatartások hátterében alapvetően az agresszió húzódik meg. Bár sokszor egymás szinonimájaként használjuk őket, mégis eltérő - bár szorosan kapcsolódó - jelentéstartalommal bírnak. Az **agresszió minden esetben keletkező, támadó jellegű, ellenséges magatartás, amely irányulhat a külvilágra, személyre vagy befelé az átélőre**, és lehet tudatos vagy tudattalan. Az agresszió hátterében többnyire az átélőben végbemenő belső, feszültséggel teli folyamatok állnak, de természetesen számtalan elmélet magyarázza a kialakulás okait. Sokan vélik úgy (Lorenz, Darwin), hogy az agresszív viselkedés evolúciós örökségünk, Freud szerint ösztönből fakad, Bowlby az anya-gyermek kapcsolat, és a megfelelő

kötődések hiányára, míg Bandura a tanulási folyamatokban végbemenő folyamatokra vezette vissza az agresszív viselkedés keletkezését.

Ezzel szemben az erőszak **fizikai erő vagy hatalom szándékos alkalmazása – az ezzel való fenyegetés vagy tényleges alkalmazás – amely önmaga, más személy, csoport vagy közösség ellen irányul, és amely fizikai sérülést, halált, pszichés ártalmat, fejlődési elakadást, vagy deprivációt (valamitől való megfosztottság) eredményez, vagy nagy a valószínűsége, hogy ilyen eredményre vezet.** Az előző meghatározás a WHO Erőszakról és egészségről szóló jelentésében⁶² olvasható.

Az erőszakos bűnözés relevanciája abban áll, hogy **az elkövetett bűncselekmények számától függetlenül óriási hatást gyakorolnak a szubjektív biztonságérzetre, a társadalom világról alkotott képére.** Míg a lopás, a csalás és még sok más bűncselekmény is alapvetően csak az érintettek esetében okoz megbotránkozást, addig **egy emberölés, egy rablás vagy egy szexuális jellegű jogsértés komoly bizalomvesztést idéz elő a társadalom működése és az emberi együttélés vonatkozásában is.** De mit mutatnak a számok?

Elsőként nézzük meg a **rablást és a kifosztást**, amelyek a legnagyobb figyelmet magáénak tudó vagyon elleni erőszakos deliktumok közé tartoznak.

	2014	2015	2016	2017	2018
Összes regisztrált bűncselekmény	329.575	280.113	290.779	226.452	199.830
Kifosztások száma	1.935	1.926	1.770	1.534	1.267
Rablások száma	1.954	1.443	1.141	853	710
Kifosztások %-os aránya az összes bűncselekményhez képest	0,58 %	0,68 %	0,6 %	0,67 %	0,63 %
Rablások %-os aránya az összes bűncselekményhez képest	0,59 %	0,51 %	0,39 %	0,37 %	0,35 %

⁶² https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf (letöltés ideje: 2018. március 30.)

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

<u>Közterületen</u> elkövetett kifosztások száma	596 0,18 %* 30,8 %*	537 0,19 %* 27,8 %*	490 0,16 %* 27,6 %*	440 0,19 %* 28,6 %*	nem áll rendelk.
<u>Közterületen</u> elkövetett rablások száma	964 0,29 %* 49,3 %*	672 0,23 %* 46,5 %*	552 0,18 %* 48,3 %*	418 0,18 %* 49 %*	nem áll rendelk.
Kifosztások száma <u>Budapest közterületein</u>	426 22 %* 71 %*	379 19,6 %* 70,5 %*	299 16,8 %* 61 %*	261 17 %* 59,3 %*	nem áll rendelk.
Rablások száma <u>Budapest</u> <u>közterületein</u>	505 25,8 %* 52%*	350 24,2 %* 52%*	258 22,6 %* 46,7%*	159 18,6 %* 38%*	nem áll rendelk.
Közterületen elkövetett kifosztások (felső sor) és rablások (alsó sor) száma a <u>megyeszékhelyeken</u> *	84 178	73 160	98 135	96 96	nem áll rendelk.

* A közterületen elkövetett kifosztások és a rablások az összes regisztrált bűncselekményhez viszonyított aránya

* A közterületen elkövetett kifosztások és a rablások valamennyi elkövetett kifosztáshoz és rabláshoz viszonyított aránya.

* A Budapest közterületein elkövetett kifosztások és a rablások valamennyi elkövetett kifosztáshoz és rabláshoz viszonyított aránya.

* A Budapest közterületein elkövetett kifosztások és a rablások valamennyi közterületen elkövetett kifosztáshoz és rabláshoz viszonyított aránya.

* Budapest nélkül

83. ábra: Az összes, valamint a közterületen, továbbá azon belül Budapesten és a megyeszékhelyeken elkövetett kifosztások és rablások számának és arányának alakulása 2014 és 2018 között (saját szerkesztés, forrás: Legfőbb Ügyészség, ORFK)

Az OECD 2017-es, **How's life? 2017 Measuring well-being** című tanulmánya⁶³ szerint Magyarországon mindösszesen a lakosság 51%-a érzi magát biztonságban este az utcán sétálva. Mindez a második legalacsonyabb érték az OECD országai között. Ennek ellenére a fenti

⁶³ https://read.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life-2017_how_life-2017-en#page247 (letöltés ideje: 2018. november 12.)

adatokból az állapítható meg, hogy a kifosztás és a rablás az összes regisztrált bűncselekménynek - a két bűncselekmény 5 éves összesített átlaga alapján - csupán 0,5%-át teszik ki. Még kisebb ez az arány, ha a közterületen elkövetett kifosztást és rablást vizsgáljuk, ebben az esetben ugyanis már csak átlagosan 0,2%-os arányt azonosíthatunk.

Ha legnagyobb városunkat, a fővárost nézzük, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy az összes elkövetett kifosztásnak és rablásnak körülbelül 20%-át, azaz $\frac{1}{5}$ -ét Budapesten követik el, amely igazodni látszik a lakosságszámhoz. Kiugróan magas, hozzávetőlegesen 65% azonban Budapest közterületi elkövetésének aránya a kifosztások tekintetében, ha azt kizárólag a teljes közterületi elkövetéshez viszonyítjuk! Ugyanez a rablások vonatkozásában megközelítőleg 50%. Megjegyzendő és kiemelendő azonban, hogy mindkét esetben jelentős csökkenési tendencia tapasztalható az elmúlt években!

Amennyiben a megyeszékhelyek és Budapest közterületi elkövetéseit összeadjuk, úgy az összes közterületi elkövetéshez viszonyítva a kifosztások esetében 82,9%-os arányt, míg a rablás tekintetében 70%-os arányt állapíthatunk meg a 2013-2017 közötti időszakra vonatkozóan. Mindez megerősíti azt az állítást, hogy az építészeti bűnmegelőzés szempontjából releváns bűncselekmények elkövetésére alapvetően urbanus környezetben kerül sor.

Nézzük most meg az erőszakot nélkülöző vagyon elleni bűncselekményeket, elsősorban azokat, amelyek a 82-es ábrán számukat tekintve kiemelkedtek.

	2014	2015	2016	2017	2018
Összes regisztrált bűncselekmény	329.575	280.113	290.779	226.452	199.830
Lopások száma	141.625	111.446	92.149	78.311	62.349
Lopások %-os aránya az összes bűncselekményhez viszonyítva	42,9 %	39,7 %	31,6%	34,5 %	31,2 %

Közterületen elkövetett lopások száma*	37.462	27.708	22.707	18.336	nem áll rendelkezésre.
Közterületen elkövetett lopások aránya az összes lopáshoz viszonyítva	26,4 %	24,8 %	24,6 %	23,4 %	nem áll rendelkezésre.
Betöréses lopások száma	24.477 65,3 %*	20.285 73,2 %*	16.573 72,9 %*	12.323 67,2 %*	nem áll rendelkezésre.
Lopások száma <u>Budapest közterületein</u>	12.132 32,3 %*	8.478 30,5 %*	7.097 31,2 %*	5.537 30 %*	nem áll rendelkezésre.
Betöréses lopások száma <u>Budapesten</u>	6.774 27,6 %*	5.064 24,9 %*	3.967 23,9 %*	2.994 24,2 %*	nem áll rendelkezésre.
Közterületen elkövetett lopások (felső sor) és betöréses lopások (alsó sor) száma a <u>megyeszékhelyeken*</u>	4213 3983	3508 3614	2602 2925	1882 2098	nem áll rendelkezésre.

* Lopás, betöréses lopás, zseblogás, gépjármű lopás, gépjárműből lopás

* A betöréses lopások aránya a közterületen elkövetett lopásokhoz viszonyítva

* A Budapest közterületein elkövetett lopások aránya az összes közterületen elkövetett lopáshoz viszonyítva

* A Budapesten elkövetett betöréses lopások aránya az összes betöréses lopáshoz viszonyítva

* Budapest nélkül

84. ábra: Az összes, valamint a közterületen, továbbá azon belül Budapesten és a megyeszékhelyeken elkövetett lopások és betöréses lopások számának és arányának alakulása 2014 és 2018 között (saját szerkesztés, forrás: Legfőbb Ügyészség, ORFK)

A lopások mindig is a legszámottevőbb arányát képezték az összes bűncselekménynek, melyet a fenti táblázat (84. ábra) is igazol. Látható, hogy **az összes bűncselekményhez viszonyítva 40% környékén mozog a lopások aránya, ugyanakkor kiemelendő, hogy az elmúlt évek**

tendenciája jelentős csökkenést, egy majdnem 12%-os visszaesést mutat és 2018-ban már csak 31%-át tették ki a lopások az összes bűncselekménynek. A táblázat adataiból kiolvasható, hogy **az összes lopáshoz képest a közterületen elkövetett lopások aránya hozzávetőlegesen 25% környékén mozog, azaz a lopások ¼-ét közterületen követik el.** Kijelenthető továbbá, hogy **a közterületen elkövetett összes lopás kb. 30%-át Budapesten követik el.** Amennyiben a budapesti adatokhoz hozzászámoljuk a megyeszékhelyek adatait, úgy azt láthatjuk, hogy hozzávetőlegesen **az összes közterületen elkövetett lopás kb. 42-43%-át követik el nagyvárosainkban.**

A betöréses lopások esetében tényként érdemes rögzíteni, hogy nehéz a „közterületiség” megítélése. Maga a bűncselekmény ugyanis egy épületen belül, magánterületen kerül elkövetésre. Ugyanakkor elvitathatatlan, hogy a célpont megközelítése és „bevétele” a közterület hathatós igénybevételével történik. Az elkövető a közterületről veszi szemügyre a kiszemelt ingatlant, választja ki a betörés időpontját, és a közterület adottságai alapján határozza meg az érkezési és menekülési útvonalakat, a behatolás módját. Befolyásolja magatartását az utca aktuális forgalma, a közterületek használatja. Figyelő társak az utcán helyezkednek el, csakúgy, mint a távozáshoz használt jármű.

A fentiekre tekintettel **a betöréses lopás, ha nem is minősíthető közterületen elkövetettnek, közterülettel való szoros kapcsolata megkérdőjelezhetetlen.** Ha ennek okán megnézzük, hogy milyen arányt képvisel a betöréses lopás a közterületen elkövetett bűncselekmények között, akkor igen magas mutatókat azonosíthatunk. A vizsgált időszakban átlagosan közel 70%-os arány volt megállapítható. Budapest vonatkozásában az arányok a korábbiakhoz hasonlóan alakultak, azaz **a betöréses lopások közel ¼-ét követik el a fővárosban.** Ha Budapest és a megyeszékhelyek adatait együttesen vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy **az összes betöréses lopás 42-43%-át követik el nagyvárosainkban.**

Észlelésükre, hatásukra és egyéb társadalmi, gazdasági adatokkal történő összevetésükre a **Kérdőíves kutatás eredményeinek bemutatása** című fejezetben kerül majd sor. E fejezet célja elsősorban annak demonstrálása volt, hogy az építészeti bűnmegelőzésnek elsősorban a bűnügyi statisztikai adatok alapján is a városokra kell koncentrálnia.

Érdekes és komoly kihívást jelentő kérdésként merül fel azonban, hogy az emberek miért nem érzik magukat nagyobb biztonságban (lásd OECD jelentés eredménye), ha a bűnügyi és

szabállysértési statisztikák ilyen mértékű csökkenést mutatnak? Vélelmezhetően rontja az emberek biztonságérzetét az elmúlt években jelentkező migrációs helyzettel kapcsolatos félelem, de hatással lehet világról alkotott képükre az a környezet is, amelyben élnek. Elképzelhető, hogy éppen az épített környezet megváltoztatása révén növelhetnénk biztonságérzetüket.

Példaként nézzük meg a tömegközlekedési csomópontokat, pályaudvarokat, aluljárókat, amelyek tipikusan olyan helyek, amelyek e biztonságérzetet negatívan befolyásolhatják. A sokszor nem megfelelően karbantartott várótermek, a jegyirodákhoz vezető, hajléktalanokkal, kéregetőkkel teli aluljárók, a falfirkák, az összefestett szerelvények, a zsúfoltság, a néhol átgondolatlanul irányított tömegek rontják a társadalomról, a világról és saját biztonsági helyzetünkről alkotott véleményünket.

	2013	2014	2015	2016	2017
Rendőri eljárásban regisztrált vasút területén* elkövetett bűncselekmények* száma	599	539	436	324	328
Lopás bűncselekmények összesen (előző terület szerint)	509	482	386	277	272
Zseblopás bűncselekmények összesen (előző terület szerint)	72	44	27	28	18
Rablás bűncselekmények összesen (előző terület szerint)	13	3	7	6	5
Kifosztás bűncselekmények összesen (előző terület szerint)	40	31	22	29	39

Testi sértések összesen (előző terület szerint)	37	23	21	12	12
* A 23 megyei jogú város, valamint Cegléd, Füzesabony, Hatvan, Szajol települések állomásait foglalja magába. * Lopás, rablás, testi sértés, zseblopás					

85. ábra: A rendőri eljárásban regisztrált vasút területén elkövetett bűncselekmények számának alakulása 2013 és 2017 között (saját szerkesztés, forrás: ORFK)

Kutatásom egyik fókuszja ennek megfelelően a tömegközlekedési csomópontok kialakításának vizsgálata volt. Az ORFK-tól kapott statisztika értelmében a **23 megyei jogú város, valamint a kiemelkedő vasúti forgalmat bonyolító Cegléd, Füzesabony, Hatvan és Szajol vasútállomásokon 2013-ban összesen 599 bűncselekményt regisztráltak, a kifosztás, lopás, rablás, testi sértés, valamint a zseblopás bűncselekményei vonatkozásában. Az 599 bűncselekményből 509 lopás, 72 zseblopás, a fennmaradó néhány megoszlik a rablás, testi sértés és kifosztás között.**

2017-ben a javulás a korábbi tendenciákhoz hasonló, **mindösszesen 328-at regisztráltak az előbb megjelölt bűncselekménytípusokból, melyből 270 lopás, 18 zseblopás.**

Ezek a számok önmagukban nem tűnnek számottevőnek, ugyanakkor, ha az elkövetés helyszíneinek nagyságát (vasúti pályaudvar) összevetjük az elkövetések számával, akkor koncentráltóságuk okán mégis tetemesnek tűnnek.

Kifejezetten igaz ez állítás akkor, ha az alábbi táblázatot is hozzávesszük az előző számokhoz:

Kimutatás a pályaudvarokon és környékén, valamint a vonatokon végrehajtott intézkedésekről	2017. év
Szabálysértési feljelentés összesen	11.800
Elzárással is büntethető szabálysértések	482
- garázdaság	76
- rendzavarás	13
- tiltott prostitúció	10
Tulajdon elleni szabálysértés	384
- lopás	285
- csalás	12

- szándékos rongálás	87
A közrend elleni szabálysértések	5375
- koldulás	2590
- köztisztasági szabálysértés	2655
- a közbiztonságra különösen veszélyes eszközzel kapcsolatos szabálysértés	56
- határrendészeti szabálysértés	9
- tiltott határátlépés, útiokmánnyal kapcsolatos szabálysértés	65
Közlekedési szabálysértések	1586
Egyéb szabálysértések	4356
Helyszíni bírságolt fő	4727
Helyszíni bírság összege (Ft)	55.048.050
Biztonsági intézkedés	1082
Előállítás	2825
Elfogás	1870
tettenérés (33. § /1/ a.)	838
- lopás miatt	72
- hiv. szem. elleni erőszak	2
- gépkocsi feltörés miatt	2
- egyéb szándékos bcs. miatt	762
körözött (33. § /1/ b.)	527
jogellenes tartózkodás (33. § /1/ f.)	505
Büntető feljelentés	1502

86. ábra: Kimutatás a pályaudvarokon és környékén, valamint a vonatokon végrehajtott intézkedésekről (saját szerkesztés, forrás: ORFK)

A táblázat jól mutatja, hogy a vasútállomások környéke korántsem mentes annyira a jogsértésektől, mint azt elsőre, a bűnügyi adatok megtekintése után gondolnánk. Ráadásul a trendekben is szignifikáns eltérés tapasztalható: ezúttal nem a vagyon elleni jogsértések vannak többségben, hanem a közrend elleni szabálysértések. Ezek mindegyike többnyire valamiféle deviáns magatartáshoz köthető, amelyek meglehetősen negatív irányba képesek befolyásolni az emberek érzéseit.

Kifejezetten beszédes adat, hogy **527 esetben került sor körözött személy elfogására**. Mindez azt sugallja, hogy a pályaudvarok környékén előszeretettel tartózkodnak a bűnelkövetéshez köthető személyek.

6. A NORMATÍV HÁTTÉR BEMUTATÁSA

„A jog mindennek alapja, ezen nyugszik s nyughatik csak a nemzetek boldogsága”

Táncsics Mihály

A bűnmegelőzés nem kizárólag állami kötelezettség, nem csupán hatósági feladat és főleg nem rendőrségi privilégium. Eredményessége a társadalom valamennyi tagjának felelősségvállalásán alapul, saját hatókörén belül mindenkinek jut szerep.

Éppen ennek a sokrétűségnek köszönhetően a bűnmegelőzés, hiába az ember egyik alapvető jogát, a biztonságot hivatott megteremteni nem határozható meg egyetlen jogi fordulattal. Eszközei, módszerei - kimondva vagy kimondatlanul - bújnak meg az egyes törvényekben, közjogi szervezetszabályozó eszközökben, alapja – mint Táncsics szerint mindennek – tehát maga a jog.

De vajon jogrendszerünk mely normái foglalkoznak a bűnmegelőzéssel? És azon belül mekkora szerepet kap a jelen írás központi témáját jelentő építészeti bűnmegelőzés ebben a normastruktúrában? Megjelenik-e egyáltalán a szabályozás bármely szintjén?

Ahhoz, hogy a feltett kérdésekre választ kaphassunk, szükséges először a nemzetközi kitekintés, amely egyben a bűnmegelőzés jogtörténetének összefoglalását is jelenti, majd a hazai normatív környezet vizsgálata.

6.1. Nemzetközi kitekintés

6.1.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete

A magyarországi szabályozás igénye egyáltalán nem újkeletű, régóta foglalkoztatja a szakembereket egy bűnmegelőzési törvény megalkotása. Ennek persze oka az is, hogy a bűnmegelőzés nemzetközi szintéren már a XX. század második felét követően bekerült a szabályozott témák körébe, így - többek között - az **Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ)** dekrétumaiba.

A szervezet múltja meglehetősen impozáns, hiszen első jogelődjé az 1872-ben létrehozott **Nemzetközi Büntetés-végrehajtási Bizottság**, amely később **Nemzetközi Büntetési- és Büntetés-végrehajtási Bizottság (IPPC)** néven élt tovább, végül egyesült a **Nemzetek**

Szövetségével, a II. világháború kudarcait követően így alakult meg maga az ENSZ, a felsorolt szervezetek összeolvadásából. Már első dokumentuma, az 1945. június 26-án elfogadott Alapokmánya⁶⁴ is célként rögzíti a békét veszélyeztető bűncselekmények megelőzését és megszüntetését, 1950-ben azonban ennél is konkrétabban fogalmazódott meg a megelőzés szükségessége, valamint az ENSZ ezzel kapcsolatos felelőssége és már nem kizárólag az országok közötti és azok belső békéjét veszélyeztető bűncselekmények vonatkozásában.

Az ENSZ hat fő szervének egyikeként került megalapításra a **Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC)**, amely tovább hangsúlyozta a bűnmegelőzés fontosságát, az ún. CND (Commission on Narcotic Drugs) határozataiban kiemelt figyelmet fordítva a kábítószerrel kapcsolatos problémáknak.

Az ötévente megrendezésre kerülő ENSZ kongresszusok szinte valamennyi esetben foglalkoztak a bűnözéssel és annak megelőzésével. 1960-ban, Londonban a fiatalkorúakkal kapcsolatos eljárások kerültek középpontba, 1965-ben, Stockholmban a bűnözés és a társadalmi változások összefüggéseit tárgyalták, 1970-ben, Kyotóban pedig már közvetlenül a gazdasági és szociális fejlődést segítő bűnmegelőzési lehetőségek vizsgálata volt a téma⁶⁵.

1972-ben külön **ECOSOC határozat született a bűnmegelőzésről és a bűnözés kontrolljáról**⁶⁶, amely újabb komoly lépést jelentett a bűnmegelőzés szerepének növekedésében. Ugyanebben az évben a bűnmegelőzés napirendre került a Nemzetközi Együttműködések Fejlesztésének Erősítése elnevezésű határozatban is.

A következő fontos állomás 1980 és a Caracasban tartott ENSZ kongresszus, amelynek végeredményeképp elfogadásra került a **“Caracasi dekrétum”**, amely tulajdonképpen a bűnözés megelőzéséről és a bűnözők kezeléséről szóló jelentés elfogadását foglalta magába. A dekrétum hangsúlyozta a bűnmegelőzési stratégiák kidolgozásának, valamint a különféle, tudományos alapokon nyugvó mérések és vizsgálatok végzésének fontosságát, a rendelkezésre álló bűnügyi statisztikák fejlesztését, és továbbra is külön figyelmet fordított a fiatalokkal szembeni eljárások minimum standardjainak meghatározására.

⁶⁴ <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387342/HUNGARIAN%20-%201985.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁶⁵ http://www.un.org/en/conf/crimecongress2010/pdf/55years_ebook.pdf

⁶⁶ https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1970-1979/1972/General_Assembly_Resolution-3021-XXVII.pdf

Az ENSZ a különféle jelentések, határozatok és deklarációk elfogadásán túl gyakorlati lépéseket is tett. 1992-ben létrehozta a **Bűnmegelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Bizottságot (CCPJ)**, amely az 1991-ben, ENSZ Közgyűlési (A/RES/46/152⁶⁷) határozatban megfogalmazott bűnmegelőzési prioritásokkal kapcsolatos teendők ellátására jött létre. Prioritásként került meghatározásra az empirikus adatgyűjtés, az egyes bűncselekmények gazdasági, társadalmi és egyéb okainak vizsgálata, a nemzeti és nemzetközi közösségek fejlesztése, a bűnmegelőzési eljárások korszerűsítése.

1997-ben alakult meg a **Kábítószer és Bűnözés Elleni Iroda (UNODC⁶⁸)**, amely végül az ENSZ, szerteágazó bűnmegelőzési tevékenységeit koordináló szervezetévé vált. Az UNODC feladata ellátása során ugyan kiemelt hangsúlyt fektet a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények kezelésére, ugyanakkor széles palettán látja el prevenciós feladatait. Többek között foglalkozik a **korrupcióval, a pénzmosással, a kiberbűnözéssel, a fegyverekkel kapcsolatos visszaélésekkel, az emberkereskedelemmel, a tengeren elkövetett, kalóz jellegű cselekményekkel**, illetve figyelme kiterjed a **hamis gyógyszerek terjesztésére, valamint az egészségügyi veszélyekre is**.

Központi témánk, az építészeti bűnmegelőzés szempontjából itt érdemes megjegyezni, hogy az UNODC külön foglalkozik a városok biztonságával, deklarálva a következőket:

“2050-re a világ lakosságának kétharmada várhatóan városokban lakik majd, ily módon nyilvánvaló, hogy a városi területek a gazdasági növekedés és a fenntartható fejlődés motorjai lehetnek, feltéve, hogy képesek kihasználni erősségeiket és sikeresen kezelni azokat a tényezőket, amelyek akadályozzák a fejlődést és a növekedést. A városi biztonságra fókuszálni képes, inkluzív társadalmak építése, valamint reziliens kormányok létrejötte áll az UNODC ezirányú munkájának középpontjában”⁶⁹.

Az **ECOSOC 1995/9 számú határozata**⁷⁰ külön iránymutatásokat fogalmazott meg a városi bűnözés megelőzésére. A határozat újfent hangsúlyozta a mérések fontosságát, meghatározta a

⁶⁷ <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r152.htm>

⁶⁸ <https://www.unodc.org/unodc/index.html>

⁶⁹ <https://www.unodc.org/unodc/en/urban-safety/index.html>

⁷⁰ <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1995/eres1995-9.htm>

bevonni szükséges szereplőket (gazdasági társaságok, média stb.), valamint kiemelte a szituatív prevenciós eszközök használatának jelentőségét.

Az ECOSOC E/1997/30⁷¹, majd az E/1997/33⁷² számú határozatai foglalkoznak először a bűnmegelőzési standardokkal. Előbbi határozat fogalmazza meg a felelős bűnmegelőzés koncepcióját, amely külön kitér az ide vonatkozó melléklet 19. pontjában a **szituatív prevenciós modell fejlesztésének szükségességére, beleértve a vagyonvédelmet, a környezeti tervezést, valamint a felügyeletet. Fontos kritériumként rögzíti, hogy a szituatív bűnmegelőzési módszerek alkalmazása nem járhat az épített környezet minőségének csökkenésével, valamint a közterületekre történő belépés korlátozásával.** Utóbbi határozat mindezeket csak megerősíti, újabb elveket nem határoz meg.

Az új évezred további fejlődést eredményezett, amikor az ECOSOC 2001/11 számú **határozata** megfogalmazta a hatékony közösség-alapú bűnmegelőzést, azaz bekerül a prevenciós gondolkodásba a közösségi bűnmegelőzés, amelyet az ún. Bécsi deklarációval (A/RES/55/59)⁷³ erősítettek meg.

A XXI. század átalakuló társadalma tehát új szemléletet, új megoldásokat kíván, ily módon a társadalom, a bűnözés, a gazdaság, a nemzetközi kapcsolatok folyamatos nyomon követése, monitorozása elengedhetetlen feltétele az eredményességnek. Az egyre sűrűsödő ENSZ határozatok, dekrétumok és egyéb állásfoglalások is mutatják a fejlődés és a változás gyorsaságát. Ennek ellenére természetesen felismerhetőek azok a problémakörök, amelyek folyamatosan jelen vannak: a **fiatalkori bűnözés kezelése, a városi bűnözés megelőzése, valamint a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottakkal szembeni resztoratív eljárások erősítése.**

Az egyénről azonban áthelyeződött a hangsúly a közösségre, valamint a nemzetközi szintén is értelmezendő civil és állami együttműködésekre. Mindezt 2002-ben, a XXI. század kihívásaira reagáló, Bécsi deklarációt implementáló, akciótervet magába foglaló **A/RES/56/256⁷⁴ számú határozatban** erősítették meg. A határozat külön feladatokat határoz

⁷¹ <http://www.undocs.org/E/1997/30>

⁷² <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1997/eres1997-33.htm>

⁷³ https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/2000-2009/2000/General_Assembly/A-RES-55-59.pdf

⁷⁴ <https://undocs.org/A/RES/56/261>

meg az országokat átívelő szervezett bűnözéssel, a korrupcióval, az emberkereskedelemmel és embercsempészettel, a fegyverkereskedelemmel, a pénzmosással, és a terrorizmussal kapcsolatosan. Külön rendelkezik a tagállamok bűnmegelőzési koncepcióinak, stratégiáinak kidolgozási szempontjairól, amelyek között kiemelt helyet foglal el a civil szervezetekkel történő együttműködési kötelezettség. A határozat önálló bekezdést szentel az áldozatvédelemnek, az ifjúsággal kapcsolatos és a nőket érintő bűncselekmények kezelésének, valamint a börtönök túlszűfoaltságából fakadó következmények enyhítésének és a resztoratív szemlélet további erősítésének.

2002-ben született meg az ENSZ bűnmegelőzési definíciója, miszerint a *bűnmegelőzés olyan stratégiákat és intézkedéseket foglal magába, amelyek a bűncselekmények kockázatának, valamint az egyénekre, illetve a társadalomra gyakorolt káros hatásának csökkentését célozzák - beleértve a bűnözéstől való félelmet -, a bűncselekmények okainak befolyásolásával* (ECOSOC Resolution 2002/13⁷⁵).

Az ezt követő évek sem teltek tétlenül, számtalan további dokumentum és kezdeményezés született. 2006-ban összefoglaló dokumentum készült a bűnmegelőzési standardokról és normákról⁷⁶, amelyet később megújítottak⁷⁷, ami ismét külön fejezetet szentelt a városi bűnözés megelőzésének a 2008/24 ECOSOC határozat alapján.

Az utóbbi időszakban megszorodtak a városi bűnözés megelőzésével kapcsolatos intézkedések. 2011-ben **Introductory Handbook on Policing Urban Spaces**⁷⁸ címmel kézikönyv került kiadásra, amely már nevesítve foglalkozott az építészeti bűnmegelőzéssel, és külön taglalta annak módszertanát. A kézikönyv helyi megoldásokon keresztül mutatja be a közösségi terek, a stadionok, a parkok, a piacok, az iskolák, az üzleti központok, a slumok, valamint a közösségi közlekedés bűnmegelőzési aspektusait.

Szintén 2011-ben került publikálásra a **Practical Approaches to Urban Crime Prevention**⁷⁹ című gyűjtemény, amely a Salvadorban tartott, XII. ENSZ Kongresszuson elhangzottakat

⁷⁵ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf

⁷⁶ https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf

⁷⁷ https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf

⁷⁸ https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Introductory_Handbook_on_Policing_Urban_Space.pdf

⁷⁹ https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Practical_Approaches_to_Urban_Crime_Prevention.pdf

foglalta össze. Ezen ajánlás erőssége is az, hogy helyi jógyakorlatokat bemutatva szemlélteti a városi bűnözés megelőzését lehetővé tevő módszertanokat.

Természetesen nem feledkezhetünk meg a már bemutatott **Improving Urban Security Through Green Environmental Design New Energy For Urban Security** című kiadványról sem, amely a III. generációs CPTED alapelvek alapját képezte.

Végül az **UN-Habitat** szervezetét érdemes témánk szempontjából megemlíteni, amely immáron 1976 óta foglalkozik a városok élhetőségével és fenntartásával, ily módon azok biztonságával is. 2016-ben került elfogadásra a **Habitat III elnevezésű program**, amelynek alapját az ún. **SDG11 (Sustainable Development Goals)** adja, melynek jelmondata, és egyben fő célkitűzése is a következő: **“Tegyük a városokat és a településeket biztonságossá, rezilienssé és fenntarthatóvá!”**. A Habitat III keretében a tagállamok elfogadták és aláírták a **New Urban Agenda (NUA) 2030⁸⁰** elnevezésű dokumentumot, amely az SDG11 elérésének globális standardjait meghatározó, a városok építését, irányítását és a városi létet átgondolásra sarkalló cselekvés-orientált egyezmény.

Magyarország 1955 óta tagja az ENSZ-nek, s több ENSZ intézménynek is helyet adott Budapest, mint az ország fővárosa. A legkiemelkedőbb ezek közül talán az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezet (FAO) Európai és Közép-Ázsiai Regionális Hivatala, ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy UN-Habitatnak hazánkban is sokáig volt információs irodája, mellyel kapcsolatos feladatokat legutóbb a Magyar Urbanisztikai Tudásközpont látta el.

6.1.2. Az Európai Bűnmegelőzési Hálózat (EUCPN)

Magyarország 2004 óta tagja az Európai Uniónak (EU), amelynek múltja szintén imponáló, ugyanakkor bűnmegelőzéssel kapcsolatos szerepvállalása már korántsem bír az imént bemutatott, régre nyúló történelemmel. A bűnmegelőzés igénye ugyan már az 1990-es években megjelent különféle állásfoglalások⁸¹ formájában, az igazi áttörést 2001 jelentette, amikor az

⁸⁰ <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf>

⁸¹ 1993. december 16-án állásfoglalást adott ki az EU a kis súlyú városi bűnözésről, és annak szervezett bűnözéshez kapcsolódásáról, illetve állásfoglalást fogadott el 1998. november 17-én a szervezett bűnözés megelőzésének irányelveiről

EU a **2001/427/IB határozatával**⁸² életre hívta az **EUCPN-t**, azaz az **Európai Bűnmegelőzési Hálózatot**, amelynek bűnmegelőzésről alkotott definícióját még a dolgozat elején idéztem.

A határozat - az ENSZ megállapításokkal összhangban - hangsúlyozza, hogy *a társadalom egészségének részt kell vennie az országos, helyi és regionális közjogi hatóságok, társadalmi szervezetek, a magánszektor és az állampolgárok közötti partneri viszony kialakításában. A bűnözés okai sokrétűek, ezért azokat a társadalom egyes csoportjainak különböző szintű intézkedésekkel kell kezelniük, partneri viszonyt teremtve az eltérő hatáskörrel és tapasztalattal rendelkező tényezők között, beleértve a civil társadalmat is.*

Az EUCPN fő feladata a tagállamok közötti kapcsolattartás elősegítése, a bűnmegelőzési gyakorlatok megismertetése, az információ- és tapasztalatcsere ösztönzése. A hálózat ezen kívül mérésekkel, kutatásokkal és a bűnügyi adatok elemzésével segíti az európai döntések meghozatalát.

2009-ben a megjelölt határozatot az Európai Unió Tanácsa hatályon kívül helyezte, és elfogadta a **2009/C 222/02 számú határozatot**⁸³, amely rendelkezett az EUCPN továbbéléséről, és kibővítette annak feladat- és hatáskörét. A nemzeti képviselőket nagyobb és komolyabb részvételre szólította fel, illetve még jobban hangsúlyozta az információcsere fontosságát.

A határozat három prioritást nevez meg, a **fiatalkori és kábítószerrel kapcsolatos bűnözés megelőzése mellett a városi bűnözést**. A városi bűnözés tehát az EU szerint is kiemelt, külön bűnmegelőzési intézkedéseket igénylő témakör.

A városi bűnözéssel szembeni fellépés és az építészeti bűnmegelőzés szoros kapcsolatban állnak, így az EUCPN is külön foglalkozik a CPTED témakörével. 2011 áprilisában, az Európai Unió Tanácsa külön dokumentumot⁸⁴ adott ki a CPTED módszerek használatának ösztönzéséről. A Tanács - Timothy D. Crowe definícióját alapul véve - deklarálja, hogy **az építészeti bűnmegelőzés (CPTED) proaktív bűnmegelőzési filozófia, amely azon a teórián alapul, miszerint az épített környezet megfelelő tervezése és használata a bűnözés, valamint a bűnözéstől való félelem csökkenéséhez vezet, valamint fejleszti a közösségek együttélésének minőségét, továbbá célja, hogy egy adott környezetben csökkentse, vagy**

⁸² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32001D0427>

⁸³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52009IG0915%2801%29>

⁸⁴ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/121455.pdf

teljesen meg is szüntesse a bűnözést, és elősegítse a pozitív interakciót a legitim használók és környezetük között.

Az EUCPN 2015-ös munkaprogramja már több jógyakorlatot is tartalmazott, amelyek CPTED módszertanon alapultak. 2016-ban pedig CPTED kézikönyv készült rendőröknek, észt, holland és finn szerzők által, akik egy 2013 és 2015 között zajló projekt eredményeit írták le. A **HOME/2012/ISEC/AG/4000004321** számú, „**A már létező várostervezési és bűnmegelőzési eljárások fejlesztése és az új módszerek bevezetése a lakókörnyezet biztonságának javítása céljából (CPTED)**” című projekt Észtországban, Lettországban, Litvániában és Finnországban került megvalósításra, melynek keretében a gyakorlat került a középpontba, és a megjelölt országok több városában is tesztelték a CPTED módszertan alkalmazhatóságát, az építészet és a rendőri munka kapcsolatát, és a különböző területek szakembereinek együttműködési lehetőségeit.

6.2. Hazai szabályozás

Ha megvizsgáljuk a bűnmegelőzés alkotmányos és jogszabályi fundamentumait, természetesen az Alaptörvény (2011. április 25.) rendelkezéseit kell először górcső alá veygük. Sajnos az Alaptörvény sem közvetlenül, sem közvetetten nem szól a bűnmegelőzésről, nem rendeli azt egyetlen állami szereplő hatáskörébe sem. A 46. cikkben a rendőrség feladatai között sem került meghatározásra a bűnmegelőzés, ily módon sem a társadalmi, sem a rendészeti bűnmegelőzés nem kerül az Alaptörvényben nevesítésre. Alkotmányos szinten a bűnmegelőzést mégis biztosító rendelkezés a Szabadság és felelősség fejezetben olvasható, amikor deklarálásra kerül, hogy **mindenkinek joga van a személyi biztonságához.**

Ha a jogforrási hierarchia következő lépcsőfokán vizsgálódunk, akkor a törvények szintjén a rendőrségről szóló törvény nevesíti először a bűnmegelőzést állami feladatként. Az **1994. évi XXXIV. törvény** (a továbbiakban: Rtv.) 1. §-a értelmében a „*rendőrség feladata az Alaptörvényben meghatározott feladatok mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem és az e törvényben meghatározott **bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, valamint a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése**”.* Érdemes azonban megjegyezni, hogy a bűnmegelőzés alatt a törvény nem teljesen a dolgozat bevezetőjében részletezett definíciók szerinti tartalmat érti. Az Rtv. kontextuális vizsgálata egyértelműsíti,

hogy a bűnmegelőzés e környezetben sokkal inkább a **belső bűnmegelőzést jelenti, semmint a felvilágosításon és tájékoztatáson alapuló, önvédő mechanizmusokat kialakítani kívánó, a személyes kompetenciákat fejlesztő preventív tevékenységeket.**

De miért nem jelenik meg a legmagasabb jogforrási szinteken a bűnmegelőzés, amikor az egyik legfontosabb társadalmi értéket, a biztonságot igyekszik biztosítani? A preventió célja, hogy a társadalom tagjai képesek legyenek elkerülni az áldozattá, valamint az elkövetővé válást is. Ráadásul Beccaria óta tudjuk, hogy a bűncselekményeket jobb megelőzni, mint büntetni.

Ha a bűnmegelőzés nem található meg általánosságban a jogszabályok szintjén, akkor vajon van-e esélye az építészeti bűnmegelőzésnek megjelenni a jogforrások rendszerében?

A válaszhoz a bűnmegelőzésről rendelkező és jelenleg is hatályban lévő, legmagasabb jogi normát, egy közjogi szervezetszabályozó eszközt kell megvizsgáljunk. A **Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról szóló 1087/2011. (IV.12.) Kormány határozat** hozza létre azt a testületet, amelynek célja és feladata a *„magas szintű közbiztonság megteremtése és fenntartása, a bűnözés visszaszorítása, a bűnözést kiváltó jelenségek, a bűnalkalmak és a bűnelkövetők ellen történő következetes fellépés érdekében tett intézkedéseinek erősítése, továbbá a bűnmegelőzés új modelljének hatékony működtetése, valamint a bűnmegelőzés érdekében szükséges cselekvési tervek kidolgozása és végrehajtásának koordinálása”*.

A testület ugyanakkor csak tanácskozási joggal bír, hatósági és egyéb közhatalmi eszközökkel nem ruházta fel a jogalkotó. Adminisztratív és igazgatási szerve a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács Titkársága (a továbbiakban: NBT Titkárság), amely a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló **11/2018. (VI.12.) BM Utasítás** 2.5.1.3. pontja szerint főosztály jogállású, hivatali egység.

Az NBT Titkárságának megalakulását követően került sor a **Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló 1744/2013. (X.17.) Kormány határozat** (a továbbiakban: NBS) megalkotására, amely tulajdonképpen **elsőként említi szakkifejezésként az építészeti bűnmegelőzés szókapcsolatot**. Az NBS hatályba lépése óta deklarálja, hogy *„az építészet maga eszközeivel jelentősen befolyásolja az egyén és a közösség hangulatát, a szubjektív biztonságérzetet, valamint az életminőséget. Bűnmegelőzési szempontból fontos eszközök a terület- és településrendezés, a közterek, az épületek és belső terek tervezése, amelyekhez szervesen kapcsolódnak a forgalom-, a kert- és tájtervezés. A városépítészetén túl, szintén*

közvetlen hatással van az emberi érzékelésre és viselkedésre az épületek tömeg- és téralakítása, az anyag- és színhasználata, a be- és megvilágítás mértéke, valamint a környezet általános állapota. Mindezekon túl, az általános építészeti eszközök alkalmazása hozzájárul a lakókörnyezet és az életminőség javulásához”.

Az NBS Intézkedési tervei ezzel kapcsolatosan különböző feladatokat határoztak meg, melyek sikeresen jutottak el a deklarációtól a tettekig. Az elmúlt években az építészeti bűnmegelőzés komoly fejlődésnek indult hazánkban. Elsőként elkészült 2017-ben a már idézett Kara László féle kiadvány, majd **megindult a Safecity projekt (www.safecity.hu) is, amely 2018-ban és 2019-ben is szakmai konferenciákkal, kiadványokkal és gyakorlati kezdeményezésekkel népszerűsítette az építészeti bűnmegelőzés hazai elterjedését.** Emellett az NBT támogatásával megvalósult az első olyan hazai projekt, amely kilépett az elmélet síkjáról a gyakorlatba, és tényleges átalakításra is sor került. A Legyen Tere! projekt Budapest X. kerületében került megvalósításra a lakók és az érintett iskola diákjainak bevonásával.

A bűnmegelőzés oldaláról további normák nem rendelkeznek az építészeti bűnmegelőzésről, így most vizsgáljuk meg az építészettel kapcsolatos tevékenységek végezhetőségét szabályozó normákat. Az építészet természetesen önálló és komplex szabályozással bír, hatósági engedélyhez kötött, a közigazgatás rendszerébe beágyazott. A jogszabályi struktúrában található ezzel kapcsolatosan a legmagasabb, törvényi szinten is szabályozást, de mivel az építészet helyi ügy, ezért helyi szintű normák is léteznek. Az építésügy tehát a közigazgatás teljes spektrumán jelen van, néhol állami, néhol helyi önkormányzati szinten.

Amennyiben a törvények szintjén vizsgálódunk, feltétlenül meg kell emlékeznünk **az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényről** (a továbbiakban: Étv.). Bár a törvény az általános követelmények között szól a biztonságról, mindez alapvetően mechanikai biztonságot jelent. A törvény egyetlen szakasza **sem rendelkezik a bűnmegelőzés kontextusában értelmezhető biztonságról**, annak ellenére sem, hogy minden másra felhívja az ágazatban dolgozók figyelmét, így többek között a demográfiai változások, a kulturális örökségek sokféleségének, a helyi identitás erősítésének, az egészséges lakókörnyezet kialakításának, honvédelmi és nemzetbiztonsági szempontok, infrastrukturális erőforrások igénybevételenek figyelembevételére.

A törvény ugyanakkor rendelkezik arról, hogy mi állami és mi önkormányzati feladat. A törvény értelmében az állam kivonul a hétköznapi tevékenységek koordinálásából, a Kormány feladata elsősorban

- *az épített környezet rendezett alakítását és védelmét biztosító – a nemzetközi előírásokkal összhangban álló – jogszabályok megállapítása, továbbá azok folyamatos korszerűsítése,*
- *az állami főépítési, építésügyi és építésfelügyeleti hatósági intézményrendszer működtetése,*
- *a nemzetközi egyezményekből adódó állami feladatok ellátása,*
- *az országos kutatási, műszaki fejlesztési programok kialakításáról és érvényre juttatása.*

A törvény a mindennapi végrehajtást érintő feladatok elvégzését, valamint az adott település egyes részeit vagy egészét érintő tervszerű alakítását a helyi önkormányzatok felelősségi körébe utalja. Az önkormányzat tehát

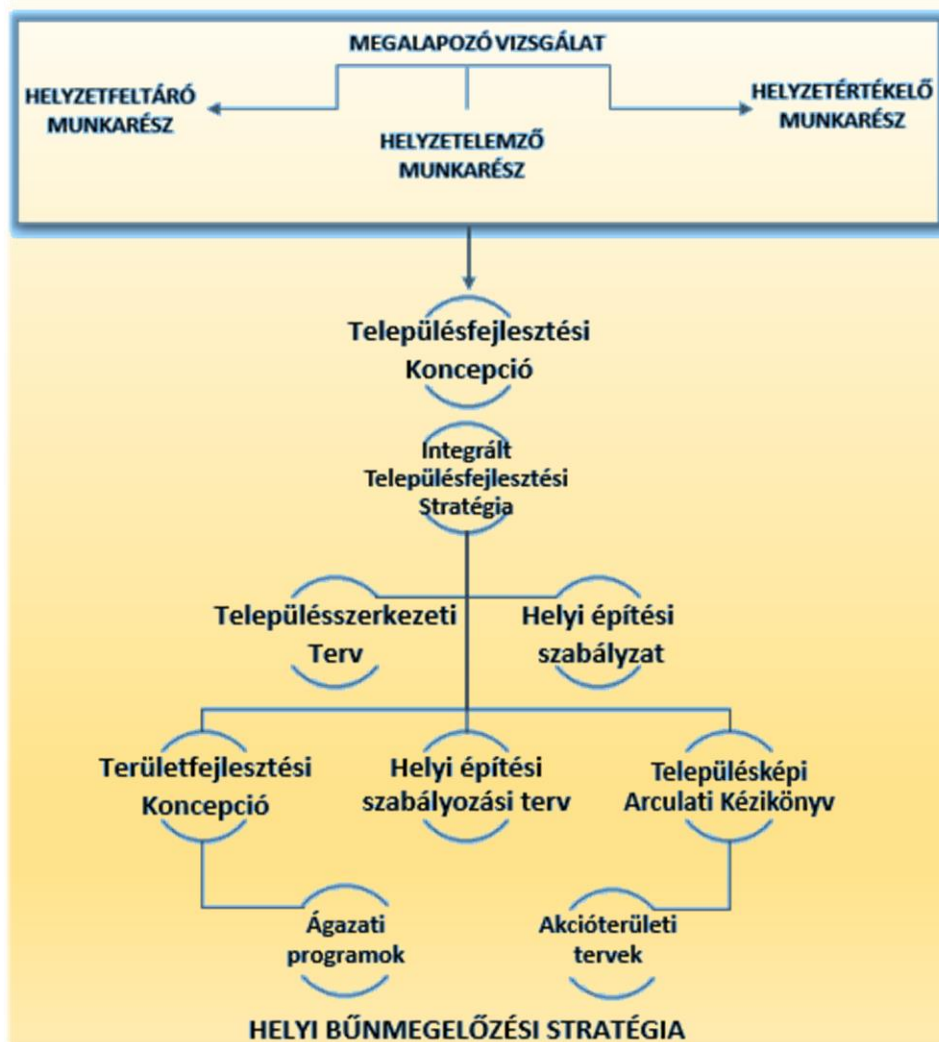
- *elláthatja az épített környezet helyi védelmét,*
- *a helyi építészeti értékek, a településkép, a rálátás és kilátás védelmét,*
- *továbbá meghatározza a település területfelhasználásához az építményekben létesíthető rendeltetések körét és a reklámok elhelyezésére vonatkozó követelményeket.*

A törvény továbbá meghatározza a településfejlesztés és településrendezés általános szabályait is, amelynek eredményeképp kirajzolódik a fejlesztési és rendezési tervek hierarchiája.

A folyamatot és annak egyes elemeit nem kizárólag az Étv., hanem a **településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet** is szabályozza.

A folyamat **első lépése a megalapozó vizsgálat**, amelynek célja a településfejlesztési koncepció (a továbbiakban: TfK) és az integrált településfejlesztési stratégia (a továbbiakban: ITS), valamint a településszerkezeti terv és a helyi építési szabályzat (együttesen: településrendezési eszköz) előkészítése. A megalapozó vizsgálat három fázisból áll, külön-külön saját tartalmi követelményekkel. A helyzetfeltáró részben alapvetően a település adottságainak felmérése zajlik, több, mint 100 szempont alapján. Legfőképpen demográfiai,

gazdasági, környezeti adottságok mentén. A helyzetelemző és értékelő részek az előzőleg begyűjtött adatok feldolgozását, összefüggések feltárását, valamint jövőbe (is) mutató olyan megállapítások tételét célozzák, amelyek alapját képezhetik a megjelölt terv- és szabályozási dokumentumoknak.

87. ábra: A településfejlesztési és településrendezési tervezés struktúrája (saját szerkesztés)

A hierarchia csúcsán a **TFK** áll, amely hosszú távra rendszerbe foglalja az önkormányzat településfejlesztési szándékait, ennek keretében a **területi adottságok és összefüggések figyelembevételével meghatározza a település jövőképét, javaslatot tesz a helyi környezet, társadalom, gazdaság és az infrastruktúra átfogó fejlesztésére**, a műszaki, az intézményi, valamint a táji, természeti és ökológiai adottságok fenntartható hasznosítására.

Az ITS a rendelkezésre álló és bevonható források ismeretében meghatározza a településfejlesztési koncepcióban **meghatározott célok megvalósítását egyidejűleg szolgáló beavatkozásokat, programokat**, továbbá a megvalósítás eszközeit és nyomon követését.

Mindkettőt az önkormányzat képviselő-testülete állapítja meg és fogadja el, az ITS-t négy évente kell felülvizsgálni, a Tfk-ra ilyen jellegű szabály nem vonatkozik.

A településrendezési eszközök célja, hogy a település területének, telkeinek felhasználására és az építés helyi rendjére vonatkozó szabályok kialakításával

- meghatározza a település összehangolt, rendezett fejlődésének térbeli-fizikai kereteit,
- a település adottságait és lehetőségeit hatékonyan kihasználva elősegítse annak működőképességét a környezeti ártalmak legkisebbre való csökkentése mellett,
- biztosítsa a település működéséhez szükséges infrastruktúra-hálózatot, valamint
- biztosítsa a település, településrészek megőrzésre érdemes jellegzetes, értékes szerkezetének, beépítésének, építészeti, természeti és tájképi arculatának védelmét.

A **településszerkezeti terv meghatározza a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait**, ennek megfelelően az egyes területrészek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges műszaki infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését. A terv műszaki jellegű, kevésbé koncentrált társadalmi, gazdasági tényezőkre.

A **helyi építési szabályzat** (a továbbiakban: HÉSZ) **tartalmazza az építés helyi rendjének biztosítása érdekében** a települési önkormányzatnak az országos szabályoknak megfelelően, illetve az azokban megengedett eltérésekkel **a település közigazgatási területének felhasználásával és beépítésével**, továbbá a **környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos**, a telkekhez fűződő sajátos helyi követelményeket, **jogokat és kötelezettségeket**. Többek között itt kerülnek meghatározásra az övezetekkel és a beépíthetőséggel kapcsolatos szabályok. A HÉSZ melléklete a **(helyi építési) szabályozási terv**, amely a településszerkezeti tervvel összhangban készül, az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázis felhasználásával, a szabályozási tartalomnak megfelelő méretarányban.

A szabályozási terv kötelező, más jogszabály által elrendelt, javasolt és tájékoztató elemeket tartalmaz, legalább az építési övezetek és övezetek lehatárolását és jelét, továbbá a más jogszabály által elrendelt védelemmel és korlátozással érintett területeket magába foglalva.

A **területfejlesztési koncepcióra** vonatkozó, önálló fogalmi magyarázatot egyik normaszöveg sem tartalmaz, de a kontextuális értelmezés alapján valamennyi fejlesztési tervdokumentumot és koncepciót érteni kell alatta.

A településszerkezeti tervet 10 évente, a HÉSZ-t legalább 4 évente felül kell vizsgálni.

A **településképi arculati kézikönyvek** (a továbbiakban: TAK) szemléletformáló célt szolgálnak, melyek tartalmazzák a **település településkaraktert meghatározó településképi jellemzőit**, a településképi szempontból **egymástól jól elkülönülő településrészeket arculati jellemzőikkel és értékeikkel**, a településképi minőségi formálására vonatkozó **javaslatokat**, valamint a **településképhez illeszkedő építészeti elemeket**. A TAK-ok viszonylag kötetlen, szabadabb stílusú, kötelező erővel nem bíró gyűjtemények. Joghatás kiváltására, azaz magatartás szabályozására az ún. településképi rendeletek adnak lehetőséget. A TAK-ok tehát nem kogens normákat tartalmazó, önkormányzati döntések, hanem ajánlásgyűjtemények.

Ezek között már találunk olyat, amely ajánlásként fogalmazza meg az építészeti bűnmegelőzés elveinek alkalmazását. A salgótarjáni TAK, 5.4. fejezetében külön cím alatt tárgyalja a témakört. Az alábbiak szerint fogalmaz:

“A személyek és tulajdonaik elleni bűntettek leggyakrabban városokban fordulnak elő. A bűnözés elsősorban pénzkereseti tevékenység, ezért a bűncselekmények megelőzésekor olyan tényezők megteremtése szükséges, amelyek a lebukás kockázatát növelik. A személyek és a tárgyak elleni erőszak sokkal ritkábban fordul elő életteli helyeken, ahol emberek vannak a közelünkben. Ezáltal természetes módon, a jelenlevők által valósul meg a hely szemmel tartása, felügyelete. Az emberek jelenléte elősegíti a bűnesetek megelőzését, a közbelépést egy folyamatban lévő bűncselekmény esetében, vagy csökkenti a bűncselekmény mértékét, a hivatalos segítség-hívást, a tanúskodást a bűnesetről, a bűntett felderítését, a bűnözők elfogását. A birtokosi öntudat, az, hogy egy területnek van gazdája, aki sajátjának érzi és felelősséget érez iránta, akkor tud igazán érvényre jutni, ha a terület fenntartása és karbantartása megfelelő módon megvalósul, azaz gondozzák, nem hagyják cserben.

A bűnmegelőzés építészeti alapelvei:

- *a természetes felügyelet,*
- *a jogosultság természetes szabályozása,*
- *a birtokviszony jelzése,*
- *a fenntartás és karbantartás”.*

Az építésügy másik nagy volumenű, általános fogalmakat meghatározó normatív eszköze az **országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII.20.) Kormányrendelet** (a továbbiakban: OTÉK). Az OTÉK egy olyan részletszabály, amely egyértelmű és aprólékos szabályokkal szorítja keretek közé az építkezéseket, többek között figyelemmel olyan helyzetekre, mint a két szomszédos telek közötti legkisebb távolság meghatározása vagy éppen a kerítések magasságának és tömörségének meghatározása, de sajnos egyetlen rendelkezése mögött sem húzódik meg bűnmegelőzési érdek.

A bemutatott struktúra meglehetősen összetett és bonyolult, a részletszabályok száma pedig végtelen, hiszen az OTÉK mellett valamennyi település önálló, saját HÉSZ-szel rendelkezik. Vajon van-e lehetőség arra, hogy ekkora mértékű túlszabályozottság ellenére is szabályokkal segítsük elő az építészeti bűnmegelőzés elveinek alkalmazását? Vajon eredményre vezethet további megkötések megfogalmazása? Vagy inkább a szemléletformálás irányából érdemes fontolva haladni?

A válasz társadalmunk jelenlegi berendezkedése alapján egyértelműen igenlő. Politikai hiányosságok ide, túlszabályozottság oda, ha egy alapvetően gazdasági, profitot termelő tevékenységet nem szorítunk keretek közé, akkor kizárólag a piaczgazdaság szabályai fognak érvényesülni. Ilyenre példa a gépjárműipar, a hulladékgazdálkodás, vagy az energiaipar. A gépjárműipar példáját alapul véve mennyi időbe telt, amíg az ember életét védelmező vagy éppen a környezet óvó funkciókat kifejlesztették? Megtették-e volna mindezt a gyártók, ha erre a szabályok nem kötelezik őket?

A magyar tervezési és szabályozási struktúra áttekintése alapján egyértelműen kirajzolódik álláspontom szerint, **hogy első körben a szabályozási lehetőségeket az önkormányzatok szintjén érdemes keresni.** Ennek magyarázata, melyre korábban már többször utaltam, hogy az építészeti bűnmegelőzés során figyelemmel kell lenni a helyi jellegzetességekre, a közösség speciális igényeire. Olyan normában mindezt szabályozni, amely országos szinten fogalmaz

meg mindenki által betartandó előírást, nehezen kivitelezhető, illetve problémákhoz, adott esetben nem kívánt eredményekhez vezethet.

Az önkormányzatok ugyanakkor a helyi specialitásokat már a megalapozó vizsgálat során fel tudják tárni. Javaslatom szerint, a 314/2012. (XI.8.) Korm. rendelet **1. számú melléklete tartalmazhatná szempontként az építészeti bűnmegelőzést, az 1.7-es ponton belül, amely a demográfiai, térbeli-társadalmi konfliktusokat jelöli meg vizsgálati szempontként.**

E szempontra figyelemmel birtokukba kerülő információk alapján már lehetséges lenne akár a HÉSZ-ek, akár a TAK-ok bűnmegelőzési tartalommal történő „megtöltése”. Mindezek mellett természetesen üdvözítő lenne, ha valamennyi település rendelkezne önálló helyi bűnmegelőzési stratégiával, amely szinergiát teremthetne az egyes dokumentumok között.

6.3. ISO Standardok

A bűnmegelőzéssel, építészeti bűnmegelőzéssel, környezet-szenzitív bűnmegelőzéssel kapcsolatos szabványok ugyanannyira szerteágazóak, mint a különböző nemzetközi és hazai jogszabályok.

A nemzeti szabványosításról szóló 1995. évi XXVIII. törvény 4. §-a kimondja, hogy a szabvány elismert szervezet által alkotott vagy jóváhagyott, közmegegyezéssel elfogadott olyan műszaki (technikai) dokumentum, amely tevékenységre vagy azok eredményére vonatkozik, és olyan általános és ismételten alkalmazható szabályokat, útmutatókat vagy jellemzőket tartalmaz, amelyek alkalmazásával a rendező hatás az adott feltételek között a legkedvezőbb.

A szabványok – akár hazai, akár nemzetközi – alkalmazásával kapcsolatosan deklarált alapelv, hogy azok alkalmazása önkéntes, ugyanakkor műszaki tartalmú jogszabály hivatkozhat olyan nemzeti szabványra, amelynek alkalmazását úgy kell tekinteni, hogy az adott jogszabály vonatkozó követelményei is teljesülnek.

A kutatás során az Online Magyar Szabványkönyvtár állt rendelkezésemre, amelyben elsősorban az építészeti **bűnmegelőzéshez kapcsolódó irányelveket megfogalmazó dokumentumokat kerestem**, viszont az építészeti bűnmegelőzés alapelveit közvetve érintő, további területekre is kitérek röviden. Ilyen kapcsolódó terület a **közlekedés-szabályozás, a világítás, a növényzet és az utcabútorok kihelyezése is.**

Kifejezetten az építészeti bűnmegelőzésre az **MSZ EN 14383-1:2006 Bűnmegelőzés. Településrendezés és épülettervezés** című szabvány vonatkozik, amelyet a CEN/TC 325 számú Műszaki Bizottság készített. A szabványcsalád összesen négy részből áll, a bűnmegelőzéshez kapcsolódó várostervezési és épülettervezési irányelveket összefoglalva. Az építészeti bűnmegelőzés alapelveit az alábbiak szerint fogalmazza meg:

- **Jogosultság szabályozása:** Olyan technikák, eszközök, eljárások rendszere, amely lehetővé teszi egy adott területen a hozzáférési jogok és adott esetben az adott területhez való hozzáférés nyomon követhetőségét vagy az adott területen meghatározott érzékeny területeken történő szabad közlekedés szabályozását. Megjegyzés: A jogosultság szabályozás lehet mechanikai, emberi, elektronikus vagy ezek kombinációja.
- **Közösségi kontroll:** egy közösség által elfogadott társadalmi viselkedési normák, amelyek önszabályozáshoz vezetnek.
- **Határvonal (birtokviszony jelzése):** szimbolikus, elektronikai vagy fizikai határ két terület közt azzal a szándékkal, hogy felosztjuk az adott területet.
- **Karbantartás:** Minden eszköz, terület, szomszédos terület tisztán és jól működően tartása.

A definíciók alapvetően megfelelnek a korábbi tartalmaknak, ugyanakkor egyértelműen érződik a megfogalmazáson a műszaki prioritás-szemlélet.

Komolyabb tartalmi eltérés a közösségi kontroll esetében tapasztalható, mondhatjuk, hogy a megfogalmazás szembe megy az általános CPTED szemlélettel, ily módon tévesnek is nevezhetjük. A közösségi kontroll során ugyanis nincs szó önálló szokásjogi normaalkotásról, sem önszabályozásról. A megfogalmazás már majdhogynem azt sugallja, mintha a közösségi kontroll egyfajta önbíráskodási tevékenység lenne, holott erről soha nem volt szó.

A szabvány erősen kapcsolódik a biztonságtechnikai szabványokhoz, nyelvezete, filozófiája is erre utal. A biztonságtechnikai szabványok közül számtalan kapcsolódik az építészeti bűnmegelőzéshez, elsősorban azonban csak a célpontvédelem tárgyában. A vagyonvédelmi eszközök, mechanikai és elektronikai védelmet biztosító berendezések részletes ismertetése dolgozatomnak nem tárgya, itt most csak felsorolnék néhány szabványt, amelyek kapcsolódnak:

- MSZ EN 15602:2008 Biztonsági szolgáltatások ellátói. Fogalommeghatározások.
- MSZ EN 356 Üvegek betörés elleni védelme
- MSZ EN 1063 Üvegek lövedékállósága
- MSZ EN 1143-1, -2 Értéktárolók betörésállósága
- MSZ EN 1300 Fokozottan biztonságos záruk (értéktárolók)
- MSZ EN 1522-1523 Ablakok, ajtók lövedékállósága
- MSZ EN 1627-1628 Ablakok, ajtók betörésállósága
- MSZ EN 1629-1630 Ablakok, ajtók betörésállósága
- MSZ EN 50131-es szabványcsalád Riasztórendszerek. Behatolás- és támadásjelző rendszerek.

A forgalomszabályozás tárgykörében már szóba jött a **közlekedés szerepe**, hisz számos olyan építészeti, tervezési koncepció létezik, ami a szabálykövető közlekedéshez járulhat hozzá, valamint a közlekedési bűncselekmények, szabálysértések csökkenését eredményezheti.

A területen számtalan szabvány található, többek között előírásokat találhatunk az utak aszfaltjának minőségére (MSZ EN 12899-es szabványcsalád), a jelzőtáblákra és fényforrásokra.

Az utak berendezéseiről és felszereléseiről, valamint ezekhez tartozó irányelvekről ír az **MSZ EN 12966 a „Függőleges közúti jelzések. Változtatható jelzéstartalmú közúti jelzőtáblák.”** című szabvány, melynek „A” melléklete tartalmazza a váltakozó közlekedési jelzések (VMS=variable message traffic sign) kiépítését, a jelzőtáblák karaktereinél és szimbólumainál alkalmazandó dimenzióit, valamint ezeket fotometriai számításokkal és tervezési példákkal szemlélteti. A szabvány „N” melléklete tartalmazza az irányadó fényességi, sugárszélességi, olvashatósági távolságokat a sebességértékekhez párosítva.

Az **MSZ EN 12368 „Forgalomirányító berendezések. Fényjelző készülékek”** című szabványban egyebek mellett az is definiált, hogy a jelzőfény láthatósága a fény színétől, fényerősségtől, fényerősség-eloszlástól, fénysűrűségtől, fénysűrűség-eloszlástól, a környező fénysűrűségtől (háttér fénysűrűség), a jelzőfény megvilágító területének méretétől, valamint a megfigyelő és a jelzőfény közti távolságtól és szögtől függ.

A közlekedési zaj kibocsátás mérésére az **MSZ EN ISO 11819-1:2003 „Akusztika. Az útburkolatok közlekedési zajra gyakorolt hatásának mérése.”** című szabvány 1. része a

„Statisztikus elhaladás mérési módszer (ISO 11819-1:1997)” ad iránymutatást. A szabvány hangsúlyozza, hogy a közlekedési zaj terjedése jelentős mértékben függ az útburkolat jellemzőitől, különösen annak érdességétől és porozitásától. Mindkét jellemző hatással van a gumiabroncs/út kapcsolat miatti zaj kialakulására. A porozitás hatással lehet a zaj terjedésére is, különösen, ha terjedés közvetlenül a burkolat felett történik. Az erőforrás zajának terjedését szintén befolyásolhatja az útburkolat porozitása. E hatások, azonos forgalomsűrűség és összetétel mellett, különböző útburkolatok esetén akár 15 dB zajszintkülönbséget is eredményezhetnek, ami az útkörnyezet számára jelentős hatásként értékelhető.

Ide kapcsolódik még az **MSZ EN 1793-3:2000 Közúti zajárnyékoló berendezések**, valamint az **MSZ-13-183-1:1992 „A közlekedési zaj mérése. Közúti zaj”** című szabvány. Utóbbi ugyan meglehetősen régi szabvány, de egy olyan környezetvédelmi ágazati szabvány, amely a közlekedési eszközök zajkibocsátásának mérését írja elő. A szabvány tartalmazza a vizsgálati módszer leírását, a vizsgálat előkészítését, a vizsgálati eljárást, a közúti közlekedésből származó mértékadó A-hangnyomásszint meghatározását és a vizsgálati eredmények közlését.

Az építészeti bűnmegelőzési szempontjából kiemelkedően fontos a **megfelelő világítás**, illetve ennek kialakítása, fenntartása. Az **MSZ 20194-1 szabvány a Közforgalmú területek mesterséges világításával** kapcsolatos meghatározásokat és alapelveket foglalja össze. E szabvány azon világítástechnikai és energiagazdálkodási szempontokat, elveket és előírásokat tartalmazza, amelyek figyelembevételével úgy kell létesíteni, illetőleg korszerűsíteni a közforgalmú területek mesterséges világítását, hogy az a gyalogos és járműközlekedés biztonságát, valamint az élet- és vagyónvédelmet elősegítse, a település nappali és esti képét az esztétikai szempontoknak megfelelően alakítsa. A közforgalmú terület mesterséges világítása a közterületnek és a közforgalom számára megnyitott magánterületnek a közlekedés-, a köz- és vagyónbiztonság érdekében szükséges összefüggő, rendszeres, meghatározott időtartamú, helyhez kötött, villamos üzemű világítása.

A lámpatestek általános követelményeit és vizsgálatait az **MSZ EN 60598-1:2008** foglalja össze. Az **MSZ EN 60598-2-1. az általános célú lámpatestek** előírásait tartalmazza. A 2-3. rész a kiegészítő követelményeket írja elő a közvilágítási, a 2-22. rész a tartalékvilágítási, a 2-13. rész a földbe süllyesztett, a 25. főfejezet a kórházak és egészségügyi létesítmények klinikai

területein használt lámpatestekkel kapcsolatban. A 2-23. rész az egyedi követelményeket tartalmazza a törpefeszültségű, izzólámpás világítási rendszerekkel kapcsolatban.

Az **EN 12899 9.4.** pontja a gyártók felé támasztott a lámpatestekre vonatkozó követelményekről szól, miszerint a gyártó szolgáltatson adatokat a fényerősség-elosztásról az e szabvány más vonatkozó követelményeivel való megegyezés kimutatására.

Az **MSZ EN 13032-es szabványcsalád címe a Fény és világítás.** Ez a szabványcsalád írja elő a Fényforrások és lámpatestek fotometriai adatainak mérését és ábrázolását. A szabványcsalád 4 részből áll. Az építészeti bűnmegelőzés komplex szempontrendszerét tekintve az 1. és a 4. rész nyújthat értékes információkat. Az 1. rész: Mérés és az adatfájl formátuma, a 4. rész a LED-lámpák, -modulok és -lámpatestek. A fénysűrűség mérést az EN 13032-1 szerint kell elvégezni.

Összefoglalva a legfontosabb szempontokat, ami a megfelelő megvilágítás megtervezéséhez szükséges az alkalmazás tekintetében az a megfelelő felmérés, a lámpatestek mennyiségi meghatározása, a fény mennyiség biztosítása, a megfelelő eszköz kiválasztása (lámpák, alkatrészek, elhelyezés). A megvilágítás minőségénél az ellenőrzési szempontok a fényszórás, az egységesség és a fényesség. A megjelenésnél a láthatóság, a ragyogás és az esztétika a legfontosabb szempontok. A megfelelő világítás előnyei az alacsonyabb bűnügyi aktivitás, az életminőség fejlesztése, a biztonságérzet javulása, a megnövekedett gyalogosforgalom, a helyi üzletek fejlődése, a megnövekedett ingatlan értékek.

Az építészeti bűnmegelőzés következő pillére a növényzettel kapcsolatos szabványrendszerhez kapcsolódik. Korábban írtam arról, hogy az OTÉK egyetlen rendelkezése mögött sem húzódik meg bűnmegelőzési érdek, azonban azt el kell ismerni, hogy az építmény és a **növényzet** elhelyezését, valamint a közterület kapcsolatát részletesen szabályozza a rendelet, amely a bűnmegelőzési érdekekre pozitív hatással lehet.

A rendelet kimondja, hogy *a járdán építmények, köztárgyak, berendezések, korlátok csak az előírt szélességű gyalogossáv és az úttest felőli biztonsági sáv közötti berendezési sávban állhatnak. Növényzet a gyalogossáv és a telekhatár közötti területen is telepíthető. A kijelölt gyalogos-átkelőhelyektől a forgalom haladási irányával ellenkező irányban, továbbá a gyalogos-átkelőhely nélküli forgalmi csomópontban az úttest szegélyének sarokpontjától mért*

5,00 m-en belüli részén 0,50 m-nél magasabb építmény, kilátást zavaró köztárgy, berendezés és növényzet nem állhat.

A rendelet szabályozza, hogy a zöldterületnek közútról, köztérről közvetlenül - kerekesszékkal és gyermekkocsival is - megközelíthetőnek és használhatónak kell lennie. A zöldterületen elhelyezhető a terület rendeltetészerű használatához szükséges építmény és vendéglátó rendeltetést tartalmazó épület. A zöldterület telkén épület legfeljebb 7,50 m beépítési magassággal helyezhető el.

A rendelet szabályozza az egyes **zöldterületek** legkisebb zöldfelületi arányát, valamint megengedett legnagyobb beépíttségének mértékét a sajátos használatok szerint. *„Közkert esetében a megengedett legnagyobb beépíttség 3%, a legkisebb zöldfelület 60% lehet. Közpark esetében a megengedett legnagyobb beépíttség 3%, a legkisebb zöldfelület pedig 70% lehet.*

A közterületen elhelyezett növényzet paraméterei tekintetében az **MSZ12172:1998 Díszfák és díszcserjék közterületi fásításra** című szabvány ad ajánlást. Ez a szabvány kitér a törzskerületre, a gyökérzetre, az ágak méreteire, a lombkorona terebélyességére, valamint a növények magasságára.

A szabvány lényege a IV.8. mellékletben található táblázat, amely a bokorfák, parkfák, sorfák, tovább nevelt sorfák, idősfák legfontosabb paramétereit írja elő. Ezen kívül a szabványban lombos fák további előírt (a lombkorona, a törzs, a gyökérzet, a földlabda) paraméterei; lomblevelű díszcserjék, sövénycserjék, kúszó-és kapaszkodónövények (beleértve a lomblevelű örökzöld növényeket is); fenyőfélék.

Összességében tehát kijelenthető, hogy mind a bűnmegelőzés, mind pedig az építészeti bűnmegelőzés építőköveinek jelentős része megtalálható különböző szabványokban, de sajnos egységes szabályozással, fogalom meghatározásokkal nem találkozhatunk. Ezen kívül sajnos ezek a szabványok nem teljes körűek az építészeti bűnmegelőzés komplex szempontrendszeréhez viszonyítva.

7. SZEREPLŐK ÉS LEHETSÉGES FELELŐSÖK AZ ÉPÍTÉSZETI BŰNMEGELŐZÉSSEN

A bűnmegelőzés a társadalom közügye.

(A 2013-ig hatályban lévő TBNS⁸⁵ megfogalmazása.)

A bűnmegelőzés fogalmának boncolgatásakor már láthattuk, hogy a prevenciók tevékenységek tárháza végtelen, sokan, sokféleképpen végzik. Ebből fakadóan a szereplők és a lehetséges felelősök palettája is meglehetősen színes, igaz, szintenként mindenki más és más felelősséggel és cselekvési lehetőségekkel rendelkezik. Nem véletlen, hogy a társadalomban széleskörű vita zajlik arról, hogy kinek is a feladata a bűnmegelőzés. Persze, ez a vita csak akkor merül fel, ha szűken értelmezzük a bűnmegelőzést és azt szinte kizárólag az iskolai felvilágosító tevékenységben látjuk megvalósulni. A polemizálás ugyanis elsősorban az iskolai jelenlétre irányul, méghozzá abból a kérdésből kiindulva, hogy mennyire helyes, ha egy intézkedési kötelezettséggel bíró rendőr ül le a diákokkal. Lehet-e ilyenkor őszinte egy gyermek? Cselekednie kell-e a rendőrnek, ha egy fiatal megnyílik és beszámol a hétfégi kábítószer-fogyasztással kapcsolatos élményeiről? A dolgozatomnak nem tárgya e kérdések megválaszolása, ráadásul úgy vélem, hogy **aki a prevenciót tudja tágan értelmezni, az tisztán látja, hogy ez csak egy apró** – persze rendkívül fontos – **szelete a bűnmegelőzésnek, s egyáltalán nem egyszerűsíthető le a kérdés arra, hogy a rendőr végezze-e a bűnmegelőzést!** A kérdés talán úgy tehető fel, hogy kinek van nagyobb szerepe a bűnmegelőzésben, melyre válaszom, hogy **a bűnmegelőzés legfontosabb szereplői az egyének tömörüléseiből álló civil szervezetek.**

7.1. Általános szereplők köre

Maga az NBS szereplőkre vonatkozó fejezete is – elődjéhez, a TBNS-hez hasonlóan - sommás megállapítást tartalmaz: **a bűnmegelőzés az egész társadalom ügye.** Ezzel rövidre is zárhatnánk a fejezetet, hiszen valóban azt mondhatjuk, hogy mindannyiunknak van szerepe és felelőssége a biztonság megteremtésében. A kérdés, hogy kinek milyen eszközök állnak rendelkezésre a megelőzéshez és milyen hatókörben érvényesülhetnek megelőző lépései, beavatkozásai. Még inkább releváns ez a kérdés a speciális területet érintő építészeti

⁸⁵ A Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiájáról szóló 115/2003. (X.28.) OGY Határozat

bűnmegelőzés tárgykörén belül! Az NBS alkotói szerint a bűnmegelőzésben **az állami szervezeteken kívül önkormányzati, civil és egyházi szervezetek, a gazdaság szereplői, tágabb fókuszban a családok és maguk az állampolgárok vesznek részt.**

Az NBS az előbbi kategóriákat tovább részletezi és nevesíti. Első helyen **a rendőrséget említi, mint az egyik legfontosabb szerepet betöltő állami szerv.** A második helyen az **önkormányzatokat** jelöli meg, melyek esetében a feladatok kiterjesztő értelmezésével megjelennek **a helyi jelzőrendszer tagjai és a helyi közösség is.** Az NBS szerint az önkormányzatoknak *aktív, kezdeményező szerepet kell játszaniuk a helyi közösség biztonságát szolgáló tervek elkészítésében és végrehajtásában. Kezdeményező szerepük van a helyi jelzőrendszerek, a legkülönbözőbb együttműködési formák szervezésében, a helyi bűnmegelőzési programok koordinálásában, végrehajtásában, valamint folyamatos értékelésében. A helyi önkormányzat ösztönzi és motiválja a helyi közösség szakmai és civil önszerveződéseit, működteti a közterület-felügyeletet.*

Itt érdemes megjegyezni, hogy a 2011-ben elfogadott és hatályba lépett **Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény** (a továbbiakban: Möt.v.) külön **nem nevesíti sem kötelező, sem önként vállalható feladatként a bűnmegelőzési vagy az azzal kapcsolatos tevékenységet.** A normatív szabályozás bemutatását a helyi bűnmegelőzési stratégia elkészítésének szükségességével zártam, sajnos az Möt.v. nem hívja fel az önkormányzatokat ezirányú cselekvésre sem. Kapcsolódó tevékenységként a 13. § 17. pontját említhetjük, amely **feladatként jelöli meg a település közbiztonságának biztosításában való közreműködést.** Az Möt.v. a bűnmegelőzési törekvések ösztönzése helyett inkább rendvédelem-helyettesítő vagy -kiegészítő jogosultságokkal ruházza fel az önkormányzatokat, amikor a 17. §-ban foglaltak alapján lehetővé teszi, hogy *a települési és a fővárosi önkormányzat a helyi közbiztonságról, vagyonának, más értékének védelméről kényszerítő eszköz alkalmazására törvény alapján jogosult szervezet létrehozásával is gondoskodhat.*

Az NBS külön nevesíti továbbá a **nevelési-oktatási intézményeket,** ugyanis alkotóinak meglátása szerint az óvónők, tanárok, gyermekvédelmi felelősök, iskolaorvosok, védőnők, szociális munkások, iskolapszichológusok nemcsak a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaiként, hanem mint a nevelés, egészségfejlesztés és -megőrzés, a bűnmegelőzési információk közvetítői vesznek részt a prevencióban. *A nevelés maga a bűnmegelőzés egyik*

alaptevékenysége, hiszen a biztonsággal és annak megőrzésével kapcsolatos információkat, attitűdöket, magatartásformákat a gyermekek és fiatalok nevelése folytán lehet a leghatékonyabban elsajátíttatni.

A **gyermekvédelmi intézmény- és jelzőrendszer** folyamatosan visszatérő szereplő, fontossága megkérdőjelezhetetlen. Ide tartoznak a **gyermekjóléti és családsegítő szolgálatok, az egészségügyi ellátórendszer szervezetei (pl. védőnői hálózat)**, amelyek a **gyermekek érdekét védő speciális személyes szolgáltatást nyújtanak, amelynek célja a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének, jólétének, a családban történő nevelésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése és a kialakult veszélyeztetettség megszüntetése.** Ennek érdekében a **gyermekjóléti szolgálatok gondozó tevékenységet (különösen családgondozást), ellátások közvetítését (szolgáltatást) és szervező tevékenységet (szervezést) is végeznek.**

Az NBS szereplőként tünteti fel a **pártfogó felügyelettel foglalkozó kormányhivatalokat, a büntetés-végrehajtási szervezeteket**, amelyek a büntetés végrehajtásának felügyelete révén képesek reszocializációs eredményeket elérni.

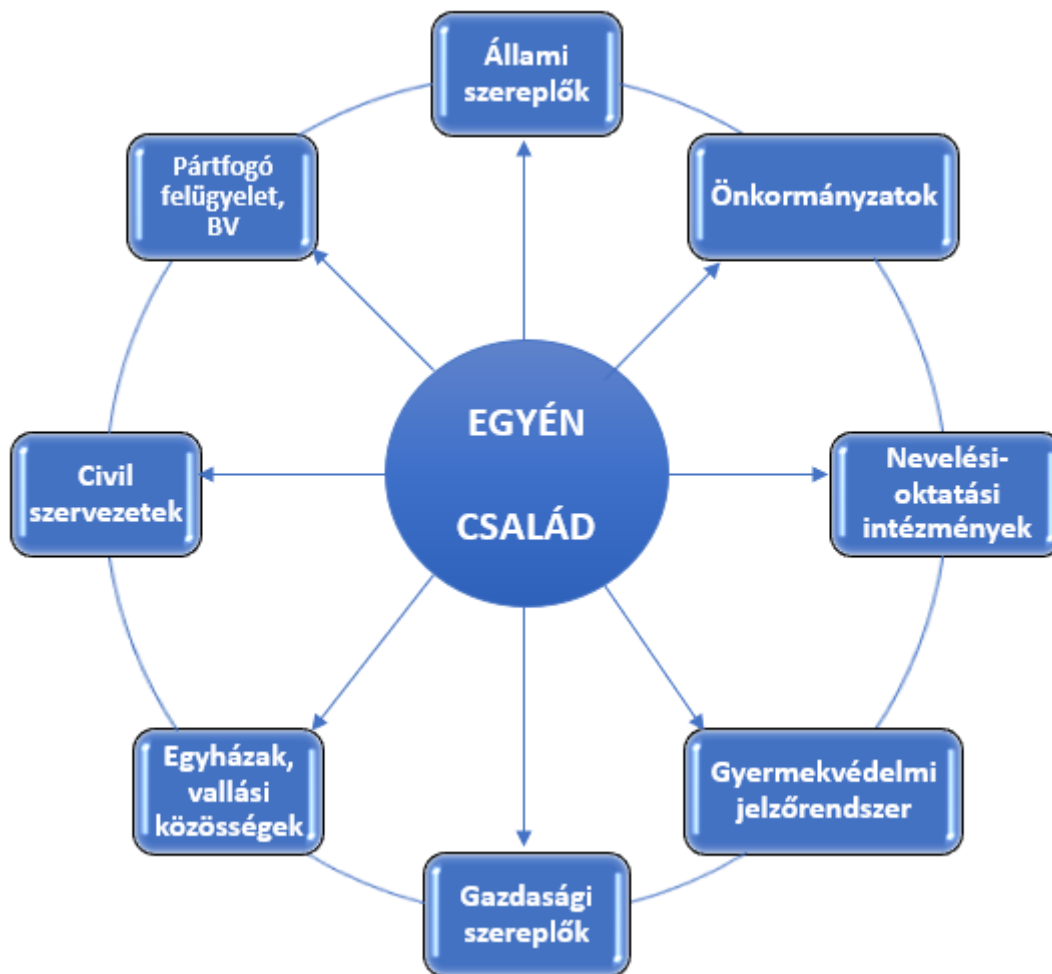
Feladata lehet természetesen az **egyházaknak és a vallási közösségeknek**, hiszen értékhordozó és közösségteremtő funkciót is betöltenek, emellett *nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális, környezetvédelmi, sport- és más tevékenységükkel, valamint a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország és a nemzet életében.*

A sor végéhez közeledve találkozhatunk a **civil szervezetekkel**, mint a társadalmi kohézió fontos építőköveivel. E kategórián belül gondolni kell a **polgárőr-egyesületekre, a kulturális tömörülésekre, a sportszakszövetségekre és a sportegyesületekre is.**

Ahogy a bevezetőben is írtam, a bűnmegelőzés tekinthető önálló gazdasági ágazatnak is, így magától értetődő, hogy a **gazdaság szereplőinek is lehet szerepe és felelőssége a bűnmegelőzésben.** A jövő elsősorban a társadalmi felelősségvállalás (CSR – corporate social responsibility) irányába mutat, ugyanakkor még mindig várat magára a motivációs és támogatási rendszer kialakítása.

A sort a társadalom legkisebb építő egységei a **család és maga az egyén zárja.** A családok, főképpen a szülők feladata a nevelés, a védelmi és önvédelmi funkciók kialakítása, a szociális

kompetenciák fejlesztése, a probléma- és konfliktusmegoldó képességek kialakítása. Az egyén – magától értetődően - nagyon sokat tehet saját és környezete biztonsága érdekében, hiszen rajta múlik, hogy zárja-e az ajtót, őrizetlenül hagyja-e az értékeit, beül-e ittasan a volán mögé, az autóban hagyja-e értékeit stb.

88. ábra: Szereplők a bűnmegelőzésben a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia alapján (saját szerkesztés)

Az építészeti bűnmegelőzés vonatkozásában a szereplők nagy része azonos az előbbieken vázolt struktúra résztvevőivel, szerepüket azonban érdemes e területre szabottan megvizsgálni.

A bevezetőben úgy fogalmaztam, hogy a bűnmegelőzés lehet önálló szakpolitika, ily módon az **állam kiemelt jelentőséggel bír**. Az állam küldetésének nagy része a Kormány intézkedéseinek keresztül valósul meg, amelyet politikai és szakmai döntések határoznak meg. **Az építészeti bűnmegelőzés vonatkozásában fontos lépés volt az NBS Kormány általi elfogadása, hiszen az NBS az első jogforrási hierarchiában megjelenő olyan dokumentum, amely állami**

feladatként nevesíti az építészeti bűnmegelőzést. A nevesítésen túl forrást is rendelt a feladat végrehajtására, lehetővé téve ezzel, hogy az NBT és a Lechner Tudásközpont együttműködéseként témaspecifikus programok valósuljanak meg. A Kormány további forrást is biztosít az NBT számára, amely pályázatok útján – kisebb összegekben - jut el az alacsonyabb szinteken lévő szereplőkhöz, önkormányzatokhoz és civil egyesületekhez. Ilyenre példa többek között a már említett **Legyen Tered!** projekt, amelyet a Kőbánya Közbiztonságáért Közalapítvány a Budapest X. kerületi Önkormányzattal együttműködésben valósított meg, s amelyet későbbiekben, mint a projekt szakmai koordinátora mutatok be.

Az **állam** tehát elsősorban **döntésekkel**, másrésztől **források biztosításával**, harmadrészt **jogszabályalkotással** tudja befolyásolni az építészeti bűnmegelőzés hazai fejlődését. Az MÖtv. esetében például megfontolandó lenne a **helyi bűnmegelőzési stratégiák alkotásának kötelezővé tétele**, vagy esetleg egyéb módon történő ösztönzése. Bár a normatív szabályozás bemutatásának összegzésében úgy fogalmaztam, hogy helyi szinten érdemes leginkább intézkedéseket foganatosítani, mégis **látom esélyét, hogy az Étv., az OTÉK, vagy egyéb normák felülvizsgálata és esetleges módosítása lehetővé tenné az építészeti bűnmegelőzés szükségességének megértését, a szemlélet terjedését.**

Az **önkormányzatok**, mint a helyi közhatalom gyakorlói szintén döntéseikkel és normaalkotó tevékenységükkel tudják segíteni az építészeti bűnmegelőzés gyakorlatba történő beépülését. Láthattuk, hogy **megannyi stratégia, koncepció, kézikönyv és terv készül az adott település fejlesztésére és rendezésére vonatkozóan, fontos lenne, hogy ezekben az építészeti bűnmegelőzés, mint igény megjelenjen.** Az önkormányzatok továbbá városrész léptékű fejlesztésekbe, rehabilitációkba kezdenek, üdvözítő lenne, ha már az ezeket előkészítő hatástanulmányok kitérnének a biztonság aspektusára, az építészeti bűnmegelőzés alkalmazhatóságára.

Érdekes gyakorlati példát Új-Delhiben találhatunk, az ott jellemző lakóközösségekről, az ún. Mohallasokról. A projektet szintén Kanadában ismertem meg, Manjari Khanna Kapoor előadásában. A Mohallasok tipikus indiai lakóközösségek, amelyekben a lakók házai egy ellipszis alakú területen helyezkednek el. Az ellipszis két végpontjában parkok találhatóak, míg az oldalsó bejáratnál a templom helyezkedik el. Ez az ősi felépítettség tulajdonképpen önmagától felelt meg a CPTED elveknek, ugyanis az egymásra néző lakóházak, a mindenki

által használt közösségi terek biztosították a közösség biztonságos, egymást óvó együttélését. A probléma a XX. század utolsó évtizedében jelentkezett, amikor a lakosság száma hirtelen megnövekedett, Új-Delhi egyre nagyobb és nagyobb lett, az urbanizáció pedig utat törve magának, figyelmen kívül hagyva régi szokásjogokat telepedett rá a Mohallasokra is. A népesség növekedésével a járművek száma is nőtt, amely miatt az addigi terek élehetlenné váltak. A zsúfoltság következménye lett a Mohallasok régi struktúrájának szétesése, megkezdődött a lakások többszintessé építése, több család együttélésének kikényszerítése. Mivel az addig homogén, egymást ismerő, együtt felnövekvő tagokból álló közösségek szétestek, ezért a parkok és templomok használata és karbantartása kapcsán már senki nem érezte saját felelősségét. Az utcákon való közösségi lét a gépjármű forgalom miatt megszűnt, ily módon a természetes felügyelet is csökkent.

Külön érdekesség, hogy az aktuális helyzet vizsgálatakor még az urbanizáció, illetve a metropolisszá válás okozta klímaváltozásokra is figyelemmel voltak az indiai szakértők. A légszennyezettség, a zaj, a hőmérséklet emelkedése, a kóbor állatok, az elszemtelenedő majmok mind a kriminalitást befolyásoló körülményként kerültek meghatározásra. Részben ennek is köszönhetően Új-Delhi az ország egyik legveszélyesebb városává vált, a regisztrált bűncselekmények száma pedig messze meghaladta az országos átlagot. Valamennyi változásról nagyon pontos kimutatásokkal rendelkeztek, vonatkozzon az a gépjárművek számára, a népsűrűsége, a népesség növekedésére, vagy akár a bűncselekmények alakulására. Az adatokon túlmenően szemléltető ábrák és térképi megjelenítések alapozták meg az intézkedések meghatározhatóságát. A Mohallas átalakulásáról készült kétdimenziós rajz mindenki számára érthető módon mutatta be a körülmények megváltozása okozta következményeket:

- túlzásúfoltság;
- egymást nem ismerő lakókörnyezet;
- átláthatatlanság;
- rosszul átalakított kerítések;
- a lakóházak magasságának növekedése miatt az addigi közvilágítás elégtelensége;
- frusztrációt előidéző tényezők (zaj, kóbor állatok stb.).

Az állam és a helyi döntéshozók felmérve és felismerve e körülményeket új intézkedéseket vezettek be. Létrehozták a **Bhagidari elnevezésű szomszédságra fókuszáló mozgalmat,**

térfigyelő kamerákat telepítettek, magasabbra emelték a villanypóznákat, meghatározták a kerítések maximális magasságát. Építési engedély a jövőben már csak olyan épületre adható ki, amely biztosítja a parkolást, ezzel szabályozták az utcák zsúfoltságát. Minden járdát zavaró körülményt eltávolítottak, szabaddá és átláthatóvá tették az utcákat. Ezzel egyidőben a parkokat újjáépítették, közösségi programokat szerveztek, gondozni kezdték azokat. Az intézkedéseknek köszönhetően a bűncselekmények száma drasztikusan csökkent, az eredményesség ezúttal is kimutatható volt.

A közösség középpontba helyezése és annak aktív bevonása általános jellemzője a külföldi projekteknek. Bár első pillantásra olybá tűnik, mintha a megvalósított projektek elemei megfeleltethetők lennének a magyarországi törekvéseknek, mégis körvonalazódní látszik egy lényegi különbség: **egy-egy projekt valamely elemét nem az adott szervezet munkatársai hajtották végre, az az érintett közösség által került megvalósításra.** A közösség tagjai nem a közösségen kívülről kaptak valamit „csak úgy készen” használatra, hanem már annak megtervezésében, és annak kialakításában is részt vettek. Sok esetben magát a projektet sem a projektgazda találta ki, hanem az érintettek. A projektfelelős csak a támogató-koordináló szerepkört töltötte be, aki a szükséges anyagi támogatást és külső segítséget nyújtotta.

Ráadásul az esetek többségében a helyi önkormányzatok a forrásaikat másraallokálják, de a jövőben – amennyiben a pénzügyi keretek mindezt megengedik – célszerű lenne az épített környezet biztonságára másképp is gondolni, mint közterület-felügyeletek létrehozása és támogatása. Megjegyzem, **amennyiben az építészeti bűnmegelőzés módszereit már a kialakításnál figyelembe veszik, úgy sok esetben semmiféle többletkiadás nem keletkezik.**

A **nevelési-oktatási intézmények** első ránézésre nehezen kapcsolódnak az építészeti bűnmegelőzéshez, ugyanakkor mint minden esetben nagyon fontos lenne a minél fiatalabb korban megkezdődő biztonságtudatos szocializáció és edukáció. Ma már egyre többet hallani az ún. **környezeti nevelésről**, amelynek célja a környezettel harmóniában élő, környezettudatos gondolkodású ember nevelése, aki odafigyel környezetére, ehhez megfelelő tudással, beállítottsággal, motivációval bír. A biztonságtudatosság ennek fontos részét kellene, hogy képezze, ugyanis az igazán hatékony képzés arra törekszik, hogy a közvetíteni kívánt szemlélet beépüljön a képzett személyiségébe, gondolkodásának részévé váljon. 2017-ben, a már említett ICA konferencián, az Új-Zélandról érkező **Fleur Knight** előadásában hangsúlyozta, hogy

mindezt minél kisebb korban lévő gyerekek esetében lehet a leginkább biztosítani. Egy olyan általános iskolai programról (Safer School) számolt be, amelyben rendőrök és CPTED szakértők előkészítését követően tanárok oktatták le a CPTED alapelveket, majd játékos formában tették lehetővé azok gyakorlati alkalmazhatóságát. Az iskolásoknak többek között meg kellett vizsgálniuk saját iskolájukat, hogy hol találhatóak a belépési pontok, kik használják azokat, milyen problémák merülnek fel a terek használatakor (megjegyzés: zónák felismerése). Tudják-e, hogy hol találhatóak térképek az iskoláról. Ha már ismerték az iskolát, akkor annak falain kívülre léptek, s megvizsgálták az iskola környezetét is, amelyről térképet kellett készíteniük (megjegyzés: mentális és kognitív térképek). A térképen egy színekkel rendszert használva kellett jelölniük a biztonságos, a kevésbé biztonságos, valamint a veszélyes területeket. Ezekről képeket is készíteniük kellett. Többek között olyan apróságokat vettek észre, minthogy a járda beton töredezettsége balesetveszélyes. A térkép elkészítését követően egy ún. auditot kellett készítsenek összegezve az egyes területek jellemzőit, hibáit, majd végül javaslatokat írtak össze a nem biztonságos zónák rendbetételére. Végül a javaslatokat megvalósították: **rajzokat készítettek a parkolóba, virágokat ültettek és elvégeztek különféle egyszerűbb javításokat. Munkáikból, rajzaikból, fényképeikből végül kiállítást rendeztek, mellyel biztosították, hogy a gyermekek fontosnak érezzék munkájukat.** Azt hiszem, ilyen projektek végrehajtásának hazai környezetben sincs különösebb akadály.

A **gazdasági szereplők** társadalmi felelősségvállalása az elmúlt években egyre gyakoribb lett hazánkban is, ugyanakkor még mindig gyerekcipőben járunk e téren. Bár az országba települő „multik” hozzák a szemléletet, s **viszik munkavállalóikat bölcsődék, óvodák kerítésének festésére, a hazai környezetben ez még kissé szokatlan.** A jövő egyértelműen ebbe az irányba mutat azonban, hiszen a munkáltató számára rendkívül fontos, hogy a társadalomtól nyert profit egy részét visszaforgassa, ezzel teremtve gazdasági és spirituális egyensúlyt. Esetükben ráadásul az ilyen események egyfajta csapatépítésként is felfoghatóak, ami ma rendkívül fontos, ha az állandó fluktuációt lassítani kívánják. **A gazdasági szereplők elsősorban anyagi támogatást tudnak nyújtani ezen projektek megvalósulására,** ugyanakkor bevethetik kapcsolatrendszerüket, mozgósíthatják saját munkavállalóikat is.

A társadalmi részvétel eklatáns példáját ismerhettem meg – szintén a már említett konferencián - a kanadai Barry Horrobin által bemutatott projektben a **FORD CITY NEIGHBOURHOOD** mozgalomban, amelyet a Windsor Police Service, a Ford autógyártóval együttműködésben

hozott létre. A mozgalom mögött támogató-szervezőként áll a Ford, amelynek köszönhetően biztosított a széleskörű nyilvánosság, a megfelelő anyagi háttér. A mozgalom a rendőrséggel szoros együttműködésben tevékenykedik, folyamatosan monitorozva az állampolgári igényeket. Megállapításaik szerint egy-egy szomszédság legjellemzőbb problémái a következők:

- az üresen álló tulajdonok (telkek) nagy száma;
- a szomszédi közösségek elvesztésének oka a csellegés, a vandalizmus, a graffitizés, valamint a szemét;
- nem megfelelő méretű és egymásnak ellentmondó utcanév táblák;
- elégtelen, hiányos (köz)világítás;
- pozitív közösségi tevékenységek generálásának hiánya.

A megoldások ezen észlelésekre kívánnak meg reagálni egy komplex program keretében. A program az alábbi tevékenységekből áll:

- utcanév táblák cseréje (verseny kiírása az utcanév táblák megtervezésére);
- veranda világítás növelése (különböző lámpák szétosztásával);
- Ford City Téli Fesztivál;
- parkok felújítása;
- kereskedelmi és üzleti tervek készítése;
- közösségi kertek kialakítása;
- Ford City Szomszédság Séta szervezése;
- Ford City „Tisztára söprés” program, Ford City Törődés napja program szervezése.

A felsorolt programok mindegyike folyamatos kapcsolat kiépítésére törekedett a rendőrség, a közösségek és a gazdasági szereplők között. Ennek keretében a CPTED elvek figyelembevételével felújításra kerültek elhagyott területek, házak, a lakók parkosítást végeztek, együtt festették le a kerítéseket, alakítottak ki játszótereket. Átalakításra kerültek utcasarkok, ahol addig rendszertelenül parkoltak elhanyagolt gépjárművek, és virágokkal ültették körbe a betonból és vasból készült, addig rideg felüljárót. Kanadában nem a Ford az egyetlen támogató, például kiemelt projekteket bonyolít le a Chrysler autógyártó cég is.

Az imént láthattuk a **rendőrség** közösségformáló, szervező szerepét, amely lehetővé teszi az építészeti bűnmegelőzési projektekből való részvételét is. Sajnos számtalan képzésen és

konferencián tapasztaltam, hogy **a rendőrök többsége nem érti, hogy milyen feladata is lehetne az épített környezet alakításában.** Nem ő dönt a helyszínekről, nem ő hajtja végre a kivitelezést, miből festhetné le az aluljárót, mit kezdjen az egészszel. Ez a kérdés természetesen azért merülhet fel a magyar rendőr részéről, mert sajnos a Szolgálok és védünk szlogen csupán hangzatos jelmondat. A szlogen részben a tengerentúlról érkezett hozzánk, ahol már évtizedek óta működik a **közösségi rendészet**, amely itthon alig ismert szemléletet jelent.

A közösségi rendészet az elmúlt időszakban divatossá vált, a rendészettudománnyal kapcsolatosan használt kifejezés, amelynek jelentése és tényleges tartalma ennek ellenére sem egyértelmű Magyarországon, még a szakmában dolgozók számára sem. Sokan azonosítják ezt a körzeti megbízotti (KMB) szolgálattal vagy a polgárőrséggel, néhányan elegendőnek tartják e fogalom kimerítése szempontjából a rendőrök által tartott lakossági fórumokat, s vannak, akiknél még a rendőrségi fogadóórák is e kategóriába tartoznak. Egyesek - teljesen tévesen - azt hiszik, hogy e felfogás szerint az állampolgárok dolga a közösség megvédése, nekik kell az utcára vonulva igazságot szolgáltatni a vigilantizmus jegyében. A társadalom nagy részének azonban fogalma sincs, hogy mit értsen e fogalom alatt.

A közösségi rendészet egy olyan újfajta, egyes külföldi országokban már évtizedek óta alkalmazott rendészeti megközelítés, amelynek lényege, *hogy bevonja a lakosságot az őket érintő problémák feltárásába és megoldásába, annak érdekében, hogy a helyi kapitányságok hatékonyabban, a közösség igényeinek megfelelőbben használhassák fel erőforrásaikat.*

A közösségi rendészet modellje kreatív megoldásokat alkalmaz, és minden esetben bevonja a helyi lakosságot a problémák megoldásába, így a polgárok közvetlenebb elérése, fogadóórák megtartása, bűnmegelőzési előadások lebonyolítása, valamint további személyes kapcsolattartás valósulhat meg a közösségi rendőr munkájának köszönhetően: a közösségi rendőr könnyen elérhető, kérdésekkel, észrevételekkel lehet hozzá fordulni.

Az előző sorokat a kormány.hu oldalon olvashatjuk⁸⁶, amikor a 2012 és 2015 között zajló, Svájci-Magyar Együttműködési Program keretében megvalósuló, **Többszintű közösségi rendőrségi hálózat az együttműködés alapú bűnmegelőzésért** című projektet mutatta be.

⁸⁶ <http://bmprojektek.kormany.hu/kozossegi-rendeszeti-magyarorszag> (letöltés ideje: 2018. április 30.)

A rövid összefoglaló is jól világít rá a közösségi rendészet egyes elemeire, amelyek mindegyike azt a célt szolgálja, hogy a rendőrség ne az erőforrások növelésével, hanem azok célzott és helyi fellépést erősítő felhasználásával próbálja meg fellépni a bűnözés ellen, amelynek során kiemelt szerepet kap a helyi közösségek bevonása és önszerveződése, valamint egyes proaktív módszerek alkalmazása. A közösségi rendészet tehát a rendőrség és a társadalom egyes szereplőinek együttműködésén alapuló filozófia és egyben rendészeti stratégia, amely sajátos elvekkel és önálló eszköztárral bír. Nem beszélhetünk közösségi rendészetről az alábbiak hiányában:

- együttműködés és partnerség,
- probléma-orientáltság és megoldás-fókusz,
- decentralizáltság,
- kezdeményezés és proaktivitás,
- nyilvánosság.

Az együttműködés és partnerség elvét a korábbi megfogalmazások egyértelműsítik, különösebb magyarázatra nem szorul. A probléma-orientáltság és megoldás-fókusz jelen esetben nem egyfajta életfilozófiai megközelítést takar, nem életvezetési technikát jelent, hanem vegytiszta gyakorlatiasságot. A közösségi rendészet során folytatott együttműködés egyik célja a valódi, a közösséget ténylegesen érintő problémák feltárása. A fókusz a problémák azonosítására irányul, annak érdekében, hogy aztán a leghatékonyabb megoldások kerülhessenek kiválasztásra.

A decentralizáltság nélkülözhetetlen feltétele az eredményesen működő közösségi rendészetnek. Amennyiben a rendőrség nem alkalmas az egyedi megoldások befogadására, amennyiben a centralizációból fakadó merevség, a belső szervezeti kultúra, adott esetben a bürokrácia ellehetetleníti a külső partnerekkel folytatandó nyílt és őszinte kommunikációt, a modern, testület számára idegennek tűnő intézkedések alkalmazhatóságát, a helyi szinten jelentkező problémák kezelhetőségét, úgy nem lehetséges a közösség szintjén értelmezendő bevonódás.

Szóval a rendőrségnek igenis fontos szerep jutna egy építészeti bűnmegelőzési projekt kivitelezésében. A rendőrök ismerik a környéket, tudják, hogy hol, milyen problémák a

gyakorlati, más szemüvegen keresztül látják az épített környezetet. Tapasztalatuk, gyakorlatiasságuk nélkülözhetetlen erőforrás.

Jelenleg egyelőre azonban csak annyit szoktam a kétkedő arccal felém forduló rendőröknek mondani, főleg a bűnmegelőzéssel foglalkozó kollégáknak, hogy miért ne lehetne egy pályázat anyaga csupán annyi, hogy egy iskola kerítését, egy aluljárót le-, illetve kifestenek, vagy csupán egy üresen hagyott épület környékét rendbe teszik a helyi közösséggel.

A **civil szereplők** szinte bármelyik másik szereplőhöz csatlakozva képesek a bűnmegelőzési projekteket segíteni, erejük a közösség erejéből fakad. Kiválóan alkalmasak a mozgósításra, a kreatív megvalósításra. Az elmúlt években megannyi kezdeményezés látott napvilágot hazánkban is, amelyek céljukat tekintve kapcsolhatóak az építészeti bűnmegelőzéshez. Ilyen például a **MindSpace kulturális alapú városfejlesztési projekt**, amelynek fókuszában az élhető város, és a Budapest VIII. kerületi Rákóczi tér áll. Az egyesület többek között olyan eseményeket szervezett, mint a Rákóczi reggeli, amelyet a Rákóczi téri csarnokban rendeztek meg. A szervezők az eseményt kollektív reggelinek hívják, ahova az egyesület asztalokat, ülőalkalmatosságokat, vágódeszkát, poharat, teát, tányért visz, az alapanyagokat pedig az oda látogatók közösen vásárolják meg a piac területén.

Az ilyen és ehhez hasonló kezdeményezések fókuszában helyi problémák állnak, ilyen a közlekedés (Járókelő projekt⁸⁷), vagy éppen a kulturált szórakozás (Szimpla Kert).

Az **egyén és a család** szintjén összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy elsősorban a saját portájuk rendezettségére ügyelhetnek. Kiváló mozgalma volt ennek a „**Tiszta udvar, rendes ház**”, amely az 1950-es években indult, célja a rend és a tisztaság fenntartása, valamint a kulturált környezet megőrzése volt. A Kádár-korszakban a tábla presztízs értékkel bírt, ugyanis nem akárki szögelhette ki a háza falára: nem volt elég a virágos kert és a rendezett konyhakert, az egész portát szépen, tisztán kellett tartani.

7.2. Speciális szereplők

Hazánkban ma még speciális szereplőkkel – egy kivételével - nem találkozhatunk, de külföldön számtalan módon hoztak létre vagy születtek olyan szervezetek, amelyek részben hatósági

⁸⁷ <https://jarokelo.hu/>

jelleggel, részben civil együttműködésre sarkallva alkalmaztatják az építészeti bűnmegelőzés alapelveit. Ezek járható utak Magyarország számára is, bemutatásuk kifejezetten javaslati céllal történik, hogy néhány év múlva hazánkban is működjön hasonló szervezet.

a) Secured By Design – Nagy-Britannia

Az első ilyen kezdeményezés Nagy-Britanniából származik, az építészeti bűnmegelőzés fogalmának boncolgatásakor már hivatkoztam rájuk. A **Secured By Design** (SBD) egységet 1989-ben hozták létre a rendőrség speciális szerveként, amelynek célja a bűnözés fenntartható csökkenésének elérése, valamint a biztonságosabb társadalom kiépítése az építészeti bűnmegelőzés eszközeivel (crime through design). Az SBD az 1960-as és 1980-as évek lakhatási fellendülése után jött létre, amikor óriási és sürgős kereslet alakult ki a lakások iránt. A lakások gyorsan és gyakran olcsón épültek, alapvető biztonság nélkül. A betörőknek a külső ablakokon és gyenge minőségű ajtókon viszonylag könnyű volt behatolni. A tágabb épített környezetben megannyi felüljáró és metróútvonal került kialakításra a nagyméretű ingatlanok gyors elérésére és a gyalogosok, valamint a növekvő számú járművek elkerülésére. Mindez azonban lehetőséget teremtett a bűncselekmények elkövetéséhez, ugyanis a menekülési útvonalak könnyen elérhetőek voltak, az anonimitás szinte adott volt. Erre válaszul a rendőrség létrehozta az SBD-t a betörések csökkentése érdekében.

Az SBD egyrésztől együttműködéseket kezdeményezett a gyártókkal és iparági szervezetekkel a termékek minőségének vizsgálata céljából. Tesztházakat hoztak létre, és ún. tanúsító testületeket (certification bodies) alakítottak ki, amelyek az évek alatt ráirányították a figyelmet a biztonság fontosságára és a megfelelő szabványok alkalmazására.

Az SBD azonban nemcsak technikai szabványok kidolgozásán fáradozik, együttműködve a kormánnyal elérték, hogy a bűnmegelőzési szemlélet beépüljön a tervezési folyamatokba. Ennek eredményeképp az SBD munkatársai (architectural liaison officers – ALOs) szorosan együttműködnek a tervezőkkel, építészekkel, fejlesztőkkel és önkormányzatokkal.

Az SBD honlapjának⁸⁸ tanúsága szerint az elmúlt 30 évben több, mint 1 millió ingatlan esett át SBD vizsgálaton és 60%-kal csökkent a betöréses lopások száma.

⁸⁸ <https://www.securedbydesign.com/about-us/who-we-are-what-we-do>

Az SBD különféle kiadványokkal is segíti az érdeklődőket, külön elemezve hajléktalanszállókat, kórházakat, iskolákat és kereskedelmi területeket, de a fő „profiljuk” az ingatlanok minősítése (National Building Approval). A minősítésnek bronz, ezüst és arany fokozata van. Utóbbit az nyerheti el, aki nemcsak az épület közvetlen környezetének technikai, fizikai védelméről gondoskodott, hanem a környező terület rendezéséről, növényzet kialakításáról, a természetes felügyelet megvalósulásáról. Az arany fokozat csak úgy kapható meg, ha előtte a minősítést kérelmező egyeztetett a helyi rendőri egységekkel.

Anglia és Wales mind a 43 rendőri egysége rendelkezik az ún. ALO munkatárssal, működésük azonban nem volt elég hatékony. 2008-ban készült egy felmérés, amely kimutatta, hogy az ALO-knak mindösszesen 14%-a volt ténylegesen erre a feladatra kijelölve, ráadásul akik végezték is ezzel kapcsolatos feladataikat, 60% kevesebb, mint a munkaidejének felét töltötte SBD feladatokkal. Ennek orvoslására kezdtek el a rendőri egységek tervezőket is alkalmazni, amely új, sokkal jobban működő struktúrát eredményezett (Davey-Botton, 2017, 105-107.)

b) Police Label Secure Housing (PLSH - Politiekeurmerk Veilig Wonen) – Hollandia

Az SBD a holland rendőrséget is megihlette, melynek folyamánként meghirdették a „Politiekeurmerk Veilig Wonen” (PkVW) elnevezésű kezdeményezést, amelynek keretében megkezdték a programba bevont ingatlanok betöréssel szembeni megerősítését, 1996-tól már országos szinten is. A PkVW rendkívül sikeresnek bizonyult: **a vizsgált PkVW projektben 95%-kal esett a betörések száma az új építésű lakásokban, 80%-kal pedig a már meglévők esetében** (Nauta, 2004, 7., Jongejan-Woldendorp, 2013). 1999-től pedig a PkVW kötelező sztenderdnek számít az új házak engedélyeztetésénél és építésénél, tehát a tervezőknek ezt kötelezően figyelembe kell venniük, ugyanakkor a projektben való részvétel a már felépített ingatlanok esetében önkéntes alapú.

Bár a PkVW és az SBD közötti hasonlóság szembetűnő, a holland modell más alapokon nyugszik. Számukra nagyon fontos a bűncselekmények tényleges visszaszorítása mellett a bűnözéstől való félelem csökkentése is, így a PkVW vizsgálatok sokkal tágabban értelmezik a teret már a kezdetektől fogva. Nem kizárólag egyedül az érintett ház esik elemzés alá, hanem az egész szomszédság, beleértve a várostervezési és tájépítészeti szempontokat is (Davey-Botton, 2017, 109.), mivel a kezdeményezés egyik alap gondolata, hogy a biztonságos élet nem egyenlő azzal, hogy az egyén biztonságos házában él.

2005-től a PkVW új szakaszba érkezett, miután a holland rendőrség és a holland Belügyminisztérium úgy döntött, hogy a módszer hatékonyan továbbfejleszhető és továbbvihető a helyi erők és hatóságok által is. A PkVW kikerült a Belügyminisztérium irányítása alól, s átkerült a Bűnmegelőzési és Biztonsági Központba (Centre of Crime Prevention and Safety). Az új irányvonal még inkább épít a közösségi megközelítésre, innentől kezdve tulajdonképpen mindenkinek együtt kell működnie a PkVW-el, aki új házat, épületet vagy teret szeretne létrehozni. A PkVW munkatársai a rendőrség állományába tartoznak, ők az ún. Building Plan Advisor (BPA) kollégák, akiknek kiképzésére szintén valamennyi holland rendőri egység esetében sor került.

Végül kiemelendő, hogy a magánszféra rendkívül aktívan veszi ki részét a PkVW-ban való munkából, a vállalatok már előbb lehetőséget láttak ebben, mint az SBD esetében. 2013-ra már 545 olyan céget tartottak számon Hollandiában, amely eszközüartással vagy tanácsadással vett részt a PLSH-ban. (Jongejan & Woldendorp, 2013, 16.). Ehhez csatlakoznak az önkormányzatok is, akik már lassan maguk is képesek hasonló szolgáltatás nyújtására. Ebben a helyi szervezeteknek a BPA-k segédkeznek.

Hollandiában már 2011-ben 600.000 otthon rendelkezett PLSH minősítéssel. Érdeemes kiemelni, hogy ez utóbbit három szinten lehet megszerezni/kérvényezni: az egyéni ingatlan, a társasház és a helyi környezet esetében. Ez a struktúra elősegíti, hogy a megfelelően motivált egyének korlátozások nélkül vehessenek részt a kezdeményezésben. Fontos kiemelni, hogy saját biztonságuk megteremtésén túl az állampolgároknak nagyon is jól számszerűsíthető nyereségük is származik a PLSH-hoz való csatlakozásból: például a biztosítótársaságok 10% és 30% közötti díjkedvezményeket adnak azon házak után, amelyek ezzel a minősítéssel rendelkeznek, mivel a cégek bíznak ennek bűnmérséklő erejében.

c) CPTED szakértői hálózat – USA

Elsősorban a National Institute of Crime Prevention (NICP) szervezete képez ki CPTED szakértőket. Az intézetet még Timothy D. Crowe alapította, 2009-es haláláig több mint 6000 főt képzett ki, munkásságát Arthur Hushen folytatta.

A képzések célja olyan CPTED szakértők felkészítése⁸⁹, akik az építési engedélyek kiadását megelőzően egy hétnapos határidő mellett átnézik és véleményezik a benyújtott terveket. A képzés két modulból áll, alap- és haladó képzésből, előbbi a CPTED általános módszertanát mutatja be, utóbbi külön tárgyalja az iskolák biztonságát és a terrorizmust.

A megszerzett tanúsítvány, az ún. CPTED Professional Designation (CPD) négy évente megújítandó, és feljogosítja tulajdonosát a magánszektor, valamint az önkormányzatok által folytatott programokban értékelő szakértőként történő részvételre.

Az értékelések meghatározott szempontok szerint zajlanak, egyfajta checklist jelleggel történik meg az adott terület felmérése. A szempontok túlnyomó többsége az alapelvekből és a gyakorlati módszertanban bemutatott eszközökből származtathatóak.

A CPTED szakértői rendszer egy lehetséges út ugyan, ugyanakkor Gregory Saville, 2019 márciusában, amikor Magyarországon járt és a Safecity konferencián előadást tartott, úgy nyilatkozott, hogy a checklist alapú felmérések nem igazán hatékonyak, mert nem képesek kellő figyelmet szentelni az érintett közösség igényeire.

d) civil és forprofit jellegű CPTED-kezdeményezések szerte a világban

Bár e kategórián belül alapvetően civil és forprofit kezdeményezésekről lesz szó, amelyek hazai viszonylatban sem ismeretlenek, mégis speciálisak tekintetben, hogy kifejezetten az építészeti bűnmegelőzéssel foglalkoznak:

➤ **International CPTED Association (ICA) - <https://www.cpted.net/>**

A kanadai székhelyű, 1996-ban alapított nemzetközi szervezet talán a legnagyobb CPTED-hálózatot működtető egyesülés. Tagjai a világ minden tájáról érkeznek, két évente tartják nemzetközi konferenciával egybekötött közgyűléseiket. A szervezet tagjai egyrészt saját hazájukban népszerűsítik a CPTED filozófiáját, másrészt az egyesület maga is aktív tevékenységet folytat. Különböző képzéseket tartanak, szakmai anyagokat dolgoznak ki és ajánlásokat fogalmaznak meg.

➤ **Design Out Crime&CPTED Centre - <https://designoutcrime.org/index.php/home>**

⁸⁹ 2018. július 8-20. között, Springfield városában magam is elvégeztem az említett képzést, amellyel ötéves CPTED szakértői tanúsítványt szereztem.

A szervezet (röviden: DOCCC) Ausztráliában működik, a sokat idézett szerzőpáros Terence Love és Paul Cozens alapította. A központ képzések tartásán túl (felül)vizsgálati jelentéseket és fejlesztési jóváhagyásokat készít (reviews for planning and development approval), amelyek mindegyik tartalmazza a tervrajzok áttekintését, a helyszíni látogatást a helyszínspecifikus tényezők azonosítása céljából, bűnügyi kockázatelemzést, valamint egy strukturált, standardoknak megfelelő CPTED jelentést.

A szervezet különleges szolgáltatása az ún. „zsúfolt helyek biztonsági auditja” (Crowded Places Security Audit), amelyet az ausztrál kormány 2017-es „Zsúfolt Helyek Stratégiája” (Crowded Places Strategy) alapján végeznek.

- **Crime Prevention Through Urban Design and Planning (CP-UDP)** - <http://www.costtu1203.eu/>

A szervezet egy kutatói tömörülés, amelynek háttérbázisát az 1971-ben alapított European Cooperation in Science & Technology (COST) elnevezésű hálózat adja. A CP-UDP a COST-hoz tartozó akció, amelynek kifejezett célja a CPTED-del kapcsolatos kutatói tevékenység segítése, valamint hozzájárulás a meglévő ismeretek strukturálásához és az innovatív megközelítések kidolgozásához a biztonságosabb városok felépítése céljából.

A szervezet hat munkacsoportban dolgozik:

- Terminológia és Irodalomjegyzék (Terminology and Bibliography)
 - Standard TR 14383-2
 - Esettanulmányok tudományos felülvizsgálata (Scientific Supervision of Case Studies)
 - Bűnmegelőzési Elméletek (Crime Prevention Theories)
 - Hálózatépítés és Disszemináció (Networking and Dissemination)
 - Junior Hálózat (Junior Network)
- **DSP** - <https://www.dsp-groep.eu/>

A DSP egy 1984-ben alapított, független, amszterdami székhellyel rendelkező forprofit szervezet. A szervezet nemcsak Hollandiában, más európai országokban is végrehajt építészeti és egyéb bűnmegelőzési projekteket. Ezen felül számtalan szakmai anyagot tesz közzé és képzéseket is tart.

➤ **European Forum for Urban Security (Efus) - <https://efus.eu/en/>**

A szervezet 1987-ben jött létre az Európa Tanács támogatásával kifejezetten a városi biztonság platformjaként, amely magát az ezzel foglalkozó egyedüli helyi és regionális szinten működő hálózatnak tartja. Az Efushoz városok és egyéb szervezetek is csatlakozhatnak, így több mint 250 taggal rendelkeznek. Tevékenységük szerteágazó, csakúgy, mint a témakörök, amelyekkel foglalkoznak. A teljesség igénye nélkül: idősök, migránsok, nők, fiatalok helyzete a városban; nagy rendezvények; éjszakai élet; bűnözéstől való félelem; kockázatelemzés...stb.

➤ **Biztonságos és Élhető Városokért Egyesület (BEVE) – www.beve.hu**

Az egyesület 2018-ban jött létre Dallos Endre vezetésével, amelyet szakmai pluralizmus jellemez. Az első hazai dedikáltan az építészeti bűnmegelőzéssel foglalkozó szervezet, amely képzéseket, felméréseket és komplex bűnmegelőzési projekteket valósít meg.

8. A KÉRDŐÍVES KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

Az okok és okozatok hatalmas láncolatában egyetlen

adat sem vizsgálható elszigetelten.

Alexander von Humboldt

Jelen fejezetben a kérdőíves kutatások eredményeit mutatom be, amelyek egyrészt a biztonság észlelésével és érzékelésével kapcsolatos válaszokat, másrészt az építészeti bűnmegelőzés módszereire vonatkozó megállapításokat tartalmazzák.

8.1. A lakókörnyezet és a biztonság észlelésének összefüggései

Az alább ismertetett adatok és következtetések egy nagymintás, 10.000 fős kutatási anyag általam történő feldolgozásából származnak. A kutatást az NBT rendelte meg, amelynek eredeti célja a lakosság bűncselekményekben sértettként való érintettségének, az áldozattá válást befolyásoló tényezők és a bűncselekményekkel, a közbiztonsággal és a saját biztonságukkal kapcsolatos attitűdök megértése volt.

Az adatfelvételt a Kutatópont Kft. 2018-ban bonyolította le, módszere személyes megkérdezés volt. A minta alappopulációja a legalább 18 éves magyarországi népesség. **Erre a populációra nézve a kutatás mintája reprezentatív nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerint.** Az elsődleges feldolgozást és kiértékelést az Ipsos Zrt. végezte.

A kérdőív kidolgozásakor – az NBT engedélyével - lehetőségem nyílt arra, hogy a lakókörnyezetre vonatkozó fejezetben feltegyem az általam vizsgált téma szempontjából releváns kérdéseket. A kapott válaszok keresztábráit megkaptam, ily módon közvetlen megállapításokat tehettem az építészeti bűnmegelőzésre vonatkozóan.

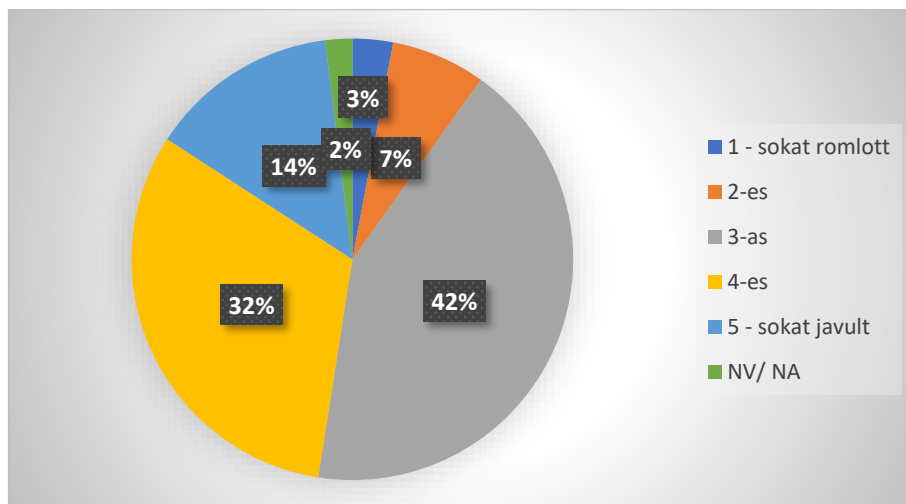
Első körben arra voltam kíváncsi – főleg a már idézett 2017-es OECD jelentés eredményeinek függvényében -, hogy mennyire érzik magukat biztonságban lakókörnyezetükben a magyar emberek.

A kapott válaszok alapján megállapítható, hogy **a magyarországi felnőtt népesség többsége biztonságosnak tartja lakókörnyezetét**, a válaszadók **67 százaléka** 4-es vagy 5-ös osztályzattal értékelte otthona környezetét. A válaszadók negyede adott középezt és 6 százalék ennél rosszabbat.

További információt szolgáltat az emberek lakhelyén érzett biztonságérzetéről, hogy a lakosság **7%-a egyáltalán nem érzi magát biztonságban, ha sötétedés után kell a lakása környékén egyedül sétálnia, és az ötös skálán további 7% adott 2-es értéket a biztonságérzetére ilyen helyzetben.** Viszonylag magas azok aránya, akik teljes mértékben biztonságban érzik magukat sötétedés után is (38%), de azt, hogy a többség komfortosan közlekedhet sötétben is a lakóhelyén az utcán, csak akkor jelenthetjük ki, ha azokat is figyelembe vesszük, akik 4-es értéket adtak (26%), tehát nem maximális a biztonságérzetük. Közepes mértékben a válaszadók 21%-a érzi magát biztonságban sötétedés után. A kérdésre adott válaszok átlaga ötös skálán átlagosan 3,8.

Tehát, amennyiben az 1-es, 2-es és 3-as választ adók arányát összeadjuk, akkor azt láthatjuk, hogy a lakosság 35%-a sötétedés után nem igazán érzi magát biztonságban. Ha visszagondolunk a bűncselekményi adatok vizsgálatára, akkor mindez rendkívül érdekes, hiszen nemcsak általánosságban a bűncselekmények száma, de kifejezetten a közterületen elkövetett bűncselekmények száma is drasztikusan csökkent. Mindez azt feltételezteti, hogy az objektív bűnügyi helyzeten túl másnak is befolyásolnia kell a biztonságérzetet. Ennek egyik lehetséges magyarázata a média torzító hatása, másik az épített környezet nem megfelelő állapota.

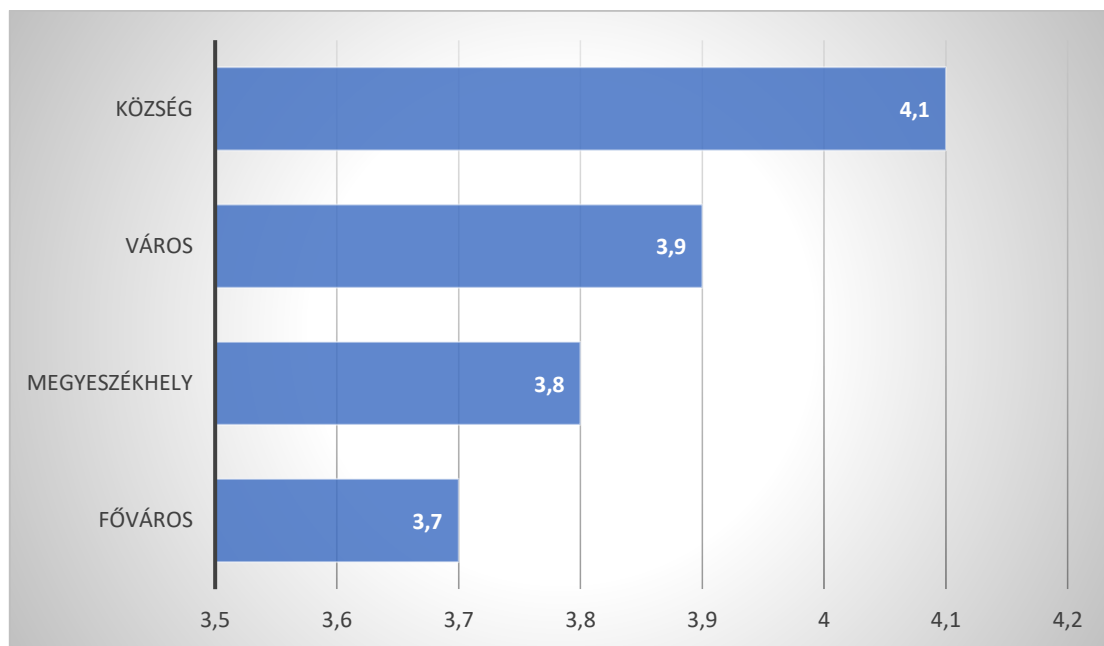
89. ábra: Hogyan változott a lakókörnyezetének közbiztonsága az elmúlt 5 évben?
(Összes megkérdezett, saját szerkesztés)

Kijelenthető ugyanakkor az is, hogy a lakókörnyezet közbiztonságának megítélése pozitív irányba változott a 2013-2018 közötti időszakban. 14% szerint sokat javult (5), 32% szerint

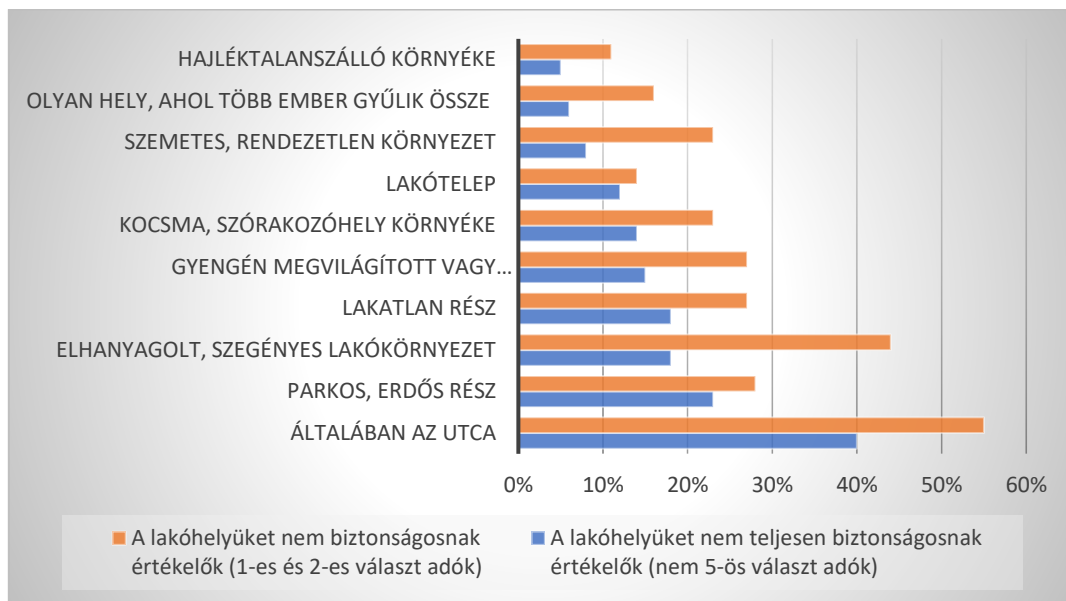
pedig legalább valamilyen mértékben (4) javult. Ezzel szemben mindösszesen csupán 3% gondolja azt, hogy sokat romlott.

A település mérete jól láthatóan befolyásolja a lakóhely közvetlen környezetének biztonsággal kapcsolatos megítélését. A települések nagysága szerinti bontásban az érdeemben válaszolók átlagait tekintve kirajzolódik, hogy a legalacsonyabb biztonságpercepció a fővárosban tapasztalható.

90. ábra: Mennyire tartja biztonságosnak lakóhelyének közvetlen környezetét? (Érdemben válaszolók, átlagok 1-től 5-ig terjedő skálán, saját szerkesztés)

Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából rendkívül fontos kérdés az, hogy vajon milyen tényezők befolyásolják a lakókörnyezet biztonság-percepcióját. A válaszok alapján az látható, hogy azok, akik nem teljesen tartják biztonságosnak a környezetüket, **leginkább magát az utcát tartják veszélyforrásnak (40%), de meghatározó tényező a parkos, erdős rész (23%), valamint az elhanyagolt, szegényes lakókörnyezet is (18%).** Ezek az értékek még magasabbak azoknál, akik egyáltalán nem tartják biztonságosnak a környezetüket.

91. ábra: Ön azt mondta, hogy nem tartja teljesen biztonságosnak a lakókörnyezetét. Milyen jellegű helyek miatt érzi ezt? (%) (saját szerkesztés)

Egyértelmű összefüggés volt megállapítható a rendezetlenség érzékelése és a közbiztonság észlelése között is. Azok körében ugyanis, akik inkább rendezetlennek látják a lakókörnyezetüket (azaz ötös skálán 1-es és 2-es értéket adtak) 2,8 a közbiztonság megítélésének átlaga; a rendezettséget közepesnek értékelők csoportjában 3,4; a lakóhelyüket rendezettnek látókéban pedig 4,3. **Kijelenthetjük tehát, hogy valóban jelentős különbség tapasztalható a lakosság biztonságérzetében egy rendezett környéken, mint egy rendezetlen környezetben.**

Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából – ahogy korábban már láthattuk - kiemelt jelentősége van a közvilágításnak. Az erre vonatkozó válaszok egyértelműsítették, hogy ezt az emberek maguk is így vélik. Szignifikáns összefüggés volt kimutatható a közvilágítás és a közbiztonság között. Ott, ahol a válaszadók teljesen megfelelőnek tartották a közvilágítást (5-ös skálán) 4,1-es közbiztonságra vonatkozó átlag volt kimutatható, ahol gyenge az utca világítása ott 3,4, ahol egyáltalán nincs világítás ott pedig csak 3,3.

A lakóközösség létezése és/ vagy ismerete szintén befolyásolja a biztonsággal kapcsolatos érzéseinket. **Azok, akik mindegyik szomszédjukkal jóban vannak, átlagosan 4,1-es, azok, aki néhányal vannak jóban, 3,8-as, azok pedig, akik nem ismerik a szomszédjaikat 3,5-ös átlagos értéket adtak a közbiztonságra.**

Ön mennyire ismeri a közvetlen szomszédait?	
Mindegyikkel jóban van, szoktak beszélgetni.	4,1
Néhánnyal jóban van, szoktak beszélgetni.	3,8
Többnyire köszönőviszonyban vannak, de nincs szorosabb kapcsolat.	3,7
Egyáltalán nem ismeri a legtöbb szomszédját.	3,5
Nincsenek szomszédai.	3,5
nt/nv	3,5

92. ábra: A lakókörnyezet biztonságosságának összefüggése a szomszédokkal való viszonyal (a közbiztonság átlaga 1-től 5-ig terjedő skálán, saját szerkesztés)

A lakókörnyezet ismerete tehát egyértelműen pozitív hatással bír a biztonság észlelésére, ugyanakkor fontos lenne, hogy ez a közösség képes legyen együttműködni. A II. generációs alapelvek mindezt meg is követelnék, hiszen a szociális kohézió és a társadalmi kapcsolatok leginkább a szomszédságokat foglalják magukba. Ezzel kapcsolatosan **sajnos lehangoló válaszok érkeztek, ugyanis a megkérdezettek (és választ adók) több, mint fele (54%) választotta azt, hogy nem tudja elképzelni a közösség együttműködését, azt, hogy együtt tegyenek a biztonságosabb, rendezettebb és tisztább lakókörnyezetért.** Érdekes, hogy a választ nem befolyásolta a település mérete, azaz számottevő különbség nem volt tapasztalható még a főváros-község relációban sem. Reményt adhat a jövőre nézve, hogy amennyiben korcsoportra bontva vizsgáljuk a válaszokat, úgy az látható, hogy a fiatalok jobban el tudják képzelni ezt a fajta összefogást.

		igen, bár nem volt még rá példa	igen és volt is erre példa	nem	nt/nv
Összesen		22%	14%	54%	10%
ÉLETKOR	18–29	23%	12%	52%	12%
	30–45	24%	14%	53%	9%
	46–59	21%	15%	56%	8%
	60+	19%	16%	54%	11%

TELEPÜLÉS- TÍPUS	Budapest	20%	16%	49%	16%
	megyeszékhely	27%	12%	53%	7%
	város	20%	14%	56%	9%
	község	21%	15%	54%	9%

93. ábra: Elképzelhetőnek tartja, hogy a lakóközösség, ahol Ön lakik, együtt tegyen valamit a biztonságosabb környezetért, például együtt dolgozzon a rendezettebb környezetért? (saját szerkesztés)

Utolsó kérdésként azt vizsgáltam, hogy a lakosság mennyire hisz abban, hogy a tisztább, rendezettebb lakókörnyezet valószínűleg nagyobb biztonságot is eredményez. **Sajnos a kapott válaszok azt mutatják, hogy csak korlátozottan hisznek az előbbi állításban**, ugyanis 14 százalék szerint ettől egyáltalán nem lenne biztonságosabb, 17 százalék szerint jelentősen javulna a helyzet, a többség pedig ezek között az értékek között helyezkedik el. A többség (32 százalék) közepes értéket adott az ötös skálán, így átlagosan 3,2-es értéket kapunk a közbiztonságra.

Ezzel kapcsolatosan az igazi érdekesség az, hogy a racionalitás azt mondatja, hogy azok, akik rendezettnak tartják a környezetüket magasabb értéket adnak az előbbi kérdésre. A kutatás azonban ezt nem igazolta:

Összesen	3,2
inkább rendezetlennek tartja a lakókörnyezetét	3,0
közepesen tartja rendezettnak a lakókörnyezetét	3,3
inkább rendezettnak tartja a lakókörnyezetét	3,2

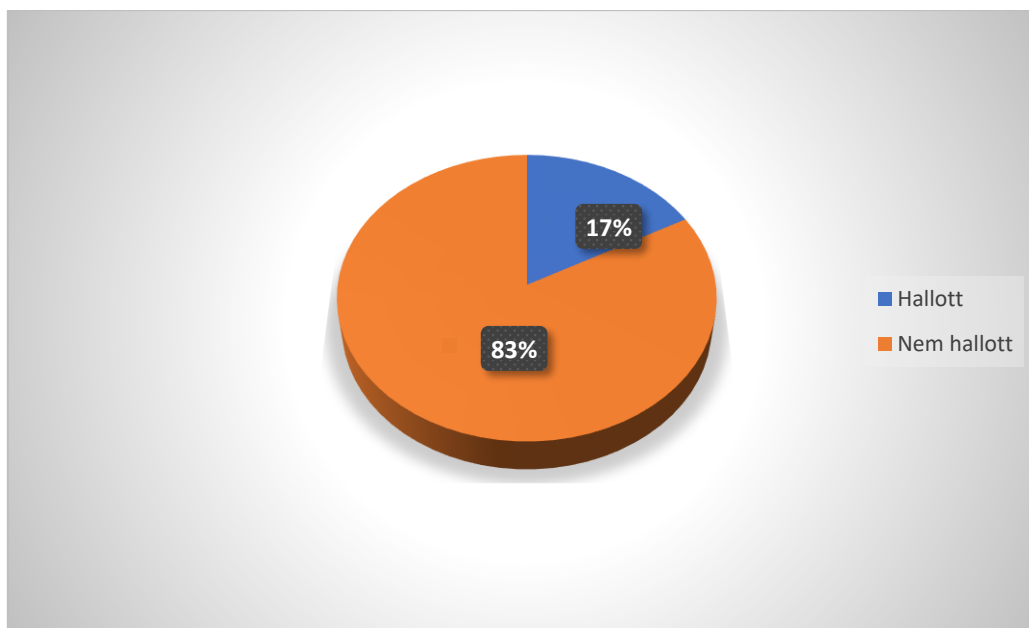
94. ábra: Ön szerint mennyire járulna hozzá a lakókörnyezete biztonságosságához, ha áttekinthetőbb, rendezettebb lenne a környezet és jobb lenne a közvilágítás? (Érdemben válaszolók, átlagok 1-től 5-ig terjedő skálán)

Mindebből az következik, hogy **ha a lakosságtól várunk aktivitást annak érdekében, hogy tegyen a környezet állapotáért és ezen keresztül a bűnözés visszaszorításáért, akkor előbb munkát kell fektetni abba, hogy a lakók elhiggyék, hogy érdemes ezért dolgozni.** Különösen igaz ez a viszonylag rendezetlennek értékelt környékeken, tehát ott, ahol különösen szükség lenne a beavatkozásra.

8.2. Vélemények az építészeti bűnmegelőzés módszereiről

A második kutatási anyagom közvélemény-kutatási technikával végzett adatgyűjtés volt, a felnőtt magyar lakosság körében **2018. június 8-19. között, amelynek során 1001 véletlenszerűen kiválasztott felnőttkorú személy került megkérdezésre CATI-módszerrel.** A kutatást ebben az esetben is az NBT rendelte meg, a kérdőívet az NBT engedélyével én állítottam össze. A lekérdezést a Századvég Politikai Iskola Alapítvány végezte, akik szintén rendelkezésemre bocsátották a számítógépes rendszerrel támogatott telefonos lekérdezés eredményeit, annak keresztábláit.

A lekérdezés során alapvetően az építészeti bűnmegelőzéssel és annak módszereivel kapcsolatosan tettem fel kérdéseket, in medias res a közepébe vágva megkérdezve azt, hogy hallott-e már a válaszadó az építészeti bűnmegelőzésről. A kapott eredmény nem ért váratlanul, a válaszadók 87%-a nem találkozott még a kifejezéssel.

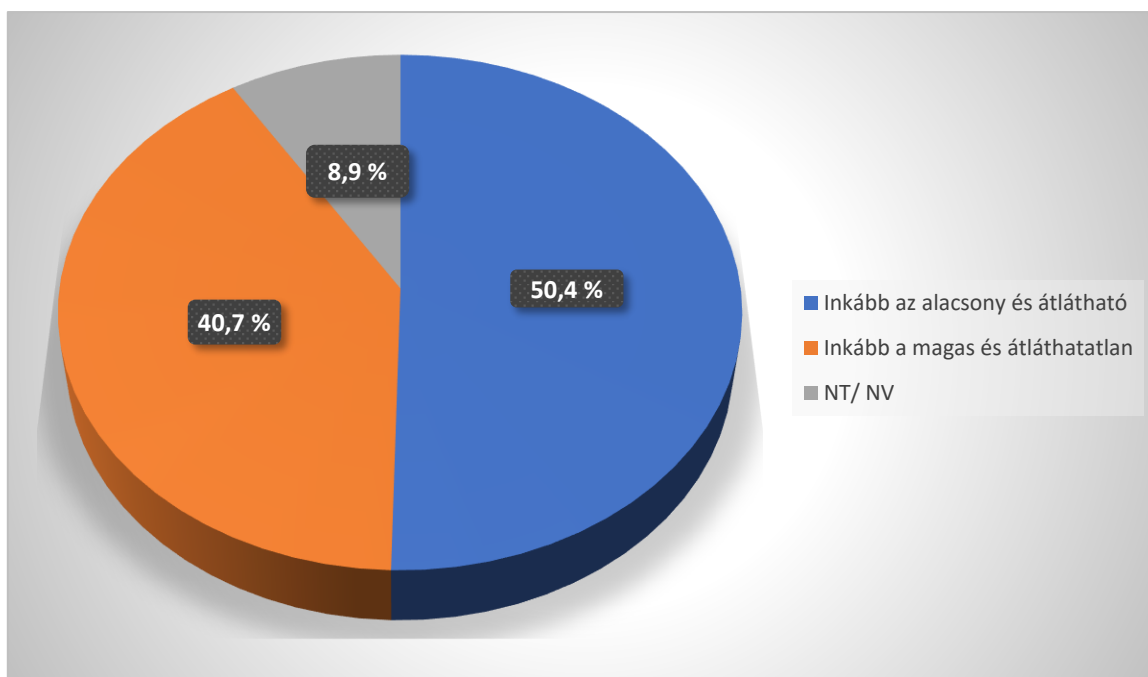

95. ábra: Hallott Ön az építészeti bűnmegelőzésről? (n=815, i=677, n=138, saját szerkesztés)

A kor szerinti megoszlás azt mutatja, hogy a 40-49 éves kor közöttiek találkoztak legkevésbé az építészeti bűnmegelőzéssel, míg a legtájékozottabbak az aktív, fiatal dolgozók voltak (18-29 év közöttiek).

A következő kérdésem a **kerítések magasságára és átláthatatlanságára vonatkozott.** Kíváncsi voltam, hogy a laikus, a témával ritkán vagy még soha nem találkozó ember hogyan

vélekedik a térelválasztó elemekről. A kérdés teljes mértékben megosztotta a válaszadókat, ugyanakkor azt mondhatjuk, hogy **a többség (50,4%) az alacsony és átlátható kerítés mellett tette le a voksát**. Megjegyzendő azonban, hogy viszonylag magas (8,9%) volt a nem tudja/nem válaszol kategóriába esők száma, tehát még a tippelés lehetőségével sem éltek, ami jelzi a kérdéskörrel kapcsolatos bizonytalanságot. Érdekeség, hogy azok, akik háztartásbeliként jelölték meg magukat, azaz a nap nagy részében otthon tartózkodnak kimagasló arányban (68,4%) választották a magas kerítést jónak.

96. ábra: Ön szerint inkább a magas és átláthatatlan vagy inkább az alacsony és átlátható kerítés a biztonságosabb? (n= 815, saját szerkesztés)

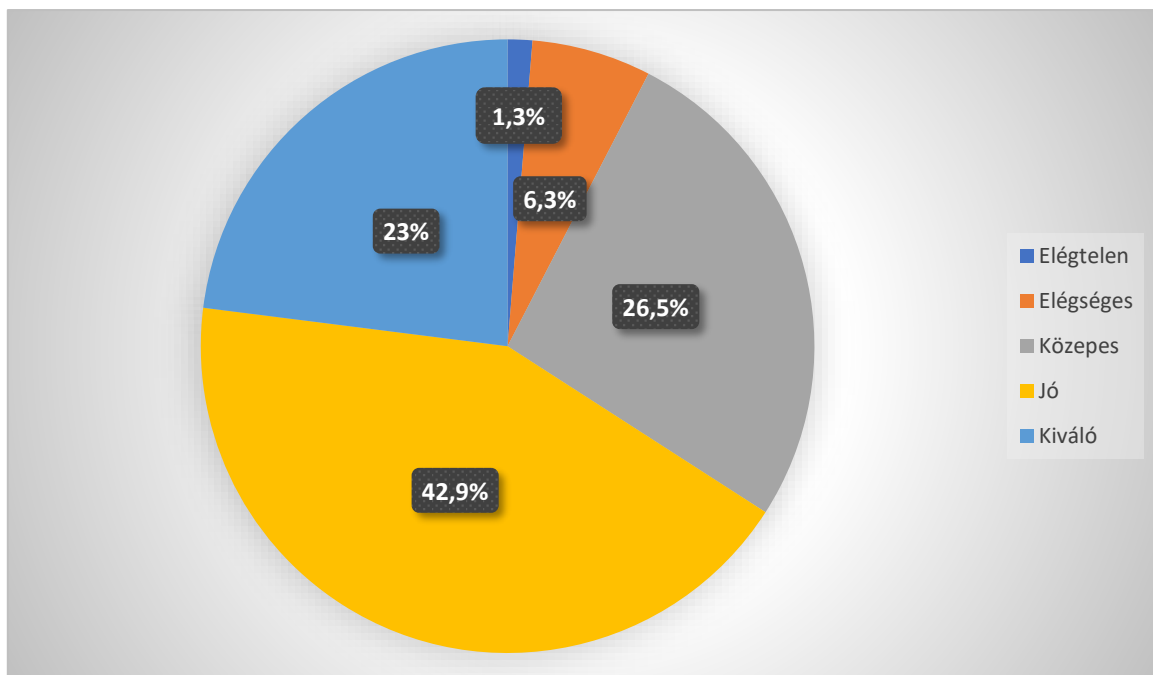
További érdekesség, hogy amennyiben a települések nagyságát nézzük, akkor az **egyéb városok lakói** kiemelkedően nagyobb arányban (47,7%) választották a magas, átláthatatlan kerítést, ellenben a fővárossal, a megyeszékhelyekkel és a községekkel, ahol ugyanez 36-37%-os arányban volt kimutatható.

A biztonságtudatosságot jól szemléltetik a következő adatok:

- új lakás vásárlásakor a válaszadók **több, mint 20%-a nem foglalkozik a nyílászárók biztonsági minőségével,**
- a megkérdezettek **77,9%-a semmilyen riasztóberendezést nem használ,**

- a válaszadóknak csupán **6,3%-a vesz igénybe távfelügyeleti szolgáltatást**, és csak 12,5%-a tervezi, hogy fog ilyen lehetőséggel élni,
- a megkérdezettek **57%-a nem használ sem a lépcsőházban, sem az udvaron mozgásérzékelős lámpát.**

A közvilágítás témakörét ezúttal is beillesztettem a kérdések sorába, ennek köszönhetően megtudhattuk, hogy a megkérdezettek nagy része (65,9%) kiválónak vagy megfelelőnek tartja a közvilágítást a biztonság szempontjából.

97. ábra: Kérem értékelje közvetlen lakókörnyezetének közvilágítását a biztonság szempontjából! (n=820, saját szerkesztés)

Arra is kíváncsi voltam, hogy miként vélekednek az emberek a térfigyelő kamerákról. Első körben kijelenthető, hogy a megkérdezettek 33,6%-ának környékén van telepített kamerarendszer. Azok esetében, akiknek lakókörnyezetében van térfigyelő kamerarendszer **megingathatatlan az egyetértés (n=275, 91,9%) abban, hogy a kamerák növelik a közbiztonságot.**

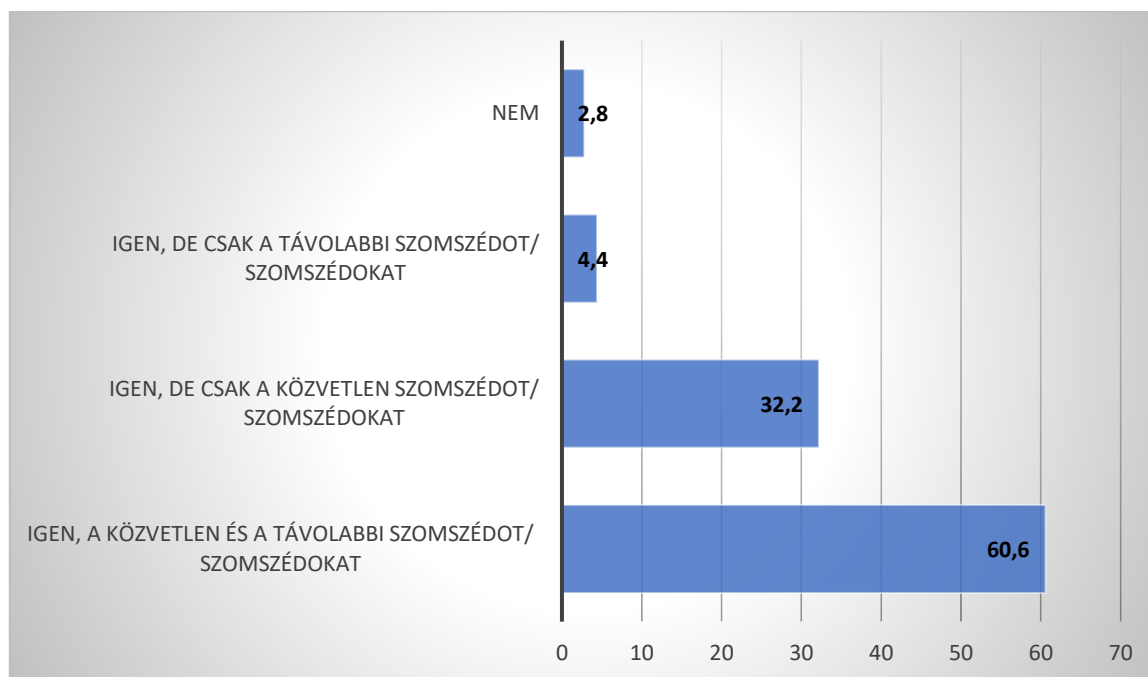
A megkérdezettek 54,8%-a gondolja azt, hogy a környék megfelelő karbantartottsága riasztja az elkövetőket. Ez az adat ellentmond a másik felmérésnek, ahol azt láthattuk, hogy csupán 17% szerint javulna a helyzet. Az ellentmondás lehetséges magyarázata, hogy amíg itt a válaszlehetőségek konkrétan megfogalmazottak voltak, addig az előző lekérdezésben csak a két

végpont került nevesítésre, minden más számok jelöltek. Emiatt előfordulhatott az, hogy az előző lekérdezésben, a hasonló tartalmú kérdésre sokan a középutat választották.

Szorosan ehhez kapcsolódó kérdés, hogy van-e a megkérdezett környezetében elhanyagolt terület. A helyzet sajnos nem túl fényes, ugyanis **43,9% válaszolt igennel. Ezek közül 17,3% úgy nyilatkozott, hogy az elhanyagolt terület csökkenti a biztonságérzetét.**

Végül szintén a szomszédsággal kapcsolatosan tettem fel kérdéseket. Első körben arra kerestem a választ, hogy vajon mennyire ismerik egymást az emberek. A válaszok alapján pozitív kép rajzolódik ki a magyar társadalomról:

98. ábra: Ismeri Ön a szomszédját/ szomszédait név szerint? (n=1001, saját szerkesztés)

A pozitív képet kissé árnyalja, hogy az átlagot a községen élők válaszai erősen eltérítik, ugyanis a községen élő válaszadók 83%-a úgy nyilatkozott, hogy közvetlen és távolabbi szomszédot is név szerint ismeri. Ugyanez Budapesten már csak 33,5% volt. Bár úgy tűnik tehát, hogy a szomszédságok léteznek, a lakókörnyezet tagjai ismerik egymást, a közösségi aktivitás hiánya mégis jelen van, ez újfent megerősítést nyert.

A végzett-e Ön az elmúlt évben olyan közösségi tevékenységet, amely a lakókörnyezete rendezettségét szolgálta esetében a megkérdezettek 62,6%-a nemmel válaszolt, míg a lakókörnyezet biztonságát célzó beavatkozás esetében 78,8% volt a nemek aránya.

Mindez megerősíti azt a tényt, hogy a gyakorlatban építészeti bűnmegelőzési projektekkal nem találkoznak az emberek, illetve alátámasztja azt a feltételezést, hogy a társadalmi felelősségvállalása, a közért való cselekvés még gyerekcipőben jár hazánkban.

8.3. Összegzés, konklúziók megfogalmazása

Általánosságban kijelenthető, hogy a magyar lakosság biztonságérzete az elmúlt 5 év viszonylatában nőtt, lakókörnyezete jelenlegi helyzetét a többség (67%) jónak vagy kiválónak értékeli. Ugyanez már nem teljesen igaz a sötétedés utáni biztonságpercepcióra, itt ugyanis 35% inkább nem érzi magát biztonságban.

A biztonságpercepciót egyértelműen befolyásolja a település mérete, minél nagyobb városban lakik az egyén, annál alacsonyabb a biztonságérzete. Mindez tovább erősíti a bűnözés és a városok közötti szoros kapcsolat meglétét.

A nagymintás kutatás egyértelműsítette, hogy a biztonságpercepcióra ható, elsődleges **veszélyforrásként jelentkező tényező maga az utca, melyet a parkos, erdős rész, majd az elhanyagolt lakókörnyezet követ.** Az is bizonyítást nyert, hogy **a közvilágítás hasonlóan fontos összetevő,** ugyanis ahol a válaszadók teljesen megfelelőnek tartották a közvilágítást (5-ös skálán) 4,1-es közbiztonságra vonatkozó átlag volt kimutatható, ahol gyenge az utca világítása ott 3,4, ahol egyáltalán nincs világítás ott pedig csak 3,3.

Érdekes ellentmondás, hogy bár az utca, a parkos, erdős részek, a közvilágítás hiánya zavarja az egyént és rontja biztonságérzetét, ennek ellenére kevesen (17%) hisznek abban, hogy a tisztább, rendezettebb lakókörnyezet valószínűleg nagyobb biztonságot is eredményez. Ennek ellentmond a második, CATI módszerrel végzett felmérés, ahol 54,8% nyilatkozott úgy, hogy a környék megfelelő karbantartottsága riasztja az elkövetőt.

Bár az előbbieket vonatkozásában nem egyértelműek az adatok, az azonban mindkét vizsgálat alapján megállapítható, hogy a lakosság bevonása, aktivitásra ösztönzése csak komoly erőfeszítések révén lehetséges. Mindez azt jelenti, hogy amennyiben a második generációs alapelvek implementálásán alapuló építészeti bűnmegelőzést akarjuk meghonosítani, először szemléletformálásra van szükség. Egyrészt hinniük kell az embereknek abban, hogy a rendezett, karbantartott környezet növeli – legalább – a biztonságpercepciót, s el kell jutnunk arra a szintre is, hogy a társadalom tagjai ki akarják venni részüket a felelősségvállalásból.

9. A BIZTONSÁG-KOCKÁZATI MÁTRIX (BKM) ÉS ANNAK ALKALMAZÁSA A GYAKORLATBAN

„...az elővigyázatosság tehát nem a veszély kerülésében rejlik (ami lehetetlen), hanem a kockázat kiszámításában és a határozott cselekvésben.”

Niccoló Machiavelli

Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából, ahogy a kérdőívek kiértékelésekor is láthattuk, a biztonság és annak érzete rendkívül fontos tényező. A biztonsággal azonban alapvető probléma, hogy nehezen mérhető és meglehetősen szubjektív. Egyáltalán mi a biztonság? Milyen szempontok mentén vizsgálható?

9.1. A biztonság fogalma

A magyar nyelv értelmező szótára szerint a biztonság *a dolgoknak, életviszonyoknak olyan rendje, olyan állapot, amelyben kellemetlen meglepetésnek, zavarnak, veszélynek nincs, vagy alig van lehetősége, amelyben ilyentől nem kell félni.* A magyarázat azonban nem zárul itt le, a következő pontban az alábbiakat olvashatjuk: *valakinek, valaminek (veszélytől, kártól, jogtalan beavatkozástól, bántódástól való) védett állapota, helyzete.* Mi a probléma ezzel a megközelítéssel? Alapvetően az, hogy **negatív, tagadó jellegű definícióalkotásra kerül sor. Nem azt határozza meg, hogy mi a biztonság, hanem hogy minek a hiánya!** Virányi Gergely, *A biztonság-fogalomról, másképp* című írásában olvashatunk egy remek példát, amely jól mutatja a negatív megközelítés fonákságát: *A rangos intézménynek megismert (az is volt) Kossuth Lajos Katonai Főiskolán és annak, sokunk által nagyra becsült határőr szakán hallgatóként (1970-74) a béke és a háborúk elméletét tanulmányozva, a számos „béke kontra háború” felfogás között feldolgoztunk egy riasztó, „a talpáról fejére állított” gondolatmenetet is. Szó szerint idézni ma már nem tudom, tartalmilag a következőképpen foglalhatom össze: „az emberiség története valójában háborúk története; a háborúk az emberiség szükségszerű velejárói; a béke csupán ideiglenes állapot, nem más, mint két háború közötti rövidebb-hosszabb és törékeny átmeneti időszak* (Virányi, 2012, 51.). Az értelmezésből - a kitérőben megfogalmazott kritika ellenére is - megállapítható, hogy a **biztonság minden esetben egy állapot, egy éppen aktuálisan fennálló helyzet, amelynek fennmaradását valamilyen külső tényező veszélyezteteti.** Az állapot és az azt veszélyeztető külső tényező is számtalan élethelyzetre vonatkozhat, éppen ezért a biztonságnak megannyi dimenziója van. A

felsorolásuk lehetetlen, inkább csak csoportosításukra tesztek most kísérletet, elsőként az Alaptörvény alapján. Ha a 2011. április 25-én elfogadott új „alkotmányunkat” nézzük, akkor elsőként Magyarország és az európai népek biztonságát olvashatjuk. A következő már a személyi biztonságot jelöli meg védendő értéként. Ezt követi a munkavállalók biztonsága, majd a mindenkit megillető szociális biztonság, és ide sorolható az időseket érintő létbiztonság is. A közbiztonság fenntartása először az önkormányzatok vonatkozásában kerül megemlítésre, majd a rendőrség deklarált feladataként jelenik meg. Külön kerül feltüntetésre a nemzetbiztonság, végül a váratlan támadásról szóló bekezdésben találkozhatunk az élet- és vagyonbiztonság kifejezéssel. Az Alaptörvény által megjelölt biztonságkategóriák tartalmukat tekintve párhuzamba állíthatóak **Ürmösi Károly**, A biztonság, biztonság fogalma című írásában felvázolt dimenziókkal:

- politikai (diplomáciai) elem;
- környezeti (ökológiai) elem;
- gazdasági elem;
- informatikai (pénzügyi, egészségügyi) elem;
- társadalmi (jogi, szociális) elem;
- katonai elem (Ürmösi, 2013, 149.).

A felsorolások természetesen megannyi szempont szerint kiegészíthetők, variálhatóak, ugyanakkor azt egyértelműsíti mindkét lista, hogy **a biztonság mindig csak valami veszélyeztető tényezővel együtt értelmezhető** (Berek-Berek-Berek, 2016, 4.). Ilyen lehet a bel- és külpolitika, a természeti katasztrófa, az anyagi helyzet vagy éppen a bűnözés. Esetünkben természetesen utóbbi bír igazi relevanciával, hiszen a bűnmegelőzés aspektusából a cél a bűncselekményektől mentes, zavartalan állapot elérése. Nevezhetjük ezt közbiztonságnak is, amelynek része a személy- és vagyonbiztonság! A közbiztonság vonatkozásában a biztonság fogalma további értelmezést vagy szűkítést kíván, hiszen ebben az esetben a védendő érték - alapvetően - az emberi élet, a testi épség, a magántulajdon, illetve a törvények által biztosított, egyéb személyeket vagy szervezeteket érintő jogosultságok. A fentiekre tekintettel a biztonság fogalmaként Berekék következő definícióját fogadom el: *a biztonság személyek és szervezetek azon állapota, melyet, a létüket, illetve rendeltetészerű működésüket veszélyeztető szándékos jogellenes magatartások és az azokkal szemben alkalmazott védelmi erőforrások együtthatása határoz meg* (Berek-Berek-Berek, 2016, 6.). A

fenti meghatározás újítása, hogy az állapot és a veszély mellett, a biztonság fenntartása érdekében végrehajtott intézkedéseket is megjelöli, mint a biztonság állapotát meghatározó tényező. Mindez már nagyon közel áll az építészeti bűnmegelőzéshez, hisz annak definíciója is a(z épített környezet) biztonság(ának) fenntartásához szükséges eszközökből és lehetőségekből indul ki.

99. ábra: A biztonság lépcsőfokai (saját szerkesztés)

Vizsgáljuk most meg, hogy milyen tényezők befolyásolják a közbiztonságot, és az azon belül értelmezendő személy- és vagyonbiztonságot az építészeti bűnmegelőzés aspektusából. A közbiztonságot és az együttélést elsősorban az adott társadalomban élő szokásjogi és erkölcsi normák, parancsok foglalják keretbe. Az együttélésnek ugyanis számtalan le nem írt, jogszabályban soha meg nem jelenő előírás szolgál alapjául. Míg Olaszországban teljesen normális, hogy egy beszélgetés a kiabáláshoz hasonlít, addig nálunk az ilyen, túlzóan hangos viselkedés sokak nyugalmát már zavarja. Míg az Egyesült Arab Emírségekben gépkocsival hangjelzést adni, bármilyen helyzetben teljesen normális, addig itthon az ilyen viselkedés megannyi konfliktust szülne. A közbiztonság és a belső rend tehát a társadalmi és kulturális szokások által determinált. Ezek azonban mikrokörnyezetenként is változóak lehetnek, ellentétben az ország egészére vonatkozó jogrenddel.

Ennek megfelelően alapvetően azt mondhatjuk, hogy a közbiztonság a jog által alkotott keretben értelmezhető. Alaptörvényünk mindenkit megillető jogként deklarálja a személyi biztonsághoz való jogot, s felruhazza a rendőrséget azzal, hogy akár a legitim fizikai erőszak

eszközeivel is élve megakadályozza és felderítse a bűncselekményeket, valamint ellátja a közbiztonság, a közrend, valamint az államhatár védelmét.

Természetesen azt is meg kell határozni, hogy mely magatartások minősülnek a közbiztonságot, a közrendet, valamint az állam belső rendjét veszélyeztető cselekménynek. Mindez garantálja a jogbiztonságot, azaz, hogy senki, semmilyen körülmények között ne legyen felelősségre vonható olyan cselekmény miatt, amelyet az elkövetés pillanatában a törvény még nem sorolt a deliktumok körébe.

Önmagában természetesen a jogbiztonság nem elegendő, sem az írott, sem az íratlan jog nem képes arra, hogy a társadalom biztonságát garantálja, hiszen, ha ez így lenne, akkor nem lenne bűnözés, nem lennének jogsértések, s talán még konfliktusok sem alakulnának ki a társadalom egyes tagjai között. Vannak olyan mélyebben gyökerező tényezők, amelyek felülírhatják vagy szembe mehetnek a normákkal.

A politikai helyzet is egyértelműen meghatározza a belső rendhez, illetve a biztonsághoz való viszonyulást. Amennyiben nyugodt békeidőket élünk, a gazdaság működik, az ország mindennapjait sem belföldi, sem külföldi konfliktusok nem zavarják, úgy az állam polgárai biztonságban érezhetik magukat. Ott azonban, ahol polgárháborúk dúlnak, azok az országok, amelyek konfliktusban állnak más országokkal, vagy gyakoriak a terrortámadások, már nem ilyen magától értetődő a biztonság megléte.

A gazdasági, szociális és kulturális motivációk nagyon erős belső hajtóerőként képesek funkcionálni, s sok esetben írják felül az általánosan elfogadott normák által elvártakat. A gazdasági és szociális tényezőket egyszerre vizsgálva azt hiszem mindenki számára vita nélkül elfogadható, hogy az anyagi és az egészségügyi bizonytalanság, a munkanélküliség, az alulképzettség, a szegénység, az éhezés, a hajlék nélküli lét alapvetően befolyásolják az egyének jogkövető magatartását. Az ember - és természetesen minden más élőlény - evolúcióban gyökerező tulajdonsága a minden áron a fennmaradásra, a szaporodásra irányuló állandó törekvés. Ha valaki éhez, fáz, nem tudja egyáltalán, vagy az általa elvárt szinten eltartani sem családját, sem önmagát, akkor bizony a társadalom egy része szembe fog menni a közösségi normákkal. Amint ez megtörténik, sérül a közbiztonság, sérül a közrend, és csorbát szenved a közösség irányába mutató bizalom is. A biztonság és a bizalom azonban kéz a kézben járnak! Mindkettő alapja a társadalmi együttélésnek, így minden egyes apró törés, repedés,

amely a biztonság és a bizalom alkotta védelmező, mindannyiunkat körülölelő védfalban keletkezik, komoly következményekkel jár.

A kultúra szerepe sem elhanyagolható a közbiztonság szempontjából. Kifejezetten nagy jelentőséggel bír akkor, amikor a globalizáció következményeképp a kultúrák keverednek és találkoznak egymással. Nem feltétlenül kell azonban országok közötti kultúrákat ütköztetni, elegendő, ha bizonyos stílusok, vagy szimplán csak az idősek és a fiatalok találkoznak. Egyeseket kifejezetten nyugtalanít, ha punkokat lát az utcán, van, akiben egy tetovált, piercingekkel teli fiatal is riadalmat kelt. Egy idős, konzervatívabb embert már egy lazább öltözet is különféle következtetések levonására és aggodalmak megfogalmazására készítet. A kulturális különbségek tehát egyértelműen befolyásolják a biztonságérzetünket.

A közbiztonságra hatást gyakorló további szempont az urbanizáció és az iparosodás. Az urbanizáció és az iparosodás következménye ugyanis a korábban már említett emberi lépték meghaladása, a városok, nagyvárosok, metropoliszok túlszűfolttsága, és az ebből következő elszemélytelenedés. Ezek együttesen képesek kiölni az emberből az empátiát, a szolidaritást, a másokra való odafigyelést, a törődést. A közöny soha nem látott veszélyt jelent a biztonságra! Amennyiben nem érdekel bennünket embertársaink sorsa, amennyiben nem alakulnak ki egymásra figyelő közösségek, úgy a biztonság fenntartása egyre nagyobb erőfeszítéseket igényel majd!

Végül szót kell ejtenünk a média szerepéről is, amely ma már korántsem elhanyagolható hatást fejt ki a biztonságról alkotott véleményünkre, a világra vonatkozó meglátásainkra. Dr. Tóth Péter, biztonságpolitikai szakértő, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóközpontjának igazgatója 2017-ben, egy interjújában a következőképp fogalmazott: *A magyar terrorfenyegetettség nemzetközi összevetésben rendkívül alacsony. Amiért az európai társadalmak úgy érzik, hogy jelentősen növekedett a fenyegetettség, az nem annyira a merényletek és az áldozatok számának növekedése miatt van – ez sokkal magasabb volt a 70-es, 80-as években és a 90-es évek elején –, hanem a megváltozott nyilvánosság miatt. Az, hogy ma az internet révén már mindenről percek alatt értesülünk, alapjában változtatta meg az európai, ezen belül a magyar emberek biztonságérzetét*” (Tóth, 2017). A média számára hírértékkel azok az események bírnak, amelyek a nézőket, hallgatókat, olvasókat megdöbbennek. Erre tekintettel az arányok eltolódnak, a negatív események túlsúlya torz képet fest a világról. Aki

bekerül egy ilyen hírbuborékba (filter bubble), s csak ezeket az információkat hallja, látja, olvassa, könnyen hiheti azt saját környezetéről is, hogy a biztonság csak illúzió, így a környezetébe és embertársaiba vetett hite, bizalma is hamar megrendülhet.

Miután áttekintettük a biztonság és az azt befolyásoló körülmények tartalmát, valamint górcső alá vettük a biztonságot veszélyeztető tényezőket, **tárjuk fel az eddig vázoltak célját és a Biztonság-kockázati Mátrix (BKM) megalkotásának szükségességét.**

9.2. A kockázatmenedzsment és a biztonság kapcsolata

Az a korábbiak alapján is magától értetődő, hogy valamennyi prevenciós intervenciót tényfeltárásnak kell megelőznie. Ez természetesen igaz az építészeti bűnmegelőzésre is. Amennyiben elfogadjuk, hogy az építészeti bűnmegelőzés komplex, szituatív és szociatív jellegzetességeket is magáénak tudó prevenciós „műfaj”, úgy könnyen belátható, hogy a tervezett beavatkozásokat megelőzően a tényfeltárásnak is komplexnek kell lennie, környezetre és emberre egyaránt ki kell terjednie. Ebben az értelmezési keretrendszerben az egyes tényezők kockázatként értékelendők, azaz **az egyes építészeti bűnmegelőzési intézkedések meghatározását egy speciális kockázatelemzési folyamatnak kell megelőznie.**

Másképpen fogalmazva: az építészeti bűnmegelőzés **célja a bűncselekmények mennyiségi és minőségi csökkentése, ezáltal a biztonság megteremtése, amelyet különféle tényezők befolyásolnak. A befolyásoló tényezők bekövetkezésének lehetősége és az általuk kiváltott hatás mértéke kockázatként értelmezhető, amelyeket mérnöki pontossággal szükséges azonosítani ahhoz, hogy az építészeti bűnmegelőzés eszközeivel a biztonság nagyobb eséllyel biztosítható legyen.** A mérnöki munkában, az informatika világában, a pénzügyi szektorban és a projektmenedzsmentben is ma már bevett szokás a különféle valószínűség-hatás mátrixok használata, és kockázatelemzések végzése, s a már kipróbált szabványoknak történő megfeleltetés. Egy rendszer, egy folyamat, egy megoldás nem tekinthető megbízhatónak addig, amíg ezen eszközökkel nem mértük fel a gyenge pontjait, s nem tettünk meg minden szükséges lépést annak érdekében, hogy a rendszerhibák bekövetkezésének lehetősége, illetve esetleges bekövetkezésük esetén az okozott kár a lehető legalacsonyabb szintre csökkenjen.

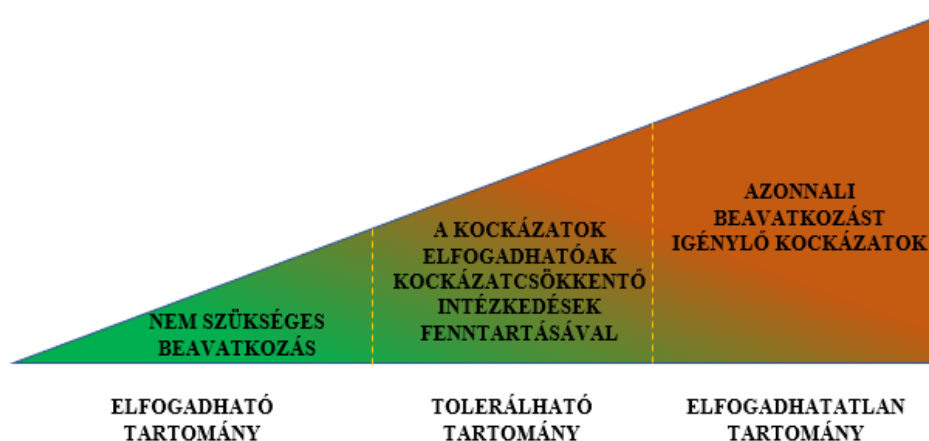
De mit is értünk kockázat alatt? A kockázat nem más, mint **olyan bizonytalan esemény vagy tevékenység, illetve annak elmulasztása, amelynek bekövetkezése negatív hatással lehet a**

várt eredményre. Bizonyos felfogás szerint a kockázat eredője nemcsak a hátrányos események bekövetkezése lehet, hanem a kedvező lehetőségek realizálásának elmaradása, elmulasztása is⁹⁰.

A biztonság fogalmának boncolgatásakor a veszély már többször is szóba jött. Fontos kihangsúlyozni, hogy a veszély nem szinonimája a kockázatnak, még véletlenül sem jelentik ugyanazt. *A veszély a baleset bekövetkezésének lehetőségét reprezentálja, míg a kockázat magába foglalja azokat a forgatókönyveket, melyek a nem kívánt esemény bekövetkezéséhez társíthatók, meghatározva azok bekövetkezésének valószínűségét is. Minden veszélyhez hozzárendelhető tehát egy bizonyos kockázat, amely függ az esemény bekövetkezésének valószínűségétől és az esemény következményeinek súlyosságától* (Abonyi-Fülep, 2014, 10).

Láthatjuk, hogy a kockázatok - legyen az külső vagy belső - alapvetően befolyásolják egy folyamat vagy tevékenység eredményességét, éppen ezért **nélkülözhetetlen a kockázatmenedzsment**, melynek célja a legmagasabb szintű biztonság megteremtése. Mindennek alapja a kockázatok azonosítása és rangsorolása. A kockázat lehet **elfogadható, tolerálható**. Ebben az esetben a kockázattal számolunk, de tényleges intézkedést nem teszünk. Az elfogadhatóság minden esetben relatív, ennek mértéke nem állandó, nem írható le, egy minden helyzetre érvényes képlettel. Vannak azonban **nem elfogadható kockázatok** is. Ezek esetében az észlelést követően nem maradhat el az intézkedés azok megszüntetésére vagy csökkentésére, ugyanis azok komoly hatással lehetnek a végkifejletre.

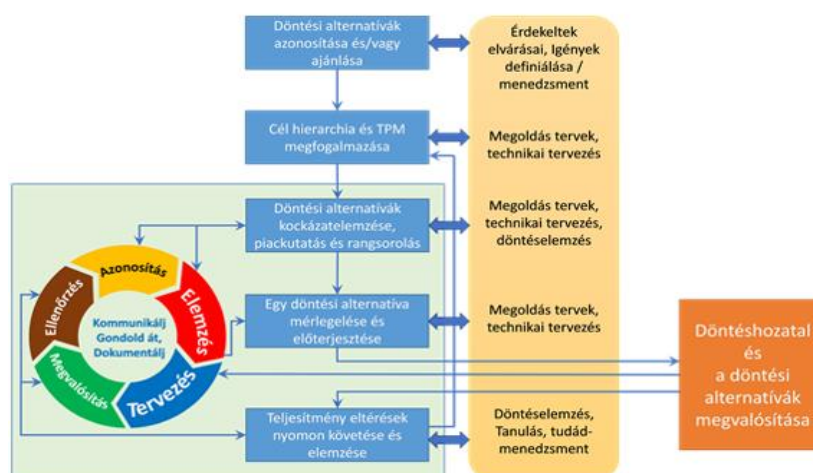
100. ábra: A kockázatok elfogadhatóságának szintjei (saját szerkesztés)

⁹⁰ A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala kockázatkezelési szabályzatáról szóló 4/2015. (VII. 31.) SZTNH utasítás

Valószínűleg a megtett intézkedéseinket követően is fennállnak majd kockázati tényezők, melyeket **fennmaradó kockázatnak** hívunk. A kockázatkezelés célja tehát a kockázat „**lehető legkisebb ésszerűen megvalósítható szintre**” történő csökkentése, amelyet az ún. **ALARP** (as low as reasonable possible) **szintnek** nevezünk.

Fontos tisztázni, hogy a **kockázatmenedzsment célja nem a kockázatok teljes mértékű megszüntetése, hanem azok azonosítása**. A kockázatmenedzsment során alkalmazott kockázatkezelés csak abban segít, hogy a kockázat következményének hatása, maga a kockázat gazdaságilag számszerűsíthető és alakítható legyen. A kockázatkezelés nem egyszeri tevékenységet jelent, hanem egy ciklusosan ismétlődő folyamatot, amelynek során kockázatelemzési, kockázatiértékelési és kockázatszabályozási feladatokkal kapcsolatos irányítási elvek, eljárásrendek és a gyakorlat módszeres alkalmazása történik. A kockázatkezelés tulajdonképpen az öt menedzsmentfunkció lépésein halad végig:

- **tervezés** - a kockázat tervezése tulajdonképpen a rizikófaktorok azonosítását, majd azok elemzését, értékelését, kezelésük módjának meghatározását jelenti;
- **szervezés** - a meghatározott kezelési módok végrehajtásának megszervezését foglalja magába;
- **irányítás** - magának a kockázatkezelés végrehajtásának levezénylését jelenti;
- **ellenőrzés** - a végrehajtás kontrollját, nyomon követését, monitorozását jelenti;
- **továbbfejlesztés** - az ellenőrzés során megállapítottak alapján történő, szükség szerinti újragondolást, továbbfejlesztést jelent.

101. ábra: Folyamatos kockázatmenedzsment ábrája (Abonyi-Fülep, 2014, 21.)

9.3. A Biztonság-kockázati Mátrix (BKM) elemei és szerepe az építészeti bűnmegelőzési projektek folyamatában

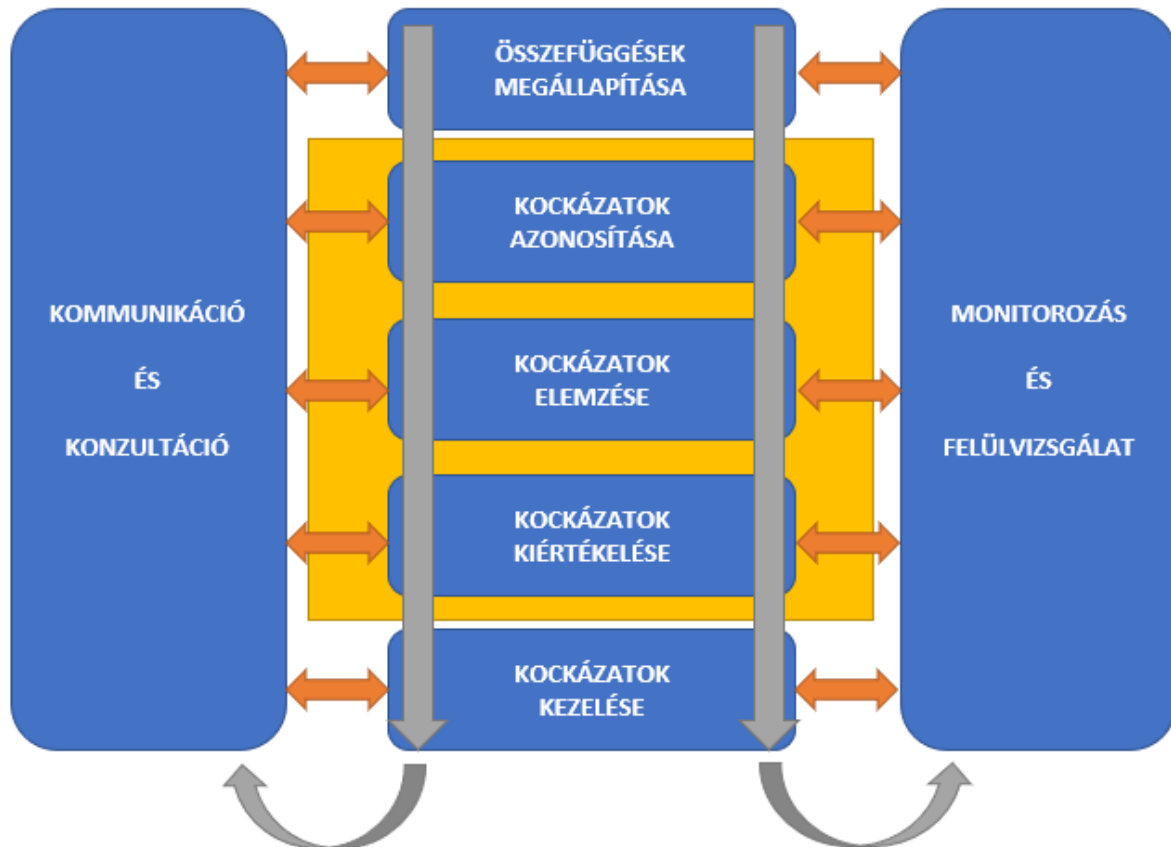
Az építészeti bűnmegelőzés **komplexitásából fakadóan áldozat-, elkövető-, közösség- és környezetfókuszú is egyben**. Ahhoz, hogy egy-egy építészeti bűnmegelőzési projekt eredményes lehessen, valamennyi szempontra figyelemmel kell meghatározni a szükséges és lehetséges lépéseket. Ez csak akkor valósulhat meg, ha szisztematikus módon vizsgáljuk meg az adott terület jellemzőit. E szisztematikus, fontolva haladás feltétele, hogy tudjuk, mire kell figyelemmel legyünk és súlyozni is képesek legyünk a különböző adatok, tények és megállapítások között.

Külföldön a CPTED vizsgálatokat végzők körében már jó ideje általánosan elfogadott, hogy különféle **bűnözési kockázat-elemzéseket (crime risk assessment)** végeznek. Ezek túlnyomó többsége még ma is „checklist”-ekhez hasonló szempontrendszer csupán, ugyanakkor az elmúlt időszakban egyre több kísérlet (pl. Safegrowth – www.safegrowth.org) született olyan értékelési mechanizmusok kidolgozására, amelyek differenciáltabb elemzések végzését teszik lehetővé. Ezek alapját a már bemutatott kockázatelemzési és a még nem taglalt valószínűség-hatás vizsgálatok képezik. Fontos megjegyezni, hogy minden törekvés ellenére sem lehetséges olyan számítási rendszer kidolgozása, amely a „betáplált” adatok feldolgozásával képes lenne egyetlen objektív mutató mentén leírni az adott terület biztonsági helyzetét, ugyanis az egyének és közösségek észlelése és problémái is alapvetően szubjektívek. **A biztonsági kockázat tehát nemcsak a hatás és a valószínűség, hanem az észlelés (percepció) függvénye is.**

102. ábra: A biztonsági kockázatot meghatározó tényezők (saját szerkesztés)

Az általam kidolgozott BKM egyik kiindulási pontja tehát a kockázatmenedzsment folyamata, amelyet az **ISO 31000 - Kockázatafelmérés és -kezelés. Alap- és irányelvek** szabvány részletesen szabályoz. Bár a szabvány alapvetően a vállalatirányítás témaköréhez kapcsolható, a kockázatok elemzésére vonatkozó megállapításai univerzálisak, ily módon alkalmazhatóak a bűnmegelőzési projektekben is:

103. ábra: A kockázatmenedzsment folyamata az ISO 31000 szerint (saját szerkesztés)

A fenti ábra egyértelműsíti a folyamat lépcsőfokait, amely kiválóan adaptálható a CPTED projektekbe is. Ahogy arról már sokszor volt szó, az adott terület lakosságával történő kapcsolatfelvétel, kommunikáció állandó kell legyen valamennyi projektben, amelynek ki kell egészülnie szakmai és informális konzultációkkal. Az így nyert információk felhasználásával értelmezhetőek a száraz tények és azonosíthatóak bizonyos összefüggések. Amikor mindez megtörtént, sor kerülhet a kockázat azonosítására, majd elemzésére és kiértékelésére, végül magára a beavatkozásra. Ha a beavatkozás(ok) megtörtént(ek), akkor kezdődik a folyamatos monitorozás és felülvizsgálat időszaka, amely tulajdonképpen állandósítja és ciklikussá teszi a folyamatot, lehetővé téve a kockázatok folyamatos ALARP szinten tartását.

A kockázatok értékelése újabb eszköz, a **valószínűség-hatás mátrix** igénybevételét teszi szükségessé. A projektmenedzsmentben sokszor használt eszköz bár alapvetően szubjektív, mégis olyan keretrendszert keletkeztet, amely lehetővé teszi a kockázatok pontos értékelését.

V A L Ó S Z Í N Ű S É G	MAJDNEM BIZTOS	5.						
	VALÓSZÍNŰ	4.						
	KÖZEPES VALÓSZÍNŰSÉGŰ	3.			K = Kockázati együttható			
	RITKA VALÓSZÍNŰSÉGŰ	2.						
	NEM VALÓSZÍNŰ	1.						
			1.	2.	3.	4.	5.	
			NAGYON KICSI	KICSI	KÖZEPES	MAGAS	NAGYON MAGAS	
			HATÁS/KÖVETKEZMÉNY					

104. ábra: Valószínűség-hatás mátrix (saját szerkesztés)

Mit is jelentenek a táblázatban lévő kategóriák? A hatás esetében, amennyiben a prognosztizálható következmény nagyon kicsi, úgy általában a kockázat elhanyagolható, még akkor is, ha a valószínűsége magas. Kis és közepes hatás esetében már foglalkoznunk kell a kockázattal, hiszen annak ugyan enyhe vagy korlátozott hatása lesz, de mindenképpen észlelhető. A magas és nagyon magas hatás szinte biztosan komoly következményekkel jár, így a beavatkozás szükségessége magától értetődő, melyhez valószínűleg időkorlát is párosul.

A valószínűség esetében a csekély/ lehetséges szinttől haladunk a szinte teljes bizonyosságig, amelyet általában %-os felosztással szoktak még inkább „mérhetővé” vagy inkább bejósolhatóvá tenni.

Az általános felosztás kiindulási alapja az 50%, amely tulajdonképpen a vagy igen, vagy nem esete, így 51%-os előfordulási esély felett minden kockázat a majdnem biztos kategóriába esik, az elosztás tehát ily módon alakul:

- majdnem biztos - 51% felett
- valószínű - 26-50% között
- közepes valószínűségű - 14-15% között
- ritka valószínűségű - 6-13% között
- nem valószínű - 1-5% között.

A kockázati tényezők kvalitatív módon az alábbi képlettel írhatók le:

$$K = P + 2 \times I$$

ahol „**K**” a **kockázati együttható**, „**P**” a **bekövetkezés valószínűsége** (öt fokozatú skálán), illetve „**I**”, amely az **okozott hatás mértékét jelöli** (öt fokozatú skálán) (Daróczi, 2011, 61.).

A képlet azonban így még nem teljes, ugyanis korábban megállapítottam, hogy **a biztonsági kockázatnak eleme az észlelés is**. Az emberi percepció hatása meglátásom szerint a kockázati együtthatóra nem lineáris, sokkal inkább exponenciális, mivel minél jobban félnek az emberek egy bizonyos kockázati tényezőtől, másképpen az minél jobban rontja a biztonságérzetünket, úgy a kockázati együttható annál nagyobb.

Fentiekre tekintettel az általam kidolgozott BKM alapját képező kockázati együttható képlete:

$$K = P + 2 \times I + E^2$$

A kockázati együttható (K) segítségével a kockázati tényezők a következő három kategóriába sorolhatóak:

- **kritikus** kockázati tényezők, amelyek esetében $30 \leq K$,
- **nem kritikus** kockázati tényezők, amelyek esetében $10 \leq K < 30$,
- **elhanyagolható** kockázati tényezők, amelyek esetében $K < 10$.

Míg a P (valószínűség) és a I (hatás) mértéke alapvetően a tapasztalatok és a gyakorlat, illetve más mutatók ismerete alapján állapítható meg, addig az **E (észlelés) objektív mérőszám, amelyet az adott kockázati tényező lakosság általi megkérdezésével állapíthatunk meg**. Például, kockázati tényező a közvilágítás, amelynek hatása lehet bizonyos bűncselekmény

megvalósulása (pl. szexuális támadás). Vizsgálni kell, hogy mennyi ennek a valószínűsége (ebben segíthetnek a bűncselekményi adatok). Majd az adott terület vonatkozásában meg kell kérdezni az ott élőket, hogy egy 1-től 5-ös skálán jelöljék, hogy mennyire félnek attól, hogy sötétedés után bűncselekmény áldozatává válnak. Az így kapott érték négyzetét adjuk hozzá a valószínűség és a hatás együttes összegéhez. A BKM az **előzőekben bemutatottakból, valamint objektív tényadatokból álló preventációs segédeszköz, egyfajta audit**, amely az alábbiak szerint rendszerezi az építészeti bűnmegelőzés témaköreit:

BIZTONSÁG-KOCKÁZATI MÁTRIX		
OBJEKTÍV TÉNYADATOK		
Települési adatok	Területi adatok	Terület nagysága
		Környező utcák száma
	Településszerkezeti adatok	Beépítettség mértéke
		Szegregátum vizsgálata, hány főt érint?
		Lakó és nem lakó épületek aránya
		Lakatlan épületek helyzete és aránya
	Lakossági adatok	Területen élők száma
		Népsűrűség
		Korösszetétel
		Etnikai csoportok
		Hajléktalanok száma
		Idegenforgalmi szezonban ott élők száma
	Gazdasági mutatók	Egy főre jutó GDP
		Munkanélküliek száma
		Munkahelyek száma
	Normatív háttér vizsgálata	Helyi építésügyi szabályzat vizsgálata
		Településkép Arculati Kézikönyv vizsgálata
		Helyi bűnmegelőzési és/ vagy közbiztonsági stratégia vizsgálata

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Bűnözési adatok	Jogsértésekkel kapcsolatos adatok	Összes bűncselekmény száma
		Vagyon elleni bűncselekmények száma
		Közterületen elkövetett bűncselekmények száma
		Szabálysértések száma
Infrastrukturális és intézményi adatok	Intézményi struktúra	Oktatási intézmények
		Egészségügyi intézmények
		Időseket ellátó intézmény
		Szociális ellátásra szorulókat segítő intézmények (hajléktalanszálló)
		Fiatalokat kiszolgáló helyiségek
	Rendvédelem	Van-e helyi működő rendőrség?
		Működik-e polgárőrség?
		Van-e önkormányzati rendészet, közterület-felügyelet?
	Közlekedési adatok	Gépjárművek száma
		Tömegközlekedés állapota
		Megközelíthetőség, útvonalak

VALÓSZÍNŰSÉG (V) – HATÁS (H) – ÉSZLELÉS (E) VIZSGÁLAT ALÁ ESŐ SZEMPONTOK

CPTED ALAPELV	ALKATEGÓRIA	V	H	E²	K	Minősítés
Territorialitás	Birtokviszony jelzése – kerítésekkel, növényzettel					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Természetes felügyelet	Közösségi térhasználat					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Belépés ellenőrzése	Porták, elektronikus kapuk, zónásítás					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Célpontvédelem	Térfigyelő kamerák					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Tevékenység támogatás	Közösségi terek					kritikus nem kritikus elhanyagolható

Karbantartottság	Elhagyott épületek					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Szociális kohézió	Szomszédsági programok					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Társadalmi kapcsolatok						kritikus nem kritikus elhanyagolható
Közösségi kultúra						kritikus nem kritikus elhanyagolható
Kapacitásküszöb	Beépítettség					kritikus nem kritikus elhanyagolható
Smartcity szempontok	Emberi szükségletek (információ, tájékoztatottság, akadálymentesség)					kritikus nem kritikus elhanyagolható
	Élhetőség (közlekedés)					kritikus nem kritikus elhanyagolható
	Fenntarthatóság (hulladékkezelés)					kritikus nem kritikus elhanyagolható

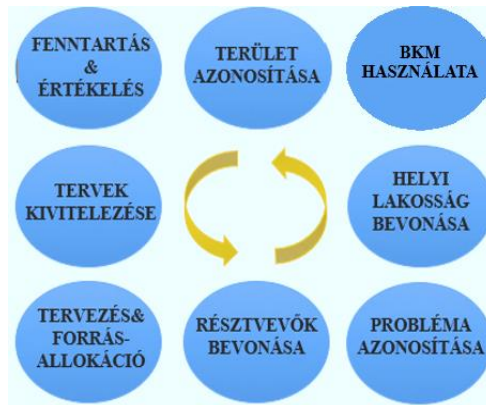
105. ábra: A BKM egyes elemei (saját szerkesztés)

Az alkategóriák vonatkozásában a felsorolás korántsem taxatív, sokkal inkább példálózó jellegű. Ezen oszlop feltöltése az auditot végző feladata, figyelemmel az adott terület jellemzőire, a felmerülő szempontokra. Az építészeti bűnmegelőzéssel kapcsolatos projektek végrehajtása tehát **egy komplex elméleti és gyakorlati prevenció folyamat, amely kiterjed különféle adatok begyűjtésére, elemzésére, a lakosság megkérdezésére, válaszaik kiértékelésére, terepszemlére, a lakosság bevonására, tervezésre, közös kivitelezésre, majd fenntartásra és utánkövetésre.**

A folyamat első lépése a terület azonosítása, amely egyfajta területi lehatárolást jelent. Ez elképzelhető a település szintjén⁹¹, vagy annak egy kisebb, kialakításra vagy átalakításra váró területének vonatkozásában. A lehatárolást követően érdemes a BKM használata, amely átfogó képet nyújt az adott terület aktuális állapotáról. Ennek során már megkezdődik a

⁹¹ Amennyiben település léptékben gondolkozunk érdemes megkeresni a Biztonságos és Élhető Városokért Egyesületet (BEVE), amely Magyarországon elsőként dolgozta ki a Település-biztonsági Indexet (TBI). A TBI eredeti ötlete egy az Óbudai Egyetemen tevékenykedő kutatócsoporthoz köthető, melynek tagjai a későbbi BEVE alapítók: Barabás A. Tünde, Dallos Endre, Kántor Antónia, Molnár István Jenő, Papp József és Szurovszki Tünde.

kapcsolatfelvétel a lakossággal, hiszen az E – együtttható megállapítása megköveteli a kérdőíves véleményfeltárást. Igaz, ez még csak egyoldalú kommunikáció, de a lakossági igények, vélemények, félelmek megismerhetők.

106. ábra: Az építészeti bűnmegelőzési projektek összefoglaló folyamatábrája (saját szerkesztés)

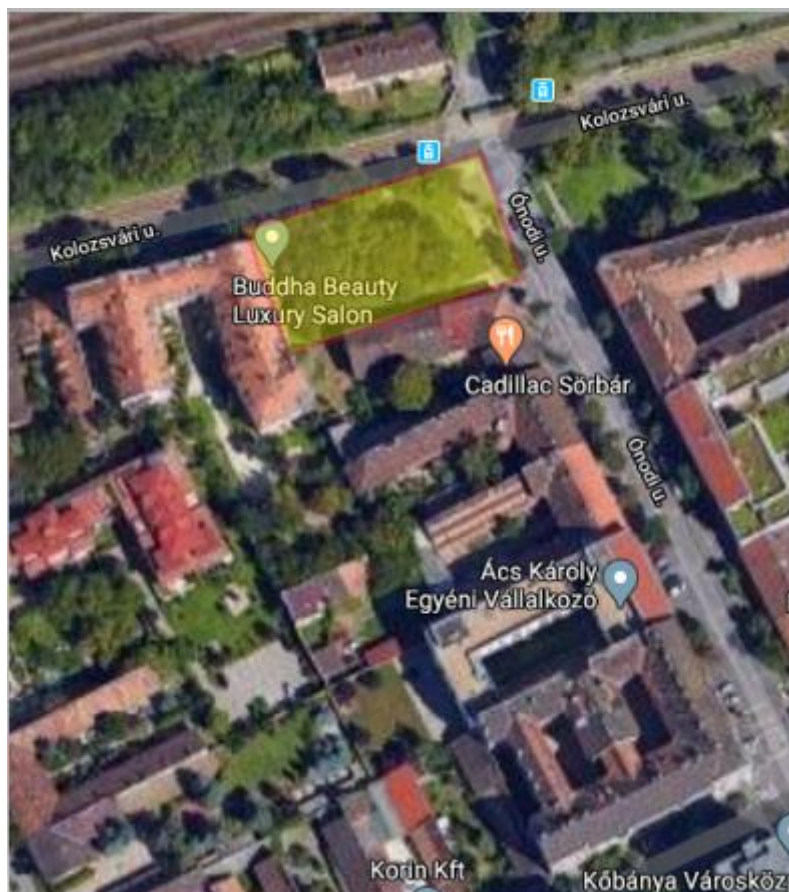
Ezt mindenképpen a személyes kapcsolatfelvételnek kell követnie, azaz olyan lakossági fórumokra, interaktív workshopokra van szükség, amelyek lehetővé teszik az addig begyűjtött adatok ellenőrzését, további értelmezését. A workshopok egyben elősegítik a második generációs alapelvek megvalósulását is, azaz növelik a szociális kohéziót és a társadalmi kapcsolatokat. Amennyiben kialakításra váró területről van szó, úgy lehetőség szerint a workshopok a leendő lakosokat szólítsák meg, amennyiben erre nincs mód, úgy érdemes az érintett terület közvetlen környékén hasonló eseményeket szervezni. Például a budapesti Kopaszi-gát beépítése esetén valószínűleg jó lett volna – amennyiben ilyen nem készült – olyan felmérés, amely a környéken élők addigi tapasztalatait gyűjti csokorba.

Az előzőek végeredményeképp minden bizonnyal kirajzolódnak problémák, beavatkozási területek. Ezek megléte esetén lehetséges a konkrét tervezés megkezdése, amelybe célszerű bevonni az érintett partnereket, a lehető legszélesebb körben. Amikor az előkészítő fázis véget ért és a forrás is rendelkezésre áll, megkezdődhet a tervek végrehajtása. Fontos, hogy ahol lehetséges vonjuk be a lakosságot, ezzel is növelve a társadalmi felelősségvállalást és a közösségi kultúra fejlődését. A tervek megvalósításával természetesen nem marad más hátra, mint a folyamatos fenntartás, karbantartás, s lehetőség szerint a közösségi együttlétek további szervezése. Fontos, hogy a projektet meghatározott időközönként monitorozzuk, értékeljük az elért eredményeket, amely lehetővé teszi az újabb és újabb lépések meghatározását, a folyamat életben tartását.

9.4. Hazánkban megvalósult építészeti bűnmegelőzési projekt bemutatása és értékelése

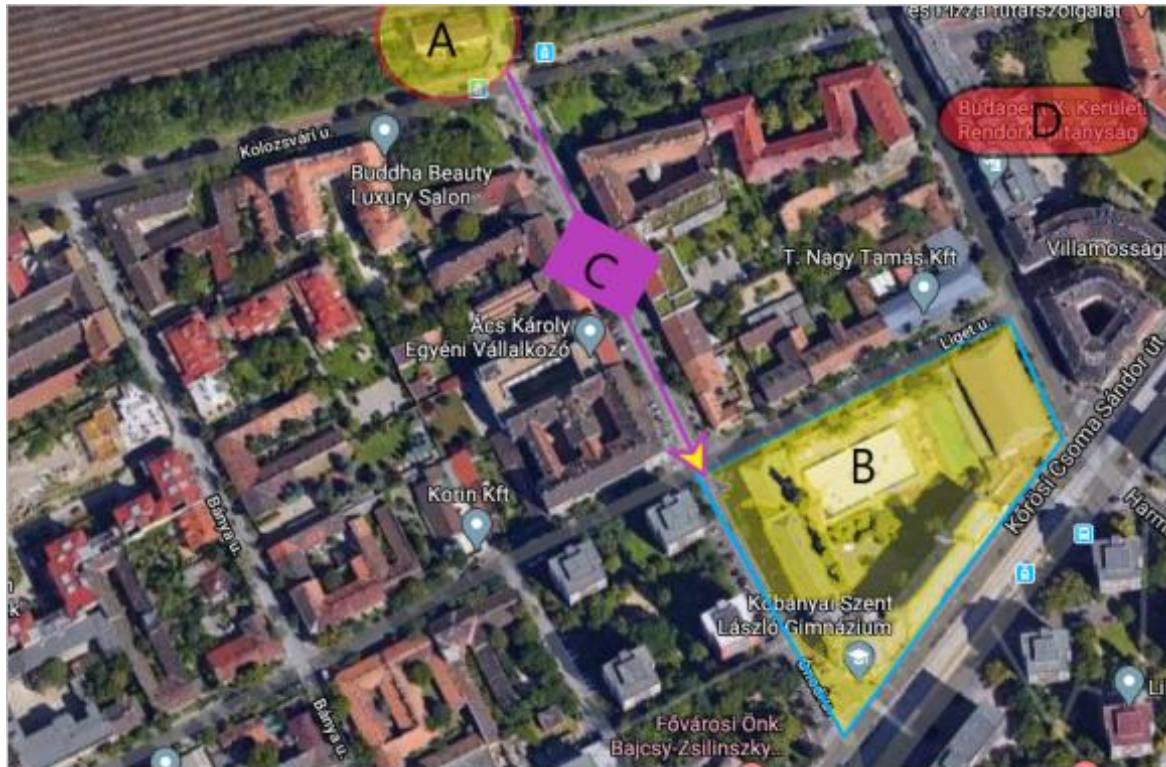
A **Legyen Tered!** projekt már többször említésre került dolgozatomban, ezúttal részletes elemzésére teszek kísérletet, a **projekt volt szakmai koordinátoraként**. A projekt az első olyan építészeti bűnmegelőzési kezdeményezés hazánkban, amelynek keretében már sor került a II. generációs alapelvek alkalmazására és az elméleten túl gyakorlati megvalósításra, tényleges átalakításra is. Az átalakításhoz szükséges forrást az összefogás jegyében a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács, Kőbánya Önkormányzata, a Kőbánya Közbiztonságáért Közalapítvány, valamint egy építőipari cég együttesen biztosította.

A projekt 2018-ban indult meg a Közalapítvány kezdeményezésére, miután a Közalapítvány a X. kerületi Önkormányzattól „megkapta” átalakítás céljából az Ónodi és a Kolozsvári utca sarkán lévő területet.

107. ábra: A Legyen Tered! program célterülete (saját szerkesztés)

A megjelölt utcarész egy hozzávetőlegesen 70x50 méter területű, elhanyagoltnak mondható park, amely a 37 és 37A villamos megállója, valamint a Kőbánya Felső vasútállomás aluljárója közvetlen környezetében helyezkedik el. A parkot övező járdafelületen emiatt viszonylag nagy az átmenő forgalom, főleg a reggeli és délutáni órákban, ugyanis sok diák érkezik tömegközlekedéssel a közeli Szent László Gimnáziumba.

108. ábra: Villamos- és vasúti megálló, Szent László Gimnázium és az útvonal jelzése (saját szerkesztés)

Az „A” területen a villamos- és vasúti megálló látható, ahonnan a nagyobb számú gyalogos forgalom a „C” jelzésű útvonalon halad Kőbánya centruma felé, valamint a „B”-vel jelölt Szent László Gimnáziumba. A terület szempontjából fontos jellemző, hogy néhány utcával arrébb található a BRFK X. kerületi Rendőrkapitánysága.

A zöldfelület két oldalát egy-egy épület határolja (109. ábra), egyik oldalról egy soklakásos társasház, a másik oldalon egy régebbi épület, melynek elejében kocsma üzemel. A parkot általában kutyasétáltatásra használják, s többnyire a hajléktalanok közkedvelt törzshelye.

109. ábra: Területet határoló épületek (saját szerkesztés)

A projekt lépései a következők voltak:

- kapcsolatfelvétel a projekt szereplői között (önkormányzat, Szent László Gimnázium, Közalapítvány, NBT, lakók képviselője – gondnok);
- projekt lépéseinek bemutatása az iskola igazgatójának és a koordináló tanároknak;
- előadás tartása az iskola 10. és 11. évfolyamos diákjai számára, majd önkéntes jelentkezés a projektbe;
- lakossági fórum a társasház lakói számára;
- kérdőíves kutatás a lakók között;
- sajtótájékoztató a program megindításáról;
- tervezési folyamat az iskola diákjaival a leendő építész-kivitelező jelenlétében;
- ünnepélyes alapkő-letétel;
- tervezés a diákok és a lakók ötletei alapján, az önkormányzat szervező segítségével;
- kivitelezési munkálatok megkezdése és lefolytatása;
- park átadása (I. ütem).

A terület már korábban sem volt konfliktusoktól mentes, a terület szélén néhány évvel ezelőtt egy faház állt, amely hamburgereket, de főleg rövid italokat árúsított. Ennek következtében sok visszajáró vendég álldogált ittasan a területen, s hangoskodásukkal zavarták az ott élőket. Az

önkormányzat végül a bódét elbontatta, ezzel orvosolva a helyzetet. A stációkat jól mutatja a Google maps idősoros utcakép (street view) alkalmazása:

110. ábra: 1. stáció - 2012. január (Forrás: Google maps – street view)

111. ábra: 2. stáció - 2013. július (Forrás: Google maps – street view)

112. ábra: 3. stáció - 2014. június (Forrás: Google maps – street view)

113. ábra: 4. stáció - 2019. augusztus (Forrás: Google maps – street view)

114. ábra: Mai állapot (Forrás: Legyen Tere Facebook oldal)

Első körben vizsgáljuk meg az első generációs alapelvek és az építészeti bűnmegelőzés módszertana szerinti változtatásokat:

- **Átláthatóság:** ahogy a 111-es és 112-es ábrán láthatjuk, a park növényzete egyáltalán nem tette lehetővé az átláthatóságot, ily módon a természetes felügyeletet sem. Világítás kizárólag a járda felőli részeken volt kihelyezve, így sötétedés után a park még inkább vakfolttá vált, teret adva a megbújásnak, illegális tevékenységeknek, továbbá csökkentve a szubjektív biztonságérzetet. Ehhez képest az átalakítást követően a növényzet rendezetté, a terület átláthatóvá vált (114. kép), az esti órákban pedig jól kivilágítottá (CPTED-kompatibilis „kobra” lámpákkal):

115. ábra: Kivilágítás és rendezettség a parkban (Forrás: Legyen Tere Facebook oldal)

- **Térszabályozás:** korábban a terület közepén és a Kolozsvári utca felőli járda mellett kerítés volt található, amely kb. derékmagasságig ért. Bár a kerítés anyagában és kivitelezésében megfelel a CPTED szempontoknak, az tulajdonképpen valódi hatás nélkül zárta ki az ott élőket a tér használatából, ugyanakkor aki igazán akart éjjel-nappal betérhetett a parkba. Az átalakítást követően a parkot, mint zónát a két utca találkozásánál kialakított térkövezett közösségi tér választja el az utca forgalmától. Tábla hirdeti a hely szellemiségét, ez az ún. „celebrity entrance” (ünnepélyes belépési pont), amely jelzi, hogy nem egy gazdátlan, elhagyott területre tévedtünk.

116. ábra: Belépési pont - tájékoztató táblával (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)

- **Zónásítás:** Az újonnan kialakuló közösségi teret fokozatosság jellemzi a zónák szempontjából. Az imént celebrity entrance-ként aposztrofált terület nyitott, mindenkit csalogató, adott esetben még a két utca közötti távolság megrövidítésére is alkalmas, ahol a padok és a köralakú, ún. loop-ok teszik lehetővé a megpihenést, növelve a közösségi kontroll kialakulásának lehetőségét.

Mindez segíti továbbá a villamos-megálló felügyeletét is, hiszen a park „bejáratánál” megpihenők szemmel tudják tartani a megállót is, amely sokszor potenciális elkövetési helyszín. (Megjegyzés: Ennek megvalósulása nagyon fontos szempont volt a projektben.)

A parkon átvezető sétány már kevésbé ennyire nyitott, oda alapvetően céllal térnek be az emberek: vagy a padok vagy a szabadtéri kondipark használata végett.

A padok úgy kerültek kialakításra, hogy azok kizárják az ott alvás lehetőségét, ezzel is csökkentve az illegális területhasználók jelenlétét:

117. ábra: Az alvás lehetőségét kizáró padok (Forrás: Legyen Tere! Facebook oldal)

- **Forgalom szabályozása:** E téren különösebb átalakításra nem volt szükség, ugyanis a parkot ölelő utcák forgalma már korábban is szabályozott volt. A Kolozsvári utca egyirányúsított, az Ónodi utcából tehát csak balra lehet kanyarodni. A gyalogos forgalom szabályozása részben megtörtént a már említett belépési pont és új sétány kialakításával. Sajnos elmaradt azonban a vasúti aluljárótól a park oldalán lévő járdarészre zebra kialakítása, erre már nem terjedt ki a rendelkezésre álló költségkeret.
- **Közösségi téralakítás:** Tulajdonképpen ebben az esetben az egész projekt közösségi téralakításnak tekinthető, ugyanis egy eddig teljes mértékben használaton kívüli terület alakult át léletteli területté, amely alkalmas idősek és fiatalok, sportolni vágyók és anyukák számára egyaránt. A tevékenység támogatás is megvalósult, hiszen kialakításra került a „kondipark”, valamint ingyenesen elérhető wifi pont is van, amely a XXI. században komoly vonzerő. A kondipark minimalista kialakítása teljesen tudatos volt.

E minimalizmus oka, hogy közel vannak a lakások, s túlzott hangzavarral járó eszközök telepítése észszerűtlen lett volna, hiszen az csak zavarta volna a lakók nyugalmát.

118. ábra: Szabadtéri kondipark eszközök, ivóvíz eléréssel (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)

- **Tájékoztatás, információ:** A belépési pontnál kihelyezett hirdető tábla részletesen írja le, hogy a park milyen céllal és milyen projekt keretében újult meg, s piktogramokkal a lehetséges magatartások köre is egyértelműsített.

Továbbá közvetett kommunikációra is sor került, így a lakosság folyamatosan híreket kapott a helyi rádión, televízión és újságokon keresztül.

119. ábra: A lakosság folyamatos tájékoztatása – 2019. március – július – október (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)

- **Vagyonvédelem:** Első körben a padok rögzítése és egyéb rongálásbiztos (fém) utcabútorok kihelyezése volt a cél (kivétel a loop-ok). Továbbá térfigyelő kamerarendszer is felszerelésre került.

120. ábra: Kihelyezett térfigyelő kamera (Forrás: Legyen Tere! Facebook oldal)

- **Karbantartottság:** Ahogy korábban azt írtam, hogy a projekt maga közösségi téralakítás volt, úgy most az állítható, hogy mindez egyben egy karbantartási folyamat része is volt. A korábban lepusztult terület megújult, ma már rendezett, tiszta és modern. A kialakításnál figyelemmel voltak ezen állapot fenntartására, így hazai viszonylatban megszámlálhatatlan mennyiségű szemetes került kihelyezésre. A fenntartást továbbá biztosítja az is, hogy a lakóközösséggel egyeztetve nemcsak az önkormányzat, hanem a lakóház gondnoka és önkéntesek révén maguk az ott élők is részt vesznek a fenntartásban.
- **Smartcity szempontok: élhetőség és fenntarthatóság:** A korábbi képeken már látható volt (pl.: 113. ábra), hogy a kandeláber tetején napkollektorok találhatóak. A parkban ivóvíz ellátás biztosítja az élhetőséget. Ingyenes WIFI elérési pont üzemel. A XXI. század technikai fejlettsége találkozik a természettel és a városi környezettel.

A második generációs alapelvek érvényesülése a projekt során:

A szociális kohéziót, a közösségi kultúrát és a társadalmi kapcsolatokat erősítő tevékenységek folyamatosan zajlottak a projekt során, **elsősorban a lakók és a diákok bevonásával, de kiemelendő a szervezeti összefogás** (NBT, helyi önkormányzat, közalapítvány, rendőrség,

közterület-felügyelet, polgárőrség, helyi média, civil egyesületek, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, cégek) is, amely lehetővé tette a projekt megvalósulását. A következőkben a diákok és a lakosság bevonását, megszólítását és aktivitásra ösztönzését mutatom be.

- **Diákok bevonása:** A diákok elsőként frontális előadás keretében hallgathatták meg az építészeti bűnmegelőzés elméletét.

Az előadást követően önként lehetett jelentkezni a projektben való részvételre, melyet egy fő tanár koordinált, egyebekben a gyerekek teljesen önállóan vettek részt. A 8-10 fővel ezt követően kiscsoportos foglalkozásokra került sor, első körben tovább boncolva az építészeti bűnmegelőzés témakörét, majd terepszemlére került sor.

Az átbeszélést követően a diákok tervezési feladatot kaptak, megfogalmazhatták álmaikat az ideális közparkkal kapcsolatosan. Számukra a terület azért fontos, mert sokan járnak vonattal, sokszor kell várakozni a járatokra. Továbbá lyukas órák esetén is szívesen vennék igénybe a park „szolgáltatásait”.

A tervezés első lépése teret adott a fantáziának, de meglepő módon nem futurisztikus látványtervek készültek. Sokkal inkább emberi ötletek merültek fel, első helyen az ivóvíz (megjegyzés: ezért is került ivókút kialakításra) biztosításával.

121. ábra: Tervezési workshop a diákokkal (Forrás: Legyen Tere! Facebook oldal)

Második kérésük az volt, hogy olyan padok vagy ülőalkalmatosságok kerüljenek kihelyezésre, amelyek lehetővé teszik, hogy egymással szemben lehessenek, hiszen így könnyebb a kommunikáció. Ezért kerültek loop-ok a tér elejére. Az általános tervezést követően az építészmérnökkel is találkoztak a diákok és építész-szakmai szemmel is tervezhettek.

A diákok tehát egy olyan foglalkozássorozat résztvevői lehettek, amely egyúttal környezeti nevelésnek is felfogható, hiszen elsajátították a körülöttük lévő környezet más szemüvegen át történő szemlélését. Később a diákok valamennyi rendezvényre meghívásra kerültek, sőt, 2019 júniusában felléptek a Safecity zárókonferenciáján is és előadhatták saját tapasztalataikat.

- **Lakosság bevonása:** A lakosság bevonása hasonló metodika mentén zajlott, ugyanakkor esetükben a tervezés kissé háttérbe szorult. 2019 februárjában az első tájékoztató előadást én tartottam számukra a park mögötti lakóépület mélygarázsában.

122. ábra: Lakossági fórum (saját képek)

A lakosság bevonása tulajdonképpen erre az ingatlanra koncentrálódott, tekintettel arra, hogy az átalakítása elsősorban az ő életükre lehetett hatással. A lakók meglepően nagy számban és komoly aktivitással vettek részt az előadáson, amely a végén interaktív találkozónak alakult.

Személyes benyomásaim alapján azt mondhatom, hogy bár érezhető volt egyfajta szkepticizmus a projekt eredményességével, s talán megvalósulásával kapcsolatosan, az érdeklődés felülírta ezeket. Megjegyzem, hogy a diákok is azon félelmüknek adtak legtöbbször hangot, hogy vajon láthatják-e még ők iskolai éveik alatt az új parkot.

Fontos látni tehát, hogy amikor a **II. generációs elvek szerinti fejlesztést** végezzük, hazánkban meg kell birkóznunk azzal az attitűddel és előítélettel, amely az építkezésekkel és egyéb fejlesztések megvalósulásával kapcsolatosan az emberekben él.

A lakosság számára további workshopok is megtartásra kerültek, többek között bemutatásra kerültek számukra a tervek, amelyeket véleményezhettek.

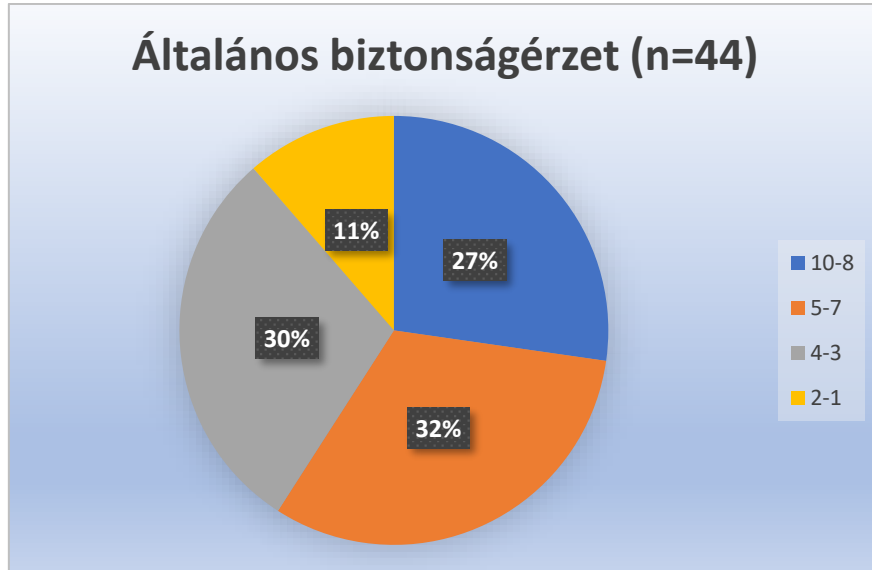

123. ábra: Tervek bemutatása a lakók részére (Forrás: Legyen Tereid Facebook oldal)

A lakosság kérdőíven keresztül is megszólításra került, amelynek kérdései elsősorban a biztonsággal kapcsolatos érzéseikre és a terület átalakítására vonatkozó elvárásaikra vonatkoztak. A mintát a park melletti társasház lakói jelentették, akik közül **46 fő töltötte ki** a kérdőívet, amelyből **28 fő férfi, 10 nő volt, 8 fő pedig nem válaszolt**. Utóbbi adat elgondolkodtató, ugyanis a nem válaszolók magas aránya lehet ugyan a véletlen műve is, de én inkább az azonosíthatóság kizárását célzó, egyfajta bizalmatlanságból fakadó magatartást feltételezek a nemleges válaszok mögött.

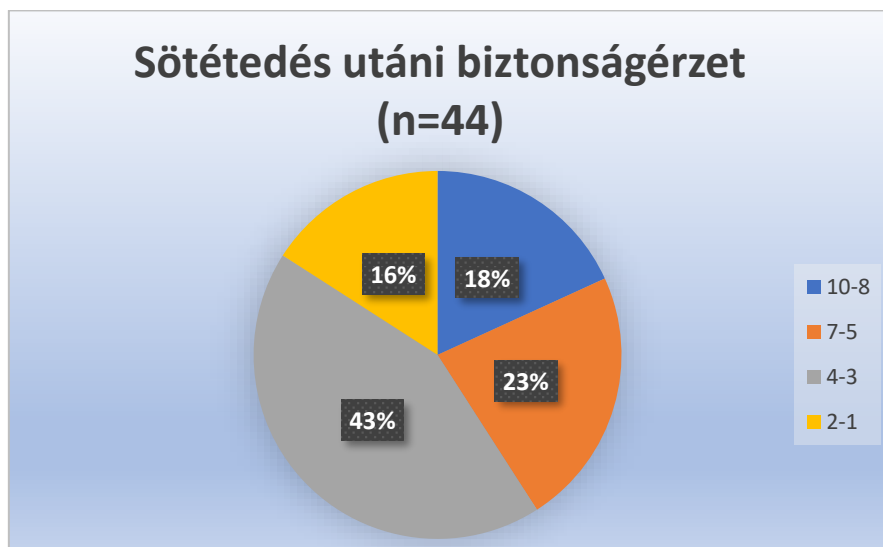
Elsőként arra kerestem a választ, hogy **általánosságban mennyire érzik magukat biztonságban a lakók az érintett területen**. Ez alapján a terület kiválasztása jónak mondható, hiszen a megkérdezettek (a 10-es skálán) **átlagosan 5-ös értéket (5,3) adtak a területtel kapcsolatos biztonságérzetükre** vonatkozó kérdésre, mellyel párhuzamosan **a terület rendezettségét 4,85-re értékelték (n=46)**. Még rosszabb a helyzet, ha a móduszt nézzük: **a 3-as érték kapta a legtöbb „szavazatot”, összesen 10 fő jelölte ezen értéket biztonságérzetüül**.

Amennyiben az 1-től 4-esig terjedő értékeket együttesen nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy a lakosság 41%-a tulajdonképpen nem érzi magát biztonságban az adott területen.

124. ábra: Mennyire érzi biztonságban magát az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésének környékén, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is? (1-től 10-es skálán) (saját szerkesztés)

Még rosszabb a helyzet, ha a sötétedés utáni állapotra kérdezzük rá. Ebben az esetben a megkérdezettek közel 60%-a (59%) nyilatkozott úgy, hogy tulajdonképpen (1-4-es értékek) nem érzi magát biztonságban.

125. ábra: Sötétedés után mennyire érzi biztonságban magát az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésének környékén, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is (1-től 10-es skálán)? (saját szerkesztés)

A biztonságérzetet több tényező is befolyásolta, az erre adott kérdésre vonatkozóan az alábbi tényezőket választották (n=40) a legtöbben:

28	a vasútállomás környékén tartózkodó személyek
23	a vasúti aluljáró, a villamos megálló és a MÁV épület elhanyagoltsága
22	a nem megfelelő közvilágítás
15	a Kolozsvári utcából nyíló parkok rendezetlensége, a fák miatti átláthatatlanság
14	bandázó, randalírozó fiatalok
9	a környéken élő egyes lakótársak viselkedése
6	az utcákon áthaladó személyek
3	az „üres”, gyerekek, fiatalok és családok nélküli utcák
Egyéb:	Az önkormányzati tulajdonban lévő házak utcafronti homlokzatának látványa, ittas személyek

126. ábra: Amennyiben nem érzi magát biztonságban, milyen cselekmények rontják az Ön biztonságérzetét? Milyen hiányosságok, jelenetek, cselekmények zavarják Önt? (saját szerkesztés)

A táblázat jól mutatja, hogy az épített környezetben tartózkodó emberek jelenléte, viselkedése, kinézete meghatározó módon befolyásolja az emberek biztonságérzetét. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy az épületek elhanyagoltsága, illetve a közvilágítás hiánya szintén fontos tényező.

Külön kérdésként tettem fel, hogy mi a véleményük egy esetleges átalakításról, vajon változtatna-e a biztonságérzetükön. A válaszadók **73%-a szerint a terület megújítása minden bizonnyal javítaná a biztonságérzetüket.**

n=46				
Igen, javítaná	Nem, semmin sem változtatna	Nem tudja	Nem válaszolt	Egyéb
33	6	4	2	1

127. ábra: Ön szerint javítaná-e az Ön biztonságérzetét, ha az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésében található fás, parkos terület megújításra kerülne és a közösség számára több funkciót biztosítana (pl. padok, ivóvíz)? (saját szerkesztés)

Arra a kérdésre, hogy milyen átalakításokat látnának szívesen, **egyértelműen a közvilágítás javítását jelölték meg a legtöbben**. Második helyre az ivóvízet biztosító csap, harmadik helyre pedig a padok, asztalok kihelyezése került.

34	a parkot és a sarkot jobban megvilágító biztosító világítás telepítése
28	ivóvízet biztosító csap
26	padok, asztalok
23	szabadtéri kondipark eszköz
16	dohányzásra kijelölt hely, a park lakásoktól távolabbi sarkában
14	köszöntő fal (amely jelölné, hogy ez a park a lakók és a gimnáziumba járó fiatalok ötletei alapján került megújításra)
6	ingyenes wifi és telefontöltési lehetőséget biztosító ún. okospad vagy oszlop
6	szabadtéri mozi, amelyet a fiatalok a nyári időszakban hetente egyszer üzemeltethetnének
egyéb:	kamera, virágoskert, játszótér

128. ábra: Milyen eszközök, funkciók telepítését látná szívesen? (n=41, saját szerkesztés)

Végül arra érdemes rávilágítani, hogy **bár a többség örülne egy átalakításnak** (n=44, 7,4-es átlag, módusz: 10 /16-an jelölték/), **ennek ellenére az a kérdés, hogy részt venne-e a terület takarítását, megújítását célzó eseményen** (pl. szemétszedés, növényzet karbantartása) meglehetősen megosztotta a válaszadókat, s **csupán 43,4% nyilatkozott úgy, hogy segítene egy ilyen beavatkozásban**.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a környéken élők sem általánosságban, sem sötétedés után nem érzik magukat különösebb biztonságban. A biztonságérzetüket alapvetően a környéken tartózkodó emberek, az épületek elhanyagoltsága, valamint a közvilágítás hiánya rontja leginkább. Az átalakításról úgy vélekednek, hogy növelné a biztonságérzetüket,

örülnének is egy jobbító beavatkozásnak, ugyanakkor a beavatkozásban a többség nem kíván részt venni.

Ezek teljes mértékben megegyeznek a korábbi kutatási eredményekkel. Itt azonban volt lehetőségem az átalakítást követő visszaellenőrzésre, amelynek eredményeképp a következő megállapítások tehetők:

...

A projekt tette lehetővé számomra, hogy a KBM rendszerét összeállíthassam, a képletet megalkothassam, valamint a figyelembe veendő szempontokat meghatározhassam. A képlet esetében a 10-es rendszert a valószínűség-hatás mátrix miatt 5-ös rendszerre változtattam. A KBM az itt szerzett tapasztalatok összegző vizsgálati rendszere, ugyanis a projekt előrehaladtával egyre több esetben sikerült megállapítani, hogy milyen információkra és milyen vizsgálódási elemekre van szükség. E gyakorlati munka eredménye a KBM elmélete.

10. ZÁRÓ GONDOLATOK, MEGFOGALMAZOTT JAVASLATOK

„Ha meg akarjuk állapítani, hogy egy szabály igaz-e, azt kell megpróbálnunk bebizonyítani, hogy hamis.”

Stuart Sutherland

A korábbi fejezetekben valamennyi témakör kapcsán tettem utalásokat és megállapításokat a hipotéziseim vonatkozásában, ugyanakkor azok teljeskörű taglalása önálló fejezetet kíván. Az alábbiakban az egyes hipotézisek külön tárgyalásával, rendszerezetten mutatom be végső megállapításaimat és következtetéseimet.

I. HIPOTÉZIS I. összefoglalása

H1.: Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés nem a szituatív, hanem a szociatív bűnmegelőzés körébe tartozik.

A bűnmegelőzés általános felosztása szerint beszélhetünk szituatív és szociatív prevencióról. Előbbi a bűnalkalmak csökkentése érdekében kifejtett tevékenységek összessége, ezzel szemben az utóbbi a bűnmegelőzés általános céljaként is megfogalmazott tevékenységet jelöli, mely az elkövetővé, illetve az áldozattá válás megelőzését célozza.

Az építészeti bűnmegelőzést hosszú évtizedeken keresztül kételkedés nélkül sorolta be a szakma a szituatív prevenció eszközök sorába, mondván a közvilágítás javítása, a kerítések magasságának szabályozása, a parkok rendezetté és átláthatóvá tétele, a karbantartottság növelése nem gyakorol hatást sem az elkövető, sem az áldozat viselkedésére, csupán a bűnalkalmak számát és az elkövetés lehetőségét csökkentik. Ezen állítás azonban csak akkor igaz, ha az építészeti bűnmegelőzés fogalmát és annak tényleges tartalmát félreértelmezzük.

Az építészeti bűnmegelőzés ugyanis sokkal több az előzőeknél, magába foglalja **az épített környezet kialakításának tudatos tervezését és e tervek megvalósítását, a már létező épített környezet utólagos átalakítását, az ott élő egyének és közösségek bevonását, amelyek magatartására, attitűdjére, lakókörnyezetükkel kapcsolatosan fennálló viszonyulására, valamint az elkövetői magatartásra gyakorolt hatása révén csökkenti a bűnelkövetés lehetőségeit, illetve növeli a szubjektív biztonságérzetet.**

E definíció helyességét bizonyítja az elméleti fejezetben bemutatott multidiszciplináris keretrendszer, amely egyúttal alátámasztja első hipotézisem helytállóságát is. Láthattuk, hogy az építészeti bűnmegelőzés nem írható le csupán a neoklasszikus kriminológiai tételek megállapításaival, korántsem csak az a hatása és célja, hogy a racionálisan gondolkodó elkövetőt eltántorítsa a körülmények megváltoztatásával és az elkövetési körülmények megnehezítésével cselekménye elkövetésétől. A szociológia tárgyköréből kiemelendő a **társadalmi vagy szociális konstrukcionizmus**, amely szerint, **amit az egyének és a társadalom valóságként észlelnek és értelmeznek, az maga is konstruált, egyének és csoportok társadalmi interakciója révén keletkezik** (Giddens, 2008, 132.). Ezzel párhuzamosan egy másik tétel azt mondja ki, hogy **amennyiben az emberek valamely helyzetet valóságosnak minősítenek, az a helyzet a következményeit tekintve is valóságossá válik** (Szöllősi, 2012, 35.).

A két állítás egybevetésével megállapítottam, hogy mindez azt jelenti, hogy **mivel minden valóságosnak hitt helyzet konstruált, így a valóságossá váló következmények is konstruáltak.**

Másképpen, amennyiben az épített környezetet megváltoztatjuk, úgy adott esetben **a biztonságról, a világról, a mikrokörnyezetről alkotott konstruált valóságkép is változik, ily módon hatást gyakorolhatunk a szubjektív biztonságérzetre, amelynek növelésével az emberek magatartása is megváltoztatható.** Amennyiben a környezetünk megfeleltethető az objektív bűnügyi mutatóknak, úgy nincs okunk jobban félni és veszélyesebbnek tartani a körülöttünk lévő világot.

A környezetpszichológia tételeinek vizsgálata arra világított rá, hogy a környezet és az ember közötti inter- és tranzakció kölcsönös, tehát az egymásra hatás is kétirányú. A megfelelő visszacsatolások befolyásolják a magatartásunkat, ily módon a fizikai környezet maga is szocializációs faktor. A helykötődés is meghatározó, hiszen a *számunkra megfelelő környezeteket az emberek jobban ismerik, szeretik és védik, míg a nem megfelelőket rombolják.* Az így kialakult minőségű környezet pedig visszahat a használó viselkedésére, érzelmeire (Düll, 2010, 23.).

A plázák vagy éppen a lakótelepi környezet kapcsán láthattuk, hogy az épített környezet alapvetően képes támogatni bizonyos magatartásformák előfordulását. Ide tartozott a csellengés, a fiatalok céltalan „lódörgése”, de a szegénynegyed-mentalitás is.

Az urbanisztika tárgykörén belül bemutatott svéd projekt rávilágított, hogy egész városrészek közösségének élete szabályozható, de nem mehetünk el szó nélkül az egyes városrehabilitációs törekvések mellett sem, amelyek ideális esetben szorosan kapcsolódnak az építészeti bűnmegelőzéshez.

Végül az építészeti bűnmegelőzéshez magához kell visszanyúlnunk, amely az elmúlt években paradigmaváltáson ment keresztül, s a legújabb alapelvek egyértelműsítik a szociatív célokat. **Amikor a közösség bevonása, a szociális kohézió kialakítása, a társadalmi kapcsolatok számának és minőségének növelése, a közösségi kultúra formálása a cél, akkor egyértelműen kijelenthető, hogy az építészeti bűnmegelőzés kilépett a szituatív keretrendszerből és szociatív prevenció eszközzé vált.**

II. HIPOTÉZIS II. összefoglalása

H2.: Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés alkalmas a bűnözés mennyiségi és minőségi csökkentésére, nem kizárólagos eredménye a bűnözés áthelyeződése, létjogosultsága valós.

Az építészeti bűnmegelőzéssel szemben leggyakrabban felhozott kritika az áthelyeződés jelensége. Az ezt hangoztatók elsősorban azzal érvelnek, hogy a racionálisan gondolkodó elkövető, amennyiben cselekményét adott helyen nem tudja elkövetni, úgy minden bizonnyal másik helyszínt, célpontot, időpontot vagy elkövetési formát választ.

Ahogy az elméleti fejezet összefoglalásában is írtam, az áthelyeződés ténye egyáltalán nem bizonyított, s legalább ugyanannyi érv szól ellene, mint mellette. Az ellenben könnyen bizonyítható, hogy a mennyiségi csökkenés elérésére az építészeti bűnmegelőzés kiválóan alkalmas. E mennyiségi csökkenést számtalan kutatási eredmény alátámasztja, többek között láthattunk erre példát Newman projektjei esetében, az SBD kezdeményezés kapcsán vagy éppen az Új-Zélandon végrehajtott buszvégállomás átalakításakor.

A minőségi csökkenés esetében rendkívül nehéz közvetlen bizonyítékokat felsorakoztatni, így érdemes (újfent) Korinek László szavaiból kiindulni: „...egyáltalán nem tekinthető bizonyítottnak az áthelyeződés általános jellege, vagyis az, hogy az ilyen mozgás minden bűnözői kategóriában és minden bűncselekménytípusnál megfigyelhető volna... Ma már általánosan elfogadottnak tekinthető az a nézet, hogy az áthelyeződés egyáltalán nem minden esetre érvényes következmény... Az azonban ma már is kimondható, hogy az egyes területekre, problémákra összpontosító bűnmegelőzési törekvések nem értelmetlenek és nem elvetendőek azzal, hogy csak látszatszikerek érhetőek el...” (Korinek, 2010a, 136.)

Ugyanezt erősítette meg a **Neighborhood Planning for Community Revitalization (NPCR)** szervezet egyik jelentése is, amely szerint bizonyos elkövetések oly mértékben lehetőség-alapúak (opportunistic crime), hogy a költségek és egyéb korlátok miatt az elkövetők teljes mértékben felhagynak e tevékenységükkel, azaz általánosan csökkeni fog a bűnözés. A jelentés kitér arra is, hogy az áthelyeződés feltétel nélküli elfogadása annak feltételezését jelenti, hogy a bűnözői populáció állandó, eleve meghatározott, s akkor is sor kerül egy bizonyos számú elkövetésre, ha változnak a körülmények. Ez magától értetődően téves, hiszen nem áll rendelkezésre valamennyi elkövető számára ugyanakkora mértékű mobilitás, idő vagy éppen taktika. Fontos látni azt is, hogy bizonyos elkövetések valóban territóriumhoz kötöttek, főleg a fiatalok esetében. Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy sokszor az elkövető azért választja például a betörést, mert így elkerülheti a sértettel való konfrontációt. Ez azt is jelenti, hogy a betörések lehetőségének megszűnése esetében nem feltétlenül fog rablásra váltani. Végül érdemes ismét a fiatalokra koncentrálni: amennyiben a szabadidő hasznos eltöltésére sem terük, sem lehetőségük nincs, s garázda, vandál jellegű cselekményeket hajtottak végre, ha ezt az épített környezet megváltoztatásával orvosoljuk, valószínű, hogy nem fognak más típusú bűncselekmények elkövetésére váltani (Phillips, 1996, 21.).

Meglátásom szerint második hipotézisem helyességét az első hipotézis helytállóságának megállapítása is alátámasztja. Miután az építészeti bűnmegelőzési projekteknek csupán az eszközei szituatív jellegűek, céljuk azonban egyértelműen szociatív hatások elérése, ily módon magától értetődően elfogadható, hogy a helyesen értelmezett és jól kivitelezett építészeti bűnmegelőzési projektek hatása nem lehet kizárólag az áthelyeződés.

Ebben az esetben ugyanis a környezet megváltoztatásával hatást gyakorlunk az egyének és a közösségek viselkedésére (is), ráadásul magára a magatartás tanúsíthatóságára is. Ily módon nem lehet, tulajdonképpen kizárt, hogy egy-egy CPTED projekt egyedüli eredménye az áthelyeződés legyen. Gregory Saville példaként erre a fiatalok és az idősek közötti ellentétek és konfliktusok kezelését hozza fel. Például, amennyiben nem az idősek otthona mellé építjük a fiatalokat vonzó, s ily módon folyamatos hangoskodás eredményező gördeszka pályát, úgy elkerülhetjük a generációk közötti nézeteltérésből fakadó, adott esetben jogsértésig fajuló cselekményeket (Saville, 2007, 311.) Ebben az esetben az átgondolt, biztonság- és CPTED-tudatos tervezés eredménye nem az áthelyeződés, hanem a megszűnés.

III. HIPOTÉZIS III. összefoglalása

Az építészeti bűnmegelőzés adaptációja lehetséges Magyarországon, alkalmazásának nem jelentik akadályát a magyarországi társadalmi és gazdasági viszonyok.

E hipotézis felállítása azért volt szükséges, mert korábban valódi építészeti bűnmegelőzési projekt megvalósítására nem került sor (sajnos) hazánkban, így az sem volt egyértelmű, hogy akár a módszertan, akár az alapelvek implementálhatóak a magyar viszonyok közepette. Bár a módszerről több helyütt is értekeztek tudományos írások, kriminológia tankönyvek, hazai példával nem szolgálhattak.

Ez mára megváltozott, s óriási előrelépés, hogy a Safecity projekt és a Legyen Tered! kezdeményezés is deklarálta az építészeti bűnmegelőzés módszertanának és filozófiájának alkalmazását tűzte ki céljául. Ezen projektek tanúsága, valamint a kérdőíves kutatásaim eredménye egyértelműsítik, hogy ha nem is könnyedén, de erőfeszítésekkel igenis van jövője az építészeti bűnmegelőzés hazai alkalmazásának. A Safecity projekt keretében testközelből láthattam, hogy egy település képes az együttműködésre biztonsága érdekében. A lakossági fórumokra közel 50 fő járt el, több héten keresztül, s a város apraja-nagyja részt vett a 2019. április 12-én szervezett közösségi napon.

A Legyen Tered! projekt szintén bizonyította, hogy diákok és lakók is egyaránt képesek saját környezetükkel foglalkozni, és akár szabadidejükben is áldozni rá. Ehhez intézményi szintű támogatás is párosult, nemcsak anyagi szempontból. A projekt mögött széleskörű összefogás

volt tapasztalható, önkormányzat, rendőrség, polgárőrség, civil szervezetek és forprofit cégek is hozzájárultak az eredményességhez.

Láthattuk azonban a kérdőívek esetében, hogy a társadalmi felelősségvállalás és annak megértése, hogy a ma már korántsem paternalista állami berendezkedés nem gondoskodik körülöttünk mindenről még kevésbé jellemző, az önkéntes aktivitás, főleg a biztonság tudatosság tekintetében még gyerekcipőben jár. Sajnos az aktivitásra ösztönzés tehát komoly erőfeszítéseket igényel, de egyáltalán nem lehetetlen. A jövő nagy feladata a szemléletformálás, nemcsak az egyén és a közösség szintjén, de a szakmai szereplők tekintetében is.

Lehetséges, hogy utóbbit első körben normatív eszközökkel szükséges elérni, ahogy láttuk az USA-ban alkalmazott kötelező véleményezési rendszer tekintetében. A bemutatott és megvizsgált magyar szabályozási rendszer könnyedén alakítható úgy, hogy akár a jogforrási hierarchia magasabb szintjén álló normákban, akár a helyi ügyeket szabályozó döntésekben megjelenjen az építészeti bűnmegelőzés.

Meglátásom szerint azonban szimpatikusabb és könnyebben elfogadható egy olyan rendszer felépítése, amely első körben az önkéntességen alapul (lásd SBD), s ezzel párhuzamosan indokoltnak látom olyan támogatások elérhetővé tételét is, amelyek kifejezetten azt szolgálják, hogy az építészeti bűnmegelőzésből fakadó biztonság tudatosság áthassa a jövő beruházási és átalakítási projektjeit.

A feltételek tehát adottak, márcsak rajtunk múlik, hogy élünk-e a jelenlegi építőipari dömping és a jövőbeni beruházások vonatkozásában az építészeti bűnmegelőzés nyújtotta lehetőségekkel.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abonyi János – Fülep Tímea (2014):** *Biztonságkritikus rendszerek* (Pannon Egyetem)
- Adler, Freda - Mueller Gerhard O. W. – Läufer, William S. (2005):** *Kriminológia* (Osiris Kiadó, Budapest)
- Altman, Irwin - Brown, Barbara B (1983):** *Territoriality, defensible space and residential burglary: An environmental analysis* (Journal of Environmental Psychology, Volume 3, Issue 3., Elsevier)
- Appleyard, Donald (1983):** *So streets can kill cities: Third World Beware - Guidelines for Street Design in Third World Cities* (Pergamon Press Ltd., Habitat International, Vol. 7., No. 3/4.)
- Appleyard, Donald (1981):** *Livable streets* (University of California Press)
- Arisztotelész (1997):** *Nikomakhoszi etika* (Európa Könyvkiadó, Budapest) Fordította: Szabó Miklós
- Atlas, Randall I. – Sorensen, Severin – Hayes, John G. (2008):** *Understanding CPTED and situational crime prevention* (In: 21st Century Security and CPTED – Designing for critical infrastructure Protection and Crime Prevention, Ed.: Randall I. Atlas, CRC Press – Taylor&Francis Group, New York)
- ÁSZ Jelentés (2003):** *Jelentés a helyi önkormányzatoknak bérlakásépítésre és korszerűsítésre juttatott pénzügyi támogatások ellenőrzéséről* (Sorszám: 0349, Iktatószám: V-1004-28/2003, Budapest)
- Babbie, Earl (2001):** *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* (Balassi Kiadó, Budapest)
- Balláné - Kunos - Lakatos (2004):** *Bevezetés a kriminalisztikába* (Rejtjel Kiadó, Budapest)
- Babos Annamária (2015):** *Panel – megítélni vagy elítélni? - A lakótelepek megítélésének bemutatása és elemzése egy poszt-socialista város, Ajka vizsgálatán keresztül* (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, XXXII. OTDK, Műszaki Tudományi Szekció, 21 - Építészet és építészettörténet - Városépítéset, urbanisztika tagozat)
- Barabás A. Tünde – Eisinger Andrea – Gauland Edina – Magi Anna – Rózsa Sándor – Windt Szandra (2014):** *Tolvaj-kulcs – A betöréses lopások vizsgálata az elkövetők szemszögéből* (Országos Kriminológiai Intézet, szerk: Barabás A. Tünde, Budapest)
- Barabás A. Tünde – Dallos Endre – Molnár István Jenő – Pap József (2019):** *Környezetszenzitív bűnmegelőzés az okosvárosokban* (56. Kriminológia Tanulmányok, szerk. Vokó György, OKRI, Budapest)
- Bartha Gábor és Havasi István (2011):** *Térinformatikai alapismeretek* (Miskolci Egyetem Földtudományi Kar, Miskolc)

- Benkő Melinda (2013):** *111 szó az építészetről* (BME Építészmérnöki Kar, TERC, Budapest)
- Berek Lajos - Berek Tamás - Berek László (2016):** *Személy- és vagyonbiztonság* (Óbudai Egyetem Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar)
- Berger Viktor (2016):** *Simmel térelmélete(i)* (Szociológiai Szemle, 2016/2., Budapest)
- Berger Viktor (2016a):** *A tér kategóriája a szociológia- és társadalomelméletekben* (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola)
- Bollnow, Otto Friedrich (2007):** *A tér fogalma az építészetben* (In.: A tér. Kritikai antológia, Építészetelmélet a 20. században, Szerk.: M. Gyöngy Katalin és Moravánszky Ákos, TERC Kft., Eredeti megjelenés: Mensch und Raum, 1963, Budapest)
- Boncz Imre (2015):** *Kutatásmódszertani alapismeretek* (Pécsi Tudományegyetem, Pécs)
- Boóc Ádám - Sándor István (2010):** *Előadásvázlatok a polgári jog általános tanaiból - Bethlen-sorozat* (Patrocinium, Budapest)
- Borbíró Andrea (2011):** *Kriminálpolitika és bűnmegelőzés a késő-modernitásban* (ELTE, Budapest)
- Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin - Kerezsi Klára – Lévay Miklós (2016):** *Kriminológia* (Wolters Kluwer, Budapest)
- Borsos Melinda (2014):** *A szociális városrehabilitáció tipológiája, avagy az építész szociális eszközei a jelenbe* (BME Építőművészeti Doktori Iskola, http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/576-tk_borsos_1_140118.pdf, letöltés ideje: 2020. április 19.)
- Brantingham, Paul Jeffery - Brantingham, Patricia Louis (1995):** *Criminality of place - Crime generators and crime attractors* (European Journal on Criminal Policy and Research, Volume 3, Issue 3.)
- Brantingham, Paul Jeffery - Brantingham, Patricia Louis (2008):** *Crime pattern theory* (In. Environmental Criminology and Crime Analysis, Eds.: Richard Wortley, Lorraine Mazerolle)
- Bronfenbrenner, U. (1994):** *Ecological Models of Human Development* (International Encyclopedia of Education, Vol.3. Oxford, Elsevier)
- Clarke, Ronald V. (1995):** *Situational Crime Prevention* (Crime and Justice Vol. 19., Building a Safer Society: Strategic Approaches to crime prevention, 91-150 oldal, The University of Chicago Press)
- Clarke, Ronald V. (1997):** *Situational Crime Prevention – Successful Case Studies* (Second edition, Harrow and Heston Publishers, New York)

Clarke, Ronald V. – Ross Homel (1997): *A revised classification of situational crime prevention techniques.* (In: Steven P. Lab: Crime prevention at a crossroad, Highland Heights, Cincinnati, pp. 17–27.)

Cleveland, Gerard – Saville, Gregory (1998): *2nd generation CPTED: An antidote to the Social Y2K Virus of Urban Design* (3rd International CPTED Conference, School of Criminology and Criminal Justice, Florida State University and Toronto District School Board, Washington)

Cleveland, Gerard – Saville, Gregory (2006): *CPTED and the social city: The future of capacity building* (The CPTED Journal, Volume 1 – Issue 2; International CPTED Association)

Cleveland, Gerry – Saville, Gregory (2008): *Second-Generation CPTED. The Rise and Fall of Opportunity Theory* (in: R. I. Atlas, 21st Century Security and CPTED. Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention. Auerbach Publications Taylor & Francis Group, pp. 79-90.)

COBE (2018): *Our Urban Living Room* (2nd Edition, Arvinius+Orfeus Publishing, Stockholm, Sweden)

Cooper, Rachel – Evans, Graeme -Boyko, Christopher (2009): *Designing sustainable cities* (Wiley-Blackwell, UK)

Cozens, Paul (2016): *Think crime! Using evidence, theory and Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) for planning safer cities (2nd edition)* (Quenn's Rock Pearth, WA: Praxis Education)

Cozens, Paul – Hillier, David – Saville, Gregory (2005): *Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography* (Property Management, Volume 23. No. 5., Emerald Group Publishing Limited, 328-356.)

Cozens, Paul – Love, Terrence (2015): *A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED)* (Journal of Planning Literature 1-20.)

Cozens, Paul – Love, Terrence (2017): *The Dark Side of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)* (Oxford Research Encyclopedia, Criminology and Criminal Justice, Oxford University Press, USA) DOI: 10.1093/acrefore/9780190264079.013.2

Crowe, Timothy D. (2000): *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts, 2nd edition* (Butterworth-Heinemann, Oxford)

Crowe, Timothy D. (2013): *Crime Prevention Through Environmental Design* (Revised by Lawrence J. Fennelly, Third Edition, Based on NCPI, 2000, Butterworth-Heinemann, Oxford)

Czuprán Ottó – Kovács Gábor (2017): *A szervezetvezetés elmélete - A közzolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai* (Studia Universitatis Communia, Szerk. Hautzinger Zoltán, Dialóg Campus Kiadó, Budapest)

Csernyikné dr. Póth Ágnes (2006): *Bevezetés a kriminálpszichológiába* (In: Kriminálpszichológia, Rejtjel Kiadó, Budapest)

Csizmady Adrienne: *A térinformatika a társadalomtudományban* (ELTE, Budapest)
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_16_Csizmady_Adrienne_Terinfo_rmatika_a_tarsadalomtudomanyban_cimu_targyhoz_digitalis_tankonyv_fejl/adatok.html
(letöltés ideje: 2017. június 20.)

Dallos Endre (2008): *Építészeti bűnmegelőzés – a mérnök szemével* (In.: Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés - A lakótelepi bűnmegelőzés alapkérdései, Szerkesztette: Barabás A. Tünde, OKRI, Budapest)

Dallos Endre (2011): *Biztonságos helyek, biztonságosabb környezet* (In.: Biztonságos város - Kézikönyv a városi bűnmegelőzés lehetőségeiről, VÁTI - BM, Budapest)

Daróczy Miklós (2011): *Projektmenedzsment* (Szent István Egyetem, Digitális Tankönyvtár)

Davey, Caroline L. – Botton, Andrew B. (2017): *Design Against Crime: A Human-Centred Approach to Designing for Safety and Security* (Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York)

Demetrovics Zsolt – Dúll Andrea (2009): *A bevásárlóközpontok környezetpszichológiai ambivalenciái* (Korunk 3. folyam, 20. évfolyam, 2. szám)

Dékány István (1921): *Milieu-elmélet, kulturföldrajz és a mai szociológia* (Föld és ember, 1. kötet 1. szám, 40-50.)

Dúll Andrea (2010): *Helyek, tárgyak, viselkedés - Környezetpszichológiai tanulmányok* (ELTE, Budapest)

Irk Albert (1912): *Kriminológia I. Krimináletológia – A büntett embertani, fizikai és társadalmi tényezői* (Poltzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest)

Irk Ferenc (2008): *Nagyvárosi félelem és szorongás* (In.: Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés - A lakótelepi bűnmegelőzés alapkérdései Szerkesztette: Barabás A. Tünde, OKRI, Budapest)

Irk Ferenc (2008b): *Szituációs bűnmegelőzés lakóövezetekben* (In.: Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés - A lakótelepi bűnmegelőzés alapkérdései Szerkesztette: Barabás A. Tünde, OKRI, Budapest)

Farkas Zoltán (2010): *Társadalomelmélet – Az intézményes szociológia elmélete II. kötet* (Bíbor Kiadó, Miskolc)

Fennelly, Lawrence J. (2020): *Handbook of loss Prevention and Crime Prevention* (Sixth Edition, Butterworth-Heinemann, Oxford)

Forrai Gábor - Szegedi Péter (1999): *Tudományfilozófia - Szöveggyűjtemény* (Áron Kiadó)
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_537_Tudomanyfilozofia/index.html (letöltés ideje: 2017. június 16.)

Földes Béla (1907): *A társadalmi gazdaságtan alkalmazott és gyakorlati tanai* (Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., IV. átdolgozott kiadás, Budapest)

Geróházi Éva – Hegedűs József – Perényi Tamás – Szemző Hanna (2015): *Replan - Innovatív megoldások a városi lakásproblémákra* (Holcim Hungária Otthon Alapítvány, Budapest)

Gibson, Victoria Louis (2016): *Third Generation CPTED? Rethinking the Basis For Crime Prevention Strategies* (University of Northumbria at Newcastle, Doctoral Thesis)

Garda Veronika (2009): A szubjektív térérzékeléssel kapcsolatos vizsgálatok elméleti háttéré és alkalmazási területei (Tér és Társadalom, 23. évfolyam, 2009/1.)

Giddens, Anthony (2008): *Szociológia* (Osiris Kiadó, Budapest)

Gehl, Jan (2014): *Élhető városok* (Fordította: Bogdán Ágnes és Kertész Judit, Eredeti mű: Cities for people – 2010, TERC)

Gönczöl Katalin (1991): *Szegénység és bűnözés - A két jelenség összefüggésének eszméletörténeti vázlata a polgári Magyarországon* (Info-Társadalomtudomány V. évfolyam 16. szám)

Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (1999): *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll.* (Egyetemi Könyvtár, Corvina)

Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László - Lévai Miklós (2016): *Kriminológia - szakkriminológia* (Wolters Kluwer Kft., Budapest, Digitális Kiadás)
Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/wk54_61_p1#wk54_1 (2019.07.11.)

Grönlund, Bo (2019): *CPTED és új urbanizmus a növekvő különbségek világában* (előadás a 2019. március 7-én tartott Safecity konferencián, Budapest)
<https://www.youtube.com/watch?v=k71e8V4ZwDc>

Grönlund, Bo (2012): *Is Hammarby Sjöstad a Model Case? Crime Prevention Through Environmental Design in Stockholm, Sweden* (In: The Urban fabric of Crime and Fear, Ed.: Vania Ceccato, Chapter 12., Springer, Dordrecht, Netherlands)

Gulyás-Kampis-Kutrovác-Ropolyi-Soós-Szegedi (2013): *Bevezetés a tudományfilozófiába* (ELTE, Budapest)

Gyuris Ferenc (2014): *Az egyenlőtlen földrajzi fejlődés koncepciója* (Földrajzi Közlemények, 138. 4. pp.)

Hall, Edward T. (1966): *The hidden dimension* (Anchor Books Edition, USA)

Harvey, David (2008): *A városhoz való jog* (Fordulat társadalomelméleti folyóirat, 2009/7, az eredeti írás 2008-ban jelent meg New Left Review 53. számában)

Harvey, David (2006): *A tér-idő sűrűsödés. és a posztmodern állapot* (Café Babel, 52. szám: Tempó, Fordította: Vargha Zsuzsanna Eredeti publikáció: „Time-space compression and the postmodern condition”, The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change, Oxford, Blackwell, 1990. 284–307.)

Hegedüs József (2006): *Lakáspolitikai és a lakás piac – a közpolitika korlátai* (Esély – Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat, 2006/5.)

Heller Farkas Tamás (1961): *A bűnözési statisztika néhány alapvető kérdéséről* (Jogtudományi Közlöny 9. szám, Budapest)

Héra Gábor - Ligeti György (2005): *Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása* (Osiris Kiadó, Budapest)

Horváth Csaba (2012): *Public art, avagy a köztéri művészet demokratizálódása* (Balkon, 9. szám)

Horváth Zsolt (2007): *Rendőrségi kamerás térfigyelés Magyarországon – Választanunk kell a közbiztonság és az emberi jogok között?* (Szent István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi kar, Optimi Nostri – Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok)

Hushen, Arthur (2018): *Crime Prevention Through Environmental Design - CPTED* (Az alapfokú CPTED-képzés jegyzete, National Institute of Crime Prevention, Florida)

Egedy Tamás (2003): *A lakótelep-rehabilitáció helyzete hazánkban – Elméleti és gyakorlati kérdések* (Földrajzi Értesítő, LII. évfolyam, 1-2. füzet)

Eigner, Peter – Matis, Herbert – Resch, Andreas (2018): *Bécs szociális lakásépítészete – Történeti áttekintés* (In.: Modell vagy külön út: Bécs szociális lakásépítészete, szerk.: Tamáska Máté – Kocsis János Balázs, Tér-Tár Sorozat, Fordítás alapja: Sozialer Wohnbau in Wien. Eine historische Bestandsaufnahme (1999) – In: Jahrbuch des Vereins für die Geschichte der Stadt Wien, Martin Opitz Kiadó, Budapest)

Eklom, Paul (2009): *Redesigning the language and concepts of crime prevention through environmental design – Reconstructing CPTED* (nem publikált írás, de elérhető a <https://reconstructpted.wordpress.com/publications-and-other-papers/> oldalon, amely Eklom blog-oldala, letöltés ideje: 2020. április 11.)

Enyedi György (1978): *Gazdaságpolitika és területi fejlődés* (In: Valóság, 5. szám.)

Jeffery, Ray C. (1971): *Crime Prevention Thorough Enviromental Design* (Beverly Hills, CA: Sage Publications)

Jeursen, Frans (2010): *Miről szól az építészet?* (Építészfórum, Fordította: Gaschler -Gyeviki Nóra, <https://epiteszforum.hu/mirol-szol-az-epiteszet>, letöltés ideje: 2020. április 16.)

Jha, K. Abhas: *Cities for the People* (Project Syndicate, 2019) <https://www.project-syndicate.org/commentary/urbanization-planning-transport-housing-by-abhas-k-jha-2019-04> (letöltés ideje: 2019. július 4.)

Jongejan, Armando - Woldendorp, Tobias (2013.): *A Successful CPTED Approach: The Dutch 'Police Label Secure Housing* (Built Environment, Volume 39. No.1., Planning for Crime Prevention: An International Perspective)

Juhász Livia (2015): *A bűnmegelőzés néhány lényegi kérdése a büntető-igazságszolgáltatás tükrében* (Diskurzus – Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata, V. évfolyam 2. szám, Győr)

Kadi, Justin (2018): *A szociális lakásépítés három korszaka Bécsben* (In.: Modell vagy külön út: Bécs szociális lakásépítészete, szerk.: Tamáska Máté – Kocsis János Balázs, Tér-Tár Sorozat, Martin Opitz Kiadó, Budapest)

Kaiser, Günther (1993): *Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen* (9. kiadás, Heidelberg)

Kara László (2017): *Bűnmegelőzés építészeti eszközökkel* (Miniszterelnökség, Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft., Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács)

Kecskeméti Lajos (1889): *A bűnügy statisztikája. Sociologiai tanulmányok. Irta Földes Béla* (Jogtudományi Közlöny, XXIV. évfolyam, Franklin-Társulat, Budapest)

Kerényi Károly (1930): *Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok* (Egyetemes Philológiai Közlöny)

Kisgyörgy Lajos (2014): *Forgalomtechnika* (Typotex Kiadó, Digitális Tankönyvtár 1-20., Budapest)

Klein, Michael (2018): *A szociális lakásépítészet bécsi modelljei* (In.: Modell vagy külön út: Bécs szociális lakásépítészete, szerk.: Tamáska Máté – Kocsis János Balázs, Tér-Tár Sorozat, Fordítás alapja: Models and solutions, life and practice in social Housing in Vienna – 2012, Martin Opitz Kiadó, Budapest)

Korinek László (2001): *A kriminológiai gondolkodás fejlődése* (Tansegédlet)

Korinek László (2010a): *Kriminológia I.* (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest)

Korinek László (2010b): *Kriminológia II.* (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest)

Kováts Daniella (2004): *A pszichológia története és módszerei; Alapvető idegéletani ismeretek* (In: Pszichológiai alapismeretek, Szerk.: Csondorné dr. Schüller Gabriella, Rejtjel Kiadó, Budapest)

Kozma Tamás (2001): *Bevezetés a nevelésszociológiába* (Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest)

Kuhn, Thomas (2002): *A tudományos forradalmak szerkezete* (Osiris Kiadó - Eredeti címe: The structure of Scientific Revolutions, University of Chicago, Chicago, 1970)

Lab, Steven P. (2020): *Steven P. Lab, Crime Prevention – Approaches, Practices, and Evaluations* (Routledge, 10. edition, New York)

Ladányi János (2005): *Rehabilitáció budapesti módra (2005)* (In: Társadalom és térszerkezeti átalakulások - Válogatott tanulmányok (1975–2010), TAMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-0043, Kánai Nyomda, 2010)

Leonardo da Vinci (1960): *Tudomány és művészet* (Fordította: Kardos Tibor, Magyar Helikon, Budapest)

Levy, Liz – Santhakumara, Dharshi – Whitecross, Richard (2014): *What Works to Reduce Crime?: A Summary of the Evidence* (Justice Analytical Services Scottish Government, Crime and Justice, Social Research)

Lynch, Kevin (1960): *The image of the city* (MIT Press, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts and London, England)

Magyar Értelmező Kéziszótár - MÉK (2000) (Könyvmíves Könyvkiadó)

Matan, Annie – Newman, Peter (2016): *People cities. The life and legacy of Jan Gehl* (Island Press – Washington, Covelo, London)

Márkus Béla – Végső Ferenc (1997): *A térinformatika elemei* (Székesfehérvár)

Mátyás Szabolcs (2018): *A nemzetközi és a hazai bűnözésföldrajzi kutatások* (Magyar Tudomány 2018. 2. szám, Akadémia Kiadó)

Mátyás Szabolcs – Sallai János (2014): *Kriminálgeográfia* (In: Ruzsonyi P. (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest)

Meggyesi Tamás (2006): *Településfejlesztés* (Egyetemi jegyzet a BMGE építőmérnök kar hallgatói részére)

Mester Tibor (2007): *Mentális térképezés* (In: Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet, szerk.: Kovács Éva, Néprajzi Múzeum Pte-Btk Kommunikáció- És Médiatudományi Tanszék)

Mihinjac, Mateja – Saville, Gregory (2019): *Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)* (Social Sciences, MDPI) Doi: <https://doi.org/10.3390/socsci8060182>

Molnár Miklós (1994): *A közigazgatás döntési szabadsága* (Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest)

Moravánszky Ákos (2007): *A tér fogalma az építészetben* (In.: A tér. Kritikai antológia, Építészettudományok a 20. században, Szerk.: M. Gyöngy Katalin és Moravánszky Ákos, TERC Kft., Budapest)

Morris, Terence (1957): *The criminal area - A study in social ecology* (Routledge and Keagan Paul Ltd., London)

N. Kollár Katalin - Szabó Éva (2004): *Pszichológia pedagógusoknak* (Osiris Kiadó)

Nauta, Oberon (2004): *De effectiviteit van het Politiekeurmerk Veilig Wonen®* (DSP-Groep)

Némedi Dénes (2006): *Durkheim* (Hallgatói Információs Központ) <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/durkheim-durkheim/ch05s02.html> (letöltés ideje: 2017. június 20.)

Németh Zsolt (2011): *Az urbanizáció és a térbeli társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között* (Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola)

Nemes Ferenc - Szelényi István (1967): *A lakóhely mint közösség* (Szociológia Tanulmányok, Akadémia Kiadó, Budapest)

Newman, Oscar (1996): *Creating Defensible Space* (U.S. Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research, Institute for Community Design Analysis, Center for Urban Policy Research Rutgers University)

Ordasi Zsuzsanna (2018): *Magyar építészet* (Romanika Kiadó, Budapest)

Pallas Nagy Lexikona (<https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/index.html>)

Park, Robert Ezra (1952): *Human Communities: The City and Human Ecology* (Free Press, New York)

Pásztor Gyöngyi (2014): *Város. Fogalmak és elméletek I.* (Korunk, 2014/9, 25. évfolyam, Budapest)

Perényi Roland (2007): *A bűnügyi statisztika Magyarországon a „hosszú” XIX. században* (Statisztikai Szemle, 85. évfolyam 6. szám)

Phillips, Eric (1996): *Crime Prevention through Environmental Design in the Bancroft Neighborhood* (Neighborhood Planning for Community Revitalization, Center for Urban and Regional Affairs University of Minnesota, Minneapolis)

Pirisi Gábor és Trócsányi András (2015): *Általános társadalom- és gazdaságföldrajz* <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/index.html> (letöltés ideje: 2017. június 20.)

Popper, Karl R. (1997): *A tudományos kutatás logikája* (Európa Könyvkiadó, Budapest) Fordította: Petri György és Szegedi Péter

Pusztai László (1996): *Bűnmegelőzés* (Fogalom, cél dimenziók) (In: Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza c. egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta juridica et politica, Szeged)

Rác József (1996): *Semmittevés – Lakótelep és szegénynegyed-mentalitás* (Szociológiai Szemle, 2. szám)

Saville, Gregory (2007): *Crime Control Strategies: Crime Prevention Through Environmental Design* (In: The Encyclopedia of Police Science, Third Edition, Volume 1. A-I Index, Ed.: Jack R. Greene, Routledge Taylor&Francis Group, New York and London)

Shaw, Clifford R. – McKay, Henry D. (1942): *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (Chicago Press, University of Chicago)

Skyrms, Brian (1995): *The Cambridge dictionary of philosophy* (Cambridge University Press, Cambridge)

Snodgrass, Jon (1976): *Clifford R. Shaw and Henry D. Mckay: Chicago criminologists* (The British Journal of Criminology, Vol. 16, No. 1., pp. 1-19, Oxford University Press)

Steinfeld Sándor: *A forradalmi elmélet fontossága* (http://adattar.vmmi.org/cikkek/14461/hid_1946_3_13_steinfeld.pdf, letöltés ideje: 2017. június 16.)

Szabó Csaba (2000): *Környezetpszichológia* (A jegyzet a Soros Alapítvány támogatásával készült, a Néprajz Tanszék „Ökológiai néprajz” című jegyzetének részeként, Debrecen)

Szabó Julianna (2016): *Az urbanisztika és a településtervezés* (In: URB.0 Urbanisztika kezdőknek, Szerk.: Szabó Julianna, BME Urbanisztikai Tanszék)

Szöllősi Gábor (2012): *A társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai* (Z-Press, Könyvműhely.hu)

Tomay Kira (2006): *Slumosodás és városrehabilitáció Budapesten* (Tér és Társadalom, 20. évfolyam, 2006/1.)

Tóth Antal (2007): *A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében* (Debreceni Egyetem, Doktori Értekezés)

Ujvári Márta (2010): *Ismeretelmélet* (Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest)

Veres Előd (2008): *Mediatizált öngyilkosságok - a Werther effektus szociológiai vizsgálata* (Budapesti Corvinus Egyetem - Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet, BCE Szociológia Tudományok Doktori Iskola, Budapest)

Vermes Miklós (1971): *A kriminológia alapkérdései* (Akadémiai Kiadó, Budapest)

White, J. Micahel (1987): *American neighborhoods and residential differentiation* (Russel Sage Foundation, New York)

Wirth, Louis (1938): *Urbanism as a Way of Life* (The American Journal of Sociology, Vol. 44, No. 1, 1-24. oldal, The University of Chicago Press)

Wortley, Richard - Mazerolle, Lorraine (2011): *Environmental Criminology and Crime Analysis* (Routledge, Taylor&Francis Group, London-New York)

Zahm, Diane (2007): *Using Crime Prevention Through Environmental Design in Problem-Solving* (U.S. Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services (COPS), Problem-Oriented Guides for Police Problem-Solving Tools Series Guide No. 8., Washington)

United Nations (2011): *Improving Urban Security Through Green Environmental Design* (New Energy For Urban Security, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute)

UN-Habitat (2003): *The Challenge Of Slums - Global Report On Human Settlements* (United Nations Human Settlements Programme, Earthscan Publications Ltd London and Sterling, VA)

Normák jegyzéke:

Alaptörvény (2011. április 25.)

1993. évi LXXVIII. törvény - lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló

1994. évi XXXIV. törvény - a rendőrségről

1995. évi XXVIII. törvény – a nemzeti szabványosításról

1997. évi LXXVIII. törvényről - az épített környezet alakításáról és védelméről

2011. évi CLXXXIX. törvény - Magyarország helyi önkormányzatairól

2014. évi LXXVI. törvény - a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról

253/1997. (XII.20.) Kormány rendelet - az országos településrendezési és építési követelményekről

1087/2011. (IV.12.) Kormány határozat - a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról

314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet - településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló

1744/2013. (X.17.) Kormány határozat - a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló

11/2018. (VI.12.) BM Utasítás - a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló

Az Európa Tanács 2009/902/IB HATÁROZATA (2009. november 30.) - az európai bűnmegelőzési hálózat (EUCPN) létrehozásáról és a 2001/427/IB határozat hatályon kívül helyezéséről

Internetes források:

Bódis Péter: *Ars poetica* (<http://bodisp.hu/index/ars-poetica/>) (letöltés ideje: 2017. június 28.)

Czirják Ráhel – Vajda Zita (2016): *Nyomornegyed portrék* (<http://www.geopolitika.hu/hu/2016/06/03/nyomornegyed-portrek/>) (letöltés ideje: 2020. április 19.)

Hajner Gyula (2015): *Pruitt Igoe – Az elpusztított lakótelep* https://szellemvarosokavilagban.blog.hu/2015/04/16/pruitt_igoe_az_elpusztitott_lakotelep (letöltés ideje: 2018. november 29.)

<https://popcenter.asu.edu/content/sara-model-0>

Justice Analytical Services - JAS (2009): *The Effectiveness of Public Space CCTV: A review of recent published evidence regarding the impact of CCTV on crime* (JAS Police and Community Safety Directorate Scottish Government, letöltés ideje: 2020. április 28.)
<https://www2.gov.scot/resource/doc/294462/0090979.pdf>

Novák Ágnes (2011): *Mi lesz veled, lakótelep?* <https://epiteszforum.hu/mi-lesz-veled-lakotelep> (letöltés ideje: 2020. április 25.)

Pelényi Margit (2004): 15 év tranzit - kiállítás

Tálás Péter (2017): *Magyarország migrációs buborékban él* <https://mno.hu/belfold/talas-peter-magyarország-migracios-buborekban-el-2414100#> (letöltés ideje: 2018. május 5.)

Times Square Alliance – TSA (2012): *Twenty years, twenty principles* https://www.timessquarenyc.org/sites/default/files/body-pdfs/20Years20Principles_IDA_2013.pdf (letöltés ideje: 2020. április 25.)

Ürmös Károly (2013): *A biztonság, biztonság fogalma* (Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évfolyam 4. szám)

Virányi Gergely (2012): *A biztonság-fogalomról, másképp* (Tanulmányok „a biztonság rendszertudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról, XIII. Pécsi Határőr Közlemények)

World Habitat Awards – WHA (2007): *ZukunftswerkStadt Leinefelde* <https://www.world-habitat.org/world-habitat-awards/winners-and-finalists/zukunftswerkstadt-leinefelde/#award-content> (letöltés ideje: 2020. április 25.)

ENSZ dokumentumok (letöltések ideje: 2018. november 30., 2018. december 5.):

- <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387342/HUNGRARIAN%20-%201985.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- https://www.un.org/en/conf/crimecongress2010/pdf/55years_ebook.pdf
- https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolution/1970-1979/1972/General_Assembly_Resolution-3021-XXVII.pdf
- <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r152.htm>
- <https://www.unodc.org/unodc/index.html>
- <https://www.unodc.org/unodc/en/urban-safety/index.html>
- <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1995/eres1995-9.htm>
- <http://www.undocs.org/E/1997/30>
- <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1997/eres1997-33.htm>
- https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/2000-2009/2000/General_Assembly/A-RES-55-59.pdf
- <https://undocs.org/A/RES/56/261>
- https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf
- https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_C_P_and_CJ_English.pdf
- https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf
- https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Introductory_Handbook_on_Policing_Urban_Space.pdf
- https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Practical_Approaches_to_Urban_Crime_Prevention.pdf
- <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf>

EUCPN dokumentumok (letöltés ideje: 2018. december 5., 2018. december 7.)

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32001D0427>
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52009IG0915%2801%29>
- https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/121455.pdf

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. **ábra:** A kriminálpolitika rendszere (saját szerkesztés)
2. **ábra:** A népesség százalékos megoszlása a városi és vidéki területek vonatkozásában Magyarországon Forrás: <https://population.un.org/wup/Country-Profiles/> (letöltés ideje: 2019. május 23.)
3. **ábra:** Lakásépítési tendenciák 2014-2018 között (saját szerkesztés)
4. **ábra:** A zónák megoszlása a városokban (saját szerkesztés)
5. **ábra:** Hoyt szektormodellje (1939) a városszerkezet ábrázolására (saját szerkesztés)
6. **ábra:** Harris&Ullman 1945-ös városmodellje (saját szerkesztés)
7. **ábra:** Az első generációs CPTED elvek (saját szerkesztés)
8. **ábra:** A második generációs CPTED elvek (saját szerkesztés)
9. **ábra:** A Crowe-féle 3D koncepció (saját szerkesztés)
10. **ábra:** A SARA modell (saját szerkesztés)
11. **ábra:** A Program Logic Model (PLM) ábrája (saját szerkesztés)
12. **ábra:** A PLM CPTED modellre szabott változata (Fázis 2-3-4.) (saját szerkesztés)
13. **ábra:** A harmadik generációs alapelvek (Gibson, 2016, 202.)
14. **ábra:** Steven P. Lab összefoglalása az ENSZ UNICRI által megfogalmazott harmadik generációs alapelvekről (Lab, 2020)
15. **ábra:** A Tryggare Sverige szervezet modellje (saját szerkesztés)
16. **ábra:** A kriminalisztika alapkérdései (saját szerkesztés)
17. **ábra:** Unité d’Habitation – Marseille (Fotó: Paul Kozlowski)
18. **ábra:** Kibera nyomortelep, Nairobi, Kenya (Forrás: www.gettyimages.com, letöltés ideje: 2020. április 19.)
19. **ábra:** Rocinha nyomornegyed, Rio de Janeiro, Brazília (Forrás: www.flickr.com, letöltés ideje: 2020. április 19.)
20. **ábra:** A városrehabilitáció fajtái (saját szerkesztés)
21. **ábra:** Szlovén, spanyol és chilei szociális lakások (Forrás: www.archdaily.com)
22. **ábra:** Karl-Marx-Hof - a bécsi szociális építészet talán legismertebb épületegyüttese (Forrás: Thomas Ledl – www.creativecommons.org)
23. **ábra:** Dronning Louises híd átalakítása és használata (saját szerkesztés, fotó forrása: www.alamy.com)
24. **ábra:** Norreport megálló (saját fotó)
25. **ábra:** Norreport megálló (saját fotó)
26. **ábra:** Israel Plads (Forrás: <https://www.cobe.dk/places>)

27. **ábra:** Hammarby Sjöstad - Szemétdobó a föld alatti rendszerhez (saját fotó)
28. **ábra:** Hammarby Sjöstad (saját fotó)
29. **ábra:** www.sfa.de/projects/haus-07-en Stefan Forster Architekten, Lienefelde Panelrehabilitáció, 2004, Németország – Lienefelde – Worbis
30. **ábra:** A TSA alapelrendszere (saját szerkesztés)
31. **ábra:** A várostervezés szereplői (saját szerkesztés)
32. **ábra:** Az építészeti bűnmegelőzést diszciplináris keretrendszere (saját szerkesztés)
33. **ábra:** Az építészeti bűnmegelőzés módszertana (saját szerkesztés)
34. **ábra:** A közterületi világítás lehetséges kivitelezési formái (saját szerkesztés)
35. **ábra:** A fény egységességének (uniformity) fontossága (Forrás: <https://www.ledsuniverse.com>)
36. **ábra:** A ragyogást előidéző fényforrás csökkenti a láthatóságot (Forrás: Hushen, 2018)
37. **ábra:** A 90-180-as szabály (saját szerkesztés)
38. **ábra:** A növényzet karbantartása (Forrás: <https://twitter.com/salinascpd?lang=fi>)
39. **ábra:** Panelépület árkádsora Békásmegyeren (saját fotó)
40. **ábra:** Rossz példa: buszmegálló Szentendrén, Jó példa: dohányzásra kijelölt várakozó a Graphisoft parkban (saját fotó)
41. **ábra:** A közösségi kontrollt kizáró kerítés (Forrás: www.keritesek.com, <https://keritesrendszerek.hu>)
42. **ábra:** Létraként funkcionáló kerítés (Forrás: www.lamberiahaz.hu)
43. **ábra:** Kerítés nélküli lakóházak az USA-beli Springfieldben (saját fotó)
44. **ábra:** Kerítés nélküli lehatárolás – Kanada, Calgary (saját fotó)
45. **ábra:** CPTED-kompatibilis kerítés és lehatárolás (Forrás: www.puraglobal.com/tag/cpted)
46. **ábra:** CPTED-kompatibilis kerítés (Forrás: www.brixzaun.com)
47. **ábra:** Kreatív módon kialakított térelválasztó oszlop (Forrás: <https://search.muz.li/NWZhODFIMmVj>)
48. **ábra:** A 2016-os berlini terrortámadás helyszíne és az azóta kihelyezett betontömbök (saját fotók)
49. **ábra:** Tipikus lakótelepi környezet Békásmegyeren (saját fotók)
50. **ábra:** A „tipikus lakótelep” reprodukciója - Dallos Endre rajza (Forrás: Megjelenés alatt lévő publikáció)
51. **ábra:** Az átmeneti zónák kialakítása a lakótelepi környezetben – Dallos Endre rajza (Forrás: Megjelenés alatt lévő publikáció)
52. **ábra:** www.sfa.de/projects/haus-04-en Stefan Forster Architekten, Leinefelde Panelrehabilitáció, 2004, Németország – Leinefelde – Worbis

- 53. ábra:** Magán- és fél-nyilvános területek ábrázolása – Dallos Endre rajza (Forrás: Megjelenés alatt lévő publikáció)
- 54. ábra:** A lakótömb végső kialakítása - Dallos Endre rajza (Forrás: Megjelenés alatt lévő publikáció)
- 55. ábra:** Clason Point az átalakítás előtt és után (Forrás: Newman: Creating Defensible Space, 1996)
- 56. ábra:** Családi házas övezet zónásítása - Dallos Endre rajzai (Forrás: Dallos Endre 2019. március 27-ei előadása - https://bunmegelozes.info/sites/default/files/2019-04/Dallos_Endre_eloadas.pdf)
- 57. ábra:** Zsákutcásítás egy lehetséges módja - Kanada, Calgary (saját fotó)
- 58. ábra:** Egyirányúsítás fizikai akadállyal (Forrás: www.pinterest.com)
- 59. ábra:** Átlós tereléssel kialakított egyirányúsítás (Forrás: www.pedbikesafe.org)
- 60. ábra:** Forgalmcsillapító sziget - Óbuda (Forrás: www.obuda.hu/blog)
- 61. ábra:** Menetdinamikai küszöb - Óbuda (Forrás: www.obuda.hu/blog)
- 62. ábra:** Épített növénydézsza (Forrás: www.mikeontraffic.com)
- 63. ábra:** Épített szegély (Forrás: www.pinterest.com)
- 64. ábra:** Épített szegély, síkán kialakításával (Forrás: www.nacto.org, saját fotó - Koppenhága)
- 65. ábra:** Kreatív zebrák (Forrás: Instagram - artvisuality, instrum_world)
- 66. ábra:** Utcák általános alapállapota - kétirányú forgalom (Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)
- 67. ábra:** Utcák egyirányúsítása (Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)
- 68. ábra:** Önmagába visszatérő utcakialakítás (Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)
- 69. ábra:** Zsákutcák kialakítása tereléssel (Forrás: <https://vargailles.hu/erd/130-mit-kezdjunk-az-erdi-lakoutcakkal>)
- 70. ábra:** Kiválóan karbantartott közösségi tér, mini KRESZ-pályával Cesky Krumlovban (saját fotók)
- 71. ábra:** Vonzó közösségi tér Koppenhágában – Israel Plads (saját fotó)
- 72. ábra:** Házzám az épület oldalán - Békásmegyér (saját fotó)
- 73. ábra:** Kamera-dömping a Puskás Stadionban (saját fotó)
- 74. ábra:** Épületen kívüli postaládák - Hammarby Sjöstad (saját fotó)
- 75. ábra:** Karbantartottság hiányát demonstráló képek - Budapest, Podmaniczky utca, Monor, Római part (saját fotók)
- 76. ábra:** Elhanyagoltnak tűnő ház Berlinben (saját fotó)

77. **ábra:** Közösségi akció Törökbálinton (Forrás: www.safecity.hu)
78. **ábra:** Köztéri művészet (Forrás: Instagram – artypicks; Hushen, 2018)
79. **ábra:** Az építészeti bűnmegelőzés gyakorlatának rendszere (saját szerkesztés)
80. **ábra:** Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából releváns és irreleváns bűncselekmények általános megoszlása (saját szerkesztés)
81. **ábra:** Az építészeti bűnmegelőzés szempontjából releváns bűncselekmények listája (saját szerkesztés)
82. **ábra:** A közterületen elkövetett bűncselekmények alakulása 2013 és 2017 között (saját szerkesztés, Forrás: ORFK)
83. **ábra:** Az összes, valamint a közterületen, továbbá azon belül Budapesten és a megyeszékhelyeken elkövetett kifosztások és rablások számának és arányának alakulása 2013 és 2018 között (saját szerkesztés, forrás: Legfőbb Ügyészség, ORFK)
84. **ábra:** Az összes, valamint a közterületen, továbbá azon belül Budapesten és a megyeszékhelyeken elkövetett lopások és betöréses lopások számának és arányának alakulása 2013 és 2018 között (saját szerkesztés, forrás: Legfőbb Ügyészség, ORFK)
85. **ábra:** A rendőri eljárásban regisztrált, vasút területén elkövetett bűncselekmények számának alakulása 2013 és 2017 között (saját szerkesztés, forrás: ORFK)
86. **ábra:** Kimutatás a pályaudvarokon és környékén, valamint a vonatokon végrehajtott intézkedésekről (saját szerkesztés, forrás: ORFK)
87. **ábra:** A településfejlesztési és településrendezési tervezés struktúrája (saját szerkesztés)
88. **ábra:** Szereplők a bűnmegelőzésben a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia alapján (saját szerkesztés)
89. **ábra:** Hogyan változott a lakókörnyezetének közbiztonsága az elmúlt 5 évben? (Összes megkérdezett, saját szerkesztés)
90. **ábra:** Mennyire tartja biztonságosnak lakóhelyének közvetlen környezetét? (Érdemben válaszolók, átlagok 1-től 5-ig terjedő skálán, saját szerkesztés)
91. **ábra:** Ön azt mondta, hogy nem tartja teljesen biztonságosnak a lakókörnyezetét. Milyen jellegű helyek miatt érzi ezt? (%) (saját szerkesztés)
92. **ábra:** A lakókörnyezet biztonságosságának összefüggése a szomszédokkal való viszonyal (a közbiztonság átlaga 1-től 5-ig terjedő skálán, saját szerkesztés)
93. **ábra:** Elképzelhetőnek tartja, hogy a lakóközösség, ahol Ön lakik, együtt tegyen valamit a biztonságosabb környezetért, például együtt dolgozzon a rendezettebb környezetért? (saját szerkesztés)
94. **ábra:** Ön szerint mennyire járulna hozzá a lakókörnyezete biztonságosságához, ha áttekinthetőbb, rendezettebb lenne a környezet és jobb lenne a közvilágítás? (Érdemben válaszolók, átlagok 1-től 5-ig terjedő skálán)
95. **ábra:** Hallott Ön az építészeti bűnmegelőzésről? (n=815, i=677, n=138, saját szerkesztés)

- 96. ábra:** Ön szerint inkább a magas és átláthatatlan vagy inkább az alacsony és átlátható kerítés a biztonságosabb? (n= 815, saját szerkesztés)
- 97. ábra:** Kérem értékelje közvetlen lakókörnyezetének közvilágítását a biztonság szempontjából! (n=820, saját szerkesztés)
- 98. ábra:** Ismeri Ön a szomszédját/ szomszédait név szerint? (n=1001, saját szerkesztés)
- 99. ábra:** A biztonság lépcsőfokai (saját szerkesztés)
- 100. ábra:** A kockázatok elfogadhatóságának szintjei (saját szerkesztés)
- 101. ábra:** Folyamatos kockázatmenedzsment ábrája (Forrás: Abonyi-Fülep, 2014, 21.)
- 102. ábra:** A biztonsági kockázatot meghatározó tényezők (saját szerkesztés)
- 103. ábra:** A kockázatmenedzsment folyamata az ISO 31000 szerint (saját szerkesztés)
- 104. ábra:** Valószínűség-hatás mátrix (saját szerkesztés)
- 105. ábra:** A BKM egyes elemei (saját szerkesztés)
- 106. ábra:** Az építészeti bűnmegelőzési projektek összefoglaló folyamatábrája (saját szerkesztés)
- 107. ábra:** A Legyen Tered! program célterülete (saját szerkesztés)
- 108. ábra:** Villamos- és vasúti megálló, Szent László Gimnázium és az útvonal jelzése (saját szerkesztés)
- 109. ábra:** Területet határoló épületek (saját szerkesztés)
- 110. ábra:** 1. stáció - 2012. január (Forrás: Google maps – street view)
- 111. ábra:** 2. stáció - 2013. július (Forrás: Google maps – street view)
- 112. ábra:** 3. stáció - 2014. június (Forrás: Google maps – street view)
- 113. ábra:** 4. stáció - 2019. augusztus (Forrás: Google maps – street view)
- 114. ábra:** Mai állapot (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 115. ábra:** Kivilágítás és rendezettség a parkban (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 116. ábra:** Belépési pont - tájékoztató táblával (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 117. ábra:** Az alvás lehetőségét kizáró padok (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 118. ábra:** Szabadtéri kondipark eszközök, ivóvíz eléréssel (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 119. ábra:** A lakosság folyamatos tájékoztatása – 2019. március – július – október (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 120. ábra:** Kihelyezett térfigyelő kamera (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 121. ábra:** Tervezési workshop a diákokkal (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)
- 122. ábra:** Lakossági fórum (saját képek)
- 123. ábra:** Tervek bemutatása a lakók részére (Forrás: Legyen Tered Facebook oldal)

124. ábra: Mennyire érzi biztonságban magát az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésének környékén, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is? (1-től 10-es skálán) (saját szerkesztés)

125. ábra: Sötétedés után mennyire érzi biztonságban magát az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésének környékén, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is (1-től 10-es skálán)? (saját szerkesztés)

126. ábra: Amennyiben nem érzi magát biztonságban, milyen cselekmények rontják az Ön biztonságérzetét? Milyen hiányosságok, jelenetek, cselekmények zavarják Önt? (saját szerkesztés)

127. ábra: Ön szerint javítaná-e az Ön biztonságérzetét, ha az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésében található fás, parkos terület megújításra kerülne és a közösség számára több funkciót biztosítana (pl. padok, ivóvíz)? (saját szerkesztés)

128. ábra: Milyen eszközök, funkciók telepítését látná szívesen? (n=41, saját szerkesztés)

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: CATI módszerrel végzett lekérdezés kérdései

1. Hallott Ön az építészeti bűnmegelőzésről?
2. Ön szerint inkább a magas és átláthatatlan vagy inkább az alacsony és átlátható kerítés a biztonságosabb?
3. Az Ön otthona (lakása, háza) megvásárlásakor/felújításakor figyelemmel volt a nyílászárók (ajtó, ablakok) biztonsági minőségére?
4. Használ Ön otthona védelme érdekében riasztórendszert vagy biztonsági kamerát?
5. Igénybe vesz Ön otthona védelme érdekében valamilyen távfelügyeleti (biztonsági) szolgálatot?
6. Az Ön otthona (lakása, háza) körül (pl. lépcsőházban, udvaron) működik mozgásérzékelős lámpa?
7. Ön szerint a kerítés/épület melletti magas (180 cm feletti) dísznövények (pl. tuják) mennyire segítik elő a betörők elriasztását?
8. Kérem, értékelje közvetlen lakókörnyezetének közvilágítását a biztonság szempontjából!
9. Milyen gyakran szokott Önnel előfordulni, hogy útvonalán kikerül egy szakaszt annak kivilágítatlansága miatt?
10. Van az Ön közvetlen lakókörnyezetében térfigyelő kamerarendszer?
11. Ön szerint mennyire növeli ez a lakókörnyezet közbiztonságát?
12. Ön szerint egy környék megfelelő karbantartottsága elriasztja a lehetséges bűnelkövetőket?
13. Van az Ön közvetlen lakókörnyezetében elhanyagolt terület?
14. Sor került az Ön közvetlen lakókörnyezetében elhanyagolt terület felújítására?
15. Ön szerint növeli a közbiztonságot az utcán tartózkodók száma?
16. Ismeri Ön a szomszédját/szomszédjait név szerint?
17. Ha Ön hosszabb időre utazna el, van olyan szomszédja, akit megkérhet, hogy öntözze a lakásán belüli virágait?
18. Végzett Ön az elmúlt egy évben olyan közösségi tevékenységet, amely
 - a lakókörnyezete rendezettségét célozta
 - a lakókörnyezete biztonságát célozta?
19. Volt olyan rendezvény az Ön lakókörnyezetében az elmúlt egy évben, amely a lakosságot megszólítva elősegítette a lakókörnyezet rendezettségének vagy biztonságának növelését?
20. Működik az Ön településén polgárórság?
21. Tervezi Ön, hogy belép a településén működő polgárórságba?
22. Kérem, értékelje általánosságban a településén működő polgárórság tevékenységét!

2. számú melléklet: Kérdőív – Legyen Tered! című projekthez

KÉRDŐÍV
a LEGYEN TERED! című projekthez

**Az Ónodi – Kolozsvári utca kereszteződésében
található közösségi tér átalakításával kapcsolatosan**

A válaszadó neme (Kérem, húzza alá):

nő férfi nem válaszol

A válaszadó kora (Kérem írja ide):

1. Mennyire érzi biztonságban magát az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésének környékén, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is?
(Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” a nagyon rosszul érzem magam, „10” a kiválóan!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. Sötétedés után mennyire érzi biztonságban magát az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésének környékén, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is? (Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” a nagyon rosszul érzem magam, „10” a kiválóan!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Amennyiben nem érzi magát biztonságban, milyen cselekmények rontják az Ön biztonságérzetét? Milyen hiányosságok, jelek, jelek, cselekmények zavarják Önt? (Kérem, jelölje X-szel az Ön szerint igaz állítást vagy állításokat! Az Egyéb kategóriában saját okot is megjelölhet.)

	a nem megfelelő közvilágítás
	a Kolozsvári utcából nyíló parkok rendezetlensége, a fák miatti átláthatatlanság
	a vasúti aluljáró, a villamos megálló és a MÁV épület elhanyagoltsága
	a vasútállomás környékén tartózkodó személyek
	az utcákon áthaladó személyek
	bandázó, randalírozó fiatalok
	a környéken élő egyes lakótársak viselkedése
	az „üres”, gyerekek, fiatalok és családok nélküli utcák
	egyéb:

4. Mennyire tartja rendezettnek az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésében található fás, parkos területet? (Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” az egyáltalán nem rendezett, „10” a kiválóan rendezett!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

5. Ön szerint javítaná-e az Ön biztonságérzetét, ha az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésében található fás, parkos terület megújításra kerülne és a közösség számára több funkciót biztosítana (pl. padok, ivóvíz)? (Kérem, jelölje X-szel az Ön szerint igaz állítást!)

	Igen, javítaná
	Nem, semmin sem változtatna
	Nem tudja
	Nem válaszolt

6. Milyen eszközök, funkciók telepítését látná szívesen? ((Kérem, jelölje X-szel az Ön által elfogadható funkciót, funkciókat!))

	ivóvizet biztosító csap
	padok, asztalok
	dohányzásra kijelölt hely, a park lakásoktól távolabbi sarkában
	szabadtéri kondipark eszköz
	ingyenes wifi és telefontöltési lehetőséget biztosító ún. okospad vagy oszlop
	a parkot és a sarkot jobban megvilágító biztosító világítás telepítése
	köszöntő fal (amely jelölné, hogy ez a park a lakók és a gimnáziumba járó fiatalok ötletei alapján került megújításra)
	szabadtéri mozi, amelyet a fiatalok a nyári időszakban hetente egyszer üzemeltethetnének
	egyéb:

7. Szükségnek tartja-e házirend készítését és kifüggesztését? (Kérem, jelölje X-szel az Ön szerint igaz állítást!)

	Igen, szükséges
	Nem, nem ezen fog múlni a terület használata
	Nem válaszolt

8. Részt venne-e a terület takarítását, megújítását célzó eseményen (pl. szemétszedés, takarítás, növényzet karbantartása)? (Kérem, jelölje X-szel az Önre igaz állítást!)

	Igen, nagyon szívesen
	Nem, nem az én feladatom
	Nem válaszolt

9. Egyetértene-e azzal, hogy a terület karbantartását, tisztán tartását a Szent László Gimnázium diákjai, fiataljai lássák el? (Kérem, jelölje választát X-szel!)

	Igen, támogatom
	Nem, ez nem az ő feladatuk
	Nem válaszolt

10. Mennyire örülne, egy az előzőekben felvázolt kezdeményezésnek, a terület megújításának, átalakításának, funkciókkal történő ellátásával? (Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” az egyáltalán nem örülnék neki, „10” a nagyon örülnék!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Köszönjük, hogy válaszaival segítette munkánkat!

3. számú melléklet: Kérdőív 2. – Legyen Tered! című projekthez

KÉRDŐÍV
a LEGYEN TERED! című projekthez

Az Ónodi – Kolozsvári utca kereszteződésében
található közösségi tér átalakításával kapcsolatosan

a Szent László Gimnázium diákjainak,
valamint a helyi lakosok bevonásával!

**KÖSZÖNJÜK, HOGY KORÁBBAN TÁMOGATTA A LEGYEN TERED!
PROJEKTET AZZAL, HOGY KITÖLTÖTTE KÉRDŐÍVÜNKET.
EZÚTTAL IS A VÉLEMÉNYÉRE VAGYUNK KIVÁNCSIAK, SZERETNÉNK
TUDNI, HOGY AZ ÁTALAKÍTÁS MENNYIBEN VÁLTOZTATTA MEG
VÉLEMÉNYÜNKET!**

KÉRJÜK, HOGY A KITÖLTÉS SORÁN A KORONAVÍRUS ELŐTTI, ÁLTALÁNOS ÁLLAPOTRA GONDOLJON ÉS ANNAK FÜGGVÉNYÉBEN JELÖLJE MEG VÁLASZAIT!

Kitöltő neme (kérem húzza alá): **Férfi** **Nő**

Életkora (kérem írja ide):

1. **Mennyire érzi biztonságban magát az átalakított Ónodi és Kolozsvári utca kereszteződésében lévő parkban, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is?** (Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” a nagyon rosszul érzem magam, „10” a kiválóan!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. **Sötétedés után mennyire érzi biztonságban magát az átalakított Ónodi és Kolozsvári utca kereszteződésében lévő parkban, beleértve a vasúti aluljárót és a villamos megállót is?** (Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” a nagyon rosszul érzem magam, „10” a kiválóan!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. **Biztonságosabbnak érzi-e az Ön lakókörnyezetének részét képező, átalakított parkot?**

IGEN

NEM

4. **Amennyiben nőtt a biztonságérzete, milyen változtatásoknak tulajdonítja azt?** (Kérem, jelölje X-szel az Ön szerint igaz állítást vagy állításokat! Az Egyéb kategóriában saját okot is megjelölhet.)

	a modernizált közvilágítás
	a park rendezettsége, átláthatósága
	a kihelyezett padok, ülőalkalmatosságok
	kondipark
	térfigyelő kamera
	egyéb:

5. Ön szerint biztonságosabb-e az Ónodi és Kolozsvári utca kereszteződésében lévő park és környéke az átalakításnak köszönhetően? (Kérem, karikázza be az Ön szerint igaz választ!)

IGEN

NEM

6. Amennyiben nem érzi biztonságosabbnak, milyen cselekmények, hiányosságok, jelek, jelek, jelek zavarják Önt? (Kérem, jelölje X-szel az Ön szerint igaz állítást vagy állításokat! Az Egyéb kategóriában saját okot is megjelölhet.)

	a nem megfelelő közvilágítás
	a vasúti aluljáró, a villamos megálló és a MÁV épület elhanyagoltsága
	a vasútállomás környékén tartózkodó személyek
	az utcákon áthaladó személyek
	bandázó, randalírozó fiatalok
	a környéken élő egyes lakótársak viselkedése
	egyéb:

7. Mennyire tartja rendezettnek az Ónodi utca és a Kolozsvári utca kereszteződésében található parkot? (Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” az egyáltalán nem rendezett, „10” a kiválóan rendezett!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

8. Milyen eszközök, funkciók telepítésének örül leginkább? (Kérem, jelölje X-szel az Ön által elfogadható funkciót, funkciókat!)

	ivóvizet biztosító csap
	kihelyezett padok, ülőalkalmatosságok
	szabadtéri kondipark eszköz
	a parkot és a sarkot jobban megvilágító biztosító világítás telepítése
	térfigyelő kamera

	telepített növényzet, virágok
	egyéb:

9. Mennyire örül a terület megújításának, átalakításának, funkciókkal történő ellátásának?(Kérem, karikázza be az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol „1” az egyáltalán nem örülnék neki, „10” a nagyon örülnék!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Köszönjük, hogy válaszaival segítette munkánkat!